

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

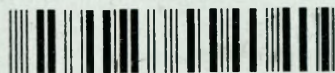
AON 5330/2001

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO WYBRANYCH PAŃSTW

Studium teoretyczne

Biblioteka Główna
Akademii Sztuki Wojennej

53949

09-053949-000-0

53949

WARSZAWA

2001

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

KATEDRA ROZPOZNANIA WOJSKOWEGO I ARMII OBCYCH

AON 5330/2001

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO WYBRANYCH PAŃSTW

Studium teoretyczne

WARSZAWA

2001

**Praca opracowana pod kierunkiem i redakcją naukową
ppłk. dr. inż. Gabriela NOWACKIEGO**

Zespół autorski:

**ppłk dr inż. Gabriel NOWACKI (wstęp, roz. I, II, VII,
IX, XI, zakończ.)**

mjr mgr inż. Wiesław BŁAŻEJCZYK (roz. III)

kpt. dypl. Wiesław KRZESZOWSKI (roz. IV, V, VI)

por. mgr inż. Maciej MAZURCZAK (roz. X)

por. mgr inż. Bogdan ŚLEDZIEWSKI (roz. VIII)

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	5
1. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO ROSJI	17
1.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	17
1.2. <i>POLITYKA ZAGRANICZNA ROSJI</i>	30
1.3. <i>ZMIANY W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO ROSJI</i>	38
2. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY	46
2.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	46
2.2. <i>POLITYKA ZAGRANICZNA UKRAINY</i>	48
2.3. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY</i>	49
2.4. <i>STOSUNKI UKRAINY Z RP</i>	52
2.5. <i>OCENA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY</i>	56
3. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO BIAŁORUSI	62
3.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	62
3.2. <i>POLITYKA ZAGRANICZNA BIAŁORUSI</i>	63
3.3. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO BIAŁORUSI</i>	64
3.4. <i>OCENA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO BIAŁORUSI</i>	66
4. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO SŁOWACJI	69
4.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	69
4.2. <i>OGÓLNA KONCEPCJA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO SŁOWACJI</i>	73
4.3. <i>UDZIAŁ SŁOWACJI W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO</i>	76
4.4. <i>WSPÓŁPRACA Z POLSKĄ</i>	78
5. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO CZECH	82
5.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	82
5.2. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO REPUBLIKI CZESKIEJ</i>	82
5.3. <i>WOJSKOWO-POLITYCZNE ASPEKTY OBRONY</i>	87
5.4. <i>"BIAŁA KSIĘGA"</i>	88
5.5. <i>STRATEGIA WOJSKOWA REPUBLIKI CZESKIEJ</i>	92
6. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO NIEMIEC	96
6.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	96
6.2. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO</i>	97
6.3. <i>NIEMCY A POLSKA</i>	104
7. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO SZWECJI	107
7.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE</i>	107
7.2. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO</i>	110
7.3. <i>SYSTEM POLITYCZNY</i>	114
7.4. <i>OCENA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO</i>	116

8. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO NORWEGII	118
8.1. <i>OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA NORWEGII.....</i>	<i>118</i>
8.2. <i>POLITYKA ZAGRANICZNA.....</i>	<i>125</i>
8.3. <i>SYSTEM POLITYCZNY.....</i>	<i>127</i>
8.4. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO</i>	<i>133</i>
8.5. <i>OCENA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....</i>	<i>140</i>
9. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO LITWY, ŁOTWY I ESTONII.....	142
9.1. <i>OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PAŃSTW BAŁTYCKICH.....</i>	<i>142</i>
9.2. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO</i>	<i>148</i>
9.3. <i>OCENA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....</i>	<i>152</i>
10. POLITYKA NEUTRALNOŚCI AUSTRII I SZWAJCARII.....	153
10.1. <i>CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA AUSTRII.....</i>	<i>153</i>
10.2. <i>POLITYKA NEUTRALNOŚCI AUSTRII.....</i>	<i>161</i>
10.3. <i>CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA SZWAJCARII.....</i>	<i>164</i>
10.4. <i>NEUTRALNOŚĆ JAKO INSTRUMENT POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA.....</i>	<i>166</i>
10.5. <i>OCENA POLITYKI NEUTRALNOŚCI</i>	<i>173</i>
11. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO USA	177
11.1. <i>WIADOMOŚCI OGÓLNE.....</i>	<i>177</i>
11.2. <i>ZMIANA W KONSTYTUCJI STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI.....</i>	<i>182</i>
11.3. <i>POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO USA</i>	<i>184</i>
11.4. <i>STRATEGIA XXI WIEKU.....</i>	<i>189</i>
ZAKOŃCZENIE.....	195
LITERATURA:.....	199
ZAŁĄCZNIKI.....	202

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo jest wyzwaniem uniwersalnym i globalnym, zachowywanym od początku istnienia rodzaju ludzkiego. Bezpieczeństwo narodowe to stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń¹.

Z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa, w kategoriach geopolitycznych na początku lat 90 – tych sytuacja państw Europy Centralnej, w tym także Polski była ściśle określona. W tej kwestii zarówno polskie, jak i euroatlantyckie problemy przedstawiały się następująco:

- do puczu Janajewa Moskwa podejmowała działania zmierzające do odwrócenia biegu historii, później politycy Federacji Rosyjskiej wyraźnie demonstrowali niechęć do traktowania byłych członków „obozu socjalistycznego” jako równoprawnych partnerów;
- powszechna była obawa - szczególnie bezpośrednio po roku 1991 - czy były republiki radzieckie przetrwają jako niepodległe państwa;
- niepokój budziła niestabilność polityczna całego obszaru byłego ZSRR;
- była to sytuacja, w której - w toku dyskusji i sporów - dopiero powstawała nowa polityka wschodnia wspólnoty euroatlantyckiej.²

Po rozpadzie bloku komunistycznego świat utracił swój pierwotny spolaryzowany charakter. Związek Radziecki rozpadł się na poszczególne republiki, a niektóre z nich odzyskały niepodległość. Skończył się pięćdziesięcioletni okres Zimnej Wojny. Społeczeństwa wielu krajów m.in. Polski, Czech, Węgier uczyły się życia w nowej rzeczywistości. Rozluźnienie napięcia w polityce międzynarodowej przyczyniło się do wybuchu lokalnych konfliktów na podłożu etnicznym i religijnym (np. była Jugosławia,

¹ Zagrożenie – sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Zagrożenie wewnętrzne ma miejsce jeśli powstaje zmniejszenie się zdolności organów władzy do utrzymania ładu i porządku publicznego w państwie. Zagrożenie zewnętrzne natomiast jeśli powstaje prawdopodobieństwo utraty lub ograniczenia suwerenności czy też integralności terytorialnej państwa. Źródłem tego zagrożenia jest inne państwo. Potencjał obronny – całokształt możliwości materialnych i moralnych, które mogą być spożytkowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. AON, Warszawa 1996, s. 10.

² Robert Mroziewicz: Kilka tez o polityce wschodniej. „Polska w Europie”. Zeszyt 33, wrzesień 2000.

Czeczenia, Abchazja, Nagornyj Karabach). Konflikty zbrojne w większości wybuchają na terenie dawnego ZSRR, zamieniając bezpieczne i spokojne dotychczas obszary w tereny walk nacji, klanów, mafii i pozbawionych centralnej kontroli armii.

Po 50 latach, za sprawą upadku muru berlińskiego, słynny postulat brytyjskiego premiera Winstona Churchilla – „Pozwólmy powstać Europie!” nabrał w końcu charakteru ogólnoeuropejskiego. Po raz pierwszy w swej historii Europa ma okazję pokojowego spotkania się w Unii Politycznej i formułowania wspólnych odpowiedzi na międzynarodowe pytania i problemy³.

Nawet jeżeli zapoczątkowany w 1989 r. rewolucyjny przełom nie doprowadził jeszcze do postulowanego przez George'a Busha nowego ładu europejskiego – „New World Order”, to jednak widać już, że Europejczycy muszą w większym stopniu sami opowiedzieć się za swoim bezpieczeństwem i obronnością. NATO jest obecnie z pewnością jedyną funkcjonującą organizacją w Europie, która może trwale gwarantować bezpieczeństwo swoim członkom. Jednakże transatlantyckie partnerstwo z USA będzie funkcjonować w przyszłości tylko wtedy, jeżeli Europejczycy pójdą za wezwaniem Ameryki do zwiększonego („burden-sharing”) zaangażowania w politykę bezpieczeństwa i politykę obronną, nie kwestionując przy tym obecności Ameryki w Europie. Europejczycy muszą być zdolni do działania także w tych przypadkach, gdy w pierwszym rzędzie zagrożone są ich elementarne interesy, a Stany Zjednoczone nie chcą na razie ingerować.

Globalny i precyzyjnie już zdefiniowany zestaw strategicznych założeń NATO i Unii Europejskiej wobec byłego obszaru radzieckiego jest następujący:

- utrzymanie Federacji Rosyjskiej jako państwa, które z trudem (ale jednak) buduje system politycznej demokracji,
- wspieranie woli przeprowadzania reform ekonomicznych i tworzenia podstaw gospodarki rynkowej,
- przeciwdziałanie możliwości gwałtownego załamania gospodarczego,
- uprawianie polityki, która osłabiałaby dążenia do odradzania się w Federacji Rosyjskiej tendencji imperialnych, traktowanych jako realna opcja polityczna,

³ Andreas Krautscheid - członek Bundestagu, sprawozdawca ds. europejskiej polityki bezpieczeństwa parlamentarnej grupy CDU/CSU w Komitecie Obrony Bundestagu i Rzecznik ds. praw człowieka i pomocy humanitarnej Komitetu Polityki Zagranicznej Bundestagu.

- działanie na rzecz niedopuszczenia do rozluźnienia (lub utraty) kontroli władzy centralnej nad potencjałem broni masowego rażenia (przede wszystkim nuklearnym) w Federacji Rosyjskiej,
- w odniesieniu do byłych republik wchodzących uprzednio w skład ZSRR za podstawowe zadanie uznano polityczne i w miarę możliwości także gospodarcze wspieranie ich świeżo uzyskanej niepodległości.

Rosja pragnie - często wbrew realiom - utrzymać swój status wielkiego mocarstwa. Dlatego preferuje stosunki bilateralne przede wszystkim z wielkimi tego świata. NATO ciągle jeszcze traktowane jest w Moskwie jako zagrożenie i potencjalny przeciwnik. Tym bardziej że dąży ona do osłabienia polityczno-militarnej obecności Stanów Zjednoczonych w Europie.

Podobnie postępująca integracja wewnątrz Unii Europejskiej i perspektywa jej rozszerzenia postrzegana jest w Moskwie jako ważny element utrudniający prowadzenie przez Federację Rosyjską wobec poszczególnych państw europejskich polityki różnicowania i wygrywania istniejących lub potencjalnych konfliktów interesów.

Kolejnym przedmiotem aktywnej europejskiej polityki Federacji Rosyjskiej są były republiki radzieckie, określane jako „bliska zagranica”. W tych ramach niewątpliwym priorytetem stanowią stosunki z Ukrainą i dążenie do uniemożliwienia lub maksymalnego opóźnienia możliwości formalnego związania się państw bałtyckich ze wspólną euroatlantycką.

Należy jednak odnotować, że pojawiły się w Rosji, choć nie przebiły się jeszcze do języka oficjalnego, rozważania niezwykle interesujące:

- uznające, że pod koniec XX wieku ZSRR był ostatnim w świecie imperium typu dziewiętnastowiecznego. A zatem dalsze trwanie w tym modelu - w dodatku komunistycznym, a więc wysoce nieefektywnym - zaczęło zagrażać żywotnym interesom narodu dominującego;
- przyznające, że tylko zreformowana, demokratyczna Rosja może być w XXI wieku równorzędnym partnerem dla najbardziej rozwiniętej części świata, jaką jest wspólnota euroatlantycka;
- uznające zreformowana i demokratyczna Rosja może być atrakcyjna politycznie, gospodarczo i cywilizacyjnie dla swych byłych terytoriów zależnych, dla niektórych nawet stać się ponownie centrum, ku któremu zaczną ciążyć naturalnie i z własnej woli, nie zaś przymuszone,

— uznające wreszcie, że przyjazna i współpracująca z Rosją wspólnota euroatlantycka stanowić może najpewniejsze oparcie w wypadkach, kiedy żywotne interesy, a nawet integralność samej Federacji Rosyjskiej mogą być zagrożone, oczywiście nie w Europie, ale w Azji Środkowej i na Dalekim Wschodzie.

Są to powody, dla których na początku lat dziewięćdziesiątych zapoczątkowano intensyfikację wysiłków w celu stworzenia „Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa” (WPZB). Wraz z Traktatem z Maastricht „w celu zachowania swej tożsamości na arenie międzynarodowej” Unia Europejska wprowadziła w 1991 r. Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa, do której należy także „docelowe sformułowanie wspólnej polityki obronnej, która mogłaby prowadzić z czasem do wspólnej obrony” (art. B, kreska 2). W odróżnieniu od jej prekursorki, powołanej do życia w 1970 r. Europejskiej Współpracy Politycznej, Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa obejmuje nie tylko kwestie polityczne i gospodarcze, lecz także aspekty polityki bezpieczeństwa. Realizacja działań związanych z polityką obronną pozostawała na razie po stronie Unii Zachodnioeuropejskiej (UZE), do której zresztą Unia Europejska mogła się w każdej chwili odwołać i która miała się sama uważać za „integralną część rozwoju UE”. Unia Zachodnioeuropejska stała się w ten sposób komponentem obronnym Unii Europejskiej, który winien wzmacniać głos europejski w NATO.

Traktat z Maastricht i Deklaracja Petersburska Unii Zachodnioeuropejskiej stanowiły kamienie węgielne dla rozwoju wspólnej polityki bezpieczeństwa i polityki obronnej. Celem uniknięcia budowy podwójnych struktur i prowadzenia alokacji zasobów, UE-UZE musiała zostać jeszcze połączona ze strukturami NATO. Nastąpiło to na spotkaniu NATO w Brukseli w styczniu 1994 r., na którym Rada NATO uchwaliła koncepcję „Combined Joint-Task-Forces” (CJTF). Zgodnie z nią NATO przekształci swoje struktury dowodzenia w taki sposób, aby możliwe było „wypożyczenie” jego sztabów i sił operacyjnych innym organizacjom, przede wszystkim Unii Zachodnioeuropejskiej. Na techniczną realizację i dopracowanie koncepcji CJTF trzeba było długo czekać, i została ona uchwalona dopiero w czasie ostatniego spotkania NATO w Madrycie. NATO daje tym samym wyraźny wyraz swego wsparcia dla budowy europejskiej tożsamości obronnej.

Środki budowy zaufania i bezpieczeństwa stanowią specyficzną płaszczyznę procesu KBWE/OBWE w sferze polityczno-wojskowej i można je zdefiniować jako kompleks (zespół) działań polityczno-militarnych realizowanych przez państwa zainteresowane w obniżeniu poziomu konfrontacji wojskowej i zapewniających

wzmocnienie systemu komunikowania się. Wojskowe Środki budowy zaufania stosowane w procesie KBWE/OBWE można podzielić na następujące kategorie (grupy) dotyczące:

- wymiany informacji wojskowej;
- weryfikacji (obserwacji i inspekcji);
- zobowiązań operacyjnych (ograniczających) oraz kształtującej się na przestrzeni ostatnich pięciu lat następczej kategorii: - kodyfikujących.

Wojskowe środki budowy zaufania mają służyć:

- eliminacji przyczyn napięć;
- powstrzymaniu się od użycia siły i groźby jej użycia przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej jakiegokolwiek państwa,
- zmniejszeniu niebezpieczeństwa konfliktu zbrojnego i eliminacji możliwości nagłej napaści poprzez zapobieganie niewłaściwemu zrozumieniu lub błędnej ocenie i interpretacji działalności wojskowej;
- wzmocnieniu wzajemnego zaufania i w ten sposób przyczyniać się do zwiększenia stabilizacji i bezpieczeństwa w Europie.

Strefa (obszar geograficzny) stosowania wojskowych środków budowy zaufania od samego początku procesu negocjacyjnego KBWE wzbudzała wiele kontrowersji. Zgodnie z zapisem Aktu Końcowego KBWE strefę stosowania zdefiniowano wychodząc z formuły zastosowanej do powiadamiania o wielkich manewrach wojskowych tj. „/.../ w Europie na terytorium każdego z Państw uczestniczących, jak również odpowiednio, na przyległych wodach morskich i przestrzeni powietrznej (rozdz. II. pkt.1.). Dalej przyjęty zapis precyzuje, że w przypadku Państwa uczestniczącego, którego terytorium sięga poza Europę, uprzednie powiadomienia będą dokonywane tylko w odniesieniu do manewrów, które będą miały miejsce na obszarze w zasięgu 250 kilometrów od jego granicy zwróconej w stronę lub oddzielającej je od któregośkolwiek europejskiego Państwa uczestniczącego /.../” co odnosi się do b. ZSRR oraz Turcji. W świetle tego zapisu można było wydzielić trzy kategorie Państw uczestniczących, których terytoria

- nie są objęte tymi ustaleniami USA i Kanada;
- częściowo są objęte tymi ustaleniami b. ZSRR, Turcja;
- całkowicie są objęte tymi ustaleniami, wszystkie państwa europejskie za wyjątkiem Albanii (nie uczestniczyła w pracach KBWE).

W wyniku rozwoju i ewolucji środków budowy zaufania była również podnoszona wielokrotnie kwestia poszerzenia strefy stosowania. Obecnie jest to generalnie ujmując

obszar od Atlantyku do Uralu. Na przestrzeni dwudziestu pięciu lat formalnego funkcjonowania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w ramach procesu KBWE/OBWE przeszły one długą drogę ewolucji od zapisu w Akcie Końcowym KBWE, poprzez Dokument Konferencji Sztokholmskiej, Dokumenty Wiedeńskie edycji 1990, 1992, 1994, aż do Dokumentu Wiedeńskiego 1999.

Na początku lat dziewięćdziesiątych dostrzeżono potrzebę rozwijania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w aspekcie regionalnym, przy czym przez pewien czas dyskutowano jak rozumieć regionalizm po europejsku i czym ma być integracja regionalna. Ustalono, że celem procesu regionalizacji jest:

- eliminowanie barier utrudniających współpracę w regionie, w tym w przygotowywaniu umów o charakterze regionalnym;
- tworzenie międzynarodowych organizacji o charakterze regionalnym.

W sferze bezpieczeństwa europejskiego oraz wszystkich innych wydarzeń mających swoje odniesienie do tej sfery integrację regionalną można osiągnąć poprzez:

- powoływanie (tworzenie, zawieranie) sojuszy;
- powoływanie wspólnot bezpieczeństwa zbiorowego;
- zawieranie ograniczonych układów i porozumień;
- rozwijanie ograniczonych form współpracy politycznej, gospodarczej i wojskowej.

We wszystkich aspektach bezpieczeństwa europejskiego regionalizm ma do spełnienia cztery podstawowe funkcje:

- integrującą;
- porządkującą;
- przymuszającą;
- dynamizującą.

Jak pokazuje analiza różnych międzynarodowych dokumentów, najpełniej łączy wszystkie sfery aktywności państw europejskich nowy Dokument Wiedeński 1999.

Na treść Dokumentu Wiedeńskiego 1999, przyjętego podczas szczytu OBWE w Stambule (18-19.11.1999r.) składają się środki budowy zaufania i bezpieczeństwa zawarte w następujących rozdziałach:

- I. Doroczna wymiana informacji wojskowej o siłach zbrojnych, danych taktyczno-technicznych głównych systemów uzbrojenia i sprzętu, planach rozmieszczenia głównych systemów uzbrojenia i sprzętu;

- II. Planowanie obronne: wymiana informacji o budżetach wojskowych, wyjaśnianie, przegląd i dialog, przekazywanie dodatkowych informacji;
- III. Ograniczanie ryzyka: mechanizm konsultacji i współpracy dotyczącej niezwykłej działalności wojskowej, współpraca dotycząca niebezpiecznych incydentów o charakterze militarnym, dobrowolne zapraszanie obserwatorów w celu wyjaśnienia wątpliwości co do określonej działalności wojskowej;
- IV. Kontakty: wizyty w bazach lotniczych,- program kontaktów wojskowych i współpracy, kontakty wojskowe, współpraca wojskowa, pokaz nowych typów głównych systemów uzbrojenia i sprzętu, postanowienia o informowaniu w sprawie kontaktów;
- V. Uprzednie powiadamianie o określonych rodzajach działalności wojskowej;
- VI. Obserwacja określonych rodzajów działalności wojskowej;
- VII. Roczne plany kalendarzowe;
- VIII. Postanowienia ograniczające;
- IX. Przestrzeganie i weryfikacja: inspekcja, ocena;
- X. Środki regionalne;
- XI. Doroczne spotkania oceniające;
- XII. Postanowienia końcowe: system łączności OBWE, inne postanowienia, realizacja, aneksy.

Z dotychczasowej implementacji środków budowy zaufania i bezpieczeństwa zebrano ogromną wiedzę i materiał doświadczalny, który stanowi podstawę do dalszych negocjacji. Corocznie w Wiedniu na bazie Centrum Zapobiegania Konfliktom (CPC) organizowane są spotkania (AIAM Annual Implementation Assessment Meeting) w celu przeprowadzenia oceny implementacji środków budowy zaufania za rok ubiegły.

Kodeks Postępowania w Polityczno – Militarnych Aspektach Bezpieczeństwa został przyjęty podczas Spotkania Przeglądowego KBWE w Budapeszcie (4-5.12.1994r.) jako dokument o nowatorskim charakterze w dotychczasowej działalności tego międzynarodowego forum. Ustala on szereg norm i zasad postępowania państw w różnorodnych aspektach bezpieczeństwa międzynarodowego wynikających m.in. z *Deklaracji zasad rządzących stosunkami między Państwami Uczestniczącymi* zawartej w *Akcie Końcowym KBWE* (1.08.1975r.). Dokument ten ma charakter jedynie politycznie wiążący (nie wymaga ratyfikacji parlamentów) i jest otwarty do dalszego kształtowania w zależności od politycznej woli państw uczestniczących w procesie OBWE. Może być uznany za bazowy dokument koncepcji bezpieczeństwa europejskiego XXI wieku. Kodeks

Postępowania zawiera 10 zasad postępowania państw (10 rozdziałów zapisanych w 42 paragrafach) w relacjach:

- państwo - państwo;
- państwo – obywatel;
- państwo - siły zbrojne.

Treść Kodeksu Postępowania w Polityczno-Militarnych Aspektach Bezpieczeństwa:

- I. Potwierdzone podstawowe zasady KBWE(OBWE), zobowiązanie do:
- II. Przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu;
- III. Powstrzymania się od groźby użycia siły lub użycia siły;
- IV. Samodzielnego decydowania o zasadach swojego bezpieczeństwa narodowego;
- V. Przestrzegania zasad kontroli zbrojeń, rozbrojenia oraz postanowień o środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa;
- VI. Współpraca w dziedzinie przeciwdziałania napięciom międzynarodowym i rozwiązywania konfliktów. Udzielanie pomocy humanitarnej;
- VII. Zapewnienie demokratycznej kontroli nad wojskiem, siłami paramilitarnymi i siłami bezpieczeństwa wewnętrznego. Indywidualna odpowiedzialność dowódców;
- VIII. Przestrzeganie międzynarodowego prawa humanitarnego przez siły zbrojne;
- IX. Wprowadzenie postanowień Kodeksu w życie. Kontrola przestrzegania;
- X. Zorganizowania szkolenia o treści Kodeksu. Odzwierciedlenie ich w instrumentach prawnych. Kodeks Postępowania zobowiązuje państwa uczestniczące w OBWE (rozdz. X) do odzwierciedlenia zawartych w nim zasad i norm w narodowym ustawodawstwie oraz do ich praktycznego wprowadzenia w życie społeczeństw (rozdz. IX). Za realizację wszystkich zasad Kodeksu Postępowania w aspekcie politycznym odpowiedzialne jest państwo poprzez swoje urzędy, organizacje, agendy i wszystkich urzędników.

W celu oceny przebiegu procesu wdrażania postanowień Kodeksu Postępowania w Wiedniu na bazie Centrum Zapobiegania Konfliktom (CPC) OBWE w dniach 22-24 września 1997 roku została zorganizowana Konferencja poświęcona dotychczasowym osiągnięciom w implementacji tego dokumentu. Polska była jednym z dwunastu państw, które przesłały wypełniony kwestionariusz implementacyjny obejmujący odpowiedzi na dziewiętnaście szczegółowych pytań. Obecnie obowiązuje nowy, dziesięciopunktowy kwestionariusz implementacyjny Kodeksu Postępowania, który obejmuje następujące zagadnienia:

1. Stosowane środki do walki z terroryzmem, a w szczególności udział w porozumieniach międzynarodowych przyjętych w tym celu (pkt.6);
2. Planowanie narodowe i proces decyzyjny dla określenia potencjału wojskowego włączając:
3. Rolę parlamentu i ministerstw:
 - otwartość dostępu publicznego do informacji odnoszącej się do sił zbrojnych (pkt.13, 22);
4. Stacjonowanie sił zbrojnych na terytorium innego Państwa-Strony w zgodzie z ich dobrowolnie wynegocjowaną umową i prawem międzynarodowym (pkt.14);
5. Konstytucyjne władze i procedury powołane do zapewnienia efektywnej, demokratycznej kontroli nad: siłami zbrojnymi, siłami paramilitarnymi, wewnętrznymi siłami bezpieczeństwa, służbami wywiadowczymi, policją (pkt.20, 21);
6. Role i zadania następujących typów sił nadzoru nad zapewnieniem, że działają one wyłącznie w konstytucyjnych ramach: wojsko, organizacje paramilitarne, siły bezpieczeństwa (pkt.21);
7. Procedury rekrutacji lub powoływania personelu do służby w: wojsku, organizacjach paramilitarnych, siłach bezpieczeństwa (pkt.27);
8. W stosownych przypadkach akty prawne lub inne odnośne dokumenty regulujące wyjątki od lub alternatywy dla obowiązkowej służby wojskowej (pkt.28);
9. Instrukcje o międzynarodowym prawie humanitarnym i innych zasadach międzynarodowych, konwencjach i zobowiązaniach regulujących konflikty zbrojne, włączając również zawarte w programach szkolenia wojskowego i regulaminach (pkt. 29, 30);
10. Prawne i administracyjne procedury ochraniające prawa personelu wszystkich tych sił (pkt. 33);
11. Inne informacje.

Kodeks Postępowania odnosi się w art. VII i VIII do bardzo ważnej dziedziny prawa międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Z wspomnianymi wyżej dwoma artykułami łączą się następne dwa IX i X. W artykule VII bezpośrednio do stosowania i przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego odnoszą się: pkt.29, mówiący o tym, że Państwa uczestniczące uczynią powszechnie dostępnymi na swoim terytorium normy międzynarodowego prawa humanitarnego dotyczące konfliktów zbrojnych, a swoje zobowiązania w tym zakresie odzwierciedlą zgodnie z wewnętrzną praktyką w programach szkolenia wojskowego oraz regulaminach wojskowych, pkt. 30, nakazujący podjęcie

działań aby personel jego sił zbrojnych został zaznajomiony z postanowieniami, zasadami, konwencjami i zobowiązaniami zawartymi w międzynarodowym prawie humanitarnym dotyczącym konfliktów zbrojnych. Natomiast w art. VIII mówi się o zobowiązaniu do przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego przez siły zbrojne. Szczególnie pkt. 34 podkreśla że Każde Państwo Uczestniczące zapewni, że jego siły zbrojne, zarówno w czasie pokoju, jak i podczas wojny, będą dowodzone, obsadzone ludźmi, szkolone i wyposażane w sposób zgodny z postanowieniami prawa międzynarodowego oraz indywidualnymi, prawnymi i innymi zobowiązaniami tego Państwa odnoszącymi się do użycia sił zbrojnych w konfliktach zbrojnych, włączając w to, gdy mają zastosowanie, Konwencje Haskie z 1907 i 1954 roku, Konwencje Genewskie z 1949 roku wraz z dodatkowymi Protokołami do nich z 1977 roku, jak również Konwencji o zakazie używania pewnych rodzajów broni konwencjonalnej z 1980 roku. O konsekwencji tych zapisów świadczy pkt. 8 Nowego Kwestionariusza Implementacyjnego Kodeksu Postępowania wymagający informacji na temat: instrukcje o międzynarodowym prawie humanitarnym i innych zasadach międzynarodowych, konwencjach i zobowiązaniach regulujących konflikty zbrojne, włączając również zawarte w programach szkolenia wojskowego i regulaminach.

Karta bezpieczeństwa europejskiego. 19 listopada 1999 roku podczas szczytu OBWE w Stambule szefowie państw i rządów złożyli podpisy pod Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego, dokumentem, z którym wiązane są ogromne nadzieje na przyszłość.

Historia powstania Karty Bezpieczeństwa Europejskiego sięga szczytu KBWE w Budapeszcie (XII, 1994r.), podczas którego uzgodniono podjęcie dyskusji nad stworzeniem modelu powszechnego i wszechstronnego systemu bezpieczeństwa europejskiego na miarę XXI wieku. Kolejny szczyt w Lizbonie (XII, 1996r.) zaowocował wydaniem Deklaracji nt. modelu bezpieczeństwa, podstawą której była zgoda, aby w dalszych pracach uwzględnić m.in. zasadę niepodzielności bezpieczeństwa oraz inne zasady stosunków między państwami (tzw. Dekalog KBWE) przyjęte 1 sierpnia 1975 roku w Akcie Końcowym KBWE w Helsinkach. Zdecydowanego impulsu do prac negocjacyjnych nad modelem przyszłościowego systemu bezpieczeństwa europejskiego dały dwa wydarzenia z 1997 roku, kiedy to: 27 maja podpisano w Paryżu Akt Stanowiący NATO Rosja, w którym strony opowiedziały się za potrzebą zwiększenia możliwości operacyjnego działania OBWE, jako jedynej europejskiej organizacji odgrywającej *kluczową rolę w stabilizowaniu sytuacji i umacniania pokoju*, decyzji madryckiego szczytu NATO o zaproszeniu Polski, Czech i Węgier do negocjacji akcesyjnych oraz zapowiedź

kolejnych etapów rozszerzenia Sojuszu. W tej sytuacji, 17 lipca 1997r. Rosjanie przedstawili w Wiedniu pierwszy projekt Karty, a od początku 1998r. przystąpiono na forum OBWE (a dokładniej do decydującej fazy prac nad ostateczną wersją Karty.

Treść Karty stanowią: - wstęp mówiący o potrzebie wzmocnienia zdolności OBWE do opanowywania i przeciwdziałania kryzysom, a także dążeniach do stworzenia *wspólnego i niepodzielnego obrazu bezpieczeństwa*, który będzie się kojarzył z całą strefą OBWE, oraz sześciu rozdziałów:

- I. Zagrożenia bezpieczeństwa europejskiego i wyzwania, przed którymi są państwa OBWE - wskazujący, że chociaż współpraca zastąpiła wcześniejszą konfrontację w Europie, to jednak groźba konfliktów między państwami nie została wyeliminowana. Zagrożenie dla bezpieczeństwa mogą stwarzać konflikty wewnątrz społeczeństw i między państwami oraz z nowej grupy: międzynarodowy terroryzm, niepohamowany ekstremizm, zorganizowana przestępczość, przemyt narkotyków, niekontrolowane rozprzestrzenianie broni strzeleckiej i lekkiego uzbrojenia;
- II. Podwaliny systemu bezpieczeństwa europejskiego - potwierdzający, że sygnatariusze Karty będą w pełni respektować *Kartę Narodów Zjednoczonych, Akt Końcowy KBWE, Kartę Paryską dla Nowej Europy* oraz inne zobowiązania;
- III. Zapis obszarów wspólnej odpowiedzialności społeczności OBWE określający główne kierunki i obszary wspólnej odpowiedzialności obejmujące: współpracę z innymi organizacjami, solidarność i partnerstwo, instytucje OBWE, wymiar ludzki OBWE, wymiar polityczno-wojskowy, wymiar gospodarczy i ekologiczny, praworządność i walkę z korupcją;
- IV. Instrumenty działania OBWE mówiący o planowanym zintensyfikowaniu dialogu nt. wszystkich aspektów bezpieczeństwa w strefie OBWE, utworzenia systemu szybkiego reagowania poprzez eksperckie zespoły szybkiego reagowania (REACT) służące wiedzą natury cywilnej lub policyjnej, a także prowadzenia operacji pokojowych (typu *peacekeeping*);
- V. Współpraca z państwami partnerskimi;
- VI. Podsumowujący, a także tzw. Dokument operacyjny w sprawie platformy kooperatywnego bezpieczeństwa.

Karta Bezpieczeństwa Europejskiego jest jedynie porozumieniem politycznie wiążącym i sukces jej implementacji będzie zależał jedynie od woli politycznej Państw-Sygnatariuszy. Dużą rolę w tym względzie może odegrać Centrum Operacyjne REACT w ramach Centrum Zapobiegania Konfliktom OBWE.

Treść poznawcza pracy została podporządkowana osiągnięciu *głównego celu*:

Określić założenia i kierunki transformacji polityki bezpieczeństwa wybranych państw.

Osiągnięcie głównego celu badań nastąpiło na drodze rozwiązania *głównego problemu badawczego*:

Jakie są założenia i kierunki transformacji polityki bezpieczeństwa wybranych państw?

Z głównego problemu badawczego wyniknęły następujące problemy szczegółowe:

- 1. Jak zorganizowane są systemy polityczne wybranych państw?***
- 2. Jakie są założenia polityki zagranicznej powyższych państw?***
- 3. Jakie są kierunki polityki bezpieczeństwa tych państw?***
- 4. Czy neutralność niektórych państw jest modelem bezpieczeństwa zapewniającym suwerenność w XXI wieku?***

Opracowanie zawiera wyniki badań, ujęte w formie teorii, oraz tendencje rozwojowe w zakresie transformacji struktur sił zbrojnych wybranych państw. Praca składa się z jedenastu rozdziałów.

Szeroki obszar problemowy pracy wymagał przyjęcia określonej procedury badawczej, w której budowie kierowano się głównie podejściem systemowym, ze względu na to, że każde państwo posiada swój system bezpieczeństwa narodowego i jest nierozzerwalnie związane ze strukturami bezpieczeństwa międzynarodowego.

Problemy badawcze rozprawy dotyczyły różnych kwestii merytorycznych oraz metodologicznych. Stąd wynikała potrzeba zastosowania różnych metod badawczych odpowiadających charakterowi rozwiązywanych problemów, do których można zaliczyć: definiowanie, indukcję, dedukcję, analogię, analizę (przyczynową, strukturalną i systemową), porównanie i uogólnienie.

1. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO ROSJI

Federacja Rosyjska jako państwo niepodległe i suwerenne pojawiła się na scenie dziejowej 25 grudnia 1991 roku, po rozpadzie ZSRR.

Upadek radzieckiego imperium wywołał w społeczeństwie rosyjskim głęboki wstrząs. Straty terytorialne i polityczne można porównać tylko z jakąś ogromną klęską czy wojenną katastrofą. W wyniku przemian terytorium będące pod rosyjską kontrolą zmniejszyło się o około 25%.

Polityczne i wojskowe następstwa tych wydarzeń również są ogromne. Rosja znalazła się w całkowicie odmiennej sytuacji od tej, w jakiej była jeszcze kilka lat temu. Jej międzynarodowa pozycja została poważnie zmniejszona. Pozostaje nadal globalną potęgą nuklearną, jednak utraciła pozycje równorzędnego partnera dla Stanów Zjednoczonych i stała się mocarstwem drugiej kategorii. Rozpad ZSRR zapoczątkował także długofalowy proces zmian w światowej i regionalnej równowadze sił ekonomicznych, politycznych i wojskowych. Zwiększyło się prawdopodobieństwo wybuchu lokalnych wojen i konfliktów zbrojnych.

Ze względu na dostępne zwarte opracowanie z tej problematyki⁴, w pracy przedstawiono tylko najważniejsze zagadnienia z zakresu polityki bezpieczeństwa narodowego Rosji oraz zmian dokonanych w ciągu ostatnich lat (1997 – 2001).

1.1. Wiadomości ogólne

Rosja (Rossija, Federacja Rosyjska, Rossijskaja Fiedieracyja) jest państwem leżącym we wschodniej Europie, północnej Azji i na Kaukazie. Jej ogromne, największe w świecie terytorium liczy 17 075 400 mln km². Stanowi to około 12,5 % powierzchni świata. Długość terytorium Federacji Rosyjskiej wynosi ponad 9 tys. km, a szerokość przeszło 4 tys. km. Rosja graniczy z: Norwegią (167 km), Finlandią (1313 km), Estonią (290 km), Łotwą (217 km), Litwą (Obwód Kaliningradzki - 227 km), Polską (Obwód Kaliningradzki - 209,7 km), Białorusią (959 km), Ukrainą (1576 km), Gruzją (723), Azerbejdżanem (284 km), Turkmenistanem, Kazachstanem (6846 km), Chinami (na południu - 40 km i południowym wschodzie -3605 km), Mongolią (3441 km) i Koreą Północną (19 km).

⁴K. Malak: „*Polityka bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*”. AON, Warszawa 1997.

Zmiany, jakie nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych spowodowały, że Federacja Rosyjska przejęła 76,2% terytorium i około 50% ludności dawnego ZSRR. Według danych z 1999 roku Federacja Rosyjska liczyła 146,3 mln mieszkańców. Jest państwem wielonarodowym, Rosjanie stanowią 81,5 % populacji, ponadto występuje około 100 innych narodowości i ludów, z czego główne to: Tatarzy - 4 %, Ukraińcy 3 %, Niemcy - 0,6 %, a także: Czuwasze 1 %, Baszkirzy 1 %, Białorusini 1 %, Mołdawianie 1 %. W ostatnich latach daje się zauważyć ujemny przyrost naturalny, wynoszący -5,4 promila. Rozmieszczenie ludności jest bardzo nierównomierne. Ponad 4/5 ludności Rosji skupia się w części europejskiej. Najgęściej są zaludnione centralne regiony europejskiej części federacji (około 60 osób na km²), najslabiej - Syberia Wschodnia i Daleki Wschód (poniżej 2 osób na km²). Głównymi religiami są prawosławie i islam.

Do głównych miast (oprócz stolicy - Moskwy) można zaliczyć: Petersburg, Niżni Nowogród, Samarę, Kazań, Wołgograd, Jekaterynburg, Czelabińsk, Omsk, Nowosybirsk, Krasnojarsk, Irkuck, Władywostok. W skład Federacji Rosyjskiej wchodzi 21 republik, 6 krajów, 50 obwodów (w tym 1 autonomiczny Kaliningradzki), 10 okręgów autonomicznych oraz 2 miasta wydzielone (Moskwa i Petersburg).

W dniu 13 maja 2000 roku prezydent Putin podpisał dekret o ustanowieniu siedmiu okręgów federalnych⁵, w skład których wchodzić będą poszczególne republiki. Będą to następujące okręgi: Centralny z siedzibą w Moskwie, Północno - Zachodni w Petersburgu, Północno - Kaukaski w Rostowie nad Donem, Nadwołżański - Niżny Nowogród, Uralski - Jekaterynburg, Sybirski - Nowosybirsk i Dalekowschodni - Chabarowsk. Utworzenie tych okręgów według powszechnego przekonania ma na celu ograniczenie władzy w poszczególnych republikach oraz centralizację władzy w Rosji.

Bezpośrednio z Polską graniczy Autonomiczny Obwód Kaliningradzki. Terytorium Obwodu Kaliningradzkiego zajmuje powierzchnię 15125 km². Zamieszkuje go około miliona mieszkańców. W skład obwodu wchodzi 13 rejonów administracyjnych i 9 miast wydzielonych. Na jego powierzchni znajdują się 22 miasta i 96 osad. Największymi ośrodkami miejskimi są: Kaliningrad (400 tysięcy mieszkańców), Sowetsk (43,5 tysięcy), Czerniachowsk (41,7 tysięcy) i Gusiew (28 tysięcy).

Rosja zajmuje większą część Niziny Wschodnioeuropejskiej, sięgającą na południu do skłónów Wielkiego Kaukazu (najwyższy szczyt Elbrus, 5642 m). Azjatyckie tereny za Uralem obejmują Syberię i Daleki Wschód.

⁵ Celem utworzenia okręgów federalnych oficjalnie jest poprawienie działalności administracji państwowej.

Klimat ogólnie umiarkowany, od morskiego ciepłego na północnym-zachodzie do chłodnego, skrajnie kontynentalnego w Syberii i monsunowego na Dalekim Wschodzie. W północnej części i na wyspach arktycznych panuje klimat subpolarny i polarny. Na czarnomorskim wybrzeżu Kaukazu przeważa klimat podzwrotnikowy (śródziemnomorski). Średnia temperatura w styczniu waha się od 0°C do -50°C, w lipcu od 1 do 25°C. Roczne opady wynoszą od 150 mm (na Nizinie Nadkaspiskiej) do 2000 mm (Kaukaz, Ałtaj).

Główne rzeki to: Wołga, Newa, Dwina, Peczora, Don, Kubań, Ob z Irtyszem, Jenisej z Angarą, Lena, Indygirka, Kołyma, Amur. Na terenie Rosji znajduje się około 2 mln jezior. Największe z nich to: Bajkał, Ładoga, Onega, Tajmyr.

Strefowy układ roślinności to: arktyczna pustynia, tundra, lasotundra, lasy (ponad 1/2 powierzchni, gł. typu tajgi), lasostep, step, na Nizinie Nadkaspiskiej - półpustynia. W górach powyżej 2000 m przeważa roślinność subalpejska i alpejskie łąki.

Historia. Przez terytoria ruskie przebiegały szlaki handlowe łączące kraje Morza Bałtyckiego z Bizancjum i Bliskim Wschodem. Wyprawy handlowe Dźwiną, Wołgą i Dnieprem zetknęły podróżujących tędy kupców i wojowników normańskich z plemionami słowiańskimi. Pierwszymi historycznymi władcami ruskimi byli prawdopodobnie Normanowie (książę Ruryk wraz z braćmi Syneusem i Truworem), którzy zgodnie z istniejącymi przekazami przybyli na ziemie ruskie w 862 roku.

Wyprawa następcy Ruryka, księcia Olega na Kijów (882) doprowadziła do zjednoczenia północnych i południowych księstw oraz powstania Rusi Kijowskiej. Była ona początkowo luźnym związkiem księstw, które do ok. 2. poł. XI w. zachowały szeroką autonomię. Książęta kijowscy Oleg (panujący do 912 lub 922) i Igor (panujący w latach 912/922-945) podpisali z Bizancjum układy handlowe, które gwarantowały krajowi zyskowny handel.

Rządząca w latach 945-957 księżna Olga scentralizowała państwo, stworzyła podstawy trwałego porządku administracyjnego. Kolejny władca, syn Olgi, Świetosław podejmował odległe wyprawy wojenne, docierając na Krym i Kaukaz oraz na Bałkany. Ożeniony z siostrą cesarza bizantyjskiego Anną książę Włodzimierz w 988 roku przyjął chrzest i uczynił z chrześcijaństwa oficjalną religię państwową.

Panujący w latach 1019-1054 Jarosław Mądry umocnił pozycję Kościoła na Rusi Kijowskiej. Ustanowione przez niego zasady dziedziczenia tronu książęcego w oparciu o regułę senioratu nie zapobiegły jednak rozpadowi politycznej jedności kraju.

W XII w. Ruś Kijowska podzieliła się na konkurujące ze sobą księstwa: na północnym zachodzie księstwo nowogrodzkie, na zachodzie połockie, na południowym zachodzie halicko-włodzimierskie i na północnym wschodzie włodzimiersko-suzdalskie.

W XIII i XIV w. niektóre z zachodnich, mniejszych księstw ruskich przeszły w strefę wpływów nabierającej znaczenia Litwy. Rosło zagrożenie księstw ruskich ze strony Tatarów. Po klęsce sił rusko-połowieckich w bitwie pod Kałką (1223) Batu-Chan podbił wszystkie księstwa ruskie z wyjątkiem Nowogrodu Wielkiego, który jednak zmuszony był uznać zwierzchność Mongołów i opłacać trybut. Tatarzy nie przejęli bezpośrednich rządów w podbitych księstwach, zadowolili się każdorazowym zatwierdzeniem kandydata do tronu książęcego we Włodzimierzu, który z kolei pełnił funkcje zwierzchnie nad resztą książąt i miał prawo zwracania się o pomoc do chana.

W okresie panowania mongolskiego wodzem dużej rangi i zręcznym politykiem okazał się książę nowogrodzki Aleksander Newski. W 1240 roku pokonał Szwedów, w 1242 wojska Zakonu Inflanckiego (bitwa na zamrożonym jeziorze Pejpus), w 1252 otrzymał od chana księstwo włodzimiersko-suzdalskie, a wraz z nim zwierzchnictwo nad pozostałymi księstwami.

Z walk o sukcesję po Aleksandrze Newskim zwycięsko wyszło niewielkie wówczas księstwo moskiewskie, w którym od 1283 rządy sprawował najmłodszy syn Aleksandra, Daniel, założyciel moskiewskiej linii Rurykowiczów. Z pomocą Tatarów książę Daniel pozbył się najgroźniejszego z konkurentów, księcia twerskiego.

W 1325 roku metropolita przeniósł swą stolicę z Włodzimierza nad Kłazmą do Moskwy. Panującemu w latach 1325-1341 Iwanowi I Kalicie udało się uzyskać dla siebie i swoich następców tytuł wielkiego księcia. Wnuk Kality Dymitr Doński w bitwie na Kulikowym Polu nad Donem (1380) pokonał Tatarów, co stało się początkiem upadku Złotej Ordy na Rusi. Wraz z osłabieniem pozycji Tatarów znaczenia nabrały zjednoczeniowe dążenia książąt moskiewskich. Na przeszkodzie ich realizacji stanęła rozwijająca się potęga Wielkiego Księstwa Litewskiego (pozostającego od 1386 w unii personalnej z Polską), pod którego wpływami znalazły się dawne zachodnie ziemie Rusi Kijowskiej (m.in. od 1362 sam Kijów).

W 1462 roku tron moskiewski objął Iwan III, który dokończył dzieła jednoczenia kraju, wcielając do rządzonego przez siebie państwa Jarosław (1463), Rostów (1474), Nowogród (1478), Twer (1485). Korzystając z rozkładu Złotej Ordy Iwan III wstrzymał całkowicie wypłacanie daniny i odparłszy tatarskie ataki odwetowe (1472 i 1480), ostatecznie uwolnił ziemie ruskie spod panowania Mongołów.

Po upadku Konstantynopola (1453) Moskwa zyskała na znaczeniu jako spadkobierczyni Bizancjum, co podkreślić miało małżeństwo Iwana III z bratanicą ostatniego cesarza bizantyjskiego, a także przejęcie bizantyjskiego dwugłowego orła jako herbu państwa oraz bizantyjskiego ceremoniału dworskiego. Aspiracje księstwa moskiewskiego sformułowano w tezie o Moskwie jako „trzecim Rzymie”. Odkrycie przez R. Chancellora (1553) północnej drogi morskiej (Północno - Wschodnie Przejście) dało Rosji po raz pierwszy w historii możliwość bezpośredniego kontaktu z państwami zachodnimi.

Podbój zachodniej Syberii przez Kozaków pod dowództwem Jermaka Timofiejewicza (1582) zapoczątkował ekspansję rosyjską na wschód, która ostatecznie sięgnęła wybrzeży Pacyfiku, granic chińskich i objęła nawet część kontynentu północnoamerykańskiego (Alaskę). Rządy Iwana IV Groźnego (1533-1584), mimo wielu pozytywnych reform wewnętrznych, wyniszczyły kraj. Szczególną rolę odegrała wprowadzona dla złamania opozycji bojarskiej tzw. oprycznina - spowodowała ona ruinę gospodarczą znacznych obszarów Rosji. Porażką zakończyła się toczona w latach 1558-1582 walka o Inflanty i dostęp do Bałtyku.

Po śmierci Iwana IV regentem w imieniu niezdolnego jeszcze do sprawowania rządów Fiodora Iwanowicza został szwagier cara, Borys Godunow, który po śmierci Fiodora (1598) sam koronował się na cara. Sprawne rządy Borysa Godunowa nie zdołały jednak odtworzyć zrujnowanej gospodarki kraju. Po jego śmierci (1605) zjawiska kryzysowe nasiliły się, wybuchła wojna domowa, nastął okres tzw. Smuty. Panujący szybko zmieniali się na tronie, kraj najeżdżany był często przez obce wojska, m.in. w 1610 wojska polskie Władysława IV Wazy zajęły i okupowały do 1612 Moskwę. Okres walki o władzę zakończył w 1613 wybór na tron carski Michała Fiodorowicza, założyciela dynastii Romanowów. Kolejni władcy umacniali swoją pozycję, wprowadzając rządy autokratyczne. Stale rosnące obciążenia nakładane na poddanych carskich prowadziły do częstych wybuchów niezadowolenia społecznego (powstania - w 1648 w Moskwie, w 1650 w Nowogrodzie, w latach 1670-1671 powstanie chłopskie pod wodzą St. Razina).

Panujący w latach 1645-1676 Aleksy Michajłowicz ograniczył prawa bojarów na rzecz nowej szlachty (tzw. dworianstwa) oraz mieszczan, jednocześnie ustanowił prawne przywiązanie chłopów do ziemi (1649). Reformy patriarchy Nikona stały się jedną z przyczyn rozłamu w Kościele Prawosławnym.

W polityce zagranicznej Romanowowie kierowali się zasadą zjednoczenia całości ziem ruskich. Dzięki decyzjom perejesławskiej rady i długoletniej wojnie z Rzeczpospolitą

(1654-1667) Rosja uzyskała panowanie nad Lewobrzezną Ukrainą z Kijowem. Trwałe włączenie się Rosji w dzieje europejskie przyniosła wielka wojna północna (1700-1721), która zakończyła dominację Szwedów w basenie Morza Bałtyckiego, a zarazem otworzyła Rosjanom możliwość nieskrępowanych kontaktów z Zachodem.

W 1703 roku przeniesiono stolicę kraju do nowo zbudowanego Petersburga, nad Bałtyk. W 1710 roku Piotr I zajął Rygę i Rewel, a poprzez pokój nysztadzki (1721) zagwarantował krajowi szeroki dostęp do wybrzeża bałtyckiego. Na mocy tego układu Ingria, Karelia, Estonia i Inflanty zostały przyłączone do Rosji.

Piotr I prowadził politykę merkantylistyczną, opiekował się miastami i mieszczaństwem, popierał rozwój manufaktur. Szybko rozwijał się wówczas przemysł metalurgiczny, wzrastała liczba manufaktur tkackich. W latach 1718-1722 wprowadzono scentralizowany system administracji państwowej. Zreformowano Kościół, patriarchów zastąpił Święty Synod, tj. kontrolowany przez państwo, kolegialny organ władzy. Poprzez wprowadzenie tzw. czynu, tj. 14-stopniowej tabeli rang urzędniczych, hierarchię społeczną oparto na pozycji w służbie państwowej.

Od czasów Piotra I pogłębił się dualizm rosyjskiej struktury społecznej - obok chłopów, warstwy dźwigającej wszelkie ciężary, występowała warstwa uprzywilejowanej szlachty. Modernizacja Rosji zapoczątkowana przez Piotra I w dużej mierze uzależniona była od dopływu fachowców z zagranicy. Na otwartej w 1725 roku w Petersburgu akademii większość wykładowców stanowili specjaliści z zagranicy.

Śmierć Piotra Wielkiego (1725) na długie lata osłabiła kraj. Dopiero panująca w latach 1762-1796 Katarzyna II przywróciła Rosji rolę mocarstwa. Zwycięskie wojny z Turkami (1768-1774, 1787-1792) otworzyły szeroki dostęp do Morza Czarnego, w 1783 Rosja anektowała Krym, poprzez uczestnictwo w rozbiorach (1772, 1793, 1795) zyskała wschodnie ziemie Polski. Panujący w latach 1796-1801 syn Katarzyny II Paweł I kontynuował politykę ekspansji, anektując w 1801 Gruzję. Aleksander I, który w wyniku rewolucji pałacowej przejął władzę po niepopularnym wśród szlachty ojcu, dzięki pokonaniu Wielkiej Armii Napoleona pod Moskwą (1812) zapewnił Rosji dominującą pozycję na kontynencie europejskim. Poszerzył granice kraju o Wielkie Księstwo Finlandii (1809), Besarabię (1812), Dagestan i Azerbejdżan (1813). Na kongresie wiedeńskim (1815) Rosja zainicjowała powstanie Świętego Przymierza, którego celem miało być zachowanie istniejącego porządku europejskiego, w szczególności tłumienie ruchów liberalnych.

Za panowania Mikołaja I (1825-1855), po pacyfikacji powstania dekabrystów (1825), powstania listopadowego w Polsce (1830), powstania węgierskiego (1849), Rosja zyskała przydomek „żandarma Europy”. Porażka militarna w wojnie krymskiej (1853-1856) przyniosła utratę przez Rosję pozycji hegemonia w Europie.

Aleksander II (panujący w latach 1855-1881) przeprowadził w 1861 uwłaszczenie chłopów. Za jego rządów wprowadzono ponadto samorząd terytorialny (ziemski), samorząd miejski, uregulowano sprawy sądownictwa i tryb pełnienia służby wojskowej, złagodzono cenzurę.

W polityce zagranicznej Rosja kontynuowała ekspansję na wschód (1860 - założenie Władywostoku, uznanie przez Chiny granic na Amurze i Ussuri). W Azji środkowej Rosja zajęła tereny do granicy z Persją i Afganistanem. Na Kaukazie trwający od wielu dziesiątków lat opór przeciwko Rosjanom został ostatecznie złamany w 1859, wraz ze stłumieniem powstania pod wodzą Szamila.

Wojna francusko - pruska (1870-1871) dała Rosji możliwość wyzwolenia się z klauzul traktatu paryskiego (1856), krępujących jej swobodę na Morzu Czarnym. Rosnące tendencje panslawistyczne skierowały w latach 70 -tych XIX w. zainteresowanie Rosji w kierunku Bałkanów, co w rezultacie doprowadziło do wybuchu wojny rosyjsko-tureckiej (1877-1878).

W polityce wewnętrznej wyraźnie dały znać o sobie rosnące problemy społeczne. Pojawił się wpływowy, biorący w obronę chłopów ruch narodników - początkowo idealistyczno-reformatorski, od 1879, tj. od utworzenia Narodnej Woli, ewoluował w kierunku rewolucyjnego terroryzmu. Jego ofiarą padł w 1881 car Aleksander II.

Aleksander III (panujący w latach 1881-1894) wzmógł stosowane przez państwo środki represji. Prześladowania dotknęły nie tylko radykalnych rewolucjonistów, zaostrzyły się także m.in. formy rusyfikacji stosowane w Polsce, krajach bałtyckich i Finlandii. W polityce zagranicznej Rosja utrzymywała sojusz z Niemcami i Austro-Węgrami, wzmogła ekspansję gospodarczą na Daleki Wschód. Rywalizacja o wpływy w Mandżurii i Korei doprowadziła do wybuchu wojny rosyjsko - japońskiej (1904-1905) i zaostrzenia stosunków z Wielką Brytanią. Na Bałkanach Rosja poniosła dyplomatyczną klęskę utraciwszy wpływy w Bułgarii, która związała się z Austro-Węgrami. Po zamordowaniu austriackiego następcy tronu arcyksięcia Franciszka Ferdynanda w Sarajewie (28 VI 1914), Niemcy wypowiedziały wojnę Rosji (1 VIII 1914), co było odpowiedzią na pochopnie ogłoszoną (31 VII 1914) mobilizację generalną.

Lokalny konflikt Austro-Węgier z Serbią zmienił się w I wojnę światową, która doprowadzić miała do upadku carskiej Rosji.

Od lat 90. XIX w. przy pomocy pożyczek zagranicznych realizowano program przyspieszonej industrializacji kraju. W wielkich ośrodkach przemysłowych, w miastach stołecznych i na południu Ukrainy pojawiła się nowa klasa najemnych pracowników przemysłowych. Do 1913 roku liczebność proletariatu wzrosła do ok. 3 mln osób, tj. podwoiła się w stosunku do 1890, a jego nastroje coraz bardziej się radykalizowały. W rolnictwie wytwarzającym przeszło połowę dochodu kraju i dostarczającym głównie towarów eksportowych (zboża, bydła, drewna) także wystąpiły zjawiska prowadzące do zaostrzenia sytuacji społecznej. Konieczny do finansowania wzrostu gospodarczego przyrost eksportu realizowano poprzez drastyczne ograniczenie konsumpcji wewnętrznej, co prowadziło do pogłębiania się ubóstwa szerokich rzesz chłopów. Rosnący niedostatek powodował masowe migracje biedoty wiejskiej do miast. Zapoczątkowana w 1906 roku przez premiera Stołypina reforma agrarna, wskutek zamachu na niego (1911) i wybuchu I wojny światowej, została przerwana. Radykalizacja nastrojów społecznych sprzyjała tworzeniu się nielegalnych organizacji i struktur o charakterze rewolucyjnym. W 1897 roku powstała w Rosji i na ziemiach polskich żydowska organizacja socjaldemokratyczna - Bund. 1898 w Mińsku powołano Socjaldemokratyczną Partię Robotniczą Rosji, w oparciu o tradycje narodnickie w 1901 powstała partia socjalistów-rewolucjonistów (eserowcy). Agitacja działających w podziemiu grup rewolucyjnych, nabrzmiałe problemy społeczne spowodowały wybuch rewolucji 1905 - 1907. Wydany przez cesarza Mikołaja II pod wpływem strajku generalnego manifest (30 X 1905) zapowiadał zaprowadzenie podstawowych praw obywatelskich - prawa do zgromadzeń, wolności słowa, wolności prasy, prawa do zrzeszania się, obiecywał powołanie organu przedstawicielskiego (Dumy) o uprawnieniach ustawodawczych. Przyrzeczenia cesarskie w pełni zaspokajały żądania rewolucyjnych liberałów, późniejsze zamieszki wybuchły z inspiracji bolszewików (powstanie w Moskwie w grudniu 1905) bądź pojawiały się samorzutnie. Porewolucyjny okres rządów w oparciu o Dumę, która mimo bardzo ograniczonych uprawnień stwarzała pozory konstytucjonalizmu, rozwijał świadomość polityczną szerokich kręgów społecznych, tworząc przesłanki obalenia caratu.

Obciążenia gospodarcze i społeczne Rosji w związku z I wojną światową przerastały możliwości kraju. Poniesione w 1915 roku porażki zmusiły armię rosyjską do wycofania się z Polski, Litwy i Kurlandii. Grożąca katastrofa gospodarcza doprowadziła do upadku monarchii. Masowa demonstracja w Piotrogradzie (8 III 1917) przerodziła się

w ogólnonarodowe powstanie robotników i żołnierzy (rewolucja lutowa w Rosji 1917), które spowodowało abdykację Mikołaja II (15 III 1917). Na czele państwa stanął Rząd Tymczasowy pod przewodnictwem księcia G. J. Lwowa. Możliwości działania rządu były jednak ograniczone wskutek nacisków wywieranych przez Piotrogrodzką Radę Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, rezultatem sporów stało się tzw. dwuwładztwo w kraju. W ogłoszonych przez W. I. Lenina tzw. *Tezach kwietniowych* znalazł się m.in. postulat przekazania pełni władzy radom robotniczym i żołnierskim. Żądanie to przygotowywało grunt pod rewolucję październikową, w wyniku której obalony został Rząd Tymczasowy, a całą władzę przejęli bolszewicy.

10 I 1918 roku na III Ogólnorosyjskim Zjeździe Rad uchwalono konstytucję Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (RFSRR), w której rolę decydującej siły politycznej zagwarantowali sobie bolszewicy. Po połączeniu się RFSRR z radzieckimi republikami Ukrainy, Białorusi i Zakaukazia utworzono 30 grudnia 1922 ZSRR, który formalnie przestał istnieć dopiero 26 grudnia 1991.

Od momentu objęcia władzy prezydenckiej w Rosji przez B. N. Jelcyna (czerwiec 1991) wcielane są w życie radykalne reformy mające przywrócić zasady gospodarki rynkowej. Niezależnie od trudności gospodarczych kraj boryka się z problemami terytorialno-narodowymi, które wynikają z prób secesji autonomicznych republik, m.in. Czeczenii i Tatarstanu. W grudniu 1994 rozpoczęła się zbrojna interwencja Rosji w Czeczenii, zakończona we wrześniu 1996 roku częściowym wycofaniem wojsk rosyjskich. 22 III 1998 prezydent zdymisjonował rząd rosyjski, na czele z premierem Wiktoorem Czernomyrdinem. Pełniącym obowiązki szefa rządu został, mianowany bez zasięgnięcia opinii parlamentu, były minister paliw i energetyki Siergiej Kirijenko, 24 IV został on zatwierdzony przez parlament. 27 V 1998 w Rosji wybuchł ostry kryzys ekonomiczno-społeczny, na który złożyły się m.in.: ogromny dług zewnętrzny i wewnętrzny oraz gwałtowne protesty pracowników sfery budżetowej i górników, którym od miesięcy nie wypłacano pensji. Spadek cen ropy naftowej na rynkach światowych uszczuplił dochody państwa, podobnie jak szalejąca korupcja. Załamała się giełda, zmniejszyła się drastycznie wartość akcji wielu przedsiębiorstw, wzrósł niebezpiecznie kurs dolara. Przywódca opozycji komunistycznej Gienadij Ziuganow nazwał ten stan rzeczy „kulminacją narodowej katastrofy”. Rząd usiłował wyegzekwować od wielkich spółek naftowych zaległe podatki i uzyskać pomoc Zachodu.

11 IX 1998 nowym premierem został Jewgienij Primakow, który za pierwszoplanowe zadanie dla swojego rządu uznał utrzymanie jedności zagrożonego

rozpadem państwa. 12 V 1999 B. Jelcyn odwołał Primakowa ze stanowiska premiera, zarzucając jego gabinetowi zbyt dużą opieszałość we wprowadzaniu reform. Nowym premierem 19 V 1999 został Siergiej Stiepaszyn, zdymisjonowany przez prezydenta 9 VIII 1999 roku. 16 VIII 1999 premierem został Władimir Putin. 8 XII 1999 prezydent Rosji B. Jelcyn oraz prezydent Białorusi A. Łukaszenka podpisali układ o utworzeniu Związku Białorusi i Rosji (ZBiR). Układ przewiduje, że Rosja i Białoruś zachowując swoją pełną suwerenność utworzą wspólną przestrzeń gospodarczą z elementami państwa związkowego. ZBiR miał mieć wspólny rynek, wspólną politykę gospodarczą, obronną i zagraniczną, nie miał natomiast wspólnej armii.

31 XII 1999 prezydent B. Jelcyn podał się do dymisji. Do czasu wyborów prezydenckich tymczasowo funkcję prezydenta pełnił W. Putin. Został on wybrany na prezydenta w pierwszej turze wyborów prezydenckich, które odbyły się 26 III 2000.

17 V 2000 Michaił Kasjanow został zatwierdzony przez Dumę na stanowisko premiera (pełnił tę funkcję od stycznia 2000).

Rosja jest Republiką federacyjną. Prezydent pochodzi z wyborów powszechnych i powołuje (w uzgodnieniu z Dumą Państwową) premiera. Prezydent jest wybierany na czteroletnią kadencję w wyborach powszechnych. Ostatnie wyniki wyborów przedstawiono w tabeli 1.1.1. Rząd jest popierany przez proprezydenckiego „Niedźwiedzia” oraz część bezpartyjnych członków parlamentu.

Tabela 1.1.1.

Wyniki wyborów prezydenckich

Wybory prezydenckie: 26 marzec 2000	%
Władimir Putin	52.8
Giennadij Zjuganow (KPR)	29.3
Grigorij Jawilnski (Jabloko)	5.8
Aman Tulejew	3.0
Władimir Zyrynowski (LDPR)	2.7
Konstantin Titov	1.5
Ella Pamfilowa	1.0

Parlament: Zgromadzenie Federalne składa się z dwóch izb: **Duma Państwowa** liczy 450 deputowanych wybieranych na czteroletnią kadencję - 225 w okręgach jednomandatowych oraz 225 w wyborach proporcjonalnych. **Rada Federacji** składa się ze 178 członków: po 2 delegatów z każdego regionu.

Tabela 1.1.2.

Wyniki wyborów parlamentarnych

Wybory: 19 grudnia 1999		%
Komunistyczna Partia FR		KPRF 24.3
Międzyregionalny Ruch Jedności („Niedźwiedź”)		MEDWED 23.3
Ojczyzna – Cała Rosja	Ojczyzna	OWR 13.3
	Cała Rosja	
Sojusz Sił Prawicowych		SPS 8.5
Blok Zyrinowskiego (Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji)		BŻ 6.0
Jabłoko		Jabłoko 5.9
Robotnicy Rosji - Za Związek Radziecki		KTS 2.2
Kobiety Rosji		ZR 2.1
Partia Emerytów		PP 2.0
Nasz Dom Rosja		NDR 1.2
Rosyjska Partia Obrony Kobiet		RPZZ 0.8
Kongres Wspólnot Rosyjskich		KRO-DYB 0.6
Wszechrosyjski Ruch Poparcia dla Armii		DPA 0.6
Rosyjska Partia Socjalistyczna		RSP 0.2

Republiki wchodzące w skład Federacji Rosyjskiej mają własne konstytucje, władze ustawodawcze i wykonawcze.

Przemiany gospodarcze i polityczne spowodowały osłabienie pozycji byłego ZSRR - jako mocarstwa światowego. W 1990 roku republiki wchodzące w skład ZSRR ogłosiły suwerenność. Po nieudanym antygorbaczewskim zamachu stanu w sierpniu 1991 roku, republiki ogłosiły niepodległość i nastąpił rozpad ZSRR (formalnie 26 XII 1991). W grudniu 1991 Rosja, Ukraina i Białoruś utworzyły Wspólnotę Niepodległych Państw. Wchodzące w skład Rosji republiki autonomiczne ogłosiły suwerenność, ale poza Czeczenią pozostały w federacji. W 1992 roku w Rosji wprowadzono zasady gospodarki rynkowej.

Rosja jest krajem przemysłowo-rolniczym. Do 1991 roku posiadała gospodarkę centralnie planowaną. Gospodarka rosyjska jest aktualnie w stanie permanentnej transformacji, a program reform w ostatnich latach, w związku z kryzysem gospodarczym,

był wielokrotnie zmieniany. W 1993 roku wprowadzono nowy rubel a w 1994 roku zakończony został pierwszy etap prywatyzacji.

Wskutek kryzysu gospodarczego, produkt krajowy brutto w stosunku do 1991 zmniejszył się o 1/2, a produkcja przemysłowa o 45 %. Pojawiło się też bezrobocie. Obecnie bezrobotni stanowią około 10% ludności czynnej zawodowo.

W 1995 roku udział sektora prywatnego (większość kolchozów została przekształcona w spółki) w tworzeniu produktu krajowego brutto wynosił 55 %. Zadłużenie zagraniczne Rosji jest ogromne i sięga 153 mld dolarów USA (2000 rok), a obsługa tego zadłużenia wynosi 2/3 wartości produktu krajowego brutto.

Potencjalnie jednak Rosja jest krajem bogatym. Posiada bowiem wielkie zasoby surowców naturalnych. Należy do nich zaliczyć: ropę naftową⁶, gaz ziemny, węgiel kamienny, rudy żelaza i metali nieżelaznych /miedź, nikiel/, apatyty, sól potasową, fosforyty oraz diamenty i złoto.

Wydobycie ropy naftowej wynosiło w 1993 roku - 354 mln ton, a gazu ziemnego - 618 mld m³. Główne złoża ropy i gazu znajdują się w Syberii Zachodniej, na Powołżu i Uralu.

Wydobycie węgla wynosiło 194 mln ton. Główne zagłębia węgla kamiennego to: Kuźnieckie, Peczerskie, Kańsko-Aczyńskie, w południowej Jakucji.

Rud żelaza wydobyto 73 mln ton, głównie w Kurskiej Anomalii Magnetycznej.

Rosja posiada dobrze rozwiniętą energetykę opartą na elektrowniach: jądrowych, ciepłych i wodnych. Główne elektrownie to: kaskady wołżańsko-kamska i angarsko-jenisejska, oraz 14 jądrowych (największe w Kursku i Sosnowym Borze - po 4000 MW);

Hutnictwo żelaza oparte jest o Magnitogorsk, Czelabińsk, Niżnij Tagił, Nowokuźniecki Lipieck, a metali nieżelaznych o Norylsk, Krasnojarsk i Irkuck.

Rosja posiada również rozwinięty przemysł elektromaszynowy (kosmiczny, środków transportu, itp.), chemiczny (petrochemiczny, tworzyw sztucznych, nawozów mineralnych, włókien chemicznych, gumowy), drzewno-papierniczy, materiałów budowlanych, spożywczy, lekki (zwłaszcza włókienniczy).

Ponad 4/5 gruntów ornych znajduje się w regionach: centralnym, północnym i w Syberii Zachodniej. Około 4 mln ha ziem na Kaukazie Północnym i Powołżu jest nawadnianych. Główne uprawy to: zboża (zbiory 79 mln t -1994), rośliny pastewne, buraki

⁶ Aktualnie Rosja zajmuje 2 miejsce w świecie pod względem wydobycia i eksportu ropy naftowej (po Arabii Saudyjskiej). W najbliższym czasie ta sytuacja może się jednak zmienić, gdyż od kilku lat Rosja zmniejsza swoje wydobycie. Powodem jest zużycie w 52% urządzeń wydobywczych i w 80% wyposażenia w zakładach przetwarzających ropę naftową.

cukrowe, słoneczniki, ziemniaki (2 miejsce w świecie po Chinach), len, warzywa. Prowadzi się również hodowlę bydła (48,9 mln sztuk - 1994), trzody chlewnej, owiec, kóz, reniferów. Rolnictwo jest w stanie przeciągającej się transformacji własnościowej. Dobrze rozwinięte, szczególnie w azjatyckiej części Rosji, jest rybołówstwo oraz myślistwo.

Długość eksploatowanych linii kolejowych wynosi 87,5 tys. km (1994), a dróg samochodowych 489 tys. km (w tym o twardej nawierzchni - 425 tys. km). Długość żeglownych rzek wynosi 105 tys. km. Ze względu na rozległe terytorium szczególnie duże znaczenie dla Rosji posiada komunikacja lotnicza. Dobrze rozwinięta jest sieć rurociągów naftowych i gazociągów (łączna długość 65,2 tys. km). Główne rurociągi międzynarodowe to rurociąg Przyjaźń i Orenburski. Główne porty morskie to: Noworosyjsk (nad Morzem Czarnym), Petersburg, Kaliningrad (Morze Bałtyckie), Murmańsk (Morze Barentsa), Archangielsk (Morze Białe), Władywostok i Nachodka (Morze Japońskie).

Rosja eksportuje głównie: gaz ziemny, ropę naftową, węgiel, metale, uran, diamenty, drewno, broń i sprzęt wojskowy. Importuje zaś przede wszystkim: maszyny, zboża, mięso, cukier i wyroby przemysłu lekkiego.

Głównymi partnerami handlowymi Rosji są: państwa Unii Europejskiej (zwłaszcza Niemcy), Chiny, USA i Japonia oraz kraje Wspólnoty Niepodległych Państw.

Inflacja w Rosji w 1999 roku wyniosła 36,5% i była wyższa w stosunku do 1998 roku (27,8%). Wzrost PKB wyniósł 2%⁷, a produkcja przemysłowa, wraz z szarą strefą, zwiększyła się o około 8%. Według oficjalnych danych, dodatnie saldo w handlu zagranicznym wyniosło 40,4 mld USD, przy eksporcie o wartości 71,7 mld USD (porównywalnym z 1998 rokiem) i imporcie 31,3 mld USD, który był niższy o 29% niż w roku 1998. Poważnym zasileniem budżetu federalnego były dochody z prywatyzacji - 17,3 mld rubli i dywidendy z akcji posiadanych przez państwo - 6,2 mld rubli.

Dużym obciążeniem dla budżetu była w ostatnich latach (i jest aktualnie) wojna w Czeczenii. Ocenia się że koszty prowadzenia tej wojny pochłaniały około 20% środków resortu obrony przeznaczonych wstępnie na utrzymanie, restrukturyzację i modernizację SZ. Zgodnie jednak z zapowiedziami aktualnego prezydenta Rosji Putina, budżet obronny Rosji w najbliższych latach będzie znacząco zwiększony. Świadczy to o dążeniach do odzyskania przez Rosję dawnej pozycji na arenie międzynarodowej.

⁷ PKB wyniósł 5,1 mld rubli (180 mld USD).

1.2. Polityka zagraniczna Rosji

Po rozpadzie ZSRR Rosja znalazła się całkowicie w nowej sytuacji politycznej, która spowodowała między innymi konieczność określenia przez elity polityczne Rosji miejsca swojego państwa w kształtującym się nowym systemie bezpieczeństwa międzynarodowego. Rosja uznała międzynarodowe prawne zobowiązania byłego ZSRR, między innymi układy START – 1, CFE i NPT. Odniosła się także pozytywnie do powstałej w grudniu 1991 r. Północnoatlantyckiej Rady Współpracy (NACC), widząc swój udział w niej jako szansę na rozwój partnerskich stosunków z Zachodem.

W kwietniu 1995 roku Rosja przyjęła *Założenia polityki zagranicznej*. Ich sprecyzowanie nie oznaczało natychmiastowej, kompleksowej zmiany rosyjskiej polityki, tym niemniej jej kurs zmienił się z prozachodniego na bardziej wysośrodkowany. Priorytetowe niegdyś relacje z Zachodem zostały podporządkowane „trosce o bezpieczeństwo na dawnym obszarze radzieckim”.

Cele tej polityki przedstawił 12 stycznia 1996 r. na konferencji prasowej minister spraw zagranicznych Rosji Jewgienij Primakow, który wymienił następujące priorytety:

- działania na rzecz umocnienia integralności FR;
- pogłębienie procesów integracyjnych w ramach WNP;
- stabilizacja sytuacji na poziomie regionalnym;
- zapobieganie powstawaniu nowych ognisk napięć na świecie oraz niedopuszczenie do rozprzestrzeniania broni masowej zagłady.

Zapowiedział także zwiększenie zainteresowanie rosyjskiej polityki zagranicznej krajami Europy Środkowej, w tym Polską, szczególnie w sferze ekonomicznej i politycznej. Ponadto nadmienił o konieczności zróżnicowania stosunków międzypaństwowych Rosji. Jego zdaniem tak samo ważny był rozwój stosunków z USA, krajami europejskimi, Unią Europejską, jak również z Chinami, Indiami, Japonią, państwami Bliskiego i Środkowego Wschodu oraz Ameryki Łacińskiej. Oznaczało to odstąpienie od krytykowanego kursu Kozyriewa, nadającego stosunkom rosyjsko – amerykańskim absolutny priorytet i przyjęcie założenia, że Stany Zjednoczone nie mogą pretendować do roli jedyne go mocarstwa. Opinia ta była zgodna z postulatami niektórych politologów, że Rosja, której nie stać obecnie na odbudowanie swej dawnej pozycji w świecie, może potwierdzić status aktywnie uczestnicząc w konstruowaniu świata wielobiegunowego, umiejętnie wygrywając różnice interesów (np. USA i Japonii lub Chin na Dalekim Wschodzie, czy USA i Niemiec w Europie).

Rosyjska dyplomacja porzuciła więc starania o integrację ze strukturami zachodnimi, koncentrując się na zadaniu doprowadzenia do tego, by Zachód uznał Rosję za równorzędną potęgę, na którą spada „szczególna odpowiedzialność” za byłe republiki. Od chwili publikacji *Założeń polityki zagranicznej*, dyplomacja rosyjska wielokrotnie podkreślała, że tendencje dośrodkowe nasilające się w różnych częściach byłego Związku Radzieckiego są rzeczą naturalną – „mają charakter obiektywny” – a próby zahamowania ich są pozbawione sensu.

Głównym zadaniem rosyjskiej polityki zagranicznej na najbliższe lata jest integracja Federacji Rosyjskiej – jako wielkiego mocarstwa (a nie biednego krewnego) z rynkiem światowym. Rosja potrzebuje silnych, przewidywalnych i wiarygodnych sojuszników, mogących w razie potrzeby okazać jej realne wsparcie. Jednocześnie należy zdawać sobie sprawę z tego, że Federacja Rosyjska nie zamierza wchodzić w stały sojusz strategiczny z żadnym z istniejących, czy kształtujących się „ośrodków siły”, takich jak: Stany Zjednoczone, Chiny, Niemcy, czy Japonia. Obiektywnie patrząc kraje te są geopolitycznymi, gospodarczymi i wojskowymi oponentami zarówno wobec Moskwy, jak i wobec siebie nawzajem. Z tego względu celem polityki rosyjskiej jest utrzymywanie między nimi dynamicznej równowagi, w warunkach której zyskałaby ona możliwość wystarczającego i jednocześnie nie uciążliwego pod względem ekonomicznym manewru. Oznacza to, że Federacja Rosyjska nie chce ani wchodzić w konfrontację z żadnym z tych państw, ani wpadać w jednostronną od nich zależność. Optymalną strategią dla Rosji na najbliższe dziesięciolecia (a możliwe, że na cały XXI wiek) jest „strategia równego dystansu”.

Rosja uważa, że choć te mocarstwa nie mogą być strategicznymi sojusznikami Rosji, to mogą stać się głównymi partnerami np. w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa międzynarodowego.

Hierarchia priorytetów rosyjskiej polityki zagranicznej przedstawia się następująco:

- rozwój dobrosąsiedzkich i sojuszniczych stosunków z krajami WNP;
- umocnienie stabilnego realistycznego partnerstwa z krajami Europy Zachodniej;
- pełniejsza integracja z międzynarodowymi politycznymi, gospodarczymi i wojskowymi organizacjami w rejonie Oceanu Spokojnego;
- podtrzymanie partnerskich równoprawnych stosunków z USA;
- odbudowa i rozwój dwustronnych stosunków z krajami bałtyckimi, państwami Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej;

- stabilizacja sytuacji na Bliskim Wschodzie;
- rozwój współpracy z państwami Azji Południowej, gdzie głównym partnerem politycznym i gospodarczym są Indie;
- podtrzymywanie zrównoważonych stosunków z innymi krajami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej;
- utworzenie regionalnych (w pierwszej kolejności europejskich) systemów bezpieczeństwa, a także systemu bezpieczeństwa globalnego z pełnoprawnym udziałem Rosji.

Putin - jeszcze jako pełniący obowiązki prezydenta - podpisał 10 stycznia 2000 r. dekret nr 24. Zawiera on nową koncepcję obrony narodowej, nad którą praca była nadzorowana osobiście przez Putina jako sekretarza Rady Bezpieczeństwa w latach 1998-1999. Według tego dokumentu, zewnętrzne zagrożenie dla Rosji stanowią:

- bloki i sojusze, zwłaszcza poszerzanie NATO,
- obce bazy w pobliżu granic Rosji,
- rozprzestrzenianie broni masowego rażenia,
- osłabienie integracji wewnątrz WNP,
- eskalacja konfliktów w pobliżu granic Rosji i WNP,
- roszczenia terytorialne wobec Rosji.

Zagrożenia te mają rzekomo na celu uniemożliwienie sytuacji, by Rosja stała się centrum wpływów w spolaryzowanym świecie, i „osłabienie jej pozycji w Europie, na Bliskim Wschodzie, Zakaukaziu, w Azji Środkowej oraz na obszarach Azji i Pacyfiku”.

Warto zauważyć, że jedynie Afryka, półkula zachodnia i obszar Oceanu Atlantyckiego nie wchodzą do tak postrzeganej rosyjskiej sfery wpływów. Moskwa uważa również, że dla zapewnienia Rosji bezpieczeństwa narodowego konieczne jest utrzymywanie jej obecności w niektórych strategicznych rejonach świata. Według koncepcji bezpieczeństwa narodowego, stacjonowanie - na zasadzie traktatowej - „ograniczonych kontyngentów wojskowych” na lądzie lub w bazach morskich będzie gwarancją gotowości Moskwy do wypełniania jej zobowiązań i przyczyni się do strategicznej równowagi na świecie.

Wojska Związku Radzieckiego w latach 1950-1989 stacjonowały w co najmniej 11 krajach - w Azji (Afganistan, Korea Północna, Wietnam), na Bliskim Wschodzie (Algieria, Egipt, Jemen Południowy, Syria), w Afryce (Angola, Etiopia, Mozambik), a nawet w Ameryce Łacińskiej (Kuba).

Choć podobnej skali być może nie uda się już nigdy osiągnąć, kroki w tym kierunku są podejmowane, na przykład poprzez duże transfery broni konwencjonalnej do takich krajów, jak Libia, Syria i Iran. Podczas ostatniej wojny między Erytreą a Etiopią Rosja dostarczała broń i ekspertów wojskowych obu stronom. Poza tym unowocześnia się bazę morską w Tartus w Syrii oraz buduje bazę w zatoce Cam Ranh w Wietnamie, przygotowując ją do stacjonowania jednostek rosyjskiej marynarki wojennej.

Wreszcie należy też wspomnieć o jeszcze nowszym, oficjalnym tym razem dokumencie, dotyczącym nowej koncepcji polityki zagranicznej, który wszedł w życie 10 lipca 2000 roku na mocy dekretu prezydenckiego. Określa się w nim Rosję jako „wielkie mocarstwo i jeden z najbardziej wpływowych ośrodków współczesnego świata”, a także „największą potęgą euroazjatycką”. Dalej w dokumencie stwierdza się, że „jest nie do pomyślenia, by globalizacja mogła być kontynuowana bez szerokiego udziału Rosji”.

Wydaje się prawdopodobne, że poprzez dzierżawienie i modernizowanie baz morskich prezydent Putin będzie nadal zaznaczał obecność Rosji w strategicznych punktach globu. Może także unowocześnić - a już z pewnością utrzymać - wielki ośrodek działalności wywiadowczej w Lourdes na Kubie, za który Moskwa płaci Fidelowi Castro 300 mln dolarów rocznie. Ośrodek ten może przechwytywać informacje przekazywane przez amerykańską łączność na całym Wschodnim Wybrzeżu, od Miami po Nowy Jork.

Z drugiej strony nowa koncepcja bezpieczeństwa narodowego, podpisana przez prezydenta Putina 10 stycznia 2000 r., przywiązuje większą wagę do roli Stanów Zjednoczonych i wspólnoty międzynarodowej jako całości.

Należy zauważyć, że nowa strategia bezpieczeństwa zastępuje poprzednią, opublikowaną 17 grudnia 1997 r. jako dekret ówczesnego prezydenta Borysa Jelcyna. Nie przeprowadzono publicznej dyskusji nad projektami tych dokumentów. Także parlament został w obu przypadkach zignorowany. Obecną koncepcję określa się jako dokument oparty na polityce rządu dotyczącej „obrony kraju przed zewnętrznymi i wewnętrznymi zagrożeniami”.

Wśród zagrożeń tych wymienia się działalność zagranicznych organizacji wywiadowczych, które jakoby zaktywizowały swoje tajne służby specjalne na terenie Rosji. Bezpośrednie zagrożenia płyną również z separatyzmu i lokalnych konfliktów zbrojnych. Uważa się, że nieprzyjazne reżimy nasiliły wojnę propagandową, usiłując wypchnąć Rosję z informacyjnych rynków zewnętrznych i wewnętrznych.

Zagwarantowanie bezpieczeństwa narodowego Rosji obejmuje następujące zadania:

- utrzymanie terytorialnej integralności i bezpieczeństwa granic,
- zapewnienie potencjału wojskowego na odpowiednim poziomie,
- ścisłe przestrzeganie zasady nierozprzestrzeniania broni masowej zagłady,
- wprowadzenie skutecznych środków powstrzymujących wywrotowe działania obcych agencji wywiadowczych.

Tak sformułowana lista zagrożeń wskazuje na zamiar stworzenia obrazu Rosji jako oblężonej twierdzy, a wtedy społeczeństwo poprze wszelkie działania nowego rządu w Moskwie, niezależnie od ich wpływu na życie przeciętnego obywatela.

Zastąpienie dotychczasowej formuły „partnerstwa” z Zachodem bardziej neutralnym w wymowie słowem „współpraca” sugeruje zmianę oficjalnego stanowiska Moskwy. Najnowsza koncepcja bezpieczeństwa podkreśla potęgę nuklearną Rosji. To powoduje, że Stany Zjednoczone muszą rozważyć realną możliwość użycia przez Moskwę taktycznej broni nuklearnej. Groźba użycia jej w przyszłych konfliktach regionalnych czy nawet obecnie w Czeczenii staje się tym poważniejsza, im bardziej pogarsza się stan rosyjskich konwencjonalnych sił zbrojnych.

Zabierając głos podczas sesji Rady Bezpieczeństwa w Moskwie 23 listopada 1999 r., premier Putin stwierdził, że znajdują się dodatkowe fundusze na utrzymanie do listopada 2000 w basenie Morza Śródziemnego jedyne go lotniskowca rosyjskiego „Admirała Kuzniecowa”, niszczyciela, fregaty, tankowca, oraz uzbrojonych w głowice nuklearne łodzi podwodnych. Baza Tartus w Syrii, użyta po raz pierwszy przez rosyjską eskadrę śródziemnomorską zostanie reaktywowana. Na mocy układu z Wietnamem z 1979 r., który wygasa w 2004 r., planuje się także unowocześnienie służących rosyjskiej 15. Eskadrze Operacyjnej instalacji nabrzeżnych w zatoce Cam Rahn.

Dwa miesiące później, już jako p.o. prezydenta, Putin zapowiedział na zebraniu swego gabinetu, że środki na zamówienia rządowe nowych rodzajów broni (*goszakaz*) zostaną powiększone w stosunku do roku 1999 o 150%. Stwierdził także, iż przemysł zbrojeniowy wyprodukował w 1999 r. o 30% więcej niż w 1998 r. wysokiej, światowej klasy broni.

Na tym samym zebraniu 27 stycznia 2000 r. Putin ogłosił, że wydatki na obronę zostaną zwiększone w stosunku do poprzedniego roku o 50%. Nastąpią również zmiany priorytetów polityki zbrojeniowej. W ostatnich latach 80% funduszy przeznaczano na utrzymanie strategicznych sił rakietowych, teraz procent ten spadnie do 30, pozostałe zaś fundusze przeznaczone zostaną na system broni konwencjonalnych.

Według specjalistów niemieckich przejęcie władzy z rąk Borysa Jelcyna przez Władimira Putina witała szczególnie społeczność biznesu, uważając to za polepszenie klimatu w interesach. Aktualnie jego potęga pozwala mu na zdecydowane działania na froncie politycznym i ekonomicznym. Do podstaw jego władzy należą media i finansowa pomoc administracji prezydenckiej oraz trzy główne frakcje w nowej Dumie: („Jedność”, „Unia Sił Prawicowych” i „Blok Żyrynowskiego”) oraz tak zwane ministerstwa władzy.

Putinowska linia polityki zagranicznej najlepiej dałaby się scharakteryzować terminem „konstruktywny izolacjonizm”. To znaczy, że Rosja dalej będzie współpracować z Zachodem w obszarach, gdzie jest zależna od zachodniej pomocy. Niemniej w innych obszarach Rosja będzie szukać dla siebie „specjalnej roli” i będzie także skłonna do konfrontowania się z Zachodem. Rosyjscy liderzy w następstwie Kosowa zrozumieli, że Zachód nie jest zainteresowany w wspieraniu rosyjskich ambicji, by ponownie stali się wielką potęgą światowej sceny, ale dla rosyjskich polityków ten cel zdaje się mieć najwyższy priorytet. Bardziej pozytywna projekcja celów polityki zagranicznej Putina oferuje perspektywę ratyfikacji przez nową Dumę traktatu *Start II* i jasny interes Moskwy we współpracy w sprawie kontroli zbrojeń. Innym pozytywnym zjawiskiem jest demonstrowane zainteresowanie Putina strategicznym partnerstwem z Unią Europejską. Na Szczycie Helsińskim w październiku 1999 Putin zaprezentował głowom państw Unii nową strategię Rosji w stosunku do Unii Europejskiej, która cieszyłaby się zapewne większym zainteresowaniem, gdyby nie wojna w Czeczenii.

Rosja uważnie przygląda się powstawaniu nowej Wspólnej Polityce Zagranicznej i Bezpieczeństwa (CFSP) Unii, która pozwoli Europejczykom stać się jednym z głównych, samodzielnych graczy w polityce światowej. W ciągu 10 do 15 lat większość byłych państw Bloku Sowieckiego będzie członkami Unii, w tym państwa bałkańskie i państwa Morza Czarnego. Wpływ Unii będzie silniejszy w rejonie Kaukazu i w Centralnej Azji, gdzie wpływy rosyjskie raptownie się kurczą. Aby uciec od politycznej izolacji, Rosja nie ma żadnego innego wyboru, niż samej blisko sprzymierzyć się z Unią Europejską.

Zdaniem niemieckich ekspertów, partnerstwo Niemiec z Rosją wymaga nowej wizji. Na dotychczasowych polach współpracy, takich, jak współpraca ekonomiczna, walka przeciwko przestępstwom i korupcji oraz praca na rzecz bezpieczeństwa energetycznego, osiągnięto niewielki postęp. Rosja wydaje się dalej kontynuować tradycyjną linię w Europie, czy próbując odrywać Europejczyków od Stanów Zjednoczonych. Europejczycy ciągle czynią podstawową pomyłkę, stawiając Rosji

ultimatum: albo Rosja stanie się demokratycznym państwem według zachodnich standardów, albo będzie mniej współpracy.

Po rozpadzie historycznej osi Kohl- Jelcyn, w tym miejscu pojawiła się próżnia. Tymczasem ta „dyplomacja sauny” pomogła w szybszym wyprowadzeniu wojsk rosyjskich z kontynentu europejskiego. W zamian Kohl wygładził drogę do rosyjskiej integracji z zachodnimi instytucjami gospodarczymi i finansowymi, jak np. G-7. Więż Kohl- Jelcyn odgrywała zasadniczą rolę w niemiecko- rosyjskich relacjach w bardzo podobny sposób, jak komisja Czernomyrdin- Gore pracowała na rzecz stosunków USA- Rosja.

Dr Grzegorz Kostrzewa-Zorbas pracownik Instytutu Studiów Politycznych PAN uważa, że jeśli zimna wojna powróci to bez udziału Rosji. Rosja jest zbyt słaba i według wszystkich racjonalnych prognoz, łącznie ze stawianymi przez samego prezydenta Rosji Putina, nie jest nawet w stanie zbliżyć się cywilizacyjnie do Zachodu. Cywilizacyjnie tzn. biorąc pod uwagę cały rosyjski potencjał, z gospodarczym na czele. Obecnie, w zaokrągleniu, PKB Rosji jest dziesięciokrotnie mniejszy niż USA. Jeśli dodamy do Stanów Zjednoczonych ich sojuszników z NATO i spoza Paktu, np. Japonię, czy Płd. Koreę, Australię itd., to potencjał gospodarczy tej grupy państw jest większy od rosyjskiego, co najmniej dwudziestokrotnie. Nie będzie, więc żadnej nowej wojny hegemonicznej z udziałem Rosji jako strony. Jeżeli jakieś państwo w ciągu najbliższych kilkudziesięciu lat będzie w stanie rzucić wyzwanie światowemu prymatowi USA to będą to Chiny, być może w dalszej perspektywie Indie. Na pewno nie Rosja. Rosja może być teoretycznie stroną wojny hegemonicznej w jakimś regionie świata. Teoretycznie mogłaby podjąć taką wojnę o prymat w Europie, szczególnie o przywrócenie swojej strefy wpływów w środkowo- wschodniej części kontynentu. Rosja mogłaby także podjąć taką wojnę o prymat w Azji, zwłaszcza wschodniej. W obu przypadkach natrafiłaby na przeciwników, którzy już są albo niedługo będą mocarstwami w skali globalnej. W Europie są to Stany Zjednoczone, a w Azji - Chiny. Zatem Rosja nie może toczyć lokalnej wojny hegemonicznej w oderwaniu od sytuacji ogólnoświatowej. Z powyższego wynika, że Rosja w żadnej wojnie hegemonicznej brać udziału nie będzie. Nie grozi to światu. Nie grozi to Rosji, ponieważ udział w takiej wojnie jest kosztowny, a skutkiem jest najczęściej upadek.

Drugie zasadnicze znaczenie terminu „zimna wojna” to określenie stanu stosunków między jakimiś państwami, grupami państw albo między całymi cywilizacjami. Termin ten określa stan stosunków przy uwzględnieniu celów stron. Jeżeli celem jest podbój,

uzależnienie, przyłączenie jakiegoś terytorium, czy upokorzenie, to możemy mówić o zimnej wojnie nawet, jeżeli strzały nie padają. Jest to kontynuacja wojny środkami politycznymi. Czy tego rodzaju wojna ma miejsce na świecie, czy w Europie i czy uczestniczy w niej Rosja? Oczywiście ani USA, ani Polska, ani Zachód nie mają wobec Rosji takich celów jak te wymienione powyżej. Nie mają ich obiektywnie, chociaż część rosyjskiej opinii publicznej, część mediów, znaczna część establishmentu, były prezydent B. Jelcyn subiektywnie tak odbierają takie wydarzenia polityczne jak np. rozszerzenie NATO. W Rosji uważa się, że jest to odbieranie strefy wpływów, którą z przyzwyczajenia uznaje się za swoją z powodów etnicznych i wielu innych. Obiektywnie jednak nikt na zachód od Rosji od Estonii i Ukrainy poczynając, przez Polskę, aż po Kalifornię nie ma zamiarów typu wojennego wobec Federacji Rosyjskiej. Ze strony Zachodu nie może być, więc mowy o wojnie tego rodzaju. Czy Rosja sama może sama dążyć do realizacji celów typu wojennego? Patrząc realistycznie tylko wobec znacznie słabszych od siebie sąsiadów nie mogących liczyć na ochronę wielkich mocarstw. Na obszarze ziem słowiańskich wschodniej Europy tj. Białorusi i Ukrainy, Rosja może realistycznie dążyć do takich celów jak uzależnienie. W przypadku Białorusi już to osiągnęła. Pozostaje do rozpatrzenia sytuacja w Azji Środkowej, Kaukazie i w państwach Kaukazu południowego, tj. Azerbejdżanie, Gruzji i Armenii. Chodzi tu o obszar byłego Związku Sowieckiego, z wyjątkiem krajów bałtyckich, które jak do tej pory również nie posiadają żadnych międzynarodowych gwarancji bezpieczeństwa. Na obszarze tym Rosja może realizować cele typu wojennego metodami niewojennymi, czyli może sama wybrać stan zimnej wojny np. w stosunkach z Ukrainą. W przypadku Czeczenii i kilku innych krajów północnego Kaukazu możemy zaobserwować zmieniające się fazy wojny zimnej i gorącej. Obecna druga wojna czeczeńska jest częścią tego procesu. W tym przypadku mieliśmy do czynienia z dwiema fazami zimnej wojny- na początku i w połowie lat 90 oraz dwiema fazami gorącej - w połowie lat 90 i chwili obecnej. Zmieniały się, więc metody działania Rosji, jednak niezmiennie pozostały cele. Jeśli dojdzie do wstrzymania działań zbrojnych w Czeczenii powróci tam zapewne stan zimnej wojny. Stan ten ograniczony będzie tylko do tamtego obszaru. Zimna wojna nie powróci do Europy jak, wynika z przytoczonego rozumowania. W Europie Środkowej, tj. w krajach grupy wyszehradzkiej, próba realizowania polityki zimnowojennej przez Rosję byłaby całkowicie nierealistyczna i wątpliwym jest, żeby Rosja próbowała ją prowadzić. Może ją jednak realizować w Europie Wschodniej, Południowo-Wschodniej i na obszarze post-sowieckim.

W czasach hegemonicznej zimnej wojny Zachód sądził, iż gospodarka Związku Sowieckiego wytwarza około 50% tego, co gospodarka USA. Oszacowania te są dzisiaj uważane za zawyżone. Nie było nigdy żadnych oficjalnych statystyk, więc trudno dzisiaj powiedzieć, jaka była to różnica. Mówi się o 25%. Istniał także blok wschodni - Układ Warszawski, którego gospodarka dodawała jeszcze około 10% po stronie sowieckiej. Natomiast do PKB USA należy dodać gospodarki krajów NATO i innych sojuszników. Naturalnie dodawały one dużo więcej. Układ Warszawski był w czasie trwania zimnej wojny znacznie słabszy. Słabszy niż dzisiaj Rosja. Nie była to może różnica 20-25 krotna, jaka dzisiaj dzieli Rosję i Stany Zjednoczone. Była kilkukrotna, ale blok wschodni przegrał. Przegrał dlatego, że prowadził politykę przerastającą jego gospodarcze możliwości. Mogło to zdawać egzamin tylko w krótkiej perspektywie czasowej. Jej kontynuowanie zakończyło się bankructwem i rozpadem, którego skutki my także odczuwamy do dzisiaj. Rosjanie ponoszą je w jeszcze większym stopniu.

W wielu aspektach, poza nuklearnym, Zachód nie życzy sobie Rosji silnej. Silnej tak jak kiedyś Związek Sowiecki, tj. stwarzającej zagrożenie dla Zachodu. Natomiast w krótszej perspektywie Rosja postrzegana jest często jako potencjalny regionalny policjant, który będzie utrzymywał w ryzach fundamentalistów islamistycznych i inne niepożądane organizacje. Obecnie rządy państw zachodnich, na czele z amerykańskim, znajdują się w fazie realpolitik. Chciałyby, aby w końcu Putin wygrał wojnę w Czeczenii, żeby cała ta awantura już się skończyła. Putin jest młody, energiczny, kiedy zaprowadzi spokój w Rosji będzie można się z nim dogadać. Sankcje wobec Rosji były na razie symboliczne i skierowane raczej na użytek opinii publicznej w tych krajach niż przeciwko samej Rosji. Obecnie ważą się losy zachodniej polityki w stosunku do Rosji.

1.3. Zmiany w polityce bezpieczeństwa narodowego Rosji

10 stycznia 2000 r. zatwierdzona została Koncepcja Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej. Zastąpiła ona dokument o takim samym tytule, przyjęty 17 grudnia 1997 r. Nowa koncepcja bezpieczeństwa wyraża brak akceptacji Rosji dla kierunku, jaki przyjęła w ostatnich latach ewolucja strategicznego układu stosunków w świecie i porównana z poprzednim tekstem deklaruje obniżenie progu reakcji jądrowej Rosji.

Koncepcja bezpieczeństwa w aspekcie zewnętrznym warunkowana jest kryzysową sytuacją wewnętrzną państwa. Generalnie, nowa koncepcja zbliżona jest do poprzedniej. W obu dokumentach podobne jest rozłożenie materiału, utrzymany jest ten sam podział na rozdziały i w dużym stopniu zachowane są w podobnym brzmieniu odpowiednie

fragmenty. Kolejne rozdziały obu wersji Koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej, to:

- 1) Rosja we wspólnocie światowej;
- 2) Interesy narodowe Rosji;
- 3) Zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej;
- 4) Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej.

Merytoryczne różnice wynikają przede wszystkim z utrzymującego się braku stabilizacji wewnętrznej państwa oraz zmiany środowiska zewnętrznego w kierunku niezgodnym z oczekiwaniami wyrażanymi w poprzedniej koncepcji. W odniesieniu do pierwszego ze wskazanych aspektów, sformułowania nowej koncepcji są *explicite* bądź *implicite* bardziej pesymistyczne, niż w wersji wcześniejszej. Na przykład, w wersji poprzedniej stwierdzano: „Kryzysowy stan gospodarki to główna przyczyna powstawania zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej. Przejawiają się one w znacznym spadku produkcji, obniżeniu aktywności inwestycyjnej i innowacyjnej, zniszczeniu potencjału naukowo-technicznego, stagnacji sektora rolnego, rozchwiania systemu płatniczo - pieniężnego, zmniejszeniu dochodowej części budżetu federalnego, wzroście zadłużenia państwowego. Niewątpliwym zagrożeniem jest zwiększenie udziału sektora paliwowo-surowcowego, kształtowanie modelu ekonomicznego opartego na eksporcie paliw i surowców oraz imporcie urządzeń, żywności i artykułów konsumpcyjnych, co może doprowadzić do zdobycia rosyjskiego rynku wewnętrznego przez firmy zagraniczne” (KBNFR 1997, III).

W obecnej koncepcji stwierdzono, że: „W sferze gospodarki zagrożenia mają charakter kompleksowy i są uwarunkowane przede wszystkim istotnym spadkiem produktu krajowego brutto, obniżeniem aktywności inwestycyjnej i innowacyjnej oraz potencjału naukowo-technicznego, stagnacją sektora rolnego, rozchwianiem systemu bankowego, wzrostem zagranicznego i wewnętrznego zadłużenia państwa, tendencją do przewagi udziału paliw i surowców energetycznych w strukturze eksportu, a w strukturze importu żywności i towarów konsumpcyjnych, w tym artykułów pierwszej potrzeby” (KBNFR 2000, III).

W odniesieniu do sytuacji wewnętrznej w pierwszej wersji :”Niebezpiecznym czynnikiem rozmywającym jednolitą przestrzeń prawną kraju staje się uchwalanie przez podmioty Federacji Rosyjskiej aktów prawnych i decyzji sprzecznych z Konstytucją FR i ustawodawstwem federalnym” (KBNFR 1997, III).

W dokumencie znowelizowanym: „Jednolita przestrzeń prawna kraju rozmywa się w rezultacie odstąpienia od zasady supremacji norm Konstytucji Federacji Rosyjskiej nad innymi normami prawnymi i federalnych norm prawnych nad normami podmiotów Federacji Rosyjskiej oraz niedoskonałości administracji państwowej na różnych szczeblach” (KBNFR 2000, III).

Z powyższego wynika, że negatywne zjawiska nie tylko nie uległy zahamowaniu, ale istnieje tendencja do ich dalszego wzrostu.

W odniesieniu do drugiego ze wskazanych aspektów, wśród niekorzystnych z punktu widzenia Rosji zdarzeń wskazuje się przede wszystkim na podjęte przez Sojusz Północnoatlantycki działania w Albanii, poza przestrzenią traktatową i na podstawie wątpliwego uzasadnienia prawem międzynarodowym, oraz rozszerzenie NATO w kierunku wschodnim, czemu Rosja zawsze była przeciwna i czemu dała wyraz w poprzedniej koncepcji strategicznej. Ponadto ogólnie istniejące tendencje w układzie globalnych stosunków strategicznych rozwinęły się w kierunku niezgodnym z oczekiwaniami Rosji, które również znalazły wyraz w poprzedniej koncepcji strategicznej. W 1997 roku Rosja oczekiwała pogłębienia się tendencji do powstania świata wielobiegunowego. Na początku pierwszego rozdziału Koncepcji stwierdzano, że: „Sytuację na arenie międzynarodowej charakteryzuje obecnie przede wszystkim umacnianie się tendencji do powstania świata wielobiegunowego: /.../ Kształtowanie się wielobiegunowego świata będzie procesem długotrwałym. Na obecnym etapie silna jest jeszcze tendencja do prób tworzenia struktury stosunków międzynarodowych opartych na jednostronnych, w tym także siłowych rozwiązaniach najważniejszych problemów polityki światowej. /.../ Stworzono przesłanki do demilitaryzacji stosunków międzynarodowych, umocnienia roli prawa w regulowaniu spornych problemów międzypaństwowych, zmalało niebezpieczeństwo bezpośredniej agresji przeciwko Federacji Rosyjskiej. Wszystko to otwiera zasadniczo nowe możliwości mobilizacji środków do rozwiązywania wewnętrznych problemów kraju. /.../ Zacieśnia się wspólnota interesów Rosji z wieloma państwami w zakresie takich problemów bezpieczeństwa narodowego, jak przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu broni masowej zagłady, regulowanie i zapobieganie konfliktom regionalnym /.../. Jednocześnie poważnie zmalał wpływ Rosji na rozwiązywanie kluczowych problemów życia międzynarodowego, zahaczających o interesy naszego państwa. W tych warunkach nasiliło się dążenie wielu państw do osłabienia pozycji Rosji w dziedzinie politycznej, ekonomicznej i wojskowej. Ze znacznymi trudnościami wiąże się proces tworzenia modelu wspólnego i powszechnego

bezpieczeństwa dla Europy na zasadach określonych w dużej mierze z inicjatywy Rosji” (KBNFR 1997, I).

Obecnie stwierdza się w analogicznych fragmentach: „Sytuacja w świecie charakteryzuje się dynamiczną transformacją systemu stosunków międzynarodowych. Po zakończeniu ery bipolarnej konfrontacji zapanowały dwie wzajemnie wykluczające się tendencje. Pierwsza tendencja przejawia się w umacnianiu ekonomicznych i politycznych pozycji wielu państw oraz ich związków integracyjnych, w doskonaleniu mechanizmów wielostronnego kierowania procesami międzynarodowymi. /.../ Rosja będzie sprzyjać kształtowaniu ideologii stanowienia wielobiegunowego świata na tej podstawie. Druga tendencja przejawia się w próbach stworzenia systemu stosunków międzynarodowych, opartego na dominacji w światowej wspólnocie rozwiniętych państw zachodnich pod przywództwem USA i obliczonego na jednostronne, przede wszystkim wojskowo-siłowe rozwiązywanie najważniejszych problemów światowej polityki z pominięciem podstawowych norm prawa międzynarodowego. Kształtowaniu stosunków międzynarodowych towarzyszy konkurencja, a także dążenie wielu państw do zwiększenia swojego wpływu na światową politykę, w tym poprzez stworzenie broni masowego rażenia. Znaczenie wojskowo-siłowych aspektów w stosunkach międzynarodowych wciąż pozostaje istotne. Rosja jest jednym z największych państw świata o wielowiekowej historii i bogatych tradycjach kulturalnych. Mimo złożonej sytuacji międzynarodowej i trudności o charakterze wewnętrznym, z racji swego znaczącego potencjału ekonomicznego, naukowo-technicznego i wojskowego oraz unikatowego położenia strategicznego na kontynencie eurazjatyckim obiektywnie nadal odgrywa ważną rolę w procesach międzynarodowych. /.../Obiektywnie zostaje zachowana wspólnota interesów Rosji i interesów innych państw w zakresie wielu problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowej zagłady, zapobiegania i regulowania konfliktów regionalnych /.../. Jednocześnie wiele państw aktywizuje wysiłki zmierzające do osłabienia pozycji Rosji w dziedzinie politycznej, ekonomicznej, wojskowej i innych. Próby ignorowania interesów Rosji przy rozwiązywaniu ważnych problemów w stosunkach międzynarodowych, w tym sytuacji konfliktowych, mogą naruszyć międzynarodowe bezpieczeństwo i stabilność oraz zahamować zachodzące pozytywne zmiany w stosunkach międzynarodowych” (KBNFR 2000, I).

Według oceny rosyjskich specjalistów w 1997 roku umacniała się długotrwała tendencja do kształtowania się świata wielobiegunowego i chociaż wpływ Rosji na

rozwiązywanie kluczowych problemów życia międzynarodowego zmalał, a wiele państw dążyło do osłabienia pozycji Rosji, to jednak zmalało również niebezpieczeństwo bezpośredniej agresji przeciwko Rosji, co otwierało jej drogę do mobilizacji środków w celu rozwiązywania problemów wewnętrznych. Obecnie, obok tendencji do formowania się świata wielobiegunowego, z równą lub może nawet większą siłą zarysowuje się tendencja do zdominowania stosunków międzynarodowych przez państwa zachodnie, którym przewodzą Stany Zjednoczone i do „wojskowo-siłowego” rozwiązywania problemów światowych, z pominięciem podstawowych norm prawa międzynarodowego. Nie wspomina się już o demilitaryzacji stosunków międzynarodowych i umocnieniu roli prawa w regulowaniu spornych kwestii międzypaństwowych i związanej z tym możliwości mobilizacji środków na potrzeby wewnętrzne Rosji. Wręcz przeciwnie, podkreśla się, że znaczenie „wojskowo-siłowych” aspektów w stosunkach międzynarodowych wciąż pozostaje istotne i że - mimo trudności wewnętrznych - Rosja posiada nadal znaczący potencjał ekonomiczny i wojskowy. Dlatego też nadal odgrywa ważną rolę w procesach międzynarodowych. W związku z powyższym, ignorowanie jej interesów międzynarodowych (przez USA i stowarzyszone z nimi państwa zachodnie) zdaniem Rosjan może naruszyć międzynarodowe bezpieczeństwo.

Reasumując, zgodnie z nową koncepcją bezpieczeństwa, bardziej realna staje się perspektywa powrotu do sytuacji z okresu zimnej wojny i ewentualnego konfliktu zbrojnego między Rosją a Stanami Zjednoczonymi i ich sojusznikami. Jeśli założyć taki rozwój sytuacji, kluczowym problemem staje się kwestia użycia broni jądrowej. W tekście z 1997 roku stwierdzano m. in.: „Rozwój jakościowo nowych stosunków z czołowymi mocarstwami światowymi i brak groźby agresji przeciwko Rosji, przy zachowaniu jej potencjału powstrzymywania jądrowego, umożliwiają przegrupowanie sił i środków państwa i społeczeństwa, a co za tym idzie rozwiązywanie w pierwszej kolejności najbardziej aktualnych problemów wewnętrznych” (KBNFR 1997, III).

„Rosja nie dąży do utrzymania równowagi zbrojeń i sił zbrojnych z czołowymi państwami świata i nastawia się na realizację zasady rzeczywistego powstrzymywania, która opiera się na gotowości do adekwatnego użycia posiadanej siły wojskowej w celu zapobieżenia agresji” (KBNFR 1997, IV).

„Najważniejszym zadaniem Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej jest zapewnienie powstrzymywania jądrowego w celu zapobieżenia zarówno atomowej, jak i konwencjonalnej wojnie na dużą skalę (także regionalnej) oraz wypełnienie zobowiązań sojuszniczych. W celu wykonania tego zadania Federacja Rosyjska powinna dysponować

potencjałem sił jądrowych, zdolnych do wyrządzenia szkody każdemu państwu-agresorowi bądź koalicji państw.” (KBNFR 1997, IV)

Federacja Rosyjska rozpatruje ewentualność użycia siły wojskowej do zapewnienia swojego bezpieczeństwa narodowego, opierając się na następujących zasadach: „Rosja pozostawia sobie prawo do użycia wszystkich posiadanych sił i środków, łącznie z bronią jądrową, jeśli w wyniku rozpętania agresji zbrojnej zostanie zagrożone samo istnienie Federacji Rosyjskiej jako niepodległego, suwerennego państwa. /.../” (KBNFR 1997, IV)

Nowa koncepcja nie zawiera odpowiedników dwóch pierwszych cytowanych fragmentów. Pozostałe dwa fragmenty przybrały następującą postać: ‘Najważniejszym zadaniem Federacji Rosyjskiej jest zapewnienie powstrzymywania w celu zapobieżenia agresji na każdą skalę, w tym z użyciem broni jądrowej, przeciwko Rosji i jej sojusznikom. Federacja Rosyjska powinna dysponować siłami jądrowymi zdolnymi do wyrządzenia zaplanowanej szkody każdemu państwu-agresorowi bądź koalicji państw w każdych warunkach.’ (KBNFR 2000, IV)

„Federacja Rosyjska rozpatruje ewentualność użycia siły wojskowej do zapewnienia swojego bezpieczeństwa narodowego, opierając się na następujących zasadach: - użycie wszystkich posiadanych przez Rosję sił i środków, włącznie z bronią jądrową, w razie konieczności odparcia agresji zbrojnej, jeśli wszystkie inne sposoby rozwiązania sytuacji kryzysowej zostały wyczerpane bądź okazały się nieskuteczne; /.../” (KBNFR 2000, IV)

W wersji z 1997 roku większy nacisk położony był na ogólny aspekt powstrzymujący sił jądrowych (w nomenklaturze angielskiej w tym kontekście używa się terminu *deterrence* - odstraszenie), w wersji obecnej stosunkowo silniej akcentuje się ewentualność ich faktycznego użycia w działaniach bojowych. Podczas gdy w poprzedniej koncepcji możliwość użycia sił jądrowych przewidywano jedynie w przypadku zagrożenia samego istnienia Federacji Rosyjskiej jako niepodległego, suwerennego państwa. W koncepcji aktualnej „broń jądrowa może zostać użyta w celu odparcia agresji zbrojnej, jeśli wszystkie inne sposoby rozwiązania sytuacji kryzysowej zostały wyczerpane bądź okazały się nieskuteczne”, czyli również w takich sytuacjach, które nie zagrażają samemu istnieniu Federacji Rosyjskiej. Zmiana ta przypomina ewolucję doktryny Stanów Zjednoczonych i NATO w okresie zimnej wojny od opartego wyłącznie na strategicznym odstraszeniu zmasowanego odwetu do (w założeniu operacyjnej) elastycznej reakcji. Faktycznie jednak trudno powiedzieć, czy i w jakim stopniu zmiana ta znajduje odzwierciedlenie w praktyce (również pozostając przy poprzednim sformułowaniu można

było przyjąć interpretację, że niemożność skutecznego rozwiązania powstałej w wyniku agresji zbrojnej sytuacji kryzysowej innymi niż nuklearne środkami zagraża istnieniu Federacji jako suwerennego państwa). Generalnie, w obu koncepcjach bezpieczeństwa przyjmuje się możliwość, że Rosja użyje broni jądrowej jako pierwsza strona. Doktryna ta została przyjęta w latach dziewięćdziesiątych ze względu na względne osłabienie rosyjskiego potencjału konwencjonalnego. W okresie zimnej wojny to Rosja deklarowała, że nie użyje broni jądrowej jako pierwsza strona, natomiast w państwach NATO, których siły konwencjonalne uznawano za relatywnie słabsze, obowiązywała doktryna elastycznej reakcji, która takie użycie zakładała. Jak w przypadku każdego innego państwa, rosyjska publicznie ogłoszona koncepcja strategiczna przeznaczona jest zarówno do użytku własnego, jak i do czytania przez potencjalnego przeciwnika. W związku ze stanowiskiem Rosji wobec NATO w ogóle, w szczególności zaś wobec rozszerzenia NATO na wschód i wobec działań NATO w Kosowie, zmiany w rosyjskiej koncepcji strategicznej są logiczne i zrozumiałe, to znaczy zmian takich należało się spodziewać, skoro zgłoszony w poprzedniej koncepcji sprzeciw wobec rozszerzenia NATO nie został przyjęty⁸. Ponieważ jednak sytuacja wewnętrzna Rosji nie pozwala na wzmocnienie sił konwencjonalnych i ich uwiarygodnienie, również w przypadku gdyby w 1999 r. nie nastąpiło rozszerzenie NATO i nie miała miejsca operacja w Kosowie, Rosja musiałaby się opierać na odstraszeniu jądrowym, nawet jeśli byłoby to słabiej werbalizowane na zewnątrz. Obecna koncepcja bezpieczeństwa narodowego wydaje się obniżać próg reakcji jądrowej w stosunku tego, co przewidywał poprzedni dokument. Faktyczna wysokość tego progu wyznaczana jest jednak zasadniczo nie przez deklaracje, lecz przez możliwości prowadzenia skutecznych działań konwencjonalnych w odpowiedniej do zagrożenia skali. Trudno zatem mówić o jakościowej różnicy w sposobie traktowania broni jądrowej w obu

⁸ Przekładu Koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej z 1997 r., cytowanego dalej jako KBNFR 1997, dokonały Dorota Nowicka i Małgorzata Zarebska. Autorem przekładu Koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej z 2000 r., cytowanego dalej jako KBNFR 2000, jest Małgorzata Zarebska. W nowej koncepcji wskazuje się, że do czynników powodujących główne zagrożenia w sferze międzynarodowej należy m. in. wzmocnienie bloków i sojuszy wojskowo-politycznych, a przede wszystkim rozszerzenie NATO na wschód i możliwość pojawienia się w bezpośrednim sąsiedztwie rosyjskich granic obcych baz wojskowych i dużych kontyngentów wojskowych, zaś przejście NATO do praktyki siłowych (militarnych) działań poza strefą odpowiedzialności bloku i bez sankcji Rady Bezpieczeństwa ONZ stwarza groźbę destabilizacji całej sytuacji strategicznej w świecie (KBNFR 2000, III). Rosyjska doktryna użycia broni jądrowej przedstawiona została przez: M. Menkiszak, L. Szerepka, W. Pasek: Rosyjska broń jądrowa (doktryna, struktury, uzbrojenie). „Analizy nr 27”. Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, grudzień 1997. W odniesieniu do stanu sił konwencjonalnych, w nowej koncepcji strategicznej stwierdza się: Nasileniu negatywnych tendencji w sferze wojskowej sprzyja opóźnienie procesu reformowania systemu militarnego i kompleksu obronno-przemysłowego Federacji Rosyjskiej, niedofinansowania obrony narodowej i niedoskonałość normatywnej bazy prawnej (KBNFR 2000, III).

koncepcjach bezpieczeństwa, choć kierunek ewolucji doktryny obronnej jest oczywiście znamienne.

Na tę specyfikę rosyjskiej Koncepcji bezpieczeństwa zwraca uwagę w wywiadzie dla tygodnika Der Spiegel sekretarz generalny NATO, George Robertson: „To, co jest właśnie interesujące w obecnie opublikowanej koncepcji bezpieczeństwa, to fakt, że zajmuje się ona dużo bardziej problemami gospodarczymi i społecznymi, niż bronią i strategiami”(Moskau in der Klemme, „Der Spiegel”, 7/2000).

2. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY

2.1. Wiadomości ogólne

Ukraina (Ukrajina) jest drugim co do wielkości państwem europejskim. Położona jest we wschodniej Europie, nad Morzem Czarnym i Morzem Azowskim; Powierzchnia Ukrainy wynosi 603,7 tys. km². Terytorium Ukrainy dzieli się na 24 obwody (województwa) i jedną republikę autonomiczną (Krym) oraz 2 miasta wydzielone (Kijów i Odessa). Obwody z kolei dzielą się na powiaty. Łącznie jest 486 powiatów, w tym 120 miejskich. Do większych miast Ukrainy można zaliczyć: Kijów - stolica, Charków, Odessę, Dniepropetrowsk, Donieck, Zaporozże, Lwów i Krzywy Róg. Językiem urzędowym jest język ukraiński.

W granicach Ukrainy zamieszkuje około 50 milionów ludności. Jest państwem wielonarodowym, Ukraińcy stanowią 73 % mieszkańców, Rosjanie - 22 %, Polacy - 4 %, Żydzi, Białorusini i Mołdawianie- 1%. Głównymi religiami są prawosławie i katolicyzm. Podobnie jak w Rosji na Ukrainie również notuje się ujemny przyrost naturalny (- ,7‰).

Na Ukrainie przeważają tereny nizinne (Polesie, Nizina Naddnieprzańska i Nizina Czarnomorska). 14 % powierzchni Ukrainy stanowią lasy. Dniepr dzieli Ukrainę na prawobrzeżną (Wyżyna Wołyńsko-Podolska, Karpaty, Polesie) i lewobrzeżną (Nizina Naddnieprzańska, Wyżyna Doniecka). Na południu leży Nizina Czarnomorska i Półwysep Krymski. Północna część Ukrainy znajduje się w strefie lasów mieszanych, a środkowa i południowa w obszarze lasostepów i stepów. Gleby są czarnoziemne (1/2 powierzchni), biellicowe i kasztanowe. Duża część północnej Ukrainy została skażona w wyniku katastrofy ekologicznej po eksplozji w 1986 roku w Czarnobylskiej Elektrowni Jądrowej.

Ukraina jest republiką. Prezydent pochodzi z wyborów powszechnych jest także szefem rządu. Rząd z premierem powoływany jest przez prezydenta. Ukraina posiada jednoizbowy parlament.

Przemiany w ZSRR (pieriestrojka i głośność) sprzyjały uznaniu ukraińskiego za język urzędowy na Ukrainie (1989 rok) oraz deklaracjom suwerenności i samodzielności ekonomicznej (1990 rok). W sierpniu 1991 roku Ukraina ogłosiła niepodległość, a w grudniu 1991 wraz z Rosją i Białorusią utworzyła Wspólnotę Niepodległych Państw. Ukraina od stycznia 1992 roku jest członkiem KBWE. W 1991 roku prezydentem Ukrainy został Ł. Krawczuk, a od 1994 roku prezydentem jest Leonid Kuczma.

Ukraina należy do Wspólnoty Niepodległych Państw, jednak polityka obecnych jej władz zmierza do uniezależnienia się, w tym gospodarczego, od Rosji⁹.

Ukraina jest krajem przemysłowo-rolniczym, do 1991 o gospodarce centralnie planowanej, obecnie w stadium początkowym reformy systemu gospodarczego. Od 1996 posiada własną walutę (hrywna). Ukraina dysponuje znacznym potencjałem gospodarczo-obronnym. Jednak w znacznej mierze uzależniony jest on od Rosji, głównie pod względem energetycznym¹⁰. Reformy gospodarcze przeprowadzono, jak do tej pory, w niewielkim stopniu, co rzutuje na trudny stan gospodarki. Posiada jednak wiele surowców strategicznych, które stanowią dobrą podstawę dla rozwoju przemysłu zbrojeniowego. Posiada znaczące zasoby węgla kamiennego i brunatnego, gaz ziemny (19,2 mld m³ - 1993) i ropę naftową, rudę żelaza (Krzywy Róg, Kercz), złoża rud uranu i manganu, siarkę, sól potasową i kamienną. Na jej terytorium znajduje się duży okręg przemysłowy o znaczeniu strategicznym (Zagłębie Donieckie).

Energetyka oparta jest o wielkie elektrownie ciepłone i jądrowe. Ukraina posiada rozwinięty przemysł elektromaszynowy (m.in. urządzenia i maszyny dla górnictwa, środki transportu), hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych (aluminium), chemiczny (nawozy mineralne, włókna chemiczne i tworzywa sztuczne), spożywczy (cukrowniczy, olejarski, winiarski), lekki, drzewno-papierniczy i materiałów budowlanych.

Transport kolejowy posiada 22,8 tys. km linii (1993), samochodowy - 259 tys. km dróg o twardej nawierzchni, rurociagowy (gazociąg tranzytowy z Orenburga). Główną arterią wodną jest Dniepr.

Na wybrzeżu czarnomorskim i Morza Azowskiego znajdują się duże porty morskie przez które przechodzi ponad połowa towarów rosyjskich przewożonych drogą morską. Są to przede wszystkim: Odessa, Sewastopol, Ilijczewsk (prom do Warny), Chersoń i Jałta. Mają więc one duże znaczenie gospodarcze nie tylko dla Ukrainy, lecz również dla Rosji.

PKB Ukrainy wyniosło w 1998 roku tylko 48 mld dolarów. Wzrost gospodarczy na Ukrainie jest ujemny /1998 rok (-2,0%)/, a inflacja jest dwucyfrowa (1998 rok - 10,6%). Ukraina posiada również znaczny dług wynoszący w 1998 roku 11,5 mld dolarów i deficyt budżetowy wynoszący 429 mln dolarów.

⁹ Między innymi Ukraina dąży do uniezależnienia się od rosyjskich dostaw ropy naftowej i tym samym wywierania nacisków gospodarczych przez Moskwę poprzez ograniczanie dostaw paliw.

¹⁰ Za nośniki energii elektrycznej Ukraina przekazuje Federacji Rosyjskiej samoloty strategiczne Tu-160 i Tu-95 MS.

2.2. *Polityka zagraniczna Ukrainy*

Ukraińska polityka zagraniczna opiera się na dwu podstawowych założeniach. Pierwsze z nich głosi, że Ukraina nie ma szans na zachowanie niepodległości bez „szczególnego partnerstwa” z Rosją. Drugie, że akceptacji takiej nie można uzyskać, nie zapewniając sobie poparcia Zachodu.¹¹

Umacnianie bezpieczeństwa zewnętrznego stało się dla Ukrainy jednym z podstawowych środków (wymogiem racji stanu) narodowej polityki bezpieczeństwa od początków niepodległości. Consensus różnych sił politycznych – od demokratów po byłych komunistów – był budowany przez świadomość rysujących się zagrożeń zewnętrznych ze strony Rosji, w której znaczna część sił politycznych nie pogodziła się do końca z faktem niepodległości Ukrainy. Wysuwane przez Rosję pretensje do Krymu i Floty Czarnomorskiej bezpośrednio godziły w integralność terytorialną i zdolności obronne Ukrainy.

Pierwszą niejako orientacją polityki zagranicznej Ukrainy był wariant „finlandyzacji”, nazywany „doktryną Pawłyczki” (od autora Dymytra Pawłyczki, przewodniczącego komisji spraw zagranicznych parlamentu w latach 1991 – 1994). W następstwie powyższego Rada Najwyższa uchwaliła „Główne kierunki polityki zagranicznej” (2 lipiec 1993 r.) i „Doktrynę wojskową” (19 październik 1993 r.). Koncepcja ta zakładała, że Ukraina powinna być państwem neutralnym, nie należącym do żadnego z bloków wojskowych oraz nie dysponującym bronią jądrową. Pomimo tych założeń czyniono równocześnie starania o zatrzymanie broni jądrowej na swoim terytorium, które motywowane były chęcią podniesienia znaczenia Ukrainy jako mocarstwa na arenie międzynarodowej.

Podczas wizyty w Rydze w maju 1995 r. prezydent Kuczma oświadczył jednoznacznie, że Ukraina nie opowiada się ani za jedną, ani za drugą stronę” – mając na myśli Rosję i Zachód. Jednakże dodał, że dzisiaj dla Ukrainy pełne niezaangażowanie to nonsens.

W rezultacie nacisków międzynarodowych Ukraina zastosowała wariant pośredni (doktryny Pawłyczki), tzn. zgodnie z protokołem lizbońskim z maja 1992 r. zgodziła się przekazać Rosji w ciągu siedmiu lat całą pozostawioną na jej terytorium broń jądrową. 18 listopada 1992 r. parlament ukraiński ratyfikował warunkowo układ START 1 wprowadzając 12 zastrzeżeń. W praktyce oznaczało to, że Ukraina przejęła nadzór

¹¹ K. Malak: „*Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy*”. AON, Warszawa 1999, s. 36.

administracyjny nad poradzieckim potencjałem jądrowym, przy uznaniu prawa Rosji do dysponowania tą bronią w charakterze właściciela.

Chociaż na początku budowania niepodległego państwa Ukraina proklamowała prowadzenie polityki poza blokowej i neutralnej, to w sensie wyboru ideowego była to orientacja na budowanie państwa demokracji parlamentarnej, rządów prawa i gospodarki rynkowej, czyli w oparciu o standardy zachodnie.

2.3. Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy

Najważniejszym problemem polityki bezpieczeństwa Ukrainy jest istnienie próżni politycznej, która powstała na obszarze dawnego Układu Warszawskiego. Na Zachodzie działa NATO, na wschodzie – kierowany przez Rosję sojusz wojskowy w ramach WNP. Przyjęcie Polski, Czech i Węgier do NATO oznacza dla Ukrainy ustanowienie jej państwem granicznym pomiędzy członkami NATO i krajami nie należącymi do tego Paktu. W tym kontekście dla Kijowa coraz ważniejsza staje się idea utworzenia strefy stabilności i bezpieczeństwa we Wschodniej i Środkowej Europie, strefy, która sama mogłaby dbać o nienaruszalność swych granic, nie licząc ani na NATO, ani na Rosję.

Polityka bezpieczeństwa Ukrainy jest nastawiona na umocnienie kontaktów ze wszystkimi sąsiadami w celu powstania aliansu krajów, który byłby pomostem między Europą zachodnią a Rosją, obszarem pokoju i zaufania, ogniwem pojednania dawnych przeciwników w łańcuchu od Vancouver do Władywostoku.

Ukraińska koncepcja bezpieczeństwa narodowego w pięciu rozdziałach omawia ogólne zasady, na których mają się opierać strategia bezpieczeństwa, interesy narodowe Ukrainy, główne kierunki polityki państwa oraz rozwiązania systemowe w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa.¹²

Ukraińscy politycy uważają, że rozszerzenie Unii Europejskiej niesie ze sobą dla ich kraju więcej poważnych problemów niż rozszerzenie NATO, głównie za sprawą Układu z Schengen, który ustanawia między innymi wspólne zasady polityki wizowej. Mieszkańców Ukrainy obowiązuje obecnie uzyskiwanie wiz wjazdowych do krajów członkowskich Unii Europejskiej, ale nie są one wymagane przy wjeździe do Polski. Możliwość łatwego wjazdu Ukraińców do Polski jest podstawą ogólnej polskiej polityki, której intencją jest przyciąganie Ukrainy bliżej do Europy.

¹² Szczegółowy zakres koncepcji bezpieczeństwa Ukrainy przedstawił K. Malak w opracowaniu: *Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy*. AON, Warszawa 1999, s. 95 – 101.

Przedstawiciele Unii dali jasno do zrozumienia, że Polska musi przestrzegać Układu z Schengen po wejściu do Unii, a nawet wcześniej. Polacy obawiają się jednak, że krok ten spowoduje „nowy podział Europy”. Polskie władze obiecały swoim ukraińskim odpowiednikom, że będą odkładać ten krok tak długo, jak będzie to możliwe; a nie przewiduje się, że Polska wejdzie do Unii przed 2004 - 2005 rokiem.

Po zwycięskiej reelekcji w roku 1999 prezydent Kuczma powołał nowy rząd, na czele z byłym prezesem Narodowego Banku Ukrainy Wiktorem Juszczenko. Jest on uważany za najbardziej otwarty na reformy rząd w krótkiej historii niepodległej Ukrainy. Przewiduje się, że Polska i Ukraina pragną nadal rozwijać bliską współpracę - wymienione wyżej uwarunkowania w dającej się przewidzieć przyszłości nie ulegną chyba zmianie.

Armia Ukraińska przechodzi przez fazę formułowania się jako suwerenne siły zbrojne demokratycznego państwa. Procesu tego nie można rozpatrywać w oderwaniu od położenia międzynarodowego i polityki wewnętrznej władz Ukrainy. Zależność ta powoduje, iż sytuacja ukraińskich sił zbrojnych jest skomplikowana. Główne czynniki mające wpływ na jej kształtowanie to:

- reformy strukturalne;
- „ukrainizacja” armii;
- spór z Rosją o Flotę Czarnomorską.

Ukraina przy pomocy swoich sił zbrojnych w sposób pokojowy realizuje cele polityki zagranicznej, dążącej do utrwalenia niepodległości i wzmocnienia międzynarodowej pozycji państwa. Wojskowe aspekty służące tym przedsięwzięciom to:

- udział w Partnerstwie dla Pokoju
- współpraca wojskowa z USA i NATO;
- współpraca wojskowa z Polską.

Ukraina siłą rzeczy, w sferze wojskowej nadal utrzymuje związki z Rosją i WNP, choć konsekwentnie stara się je minimalizować. W listopadzie 1995 r. Gracze i Szmadow zawarli porozumienie dotyczące konsultacji Sztabów Generalnych i wspólnych ćwiczeń sił pokojowych. 12.04.1996r Ukraina wyraziła zgodę na porozumienie o wspólnej OPL w ramach WNP.

Doktryna wojenna Ukrainy uwzględnia deklarowane cele polityczno-wojskowe i ma charakter obronny. Do najistotniejszych zasad w niej zawartych należy zaliczyć:

- wyrzeczenie się roszczeń terytorialnych wobec innych państw i odrzucenie tego rodzaju roszczeń wobec Ukrainy, a co za tym idzie - ścisłe przestrzeganie zasad nienaruszalności istniejących granic państwowych;
- poszanowanie suwerenności państwowej i niezależności politycznej innych państw oraz uznanie ich prawa do rozwiązywania wszelkich kwestii związanych z bezpieczeństwem narodowym zgodnie z interesami tych państw, bez stwarzania jednocześnie zagrożenia dla bezpieczeństwa innych państw;
- dążenie do rozwiązywania konfliktów międzynarodowych wyłącznie środkami politycznymi, zgodnie z normami prawa międzynarodowego;
- wspieranie systemu światowego i ogólnoeuropejskiego bezpieczeństwa;
- potwierdzenie bezatomowego statusu państwa ukraińskiego;
- przestrzeganie zakazu rozpowszechniania technologii produkcji broni jądrowej, chemicznej i biologicznej;
- zakaz użycia sił zbrojnych do wykonywania zadań politycznych wewnątrz państwa;
- zakaz rozmieszczania obcych wojsk na własnym terytorium, jak i również na terytoriach innych państw bez ich zgody.

W odniesieniu do sił zbrojnych doktryna zakłada utrzymanie potencjału wojskowego na poziomie wystarczalności obronnej, a przygotowanie sił zbrojnych do obrony państwa ma być podporządkowane następującym zasadom:

- dyslokację sił zbrojnych na terytorium Ukrainy oraz ich gotowość bojową determinuje konieczność organizacji skutecznej obrony granic lądowych i morskich na wszystkich kierunkach i zagwarantowania obrony powietrzno-kosmicznej najważniejszym ośrodkom administracyjnym i przemysłowym;
- niezależnie od utrzymania wszystkich rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk i wojsk specjalnych na równomiernym poziomie, priorytetowe znaczenie nadaje się rozwojowi sił i środków rozpoznania, obrony powietrzno - kosmicznej, walki radioelektronicznej, wojsk raketowych, lotnictwa, jednostek powietrzno-szturmowych oraz nowej generacji uzbrojenia, w tym broni precyzyjnego rażenia;
- wyposażenie sił zbrojnych w jednolite zautomatyzowane systemy dowodzenia i łączności i utworzenie na terytorium Ukrainy jednolitego systemu informacyjnego dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk;
- proces szkolenia operacyjno-taktycznego, mobilizacyjnego sił zbrojnych obejmuje przygotowanie do prowadzenia wszystkich rodzajów działań bojowych, przygotowanie

to powinno umożliwić dokonanie wyboru efektywnych sposobów i form prowadzenia działań wojennych, odpowiednich do zaistniałej sytuacji.

Znowelizowana w 1997r doktryna wojenna przewiduje uczestnictwo SZ Ukrainy w blokach wojskowych oraz prowadzenia regularnych kontaktów i konsultacji z organami polityczno-wojskowymi NATO. W najbliższym czasie obecność Ukrainy jako realnego uczestnika geopolityki europejskiej, będzie warunkowana przez jej humanitarny image. Kształtowanie racjonalnej strategii humanitarnej dla współczesnej Ukrainy jest dziś zadaniem zyskującym wymiar geopolityczny.

2.4. Stosunki Ukrainy z RP

Komitet Konsultacyjny Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy został utworzony w 1993 roku dla pogłębienia rozwoju dobrosąsiedzkich i przyjaznych stosunków między niepodległą Ukrainą a Rzeczpospolitą Polską oraz nadania wzajemnym relacjom nowego wymiaru politycznego. Tworząc nową formułę polsko – ukraińskiej współpracy na najwyższym szczeblu kierowano się postanowieniami *Traktatu o Dobrym Sąsiedztwie, Przyjaznych Stosunkach i Współpracy*, zawartego w Warszawie 18 maja 1992 roku.

Formuła Komitetu sprawdziła się. Dowodzi to, że polityka Polski wobec Ukrainy oraz ukraińska wobec Polski jest trwałym wyznacznikiem w polityce zagranicznej obu krajów.

Współpraca w ramach Komitetu Konsultacyjnego Prezydentów posiada swoją historię i konkretny dorobek. Podjęto ważne, złożone i trudne zagadnienia stosunków polsko - ukraińskich, m.in. kwestie współpracy w ramach organizacji międzynarodowych, instytucji samorządowych i pozarządowych, problemy kooperacji gospodarczej (m.in. w obszarze bałtycko-czarnomorskim), transgranicznej, wojskowej (m.in. inicjatywa utworzenia i przygotowania do misji pokojowych wspólnego batalionu), kulturalnej, a także zagadnienia ochrony miejsc pamięci narodowej oraz kwestie ochrony i zwrotu dóbr kultury utraconych i bezprawnie przemieszczonych podczas II wojny światowej. W ramach działalności Komitetu spotykają się przedstawiciele polskich i ukraińskich resortów ważnych dla rozwoju współpracy, by uzgodnić i wypracować konkretne rozwiązania.

Strategiczne partnerstwo Polski i Ukrainy nabrało nowego wymiaru po przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do NATO w marcu 1999 roku. Ma to także istotne znaczenie w kontekście pogłębiania procesu integracji europejskiej.

Szczególnym impulsem dla rozwoju współpracy polsko – ukraińskiej było wspólne oświadczenie prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego i prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy „*O porozumieniu i pojednaniu*”, wydane w Kijowie 21 maja 1997 roku. W oświadczeniu tym prezydenci stwierdzili, że świadomi są historycznej odpowiedzialności wobec dzisiejszego i przyszłych pokoleń Polaków i Ukraińców oraz roli Polski i Ukrainy w umacnianiu bezpieczeństwa i stabilności w Europie Środkowo - Wschodniej, a także doceniają wagę strategicznego partnerstwa obu krajów. Prezydenci podkreślili, iż są „*pewni, że przyszłość stosunków polsko - ukraińskich należy budować na prawdzie i sprawiedliwości oraz głębokim i szczerym porozumieniu i pojednaniu*”, a także, iż intencją ich jest „*wspólnie przezwyciężyć skomplikowane dziedzictwo polsko - ukraińskich losów, aby cienie przeszłości nie kładły się na dzisiejsze przyjazne i partnerskie więzi między obydwojoma krajami i narodami*”.

Współprzewodniczącymi Komitetu Konsultacyjnego są Marek Siwiec – sekretarz stanu w Kancelarii Prezydenta RP, szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego (od 1997 roku) oraz Jewhen Marczuk – sekretarz Rady Bezpieczeństwa i Obrony Narodowej Ukrainy (w listopadzie 1999 roku zastąpił Wołodymyra Horbulina). Wcześniej przewodniczącymi Komitetu ze strony polskiej byli Jerzy J. Milewski (dwukrotnie: 1993-1995 oraz 1996-1997) i Andrzej Ananicz (IV-XII 1995).

Mniejszości narodowe w Polsce i na Ukrainie, w przeciwieństwie do sytuacji w innych państwach Europy Środkowej i Wschodniej, są w obydwu krajach zbyt mało liczebne, aby mogły być wykorzystywane przez polityków jako potencjalne zagrożenie dla terytorialnej integralności tych krajów. Etniczni Ukraińcy stanowią jedynie 0,4% populacji Polski, natomiast etniczni Polacy tylko 0,6% populacji Ukrainy. Co więcej, administracje zarówno Krawczuka, jak i Kuczmy uznały, że państwowość Ukrainy nie powinna opierać się jedynie na etnicznych Ukraińcach. Podczas spisu ludności w 1989 roku 11 milionów osób, na 52 miliony mieszkańców, określiło się jako Rosjanie. Znaczy to, że etniczne przesłanki definicji państwa mogłyby prowadzić na Ukrainie do konfliktu narodowościowego, w który nieuchronnie zostałaby wciągnięta Moskwa. Rząd postulował więc tożsamość narodową opartą głównie na postawach obywatelskich - raczej na przywiązaniu do państwa, a nie przynależności etnicznej.

W Europie Środkowej i Wschodniej pamięć historyczna nie jest motywem zachęcającym do współdziałania, przyczynia się raczej do dzielenia narodów. Jednakże zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie pojawiła się możliwość przywoływania przez intelektualistów i polityków właśnie przeszłości, aby uzasadnić potrzebę obecnego

współdziałania, tym bardziej, że sprawy mniejszości narodowych - z którymi nierozzerwalnie wiąże się negatywna pamięć historyczna - w żadnym kraju Europy Środkowej i Wschodniej nie są traktowane tak, jak należy.

Polscy emigranci publikujący w latach powojennych w paryskim piśmie „Kultura” udowadniali, że historyczne konflikty pomiędzy Polakami a ich wschodnimi sąsiadami służyły w ostatecznym rachunku jedynie interesom Moskwy, szkodząc Polakom, Ukraińcom, Litwinom i Białorusinom. Polska powinna więc rozwijać współpracę z tymi narodami, również dążącymi do uniezależnienia się od Moskwy. Niezbędnym warunkiem tej współpracy musi być wyrzeczenie się przez Polskę roszczeń terytorialnych na Wschodzie. Publikacje te wywarły wpływ na polską opozycję, na jej nielegalne struktury, w tym na działaczy „Solidarności”. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych również ukraińscy intelektualiści i politycy wyrażali takie opinie.

Polacy i Ukraińcy zdolni byli do wyciągnięcia właściwych wniosków z historii, ponieważ przynajmniej w jednym istotnym aspekcie współczesne warunki przypominały te z przeszłości. Oba te narody czuły się zagrożone przez Rosję. Aby więc uniknąć wykorzystywania przez Moskwę polsko-ukraińskich rozbieżności, Warszawa i Kijów starały się oprzeć na silnych fundamentach swoje stosunki dwustronne.

Polska - realizując politykę, która zakładała, że stosunki z republikami sowieckimi będą oparte na zasadach obowiązujących w stosunkach między niepodległymi państwami - rozwinęła związki z Ukrainą już w październiku 1990 r. Polska była pierwszym krajem, który uznał niepodległość Ukrainy - 2 grudnia 1991 roku. W maju roku 1992 prezydenci Lech Wałęsa i Leonid Krawczuk podpisali podstawowy układ międzypaństwowy.

Jednakże to właśnie zróżnicowaną sytuacją geopolityczną obydwu krajów można tłumaczyć, dlaczego w połowie 1993 r. ich stosunki bilateralne weszły w fazę stagnacji. Polscy decydenci, którzy rozpoczęli w owym roku publiczną kampanię na rzecz rozszerzenia NATO, członkostwo w Sojuszu uważali za rozwiązanie problemu bezpieczeństwa Polski od strony Wschodu. Innymi słowy, zasada równowagi sił nadal obowiązywała, jednakże Warszawa wybrała nie ścisłą współpracę z Ukrainą, lecz członkostwo w NATO jako przeciwwagę wobec Rosji. Mając na uwadze ten cel oraz opór Rosji przeciwko jego realizacji, Polska pragnęła uniknąć dalszego antagonizowania Moskwy poprzez zbliżenie z Kijowem.

Warszawa zmieniła swoje podejście do Ukrainy w roku 1995. Członkostwo w NATO nie mogło w pełni rozwiązać problemu bezpieczeństwa Polski na Wschodzie, kluczem do niego pozostawała Ukraina. Dlatego więc Polska musiała ponownie podjąć

próbę prowadzącą w kierunku integracji Ukrainy z Europą, w przeciwnym razie możliwość podporządkowania Ukrainy Moskwie odtworzyłaby to samo zagrożenie, któremu Polska stawiała czoło przez wieki i które przestało istnieć w wyniku rozpadu ZSRR.

Warszawa konsekwentnie podejmowała działania mające na celu wprowadzenie Ukrainy do instytucji europejskich, chociaż sama przede wszystkim dążyła do wstąpienia do NATO. Polska była głównym adwokatem uzyskania przez Ukrainę członkostwa w Radzie Europy. We wrześniu roku 1995, w dużej mierze dzięki wysiłkom Polski, Ukraina stała się członkiem Inicjatywy Środkowoeuropejskiej. Polska zabiegała w krajach członkowskich NATO o zawarcie układu z Ukrainą, podobnego do porozumienia zawartego z Rosją. Karta o Szczególnym Partnerstwie (Charter on a Distinctive Partnership) została podpisana w lipcu 1997 roku na szczycie w Madrycie.

W stosunkach dwustronnych latem roku 1995 wznowiono spotkania Komisji Konsultacyjnej Prezydentów Polski i Ukrainy, którą utworzono w maju 1993 roku, a która (z wyjątkiem grup roboczych) zaprzestała działalności po wyborze Leonida Kuczmy na prezydenta latem 1994 roku. Na jednym ze spotkań strony zdecydowały o sformowaniu wspólnego batalionu pokojowego. W lipcu 2000 roku 530 polskich i 260 ukraińskich żołnierzy rozpoczęło służbę w Kosowie.

Warszawa i Kijów stworzyły też kilka płaszczyzn przekazywania pomocy i ekspertyz dla Ukrainy w celu promowania tam reform. Batalion pokojowy ustanowiony został na bazie standardów NATO i jest przystosowany do działania w ramach Sojuszu. Część pomocy Polski zinstytucjonalizowana jest w Polsko- Amerykańsko-Ukraińskiej Inicjatywie Współpracy, która obejmuje agendy rządowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa prywatne i prywatne osoby z wszystkich tych trzech krajów. Koncentruje się ona na reformach makroekonomicznych, na pomocy dla małych firm i reformowaniu samorządów lokalnych.

Na początku roku 1999 została utworzona stała polsko-ukraińska konferencja do spraw integracji europejskiej, która zajmuje się problemami, jakie mogą wyniknąć dla Ukrainy w związku z przewidywanym przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, oraz problemami pomocy dla Ukrainy w procesie jej integracji z Unią. Z kolei podczas wizyty wicepremiera Leszka Balcerowicza w Kijowie w marcu 2000 roku podpisano deklarację, która przewiduje, że specjaliści polscy będą pomagać władzom ukraińskim w reformie finansów publicznych i systemu podatkowego, jak również w prywatyzacji strategicznych sektorów gospodarki. Dodatkowo Polska podzieli się swoimi doświadczeniami

w restrukturyzacji górnictwa, reformie systemu emerytalnego i ubezpieczeń społecznych, reformie centralnej administracji państwowej oraz lokalnej, jak również reformie rolnictwa.

2.5. Ocena polityki bezpieczeństwa narodowego Ukrainy

Pomimo wcześniejszych pesymistycznych przepowiedni ekspertów politycznych, Ukraina stała się trwałym, choć nękanym kłopotami podmiotem w ważnym regionie Europy Środkowowschodniej.¹³ Zdecydowanie nie jest to „krucha, sztuczna, heterogeniczna formacja etno-polityczna, która nie ma żadnych szans na stworzenie własnej państwowości... Ukraina nie poddała się także samobójczemu nacjonalizmowi opartemu na etnicznej nienawiści”. Nie stała się również trzecim światowym mocarstwem nuklearnym, ani nie uwikłała się w wojnę z Rosją o Krym czy w innej sprawie. Nawet sceptyczny Waszyngton potrafiła przekonać o swojej wartości jako partnera w systemie bezpieczeństwa i jako siły stabilizującej ważny, aczkolwiek niepewny region.

Pomimo to Ukraina nie dokonała w pełni przejścia od niepodległości i rozbrojenia nuklearnego do reform gospodarczych i politycznych, jak tego chciało wielu. Nie uniknęła drapieżności i korupcji podczas transferu władzy i własności z rąk państwowych w prywatne. Biorąc jednak pod uwagę jej historię, rozmiar i położenie, pewnym jest, że Ukraina będzie miała poważny wpływ na Europę, Rosję i region Morza Czarnego bez względu na to, jak ułoży się jej przyszłość.

Pierwszym i najbardziej oczywistym faktem ukraińskiej teraźniejszości jest trwałość jej niepodległości. Jest to państwo pogrążone w politycznym i gospodarczym kryzysie, ale jakkolwiek groźne są to zawirowania, przetrwanie Ukrainy nie ulega kwestii. Nawet lewicowe czy prorosyjskie siły we wschodniej Ukrainie i na Krymie reintegrację z Rosją już od lat uznają za „nierealny scenariusz”. Rosyjska przewaga czy wręcz dominacja gospodarcza istnieje w niektórych sektorach, ale gospodarka Ukrainy jest zbyt duża, a problemy Rosji zbyt wielkie, by widzieć to jako strategiczne zagrożenie dla niepodległej Ukrainy. Sprawa niepodległości Ukrainy została zaakceptowana przez przywódców życia politycznego i gospodarczego w centrum i regionach, stała się niepodważalna. Ten konsensus nie jest przejawem chwilowego entuzjazmu, zwłaszcza w regionach wschodnich, ale wyrazem akceptacji określonych faktów i wizji przyszłości

¹³ Sherman Garnett: Strategiczny partner czy strategiczny problem? Polska w Europie, zeszyt 35 marzec 2001. Dziekan na Uniwersytecie Michigan.

Ukrainy jako narodu. Tak więc pytanie, przed jakim stoi Ukraina, jej sąsiedzi i Zachód, nie brzmi: czy Ukraina przetrwa?, ale raczej: jakim państwem się stanie?

Ukrainie udało się zbudować stosunkowo stabilne wielonarodowe państwo i społeczeństwo, które dąży do odrodzenia języka i kultury ukraińskiej. Wcześniejsze przewidywania, jakoby Ukraina miała stać się drugą Bośnią, zostały szybko rozwiane przez przywódców, zdecydowanych na polityczną definicję obywatelstwa, która objęła wszystkie osoby żyjące na terytorium Ukrainy, bez względu na pochodzenie etniczne, a także przez ludzi uznających rozbieżności, które charakteryzowały przez wiele dziesięcioleci życie Ukrainy. Proces wprowadzania języka ukraińskiego do urzędów i edukacji był powolny i szczególnie tolerancyjny, jeśli chodzi o zachowanie rosyjskiego i innych języków jako drugiej możliwej opcji w różnych regionach. Obawy, że Ukraina może stać się „państwem narodowym” i wyobcuje swoje mniejszości narodowe, mają oczywiste podstawy, jeśli weźmie się pod uwagę dużą mniejszość rosyjską, szacowaną przed odzyskaniem niepodległości na 20% populacji, i istotną obecność Węgrów, Rumunów, Tatarów Krymskich i Żydów. Obawiano się zresztą, że kontrowersje rosyjsko-ukraińskie będą przyczyną „wielkiego podziału” w społeczeństwie ukraińskim.

Podziały te nie stały się jednak – oprócz krótkiego epizodu krymskiego – stałym i poważnym wyzwaniem dla ukraińskiej państwowości. Rosja od czasu do czasu używa zachęcającej retoryki wobec etnicznych ruchów rosyjskich, ale nigdy nie udzieliła im znaczącego, trwałego wsparcia politycznego, gospodarczego czy wojskowego. Najważniejszym jednak czynnikiem jest to, że mimo błędów i problemów państwo ukraińskie podjęło pracę, by sprostać wyzwaniom związanym z podziałami etnicznymi oraz innymi podstawowymi podziałami w społeczeństwie, i realizuje to pomyślnie.

Spółeczeństwo na Ukrainie jest jednak podzielone. Źródłem tego podziału nie jest podział etniczny między Rosjanami a Ukraińcami czy też Ukraińcami a innymi grupami etnicznymi. Główne przyczyny podziału mają źródła polityczne, gospodarcze i regionalne. Jedynie niepodległość kraju jest bezpiecznie zagwarantowana w całym państwie. Dla niektórych niepodległość ta jest realizacją odwiecznego marzenia. Dla innych jest to po prostu stabilny fakt, z którym trzeba się liczyć, tak jak z pogodą. Większość innych podstawowych kwestii dotyczących państwa i społeczeństwa na Ukrainie pozostaje nieuregulowana, począwszy od własności prywatnej i podstawowych problemów społecznych, po orientację kulturalną i geopolityczną. Na szczęście podziały te nie odzwierciedlają różnic etnicznych, a wiele z nich nie wynika z głębokich przekonań, a tylko wyraża wysoki stopień niepewności i niezrozumienia w społeczeństwie.

Ukraina jest stosunkowo nowym krajem. Jej instytucje państwowe są wciąż słabe, zwłaszcza te, które wprowadzają i realizują podstawowe prawa i politykę niezbędną do tworzenia stabilnego dobrobytu gospodarczego, politycznego i społecznego. Politycznie Ukraina jest w rzeczywistości wysoce opanowana przez oligarchię, ograniczaną przez takie ważne demokratyczne i pluralistyczne elementy, jak wybory i różnorodna (ale nie w pełni wolna) prasa. Frakcje rywalizujące w ramach oligarchii są jednak zainteresowane przede wszystkim podziałem majątku i władzy, a nie troską o ogólną pomyślność gospodarczą czy społeczną. Podobnie jak w innych byłych krajach radzieckich, ten rodzaj polityki opiera się na jednostkach i działa w warunkach dużej korupcji.

Ukraińscy przywódcy z dużym talentem zrealizowali podstawowe i ważne zadania, takie jak budowa państwowości czy ułożenie stosunków z Moskwą. Jednak nawet dziesięć lat po odzyskaniu niepodległości wciąż słychać skargi rządzących na sowiecką spuściznę, silną komunistyczną lewicę czy nieudany parlament, postrzegane jako przyczyny braku reform. Coraz częstsze są także narzekania na Zachód. Wiele z nich jest słusznych, jak na przykład skargi na programy pomocy, które mają dobre intencje, ale są źle adresowane i wydają się przynosić więcej korzyści zachodnim konsultantom niż komukolwiek na Ukrainie.

Reforma gospodarcza Ukrainy potknęła się na liberalizacji cen oraz niedoskonałej prywatyzacji. Grupy, które zdominowały ten ostatni proces, pokrywają się lub są ściśle powiązane z tymi, które dominują w polityce. Obawiają się oni otwarcia ukraińskiej gospodarki na grupy finansowe i przemysłowe z Rosji, które są ich lustrzanym odbiciem, bądź na silniejsze i bardziej konkurencyjne firmy z Zachodu. Dlatego pojawiające się elementy rynkowe są obciążone korupcją, szukaniem zysków i stawianiem barier normalnym inwestycjom. Ziemia nie jest przedmiotem obrotu handlowego. Prawo i sądy nie wystarczająco chronią inwestycje.

Wydaje się, że ostatnio gospodarka ukraińska w końcu odnotowała pewien wzrost, czy też znajduje się przed okresem trwałego wzrostu. Minister finansów Ukrainy przewiduje 3% wzrostu w 2000 r. i 4% wzrostu w 2001 r. Poprawa ta przychodzi jednak po dziesięciu latach kryzysu i nie będzie w stanie zrekompensować w krótkim czasie ciężarów, które ta dekada nałożyła na szerokie rzesze ukraińskiego społeczeństwa. Ukraińskie regiony górnicze i przemysłowe – często pokrywające się ze skupiskami etnicznych Rosjan – także zachwiały się podczas ostatniej dekady gospodarczego spadku i niezbędnych przemian.

Taka sytuacja gospodarki ma właśnie największy wpływ na sytuację młodych utalentowanych ludzi, którzy pozostają poza zorganizowanymi elitami rządzącymi obecnie Ukrainą. Ta młodzież postrzegana jest często jako gwarancja lepszej przyszłości, gdyż wzrasta bez obciążenia komunistyczną przeszłością, w warunkach bardziej konkurencyjnej gospodarki oraz unowocześniającego się społeczeństwa.

Podstawą gospodarki, która obecnie wydaje się rozwijać we właściwym kierunku, są wciąż rolnictwo, przemysł chemiczny, górnictwo i przemysł ciężki. Jej profil eksportowy dokładnie mieści się w tym, czego Unia Europejska ma w nadmiarze. Inwestycje zagraniczne są jak dotąd niewielkie, potrzeby zaś kapitałowe, zwłaszcza w dziedzinie transportu, komunikacji i infrastruktury, bardzo duże.

Wspomniane warunki wewnętrzne sprawiają, że Ukraina nie jest ani krajem europejskim, ani sowieckim. Powoduje to ograniczenia zewnętrznych ambicji Ukrainy. Podczas ostatniej dekady kreatywność dyplomatyczna została w dużej mierze wyczerpana, gdyż udało się jej osiągnąć już wszystko, co było do osiągnięcia dzięki zręczności, determinacji czy deklaracji. Zapewniła ona dyplomatyczne uznanie Ukrainy, trwałe i ważne partnerstwa strategiczne, ustaliła kwestie graniczne i wyeliminowała źródła potencjalnych konfliktów zewnętrznych. Jednak taka dyplomacja nie może przyciągnąć inwestycji czy zwiększyć obrotów handlowych. Nie może też zreformować armii ukraińskiej ani zmienić obecnego poziomu zaangażowania i pomocy dla niej z zewnątrz.

Stosunki z Rosją są znacznie stabilniejsze i pragmatyczne niż przewidywano to w początkach lat dziewięćdziesiątych. Załatwiono ważne kwestie uznania terytorium i Floty Czarnomorskiej, choć mogą one ponownie pojawić się w przyszłości, mimo podpisanych porozumień. I chociaż poprzednio Primakow, a teraz Putin odrodzili ideę ściślejszych więzów i pełnej integracji Rosji z Ukrainą, rzeczywista integracja jest równie prawdopodobna, jak wejście tych krajów do Unii Europejskiej.

Stany Zjednoczone są zainteresowane Ukrainą ze względów strategicznych. Powstanie strategicznego partnerstwa amerykańsko-ukraińskiego jest realne i zmieniło całkowicie myślenie Waszyngtonu o tym regionie (podobnie jak poszerzenie NATO o Polskę). Partnerstwo to jest jednak zbyt obciążone sprawami bezpieczeństwa i ograniczone brakiem politycznego i ekonomicznego postępu na Ukrainie. Regularny i uporczywy krytycyzm wobec polityki na linii USA – Ukraina widoczny jest ze strony Kongresu i innych podmiotów, niezadowolonych z traktowania amerykańskiego biznesu, czy też przebiegu wyborów – wprowadzie wolnych i uczciwych, ale obarczonych licznymi błędami.

O wiele poważniejszym problemom muszą stawić czoło Ukraińcy w Europie. Stosunki polsko-ukraińskie są silne, ale wrażliwe na zmiany, które towarzyszyć będą wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, zwłaszcza jeśli chodzi o zaostrezenia kontroli na granicy z krajem nie należącym do UE i rozwiązanie spraw imigracji. Polska odczuwa wzrastającą presję Unii Europejskiej na zaostrezenie liberalnych dotąd przepisów granicznych. Niemcy zrozumieli już strategiczne znaczenie Ukrainy dla Europy, ale Francja – wciąż nie. Unia Europejska wykazuje zaangażowanie, ale nie wypracowała zestawu efektywnych bodźców, skutecznych wobec zainteresowanych krajów nie znajdujących się jeszcze w poczekalni do członkostwa.

Zachodni analitycy muszą jednak zrozumieć, że geograficznie Ukraina znajduje się „pomiędzy”. Wielkie zmiany geopolityczne, które pomogły w narodzinach niepodległej Ukrainy, spowodowały jednak, że stała się ona kluczowym państwem pomiędzy Rosją a Europą, NATO i Unią Europejską. To geograficzne połączenie nie powinno powodować traktowania Ukrainy i Rosji przez Zachód jako powiązanych we wszystkich aspektach, ale określone więzy istnieją i odgrywają dużą rolę.

Stosowana obecnie przez Kijów metoda „przedzierania się przez kłopoty” naraża Ukrainę na zwiększone ryzyko niespodziewanych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych. Utrwała również państwo, które poprzez inercję znajduje swe miejsce poza głównymi ośrodkami gospodarczego wzrostu i politycznej wolności. Dziesięć lat po uzyskaniu niepodległości dystans między Ukrainą a Polską, a w ten sposób także pomiędzy Ukrainą a Europą, powiększył się. Jeśli nie dokona się zdecydowanych zmian, za dziesięć lat dystans ten będzie jeszcze większy.

Niestabilna, pogrążona w stagnacji Ukraina stanowi zagrożenie dla równowagi europejskiej. Grozi tym, że linia graniczna między członkami NATO i Unii Europejskiej a państwami będącymi poza tymi organizacjami będzie przebiegała między Polską a Ukrainą. Z pewnością będzie to linia podziału krajów o rozwijającej się i zintegrowanej gospodarce z krajami odczuwającymi mniej atrakcyjne skutki globalizacji. Wykazywać będzie nierówne standardy opieki zdrowotnej, edukacji i opieki socjalnej. Droga, jaką Ukraina przebędzie w ciągu dziesięciu następnych lat, określi granice Europy silnej instytucjonalnie, cieszącej się odpowiedzialną wolnością polityczną i sukcesem ekonomicznym. Konsekwencje takiego podziału dla stabilności i bezpieczeństwa powinny być przedmiotem troski Zachodu, zwłaszcza państw Unii Europejskiej i NATO oraz państw mających zostać ich członkami. Sugeruje on powrót już nie granicy konfrontacji wielkich mocarstw, ale sąsiedztwo strefy nedorozwoju, frustracji i niepokojów, która dla

Europy zaczyna się w Afryce Północnej i biegnie przez Bliski Wschód i Turcję ku Ukrainie, Białorusi i Rosji.

Zaangażowanie Zachodu odegrało ogromną rolę w utrwalaniu pozytywnych trendów na Ukrainie oraz w stosunkach ukraińsko-rosyjskich. Chociaż Zachód formalnie odegrał rolę mediacyjną tylko w sprawie denuklearyzacji, to jednak jego dyskretna obecność wciąż wpływa bezpośrednio na wewnętrzną i zewnętrzną politykę Ukrainy. Rosja i Ukraina rozumieją, że podejmowane przez nie działania mają konsekwencje dla Europy i Zachodu jako całości. Jeśli Zachód będzie okazywał obu krajom, że są na stałe kojarzone z peryferiami, może to doprowadzić do zniknięcia istotnych przesłanek utrzymywania obecnego *status quo*, które wiele osób na Zachodzie przyjmuje teraz jako coś oczywistego. Brak zainteresowania Zachodu Ukrainą oznaczałby również wycofanie się z poparcia dla stabilnych stosunków rosyjsko-ukraińskich. Peryferyjna, pogrążona w stagnacji Ukraina stwarzałaby dla NATO i Unii Europejskiej niebezpieczną perspektywę niepewnej i niestabilnej przyszłości.

3. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO BIAŁORUSI

3.1. Wiadomości ogólne

Białoruś (Bielaruś, Republika Białorusi) jest państwem we wschodniej Europie. Jej powierzchnia obejmuje 207,6 tys. km². Zamieszkuje ją 10,47 mln mieszkańców (1994), jest państwem wielonarodowym: Białorusini (78%), Rosjanie (13%), Polacy (4%), Ukraińcy (3%). Główne miasta to: Mińsk - stolica, Homel, Mohylew, Witebsk, Grodno, Brześć i Bobrujsk. Językiem język urzędowym jest język białoruski. Większość ludności wyznaje prawosławie. Podobnie jak w Rosji i na Ukrainie występuje ujemny przyrost naturalny (-3,2‰).

W północnej części Białorusi ciągną się wysoczyzny morenowe (polodowcowe), o wysokości do 345 m (Wzniesienia Mińskie), natomiast na południu (Polesie) - duża liczba jezior (około 10 000, największe to: Narocz, Dryświaty). Największe rzeki to: Dniepr z Berezyną i Prypecią, Dźwina i Niemen. Około 1/3 powierzchni Białorusi zajmują bagna i torfowiska. Lasy głównie mieszane, na zachodzie Puszcza Białowieska. W południowo-wschodniej części kraju występuje (około ¼ powierzchni Białorusi) silne skażenie środowiska po eksplozji w Czarnobylskiej Elektrowni Jądrowej.

Białoruś jest republiką. Prezydent z wyborów powszechnych powołuje rząd. Władzę ustawodawczą stanowi jednoizbowy parlament.

W okresie pierestrojki Białoruski Front Ludowy „Odrażnienie” (utworzony w czerwcu 1989 roku) doprowadził do uznania w 1990 języka białoruskiego za urzędowy. Od przełomu lat 1989-90 powstają nowe partie polityczne. 25 sierpnia 1991 roku, parlament białoruski ogłosił deklarację niepodległości. Od 8 grudnia 1991 roku Białoruś współtworzy Wspólnotę Niepodległych Państw.

Obecne kierownictwo państwowe Białorusi zmierza do coraz silniejszych związków z Rosją. Od 1995 język rosyjski wspólnie z językiem białoruskim zostaje uznany za język urzędowy. W 1996 roku prezydenci Rosji (B. Jelcyn) i Białorusi (A. Łukaszenka) podpisali układ o utworzeniu przez oba państwa Wspólnoty Suwerennych Republik, a w 1997 roku - Związku Białorusi i Rosji (ZbiR).

Białoruś pozostaje w dużej zależności ekonomicznej od Rosji. Między innymi silnie uzależniona jest od Rosji pod względem surowcowym i energetycznym, gdyż nie posiada zbyt wielu własnych surowców naturalnych. Reforma systemu gospodarczego jest

w dalszym ciągu w stadium początkowym, co wpływa na nienajlepszą kondycję gospodarki. PKB w 1998 roku wyniósł 14 mld dolarów, przy inflacji wynoszącej 8,3 %, długu zagranicznym 2,25 mld USD oraz deficycie budżetowym 106 mln USD.

Przemysł wydobywczy oparty jest głównie na eksploatacji złóż soli potasowych (Soligorsk). Ponadto wydobywa się ropę naftową i torf. Energetyka w dużej mierze oparta jest o elektrownie ciepłone. Przemysł elektromaszynowy, chemiczny (nawozy potasowe, włókna syntetyczne), rafinerie ropy naftowej, włókienniczy, lekki, spożywczy i drzewny w znacznym stopniu uzależniony jest od dostaw rosyjskich.

Białoruś jest przede wszystkim krajem rolniczym. Główne uprawy to: zboża (żyto, pszenica, owies, gryka), ziemniaki, buraki cukrowe i len. Hodowla głównie bydła, trzody chlewnej i drobiu.

Przez Białoruś przebiega gazociąg tranzytowy z Rosji oraz kanał Dniepr-Bug.

3.2. Polityka zagraniczna Białorusi

Białoruś w polityce zagranicznej konsekwentnie podąża zgodnie z zadeklarowanym wcześniej kierunkiem – do wzmocnienia związku z Rosją. W lipcu 1992 r. zostały podpisane porozumienia międzypaństwowe w sprawie współpracy w sferze polityczno – wojskowej i ekonomicznej. W grudniu 1993 r. Białoruś przystąpiła do Układu o kolektywnej obronie państw członkowskich WNP. 12 kwietnia 1994 r. podpisała z Rosją umowę o połączeniu systemów walutowych, a 21 lutego 1995 r. umowę o przyjaźni i dobrosąsiedzkiej współpracy. 2 kwietnia 1996 r. Białoruś i Rosja zawarły Układ o Stowarzyszeniu, zaś rok później – Układ o powołaniu Związku Białorusi i Rosji (ZBiR).

Statut ZBiR w artykule 2 ustanawia obywatelstwo Związku. W artykule 3 określono perspektywę konsekwentnego dążenia do dobrowolnego zjednoczenia obu państw. Artykuły 4, 6, 7 i 18 stwierdzają, że Związek jest podmiotem prawa międzynarodowego, przewidują możliwość przyłączenia się do innych państw, ustanawiają gwarancję wzajemnego bezpieczeństwa i udziału obywateli Związku w organach samorządów lokalnych na całym jego terytorium. Wysoka Rada ZBiR zapewnia kolektywną obronę przed zagrożeniami wewnętrznymi, ochronę granic Związku oraz rozwój współpracy wojskowej.

Białoruś (wspólnie z Rosją) opowiada się zdecydowanie przeciw rozszerzeniu NATO na Wschód.

3.3. Polityka bezpieczeństwa narodowego Białorusi

Głównym celem polityki bezpieczeństwa Białorusi jest stworzenie sprzyjających, zewnętrznych i wewnętrznych, warunków do stabilnego funkcjonowania państwa i jego rozwoju, zagwarantowanie narodom Republiki praw, swobód obywatelskich i ochrony społecznej, pokojowych warunków życia i pracy. Doktryna wojenna obejmuje rezygnację z broni jądrowej na rzecz Rosji. Zwierzchnikiem SZ jest prezydent, który jest również przewodniczącym Rady Bezpieczeństwa.

Za zgodą Rady Najwyższej, mianuje i odwołuje ministra obrony, ministra spraw wewnętrznych oraz przewodniczącego Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego. Do uprawnień prezydenta należy ponadto, zarządzanie na całym terytorium kraju (bądź też jego części), stanu wyjątkowego w przypadkach zagrożenia integralności i samego istnienia państwa oraz klęsk żywiołowych.

Rada Najwyższa (RN) jest najwyższym kolegiальnym organem koordynacyjno-politycznym, zajmującym się: wyznaczaniem polityki państwa w dziedzinie bezpieczeństwa wojskowego i politycznego, strategii oraz potencjału obronnego. Poza tym RN zobowiązana jest w zakresie obronności do:

- akceptowania decyzji prezydenta;
- zawierania pokoju oraz uchwalaniu doktryny wojennej;
- ogłaszania stanu wojny.

W skład Rady Bezpieczeństwa wchodzi prezydent oraz przedstawiciele najwyższych organów władzy wykonawczej i ustawodawczej, a także reprezentanci tzw. resortów strategicznych - MON, MSW, MSZ oraz Ministerstwa Finansów. Republika Białoruś gwarantuje bezwzględną realizację założeń doktryny wojennej. Potwierdza również przejście wszelkich zobowiązań międzynarodowych, wynikających z umów w sprawie redukcji sił zbrojnych i zbrojeń byłego ZSRR, z Uchwały ONZ, Aktu Końcowego KBWE (OBWE), dokumentu Konferencji Sztokholmskiej, Karty Paryskiej dla nowej Europy, a także z ogólnie przyjętych norm w stosunkach międzynarodowych, a ponadto:

- nie traktuje żadnego państwa jako potencjalnego przeciwnika;
- nie traktuje żadnego narodu jako swojego wroga;
- przestrzega zasad nienaruszalności granic;
- nie rozpatruje siły militarnej jako głównego środka do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego;

- przestrzega zasady nieingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw;
- umacnia i akceptuje rolę ONZ w utrwalaniu bezpieczeństwa zbiorowego;
- współdziała z zainteresowanymi państwami regionu, w sprawie utworzenia „strefy bezatomowej” od Bałtyku do Morza Czarnego;
- nie uczestniczy w konfliktach zbrojnych między innymi państwami;
- nie udostępnia swojego terytorium do realizacji planów wojennych tych państw.

Białoruś charakteryzuje się silnie zaznaczonym wpływem osobowości i poglądów prezydenta na prowadzenie polityki zagranicznej. Społeczeństwo białoruskie jest najbardziej prorosyjskie ze wszystkich państw postradzieckich. Umożliwia to realizację polityki A. Łukaszenki. Do głównych czynników kształtujących polityczne oblicze Białorusi można zaliczyć:

- społeczne poparcie dla związków z Rosją;
- trudną sytuację gospodarczą;
- autokratyczne tendencje w sposobie sprawowania władzy przez prezydenta.

Białoruś podobnie jak i Rosja „uważnie śledzi proces włączenia Polski do NATO i dążenia Litwy do integracji z Paktem”, gdyż sytuacja ta stwarza określone niedogodności, szczególnie dla Rosji w regionie Kaliningradu. W 1992 roku Rada Najwyższa podporządkowała rządowi wszystkie wojska rozlokowane na terytorium Republiki (wyjątek stanowią strategiczne siły WNP, szczególnie siły jądrowe).

W 1992 roku we wszystkich jednostkach SZ, ponad 100 tys. osób (90%) żołnierzy i oficerów) złożyło przysięgę na wierność Białorusi. Sytuacja wojskowa nie poszła jednak w kierunku stworzenia całkowicie suwerennych, narodowych sił zbrojnych. W armii białoruskiej nie dokonują się właściwe reformy strukturalne.

Z punktu widzenia analizy sytuacji wojskowej Białorusi charakterystyczne są dwa zjawiska:

- integracja z siłami zbrojnymi Rosji;
- nie wywiązywanie się z postanowień traktatu CFE i wstrzymanie wycofania postradzieckiej broni jądrowej.

Armia białoruska jest obecnie poddawana daleko idącej integracji z SZ Rosji. W 1996 roku podpisano dziesięć kolejnych porozumień zacieśniających współpracę wojskową w zakresie bezpieczeństwa regionalnego, wspólnej polityki obronnej i zasad formowania SZ Rosji i Białorusi. Zatwierdzono także ustalenia w kwestii wspólnego

planowania i użycia wojsk oraz harmonogramu opracowywania dokumentów dotyczących tworzenia regionalnej grupy wojsk SZ FR i RB.

Przedstawiciele białoruskiej opozycji utrzymują, iż podpisany układ o powołaniu do życia Stowarzyszenie Suwerennych Republik (Rosji i Białorusi) zawiera tajne punkty o charakterze wojskowym. Na Białorusi znajduje się jeszcze 18 rakiet typu SS-25 z głowicami jądrowymi. Rakiety te, w myśl zawartych porozumień powinny być z tego kraju wycofane. Poza tym, przekroczone są limity posiadanego sprzętu dotyczą czołgów, BWO i samolotów.

3.4. Ocena polityki bezpieczeństwa narodowego Białorusi

W przeciwieństwie do Białorusi, ani Litwa, ani Ukraina nie wytworzyły kultu charyzmatycznych osobowości, choć odrodzenie narodowe było elementem składowym ukształtowania się ich jako niepodległych państw. Być może dlatego, że Łukaszenka jest odwrotną stroną nacjonalizmu. Warto odnotować, że Białoruś nie wytworzyła zorganizowanej opozycji narodowej, jak Sajudis na Litwie czy Ruch na Ukrainie, który z chwilą, gdy połączył się z Krawczukiem, stał się potężną siłą polityczną. Białoruski Front Narodowy Zenona Paźniaka pojawił się dopiero po ogłoszeniu niepodległości. Łukaszenka mógł zaś przywrócić socjalizm w „jednej republice” i nazywać ją niepodległym krajem w warunkach, gdy Rosja płaciła za tranzyt i zaopatrywała Białoruś w tanią energię. Fenomen Łukaszenki, grającego na postsowieckim ambiwalentnym stosunku do Zachodu, ma odwracać uwagę od trudności ekonomicznych spowodowanych zmianami politycznymi i odzwierciedla tęsknotę za ideologiczną pewnością i integralnością. W przeciwieństwie jednak do jego bałkańskich odpowiedników – Franjo Tujmana czy Slobodana Milošewicia – ten „ostatni nowy człowiek sowiecki” nie jest nacjonalistą ani też nie proponuje wynikającego z tęsknoty za sowiecką przeszłością powrotu ideologicznego na stare szlaki, jak to czyni np. Gienadij Ziuganow.

Opis walki o tożsamość narodową na Białorusi autorstwa Eleny Gapowej odzwierciedla smutną marginalizację opozycyjnej inteligencji. Trzymanie się symboli nie jest sposobem na oszukanie cenzury, ale wyrazem wykluczenia tej grupy z procesu politycznego. Pozbawieni praw, wygnani, zmuszeni do milczenia lub po prostu zdymisjonowani jako niepotrzebni, „wewnętrzni wrogowie” mogą się uciec jedynie do symbolicznej gry. Opozycja, chociaż rosnąca, wywiera jak dotąd minimalny tylko wpływ i nie jest w stanie wymknąć się spod ścisłej kontroli, jaką są objęte media czy

zgromadzenia. Nie tworzy ona wystarczającej siły, by zdyskredytować i usunąć Łukaszenkę.

Postsowiecką historię Białorusi cechuje inercja polityczna i brak rozwoju gospodarczego. Stała się ona niezależna dopiero po ogłoszeniu suwerenności przez Rosję. Tym, co w Mińsku kryje się pod pojęciem nowej polityki gospodarczej i co do czego istnieje powszechna zgoda, jest mieszanina dobrze znanych, skompromitowanych metod stymulowania współzawodnictwa. Brak reform i usiłowania rządu, by kierować zmianami przyczynią się zapewne do utrwalenia braku konkurencyjności i malejącego wzrostu gospodarczego. Próby pobudzenia wzrostu w 1998 r. doprowadziły do kryzysu finansowego, który starano się złagodzić środkami administracyjnymi, a także przez znaczne ograniczenie importu oraz kredyty rosyjskich banków.

W historycznym spojrzeniu na Białoruś po ogłoszeniu niepodległości Eugeniusz Mironowicz dowodzi, że Łukaszenka zrobił to, czego od niego oczekiwano. Wyszedł ze względnego immobilizmu politycznego i ekonomicznej stagnacji, które cechowały rządy Wiaczesława Kebicza, kiedy to zachodnie kredyty tylko opóźniały reformy i umacniały postkomunistyczną nomenklaturę. Postawienie tamy szerzeniu się korupcji, z czego Łukaszenka uczynił swoją platformę wyborczą, nie pasuje do Białorusi. Jednak kampania antykorupcyjna została wszczęta, ponieważ wypełniała pustkę i wprowadzała jakąś jasność w ideowym bałaganie, jaki pojawił się po upadku Sowietów – na co elity nie były przygotowane – i w konsekwencji zrationalizowała środki restrykcyjne podejmowane przez reżim. Oskarżenia o korupcję są sposobem na powstrzymanie reform, gospodarki rynkowej i wnoszenie zachodnich wartości.

Pierestrojka do Białorusi przyszła z góry – z Moskwy. Bez decentralizacji, bez upoważnienia społecznego i bez zorganizowanego, rodzimego ruchu opozycyjnego, który zapewniałby kontrolę władzy i mógłby obalić rząd. W rzeczywistości Białoruś nigdy nie uzyskała pełnej niezależności – jej siły obronne pozostają pod dowództwem Rosjan, posiadających bazy wojskowe na jej terytorium. Małe grupy opozycyjnej inteligencji z łatwością zepchnięto na margines i zaprezentowano je jako wysuwające nierealistyczne żądania i nie mające zaplecza społecznego. Pewna niewielka szansa zmuszenia elit rządzących do przystąpienia do negocjacji powstała na Białorusi chyba dopiero po rosyjskim zamachu stanu, który generalnie spotkał się z poparciem w Mińsku i w armii.

Zmiany na Białorusi mogą nadejść od wewnątrz (być może w formie przewrotu), mogą też zostać wymuszone przez rosnące niezadowolenie, zwłaszcza związków zawodowych. Najprawdopodobniej jednak zostaną spowodowane zmniejszeniem pomocy

Rosji – od której Białoruś jest uzależniona – z chwilą gdy Łukaszenka przestanie być politycznie użyteczny lub gdy koszt utrzymywania go u władzy stanie się zbyt wysoki. Jeśli, zgodnie z planem, waluty Rosji i Białorusi połączą się do 2005 roku, Moskwa utrzyma kontrolę rubla i spróbuje zminimalizować koszty. Chociaż Rosja poważnie traktuje unię z Białorusią, nie tylko z przyczyn gospodarczych czy strategicznych, ale także w celu poprawienia bilansu demograficznego, może się to okazać bardziej kosztowne niż się spodziewano. Prawdopodobnie Białoruś pozostanie Białorusią, chyba że jej preferencyjne traktowanie miałyby wywołać konflikty regionalne, które zagrażałyby terytorialnej integralności Federacji Rosyjskiej.

4. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO SŁOWACJI

4.1. Wiadomości ogólne

Słowacja (Slovensko, Republika Słowacka) należy do najmłodszych i najmniejszych państw w Europie Środkowowschodniej. Mniejsza od Słowacji jest tylko Estonia. Na powierzchni 49 036 km² mieszka 5,4 mln osób, z czego Słowacy stanowią ponad 85 procent (około 4,6 mln). Pozostałe narodowości to:

- Węgrzy - 10,7 % (567 tysięcy);
- Czesi - 1,0 % (53 tysiące);
- Polacy - 0,1 % (5 tysięcy);
- Ukraińcy i Rusini - 0,6 % (30 tysięcy);
- inne - 1,9 %.

Językiem urzędowym jest język słowacki. Główne religie to katolicyzm i protestantyzm. Średnia gęstość zaludnienia 109 osób na km². Najgęściej zaludniona jest Mała Nizina Naddunajska, głównie okolice stolicy Bratysławy (120 osób/km²). Inne większe miasta to: Koszyce, Żylina, Bańska Bystrzyca.

Pod względem administracyjnym kraj podzielony jest na 8 województw i 79 powiatów.

Kraj wyżyny i górski, którego obszar w przeważającej części zajmuje ciągnący się łukiem z południowego zachodu na północny wschód łańcuch Karpat Zachodnich z licznymi pasmami górkimi: m.in. Białe Karpaty - wysokość do 970 m, Jaworniki - do 1071 m, Beskid Zachodni - graniczna z Polską Babia Góra - 1725 m. Obszary nizinne występują na południowym zachodzie kraju (Mała Nizina Naddunajska) oraz na południowym wschodzie (Nizina Nadcisańska). Główne rzeki to Dunaj z Wagiem i Hronem. Posiada liczne zbiorniki retencyjne, m.in. Liptovská Mara na Wagu, Jezioro Orawskie na Orawie. W Tatrach występują niewielkie naturalne jeziora (Wielki Staw Hińczowy, Jezioro Szczyrbskie). Lasy zajmują 41% powierzchni kraju (gł. iglaste i mieszane z udziałem buka, dębu, jodły i świerka). Największe kompleksy leśne występują w środkowej części Słowacji (ok. 80% powierzchni).

Od 1918 do 1993 roku Słowacja wraz z Czechami tworzyła Republikę Czechosłowacką. Po rozpadzie Czechosłowacji jest odrębnym państwem - republiką. Prezydent wybierany jest przez 1-izbowy parlament i mianuje rząd.

Słowacja jest krajem rolniczo-przemysłowym powoli reformowanym w ramach programu reform zapoczątkowanym w 1990 jeszcze jako federacji Czech i Słowacji. Oddzielenie się od Czech pogłębiło trudności gospodarcze Słowacji związane m.in. z niekorzystną dla szybkich przemian rynkowych strukturą przemysłu kraju. Poprzednio na obszarze Słowacji zlokalizowano w ramach podziału pracy w federacji, liczne zakłady przemysłu przetwórczego wytwarzającego półprodukty (tworzywa i włókna sztuczne, żelazo, stal, miedź) oraz fabryki zbrojeniowe. Po wprowadzeniu zasad ekonomii rynkowej nastąpił: spadek produkcji o 50% głównie w zakładach energo- i surowcochłonnych oraz gwałtowny wzrost bezrobocia - 14,8% (w Czechach 3,2% - 1994). Rozpad federacji spowodował jednocześnie zahamowanie napływu obcego kapitału (wartość inwestycji zagranicznych do 1994 roku - ok. 580 mln dolarów USA (w Czechach - 3,7 mld dolarów) i opóźnienie procesu prywatyzacji (udział sektora prywatnego w tworzeniu produktu krajowego brutto wynosił w 1994 - 58% (w Czechach - ok. 70%). Produkt krajowy brutto wynosił - 1920 dolarów USA na 1 mieszkańca (1993).

Obecnie notuje się na Słowacji wzrost dochodu narodowego (4,4 % w 1998 roku). PKB w 1998 roku wynosił 20,4 mld USD przy inflacji 6,7%.

Słowacja jest krajem ubogim w surowce mineralne. Wydobywa się węgiel brunatny w okolicach miasta Prievidza, rudy manganu na Spiszu, niewielkie ilości rud żelaza, miedzi, rtęci (Spisz, Rudawy Słowackie), antymonu, magnezytu (Rudawy Słowackie), kamienie budowlane, gaz ziemny (okolice Bratysławy) oraz ropę naftową.

Słowacja posiada rozwinięte hutnictwo żelaza (3,9 mln ton stali, Koszyce) i metali nieżelaznych (Bańska Bystrzyca, Krompachy - miedź, Žar nad Hronem - aluminium, Sered' - nikiel). Przemysł rafineryjny i petrochemiczny przerabia rocznie około 6,5 mln t ropy naftowej (Bratysława, Nováky). Posiada również liczne zakłady: chemiczne (nawozy sztuczne, włókna syntetyczne, lekarstwa, wyroby gumowe), obuwnicze (Partizánske, Bardiów), drzewne (Zwoleń, Vranov nad Topľou, Nowa Wieś Spiska, Ružomberk), papiernicze, przemysł elektromaszynowy (3,8 tys. sztuk samochodów, 0,5 mln sztuk lodówek i zamrażarek, 216 tys. sztuk telewizorów oraz wagony kolejowe, maszyny obuwnicze i rolnicze, konstrukcje stalowe), odzieżowy, spożywczy - głównie piwowarski (Poprad, Topoľčany), tytoniowy i cukrowniczy. Największe ośrodki przemysłowe to: Bratysława, Koszyce, Żylica, Bańska Bystrzyca, Martin, Nitra.

Użytki rolne zajmują około 50% powierzchni, w tym 2/3 grunty orne. Główne obszary rolnicze to: niziny Mała Naddunajska i Nadcisańska oraz doliny Morawy i Wagu.

Uprawia się zboża (3,7 mln ton, 1994), buraki cukrowe, winorośl, tytoń, ziemniaki, owoce i warzywa. Hodowla przede wszystkim trzody chlewnej, bydła, owiec i drobiu.

Na terenie Słowacji występuje gęsta sieć linii kolejowych i dróg samochodowych. Żegluga odbywa się na Dunaju i Wagu. Największym portem rzeczonym jest Komárno.

Dobrze na Słowacji rozwinięta jest turystyka w Tarach i Słowackim Krasie.

Słowacja importuje głównie maszyny i środki transportu, paliwa i chemikalia. Eksportuje półfabrykaty, maszyny i środki transportu. Głównymi partnerzy handlowymi są: Czechy, Niemcy, Federacja Rosyjska.

Obecnie Republika Słowacka graniczy z pięcioma państwami:

- Austrią (długość granicy – 115,3 km);
- Republiką Czeską (261,3 km);
- Polską (508,2 km);
- Ukrainą (95,8 km);
- Węgrami (630,9 km).

Dzięki granicy z Austrią, Słowacja ma możliwość bezpośredniego kontaktu z ustabilizowanymi i bogatymi krajami Unii Europejskiej. Jednoczesne bezpośrednie graniczenie z Ukrainą oznacza dla niej ogromną szansę osiągnięcia pozycji jednego z najważniejszych krajów tranzytowych Europy, pod warunkiem dalszego modernizowania połączeń kolejowych, drogowych oraz wodnych. Z drugiej zaś strony, fakt bliskiego sąsiedztwa z niestabilnym obszarem byłego ZSRR wystawia Słowację na bardzo silną presję polityczną, której niełatwo było sprostać krajom znacznie od niej większym. Tym niemniej coraz powszechniejsze określanie słowackiej postawy wobec Rosji, jako „przychylna neutralność”, budzi poważne kontrowersje w zestawieniu ze stanowczymi deklaracjami czołowych polityków tego kraju, dotyczącymi udziału w euroatlantyckich strukturach bezpieczeństwa.

Podobne zróżnicowanie oceny efektów działań słowackich decydentów, choć już nie tak jaskrawo różne, występuje w kierunku Północ-Południe. Dobrym stosunkom politycznym oraz dynamicznie rozwijającym się kontaktom handlowym z Polską, można przeciwstawić balansujące na wątej nici deklaratywne „dobrych chęci”, pozbawione autentyczności i konstruktywności stosunki z Węgrami. Sprawa ta nie tylko stanowi poważną przeszkodę na drodze do poprawy jej międzynarodowego prestiżu, lecz przede wszystkim rzutuje na jej integrację z NATO.

Słowacja, ze względu na swoje geostrategiczne położenie, należy - obok Polski i Węgier - do państw o kluczowym znaczeniu dla dalszego rozwoju stosunków pomiędzy Wschodem a Zachodem. Podział Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej przyniósł zdecydowanie więcej korzyści Czechom, niż Słowakom. W zasadzie to na Słowację spadły praktycznie wszystkie problemy wspólnego państwa. Słowacy „odziedziczyli” zdecydowaną większość mniejszości narodowych, nieefektywny przemysł ciężki, problemy z konwersją przemysłu zbrojeniowego, pełne uzależnienie od dostaw surowców strategicznych z Federacji Rosyjskiej i Ukrainy.

Obok problemów natury ekonomicznej (m.in. 11-procentowe bezrobocie), równie wielkim problemem wewnętrznym Słowacji jest sprawa mniejszości węgierskiej. Węgrzy, stanowiący ponad 10 % ludności kraju, zamieszkują południowe, nadgraniczne regiony Słowacji. W zasadzie wszystkie partie słowackie są nastawione negatywnie do postulatów mniejszości węgierskiej i uważają, że jej postulaty w dziedzinie szkolnictwa i kultury są równoznaczne z niemożliwymi do zrealizowania żądaniami autonomii terytorialnej. Poglądy słowackie na temat praw mniejszości narodowych są nie do zaakceptowania np. przez Radę Europy. Na podstawie jej zaleceń parlament przyjął ustawę o dwujęzycznym zapisie nazw miejscowości na terytoriach zamieszkałych przez mniejszości narodowe.

W pierwszych po rozpadzie Czechosłowacji przedterminowych wyborach parlamentarnych, które odbyły się 30 września i 1 października 1994 roku, zdecydowane zwycięstwo odniósł opozycyjny Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS) Vladimira Mečiara. Największym przegranym była postkomunistyczna Partia Lewicy Demokratycznej (SDL) Petera Weissa. W 150-osobowym parlamencie zasiedli przedstawiciele siedmiu największych partii i koalicji, które przekroczyły pięcioprocentowy próg wyborczy:

- 34,96% HZDS;
- 10,41% koalicja lewicy „Wspólny wybór”;
- 10,18% koalicja partii mniejszości węgierskiej;
- 10,08% prawicowy Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH);
- 8,57% centrowa Unia Demokratyczna (DU);
- 7,34% lewicowy, radykalny Związek Robotników Słowackich (ZRS);
- 5,40% nacjonalistyczna Słowacka Partia Narodowa (SNS).

W Czeskiej i Słowackiej Republice Federacyjnej polityka bezpieczeństwa leżała wyłącznie w gestii rządu federacyjnego. Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo

Spraw Zagranicznych, a także Sztab Generalny znajdowały się w Pradze i mogły rozpocząć normalne funkcjonowanie w ramach struktur Republiki Czeskiej już 1 stycznia 1993 roku. Słowacja musiała rozpoczynać tworzenie tych struktur od zera. Ponadto podczas podziału okazało się, że w Federacyjnym Ministerstwie Obrony Narodowej i w Sztapie Generalnym Słowacy stanowili tylko 12,5 procenta zatrudnionych¹⁴. Z tego też powodu kierownictwo słowackiego Ministerstwa Obrony przez ponad rok nie było w stanie znaleźć odpowiednich specjalistów na kierownicze stanowiska.

4.2. Ogólna koncepcja bezpieczeństwa narodowego Słowacji

Zgodnie z zapisem w Koncepcji polityki obronnej i bezpieczeństwa Republiki Słowackiej „narodowym interesem Republiki Słowackiej jest zapewnienie jej istnienia, suwerenności, integralności terytorialnej, nienaruszalności granic, rozwoju gospodarczego, stabilizacji społecznej i międzynarodowego uznania. Swój interes narodowy (Słowacja) chce realizować jako pełnoprawny członek społeczności rozwiniętych, demokratycznych państw Europy, które połączone są wspólną tradycją kulturową i podobieństwem historycznych losów oraz wspólnymi wartościami demokracji pluralistycznej, państwa prawa, zorientowanej socjalnie gospodarki rynkowej, praw człowieka i swobód obywatelskich”¹⁵.

Słowacka polityka bezpieczeństwa narodowego uwzględnia następujące wartości:

- dobrobyt obywateli;
- integrację z Zachodem;
- ustabilizowaną politykę wewnętrzną;
- efektywną obronę państwa - w przypadku ewentualnej konieczności;
- ekologię.

Z kolei zgodnie z oficjalnymi deklaracjami, zawartymi w exposé premiera Mečiara, zatwierdzonym przez parlament słowacki w dniu 12 lutego 1995 roku, głównymi priorytetami w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Słowacji są:

- integracja z euroatlantyckim systemem bezpieczeństwa;
- integracja z zachodnimi strukturami gospodarczymi;
- aktywny udział w programie Partnerstwa dla Pokoju;

¹⁴ W Czechosłowacji niepisana regułą był podział miejsc w instytucjach centralnych państwa w stosunku 2:1 na korzyść Czechów.

¹⁵ *Armada Slovenskej Republiky 1996*, Bratislava 1997. s. 10.

- współdziałal w tworzeniu ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa na bazie OBWE;
- udział w misjach pokojowych ONZ;
- jak najlepsze stosunki z sąsiadami.

Rozpoczynając prace legislacyjne w sferze bezpieczeństwa praktycznie od podstaw władze Słowacji opracowały już szereg ważnych dokumentów, regulujących kwestie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Podstawowym dokumentem umożliwiającym opracowanie zasad realizacji polityki bezpieczeństwa jest Konstytucja Republiki Słowackiej, która określa zarazem ramy państwowości narodu słowackiego oraz jego - szeroko pojęty - interes narodowy.

Dokumentem, którego zadaniem jest ogólne zdefiniowanie obszarów mających wpływ na bezpieczeństwo Słowacji, a zarazem wyeksponowanie najważniejszych jego elementów (polityka zagraniczna i obronna oraz aspekty: geograficzny, ekonomiczny, ekologiczny, socjalny, kulturalny) są - przyjęte przez słowacki parlament 21 czerwca 1996 roku - Zasady Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Słowackiej.

Powyższy dokument definiuje następujące cele bezpieczeństwa narodowego Republiki Słowackiej:

- zapewnienie istnienia, suwerenności, niepodległości i terytorialnej integralności Republiki Słowackiej oraz zapewnienie niezmienności, uznanych przez społeczność międzynarodową, granic;
- stworzenie kompleksowego, wzajemnie połączonego systemu bezpieczeństwa i obrony państwa, który będzie interoperacyjny i kompatybilny z tworzonym europejskim systemem bezpieczeństwa;
- stworzenie warunków do stopniowej integracji Republiki Słowackiej z europejskimi i transatlantyckimi strukturami i instytucjami w sferze politycznej, ekonomicznej i bezpieczeństwa;
- aktywny udział w umacnianiu stabilności i pokoju na świecie oraz tworzeniu nowego, kompleksowego systemu bezpieczeństwa;
- rozwój i umacnianie dobrych, przyjaznych stosunków z państwami sąsiednimi;
- transformacja wszystkich sfer życia społecznego, gwarantowanie praw człowieka, swobód obywatelskich, praw przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych;
- rozwój demokracji, budowanie państwa prawa oraz stworzenie warunków dla gospodarki rynkowej;

— zapewnienie bezpieczeństwa jednostce i ochrona interesów społecznych jako całości.

Podstawowe cele, warunki oraz działalność państwa w sferze obrony zostały przedstawione w innym ważnym dokumencie - Doktrynie Obronnej Republiki Słowackiej, uchwalonej przez słowacki parlament 30 czerwca 1994 roku. Doktryna zawiera czasowe ograniczenie jej ważności - zbieżne z udziałem Słowacji w programie Partnerstwa dla Pokoju. Było to związane z założeniem ewolucyjnego przejścia z indywidualnego modelu bezpieczeństwa do zbiorowej, koalicyjnej koncepcji gwarantowanej przez Sojusz Północnoatlantycki.

Doktryna powstała w oparciu o następujące założenia:

- doktryna nie może wywoływać wśród sąsiadów wrażenia agresywnych zamiarów, a zarazem musi działać odstraszająco na potencjalnego przeciwnika;
- jej realizacja nie może nadmiernie obciążać budżetu państwa oraz pogarszać sytuacji socjalnej i ekonomicznej obywateli;
- doktryna musi umożliwić osiągnięcie adekwatnego stopnia kompatybilności sił zbrojnych Republiki Słowackiej z siłami zbrojnymi państw demokratycznych.

Założenia Doktryny Obronnej Republiki Słowackiej stanowią podstawowy dokument dla dalszych opracowań cząstkowych, dokonywanych przez różne szczeble administracji państwowej. Najważniejszym z nich jest niewątpliwie Strategiczna Koncepcja Obrony Republiki Słowackiej. Dokument powyższy dotyczy bezpośrednio najbardziej podstawowego prawa każdego państwa - prawa do istnienia. Można go określić jako specjalistyczny, wyprofilowany i ukierunkowany dalszy ciąg doktryny obronnej, o wybitnie wojskowym charakterze. Z tego też powodu Strategiczna Koncepcja Obrony RS jest traktowana jako dokument niejawnny.

Częścią Strategii, o charakterze instytucjonalnym, jest Długofalowy plan rozwoju Armii Republiki Słowackiej do 2010 roku, zatwierdzony przez słowacki parlament 27 czerwca 1996 roku. Plan jest rozwinięciem Koncepcji budowy Armii Republiki Słowackiej do roku 2000 i definiuje podstawowe kierunki transformacji armii do 2010 roku, zgodnie z ustaleniami dotyczącymi limitów osobowych zawartymi w Deklaracji Wiedeńskiej z 1992.

Kolejnym aneksem do Koncepcji Obrony Strategicznej jest Koncepcja Operacyjnego Przygotowania Terytorium Państwa na lata 1994-2000, z perspektywą do roku 2005. Jako materiał wyjściowy do jej opracowania posłużyły analizy stanu ówczesnego oraz uwzględnienie perspektywicznych potrzeb Słowacji w celu zapewnienia pełnej gotowości obrony. Koncepcja składa się z ze zbioru zaleceń o charakterze

polityczno-obronnym, ekonomicznym oraz politycznym, których celem jest stworzenie na słowackim terytorium warunków dla ewentualnego rozwinięcia sił zbrojnych w razie zagrożenia oraz ogłoszenia gotowości bojowej państwa.

4.3. Udział Słowacji w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego

Słowacja traktuje integrację z euroatlantyckim systemem bezpieczeństwa, jako zadanie priorytetowe dla swojej polityki zagranicznej. Punktem wyjścia jest założenie, że integracji gospodarczej i politycznej z Unią Europejską oraz Unią Zachodnioeuropejską, musi towarzyszyć realna perspektywa objęcia gwarancjami bezpieczeństwa, czyli członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Słowacja posiada status partnera stowarzyszonego z Unią Zachodnioeuropejską, uzyskany 9 maja 1994 r w Luksemburgu. Status ten umożliwia Republice Słowackiej udział w konsultacjach i dyskusjach toczących się w ramach Forum Konsultacyjnego UZE, posiadanie swojego przedstawiciela w Brukseli oraz udział w akcjach humanitarnych i operacjach pokojowych. Słowacja przyłączyła się do włoskiego projektu utworzenia sił *Multinational Task Forces UZE*, oddając do dyspozycji jeden szpital polowy.

Słowacja traktuje NATO, jako najpewniejszą polityczną instytucję, zdolną do zapewnienia jej bezpieczeństwa. Podobnie jak inne państwa rejonu Europy Środkowej, Republika Słowacka posiada swoich przedstawicieli w Północnoatlantyckiej Radzie Współpracy (NACC) — instytucjonalnej płaszczyźnie utworzonej w celu konsultacji i współpracy NATO z państwami postkomunistycznymi. W ramach NACC Słowacja podjęła zagadnienia związane z rozszerzaniem kooperacji w zakresie konwersji przemysłu zbrojeniowego, współpracy wojskowej oraz implementacji umów rozbrojeniowych i procesu demokratyzacji sił zbrojnych.

Nowe możliwości, zarówno dla współpracy jak i intensyfikacji procesu integracji z NATO, stworzył program Partnerstwa dla Pokoju (PdP), którego Dokument Ramowy Słowacja podpisała 9 lutego 1994 r. w Brukseli. Głównym celem współpracy na płaszczyznach wojskowej i bezpieczeństwa w ramach PdP jest przede wszystkim osiągnięcie odpowiedniego stopnia kompatybilności i interoperacyjności Armii Republiki Słowackiej z wojskowymi strukturami NATO.

Słowacja systematycznie zwiększa swój udział w programie Partnerstwa dla Pokoju. W 1994 roku uczestniczyła w 29 przedsięwzięciach programu, w 1995 roku w 125, a w 1996 roku w 253, z czego 22 zrealizowała na własnym terytorium.

Zgodnie z indywidualną Umową Stowarzyszeniową zawartą między NATO a Słowacją, Armia Republiki Słowackiej systematycznie bierze udział w ćwiczeniach organizowanych przez państwa członkowskie NATO. W 1996 roku Słowacja wzięła udział w 14 dużych ćwiczeniach wojskowych zorganizowanych w ramach PdP. Jedno z nich — *Cooperative Dragon 96* przeprowadziła na swoim terytorium. W ramach procesu zbliżania do sojuszu w 1997 roku podpisane zostało porozumienie o prawnym statusie jednostek zagranicznych sił zbrojnych uczestniczących w zamierzeniach w ramach PdP na terytorium Słowacji. W tym samym roku słowackie siły zbrojne uczestniczyły w licznych zamierzeniach realizowanych w ramach programu PdP, jak np.:

- Udział w 20 różnego rodzaju ćwiczeniach wojskowych;
- Przygotowanie słowackiego batalionu szybkiego reagowania do działań zgodnie z procedurami obowiązującą w siłach zbrojnych NATO;
- Przygotowanie do użycia w ramach operacji pokojowych dwóch kluczy samolotów myśliwskich typu MiG-29;
- Przeszkolenie części kadry słowackich sił zbrojnych w uczelniach wojskowych państw NATO.

Ministerstwo Obrony Republiki Słowackiej przeznaczają corocznie około 4 procent swojego budżetu na realizację programu Partnerstwa dla Pokoju.

Republika Słowacka bierze aktywny udział w działalności Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, m.in. poprzez uczestnictwo w misjach pokojowych tej organizacji. OBWE jest wysoko oceniana przez Słowaków, jako organizacja spełniająca doniosłą rolę w zachowaniu bezpieczeństwa i stabilności w Europie.

Udział w misjach pokojowych jest bardzo ważnym polem aktywności Słowacji w sferze bezpieczeństwa międzynarodowego. Pierwszą misję pokojową — w UNFROFOR (b. Jugosławia) — słowacki batalion inżynieryjny rozpoczął już w pięć miesięcy po powstaniu Republiki Słowackiej — w maju 1993 roku. Podczas trwania misji UNPROFOR odbyło w nim służbę ponad 2 tys. żołnierzy słowackich. 15 stycznia 1996 roku 593 osobowy batalion inżynieryjny Armii Republiki Słowackiej rozpoczął wypełnianie 12-miesięcznego mandatu Organizacji Narodów Zjednoczonych w misji UNTAES we Wschodniej Słowenii. W dniu 15 listopada 1996 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ przedłużyła mandat o 6 miesięcy, a po pół roku o kolejne 6.

4.4. Współpraca z polską

Polska uznała Republikę Słowacką z dniem 1 stycznia 1993 roku, zaś stosunki dyplomatyczne między obu państwami zostały nawiązane trzy dni wcześniej. Regularnie odbywają się polsko-słowackie spotkania na najwyższym szczeblu, zarówno w relacji bilateralnej, jak i w ramach CEFTA oraz Inicjatywy Środkowoeuropejskiej. Pierwsze spotkanie prezydentów odbyło się 2 marca 1993 roku, podczas inauguracji pierwszego Prezydenta Republiki Słowackiej Michała Kovača, ostatnie 20-21 sierpnia 1997 roku, już po negatywnej dla Słowacji decyzji szczytu w Madrycie. Podczas tej wizyty prezydent Aleksander Kwaśniewski zapewnił słowackich rozmówców, że Polska w pełni popiera dążenia Słowacji do integracji z euroatlantyckim systemem bezpieczeństwa i zachodnioeuropejskimi strukturami ekonomicznymi. Podkreślił jednak, że Słowacja musi umożliwić Polsce tę pomoc - poprzez poprawę swojego wizerunku na Zachodzie.

Coraz intensywniej rozwija się polsko-słowacka współpraca gospodarcza. Ważne miejsce w tej współpracy zajmuje wymiana handlowa oraz współpraca regionalna i transgraniczna. W wymianie handlowej Polska zajmuje, zarówno wśród importerów, jak i eksporterów, 6 miejsce. W słowackim imporcie wyprzedzają nas: Republika Czeska (ponad 1/3 obrotów), Rosja, Niemcy, Austria i Włochy, natomiast w eksporcie: Republika Czeska (również ponad 1/3 obrotów), Niemcy, Austria, Włochy i Węgry. Systematycznemu wzrostowi wzajemnych obrotów sprzyja realizacja umowy CEFTA, zwłaszcza znoszenie ceł.

Dobrze rozwija się współpraca transgraniczna. Podstawę tej współpracy stanowi polsko-słowackie Porozumienie międzyrządowe o współpracy transgranicznej, podpisane 18 sierpnia 1994 roku. Główne dziedziny tej współpracy to:

- ochrona środowiska;
- turystyka i lecznictwo uzdrowiskowe;
- kompleksowe rozwiązywanie problemu międzynarodowej i lokalnej sieci drogowej oraz przejść granicznych;
- wprowadzanie lokalnego ruchu granicznego;
- walka z bezrobociem na obszarach przygranicznych.

Współpraca transgraniczna odbywa się w ramach słowacko-polsko-ukraińsko-węgierskiego Euroregionu Karpaty, słowacko-polskiego Euroregionu Tatry, Regionu Beskidu Żywieckiego oraz Regionu Beskidu Sądeckiego.

Jedną z priorytetowych i najbardziej perspektywicznych dziedzin współpracy polsko-słowackiej jest transport. Dobry klimat polityczny ułatwia zawieranie wzajemnie korzystnych umów, z których najważniejsza dotyczy ogromnego - nawet jak na skalę europejską - przedsięwzięcia o dużym znaczeniu strategicznym: budowy drogi szybkiego ruchu Północ-Południe (łączącej Zwardoń po stronie polskiej z Bratysławą).

Mniejszości narodowościowe, zamieszkujące po obu stronach granicy nie stanowią większych problemów w kontaktach dwustronnych. W Polsce zamieszkuje około 20 tysięcy Słowaków. Jest to głównie ludność od wieków osiadła na terenach Spiszu i Orawy. Od stycznia 1995 roku działa w naszym kraju Towarzystwo Słowaków w Polsce, przekształcone z Towarzystwa Kulturalnego Czechów i Słowaków w Polsce¹⁶. Skupia ono 3500 członków, w tym około 100 Czechów.

Do głównych postulatów mniejszości słowackiej, zamieszkującej w Polsce, należą:

- podwójne obywatelstwo;
- wprowadzenie na terenach przez nią zamieszkałych dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości;
- wprowadzenie pisowni nazwisk słowackich w dokumentach według pisowni słowackiej, przy użyciu liter nie istniejących w alfabecie polskim;
- duszpasterstwo w języku słowackim;
- przyznanie młodzieży słowackiej ze Spiszu i Orawy stypendiów na naukę w średnich szkołach zawodowych Republiki Słowackiej;
- szkolnictwo w języku słowackim¹⁷;
- stworzenie warunków do powstania Muzeum Kultury Słowackiej Mniejszości Narodowej w Polsce.

Powyższe postulaty strona polska realizuje zgodnie z przyjętymi standardami. Polonia, zamieszkująca Republikę Słowacką liczy około 3-5 tysięcy osób. Jest ona stosunkowo rozproszona, największymi jej skupiskami są Bratysława i Bańska Bystrzyca. Najaktywniejsza część mniejszości polskiej na Słowacji skupiona jest w Klubie Polskim. Od grudnia 1995 roku Klub Polski, dzięki dotacji słowackiego Ministerstwa Kultury, wydaje miesięcznik *Monitor Polonijny*.

Bardzo ważne miejsce w słowacko-polskiej współpracy w sferze bezpieczeństwa zajmuje współpraca resortów obrony.

¹⁶ Towarzystwo Kulturalne Czechów i Słowaków w Polsce powstało w 1957 roku.

¹⁷ W Polsce istnieje 15 szkół podstawowych z nauką języka słowackiego, w tym dwie oraz jedno liceum ogólnokształcące (w Jabłonce Orawskiej) ze słowackim jako językiem wykładowym.

Słowacko-polską współpracę wojskową można określić jako intensywną oraz bezkonfliktową od samego początku istnienia Armii Republiki Słowackiej. Widać to szczególnie wyraźnie na tle kontaktów z pozostałymi sąsiadami Słowacji. Pod względem znaczenia i intensywności znajdują się one na pierwszym miejscu.

Zasady i tematyka słowacko-polskich kontaktów wojskowych znalazły swoje odbicie w *Umowie między Ministerstwem Obrony Republiki Słowackiej i Ministerstwem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej o współpracy w dziedzinie wojskowej*, podpisanej 3 czerwca 1993 r. Umowa ta dotyczy następującej tematyki:

- wymiany doświadczeń dotyczących struktury organizacyjnej ministerstw obrony, sił zbrojnych oraz logistyki;
- przygotowania sztabów i sił zbrojnych;
- modernizacji systemów obrony przeciwlotniczej;
- wymiany doświadczeń dotyczących prac administracyjnych i spraw kadrowych;
- przygotowania jednostek skierowanych do służby w siłach pokojowych ONZ oraz innych organizacji międzynarodowych;
- prac legislacyjnych;
- spraw socjalnych, wychowania żołnierzy oraz działalności wydawniczej;
- uzbrojenia, techniki wojskowej oraz zaplecza materiałowo-technicznego.

Umowa akcentuje również potrzebę podnoszenia bezpieczeństwa i wzajemnego zaufania w pasie przygranicznym. Realizacja tego ustalenia odbywa się na zasadzie wymiany małych jednostek bez broni, biorących udział we wspólnych ćwiczeniach.

Umowę uzupełniają następujące dokumenty:

- protokół w zakresie geodezji i kartografii (6.06.1995 r.);
- porozumienie o współpracy Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie i Akademii Wojskowej w Liptowskim Mikulaszu (5.01.1993 r.);
- protokół o współpracy Dowództw Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej (16.07.1991 r.)

Bardzo ważną rolę w działaniach przygotowawczych Armii RS odgrywa możliwość ćwiczeń lotnictwa i wojsk raketowych na polskim poligonie w Ustce.

Ważne miejsce we wzajemnej współpracy zajmuje współdziałanie w ramach Traktatu CFE i Dokumentu Wiedeńskiego. Po wejściu w życie Traktatu CFE Słowacja i Polska postanowiły nie poddawać się wzajemnym inspekcjom. Inspektorzy obu stron zapraszani są natomiast do zespołów inspekcyjnych partnera. W ramach tej współpracy do

końca 1997 roku polscy oficerowie uczestniczyli w 7 zespołach inspekcyjnych Słowacji, natomiast oficerowie słowaccy brali udział w pracach 9 zespołów inspekcyjnych Polski. W ramach realizacji postanowień Dokumentu Wiedeńskiego 2 polskich oficerów wizytowało w 1995 roku bazę lotniczą w Słowacji, a 2 oficerów słowackich uczestniczyło w pokazie uzbrojenia w Polsce.

Polska jest dla Słowacji bardzo atrakcyjnym partnerem. Jest też jedynym sąsiadem, z którym nie dzielą jej kwestie sporne. Z kolei dla Polski Słowacja jest partnerem stosunkowo trudnym, bo nieprzewidywalnym. Nieporozumienia wśród czołowych słowackich polityków i pominięcie Słowacji w rozmowach akcesyjnych, utrudniają zacieśnianie współpracy.

Mimo różnych problemów, Siły Zbrojne Republiki Słowackiej cieszą się w swoim społeczeństwie bardzo dużą popularnością. Niejednokrotnie zajmowały pierwsze miejsce w rankingu zaufania, wśród instytucji państwa. Jest to o tyle warte podkreślenia, że wywodzące się z tej samej Armii Republiki Czechosłowackiej - Siły Zbrojne Republiki Czeskiej - zawsze plasują się poza pierwszą dwudziestką najbardziej godnych zaufania instytucji Republiki Czeskiej, podobnie zresztą jak wcześniej w przypadku Czechosłowackiej Armii Ludowej.

5. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO CZECH

5.1. *Wiadomości ogólne*

1 stycznia 1993 roku, po blisko 75 latach tworzenia wspólnego państwa ze Słowakami Czesi rozpoczęli kolejny, w swojej ponad 1000-letniej historii, okres samodzielnej państwowości. Poprzedni zakończył się w 1620 roku klęską pod Białą Górą i włączeniem w skład Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Po podziale Czechosłowackiej Republiki Federacyjnej, Republika Czeska stała się jednym z mniejszych państw Europy Środkowej. Jej powierzchnia wynosi 78 864 km² (21 miejsce w Europie). Republikę Czeską zamieszkuje 10,3 miliona mieszkańców km² (14 miejsce w Europie), z czego 94,0 % stanowią Czesi. Największą mniejszością narodową są Słowacy — 4,1 % ogółu ludności kraju. Na terenie Republiki Czeskiej mieszka też około 70 tysięczna mniejszość polska (0,7 % ludności kraju). Republika administracyjnie dzieli się na 75 powiatów i obszar miasta stołecznego. W stolicy państwa, a zarazem największym mieście republiki, Pradze, mieszka 1,2 miliona osób.

Republika Czeska graniczy z czterema państwami:

- Republiką Słowacką;
- Republiką Austrii;
- Republiką Federalną Niemiec;
- Rzeczypospolitą Polską.

Rozpad Czechosłowackiej Republiki Federacyjnej spowodował nie tylko powstanie w regionie dwóch nowych państw, ale także, jak się szybko okazało, zmianę podejścia Republiki Czeskiej do współpracy regionalnej, w tym zwłaszcza do Grupy Wyszehradzkiej, która dotychczas stosunkowo efektywnie koordynowała współpracę regionalną w sferze bezpieczeństwa.

5.2. *Polityka bezpieczeństwa narodowego Republiki Czeskiej*

Rozpad Związku Radzieckiego, zniknięcie Jugosławii, podział Czechosłowacji i zjednoczenie się Niemiec wyraźnie zmieniło mapę Europy. W przestrzeni ograniczonej Niemcami i Rosją doszło do powstania nowych państw, których bezpieczeństwo nie gwarantowały ani wielkie mocarstwa ani system regionalny.

Republika Czeska jako nowe państwo, nie jest dość silna, aby bez sprzymierzeńców mogła w zasadniczy sposób współtworzyć nową geopolityczną równowagę w Europie, ale musi być zdolna bronić w niej swych interesów. Kraj ten kroczy obecnie własną, drogą politycznych i ekonomicznych reform zmierzających do szybkiej integracji z międzynarodową demokratyczną społecznością.

Polityka bezpieczeństwa Republiki Czeskiej opiera się na trzech priorytetach:

- utrzymaniu pokoju i bezpieczeństwa w Europie;
- integracji z euroatlantyckim systemem bezpieczeństwa;
- zachowaniu dobrych stosunków z sąsiadami.

Zgodnie z poglądami czeskimi¹⁸, osiągnięcie tych priorytetów możliwe jest poprzez:

- systematyczne utrwalanie demokratycznego rozwoju kraju oraz stały wzrost ekonomiczny, co powinno sprzyjać pełnej integracji Republiki Czeskiej z Europą Zachodnią;
- przyspieszenie procesu włączania Republiki Czeskiej do euroatlantyckich struktur zbiorowego bezpieczeństwa, w tym aktywny udział Czechów w przyszłych przekształceniach tych struktur;
- aktywny udział w dyplomatycznych akcjach prewencyjnych oraz w operacjach pokojowych;
- pełna integracja polityki bezpieczeństwa Republiki Czeskiej z polityką bezpieczeństwa Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej oraz Unii Zachodnioeuropejskiej;
- aktywne kształtowanie optymalnych stosunków Republiki Czeskiej z państwami sąsiednimi;
- aktywny udział w działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- poprawa i utrwalanie stanu bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego państwa;
- współpraca z państwami sąsiednimi oraz instytucjami zwalczającymi przestępczość zorganizowaną oraz zajmującymi się problemami związanymi z migracją uchodźców.

Zgodnie z Konstytucją Republika Czeska jest suwerennym, jednolitym i demokratycznym państwem prawa, funkcjonującym w oparciu o poszanowanie praw i wolności człowieka i obywatela¹⁹. Państwo zobowiązane jest strzec podstawowych

¹⁸ Na podstawie materiałów studyjnych czeskiego Instytutu Stosunków Zagranicznych — *Bezpečnostní politika České republiky. Vyzkumný projekt*. Studijní sešity 3/1994. Ústav mezinárodních vztahů, Praha.

¹⁹ Konstytucja Republiki Czeskiej z 16 grudnia 1992 r. (Art. 1).

wartości, które odzwierciedlają najważniejsze interesy i cele narodowe²⁰. Obywatele Republiki Czeskiej są zdecydowani budować, chronić i rozwijać Republikę Czeską w duchu niepodważalnych wartości ludzkiej godności i wolności:

- jako ojczyznę równouprawnionych, wolnych obywateli, świadomych swych obowiązków wobec innych i odpowiedzialności wobec ogółu;
- jako wolne demokratyczne państwo oparte na poszanowaniu praw człowieka i na zasadach społeczeństwa obywatelskiego;
- jako część rodziny europejskich i światowych demokracji;

Zdecydowani są – kierując się wszystkimi sprawdzonymi zasadami państwa prawa - wspólnie strzec i rozwijać odziedziczone naturalne, kulturalne, materialne i duchowe bogactwo narodowe. Zapewnienie stabilności, pomyślnego rozwoju i bezpieczeństwa należało zawsze do podstawowych obszarów zainteresowania państwa. Zainteresowanie to można określić jako ogół potrzeb, które państwo uważa za ważne dla swej egzystencji i funkcjonowania, a więc nie tylko dla samego „przeżycia”, ale także dla perspektywnego rozwoju. Teoretycznie więc podstawowym interesem każdego państwa i jego obywateli w sferze bezpieczeństwa jest osiągnięcie takiego stanu, w którym - poprzez umiejętną politykę wewnętrzną i zagraniczną - wykluczone (lub zminimalizowane) jest wszelkie ryzyko i zagrożenie bezpieczeństwa, a państwo nie tylko czuje się bezpieczne, ale w rzeczywistości jest bezpieczne.

Zachodnioeuropejskie państwa rozróżniają żywotne (egzystencjalne) i strategiczne interesy państwa. Interes egzystencjalny jest u wszystkich państw jednakowy - zabezpieczenie przeżycia narodu i państwa oraz posiadanie wiarygodnych narzędzi do jego decydującej obrony w sytuacji agresji z dowolnego kierunku. Interesy strategiczne wywodzą się z wielkości państwa, jego ambicji i roli, którą prezentuje w polityce światowej.

Interesy strategiczne supermocarstwa światowego (Stanów Zjednoczonych), dotyczą wszystkich kluczowych obszarów świata i dlatego mają charakter globalny. Mocarstwa regionalne wprawdzie nie łączą swych interesów strategicznych z całym światem, ale jednakowoż nie ograniczają się do jednego kontynentu - np. Francja kieruje swe interesy w pierwszym rzędzie na Europę, ale również na rozległy obszar Północnej i Równikowej Afryki. Interesy strategiczne takich państw jak np. Austria, Węgry czy Republika Czeska są związane przede wszystkim z regionem - w danym przypadku z ich

²⁰ Preambuła ww. Konstytucji

sąsiadami i dalszymi państwami w Europie. Granica pomiędzy interesami egzystencjalnymi i strategicznymi nie jest stała, zmienia się według rozwoju konkretnej sytuacji. Jej ustalenie jest sprawą polityków, którzy decydują na podstawie analizy danej sytuacji bezpieczeństwa i płynących z niej zagrożeń.

Również Republika Czeska ma swoje egzystencjalne i strategiczne interesy, a ich wzajemne granice zmieniają się w zależności od konkretnej sytuacji.

Egzystencjalnymi interesami Republiki Czeskiej są:

- zapewnienie demokratycznego systemu państwowego i wolności obywateli;
- ochrona suwerenności państwa i jego integralności terytorialnej.

Interesy egzystencjalne mają charakter trwałe. Podstawowymi przesłankami ich spełniania są: ochrona porządku konstytucyjnego i demokracji oraz pomyślny rozwój gospodarki. Do ich obrony Republika Czeska może użyć wszystkich dostępnych środków, łącznie z wojskowymi.

Interesy strategiczne Republiki Czeskiej są zależne od ambicji, możliwości i realnej pozycji, którą Republika Czeska zajmuje w świecie. Interesy te mogą być stałe jak również tymczasowe, ogólne lub specyficzne a w stosunku do strategicznych interesów innych krajów mogą być identyczne, wzajemnie się uzupełniające lub antagonistyczne. W obronie interesów strategicznych, które są zaspakajane poprzez uwzględnienie istotnych interesów, użyje Republika Czeska odpowiednich środków, w zależności od własnych możliwości.

W zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego najważniejszym interesem strategicznym Republiki Czeskiej jest utrzymanie godnych zaufania związków sojuszniczych wypływających z zasad obrony kolektywnej, pogłębianie powiązań transatlantyckich i umacnianie funkcyjności struktur kooperacyjnego bezpieczeństwa. Interesem strategicznym są także przyjacielskie i poprawne stosunki z sąsiednimi państwami oraz z pozostałymi państwami w regionie. W sferze gospodarczej interesem strategicznym jest niezakłócony rozwój wolnej, zdolnej do konkurencji gospodarki rynkowej, razem z zapewnieniem warunków dla dalszego rozwoju oraz minimalizowanie zależności od jednego źródła surowców strategicznych. Z tym ściśle związany jest dalszy pozytywny rozwój integracji europejskiej.

Do dnia dzisiejszego ważna jest dla Republiki Czeskiej podstawowa teza Masaryka²¹, że najważniejszym interesem narodowym jest tworzenie niezależnego

²¹ T. G. Masaryk był pierwszym prezydentem Republiki Czechosłowackiej.

państwa w ścisłym powiązaniu ze światem zachodnim, jego cywilizacją, wartościami duchowymi i kulturą, jednak bez izolacji od wschodnich sąsiadów.

Problematykę bezpieczeństwa państwa czeskiego normują w sposób kompleksowy trzy dokumenty:

- Narodowa Strategia Bezpieczeństwa (NSB);
- Narodowa Strategia Obrony (NSO);
- Strategia Wojskowa Republiki Czeskiej (SWOJ),

Określone są one w następujący sposób:

„*Narodowa Strategia Bezpieczeństwa*” formułuje najważniejsze interesy państwa i możliwe rodzaje ich potencjalnych. Ustala punkty wyjściowe dotyczące obrony i ochrony interesów państwa i obywateli wobec zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń. Częścią składową „*Narodowej Strategii Bezpieczeństwa*” jest także stanowisko państwa w zakresie udziału sił zbrojnych Republiki Czeskiej w międzynarodowych misjach pokojowych.

„*Narodowa Strategia Obrony Republiki Czeskiej*” określa sposób realizacji Narodowej Strategii Bezpieczeństwa poprzez wyszczególnienie podstawowych zasad działania i kompetencji organów państwowych, osób prawnych i obywateli w sferze obrony dla różnych stopni i rodzajów zagrożeń. Uwzględnia zobowiązania państwa wynikające z umów międzynarodowych zawiera także ustalenia dotyczące koordynacji działalności poszczególnych organów.

„*Strategia Wojskowa Republiki Czeskiej*” zawiera kompleks norm związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Wyraża teoretyczne i praktyczne ustalenia związane z przygotowaniem państwa i jego sił zbrojnych do działań (wojennych albo innych, np. w sytuacjach kryzysowych). Uwzględniając warunki wojskowo-polityczne, możliwości ekonomiczne kraju, przewidywane zagrożenia, doświadczenia historyczne i priorytety obronne ustala zasady funkcjonowania Armii Republiki Czeskiej, wraz z aspektem możliwości jej wspólnych działań z siłami zbrojnymi sojuszników.

Przyjęcie przez rząd w dniu 26 marca 1997 r. *Narodowej Strategii Obrony Republiki Czeskiej* ustanowiło ważną podstawę do tworzenia dalszych dokumentów dotyczących bezpieczeństwa państwa – zwłaszcza ustaw, koncepcji i resortowych strategii obronnych. *Narodowa Strategia Obrony Republiki Czeskiej* stworzona została jako dokument, który w razie potrzeby będzie uzupełniany lub zmieniany w zakresie odpowiadającym zmianom zachodzącym w otoczeniu Republiki Czeskiej.

Najwyższym, najbardziej obszernym i najogólniejszym dokumentem, który kompleksowo rozwiązuje zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa państwa, jest *Narodowa Strategia Bezpieczeństwa*. Pozostałe dwa dokumenty wynikają z niej, uściślają ją i szczegółowo rozwiązują problemy we właściwych, kompetentnych resortach. Pierwsza wersja *Strategii Wojskowej Republiki Czeskiej* opracowana była już wiosną 1993 roku. W roku 1997 została przyjęta *Narodowa Strategia Obrony*, a niemal dwa lata później, 17 lutego 1999 roku, podpisana została *Strategia Bezpieczeństwa Państwa*. W związku z tym zmieniona została także *Strategia Wojskowa Republiki Czeskiej*, zatwierdzona ostatecznie 29 marca 1999 roku, już po przyjęciu Czech do NATO.

Treści zawarte w powyższych dokumentach wynikają przede wszystkim z celów i interesów państwa oraz z ogólnej orientacji państwowej. Duży wpływ ma na nie także otoczenie, w którym znajduje się Republika Czeska. Otoczenie to tworzą:

- warunki naturalne (geograficzne);
- sąsiednie i pozostałe państwa.

Warunki naturalne (geograficzne) wynikają przede wszystkim z położenia Republiki Czeskiej w Europie Środkowej, jako państwa lądowego bez dostępu do morza, z naturalnymi przeszkodami terenowymi (góry) właściwie niemal wzdłuż całej granicy państwowej. Dla bezpieczeństwa państwa bardzo ważne jest także obecność, na terenie Republiki Czeskiej lub w państwach ościennych, źródeł naturalnych surowców strategicznych.

Jednak dla bezpieczeństwa Republiki Czeskiej znacznie większe znaczenie mają stosunki z innymi państwami europejskimi, przede wszystkim sąsiednimi. Państwa te mają bowiem swoje własne państwowe (narodowe) interesy i cele, które mogą być podobne, zbieżne z interesami i celami Republiki Czeskiej, lub też nie. Stanowiąc to może podstawę powstawania sojuszy albo też, przeciwnie, różnego rodzaju antagonizmów.

5.3. Wojskowo-polityczne aspekty obrony

Obrona Republiki Czeskiej rozumiana jest jako zbiór przedsięwzięć, których realizacja ma zapewnić suwerenność, integralność terytorialną państwa, zasady demokracji i praworządności, odpowiedni poziom życia jego obywateli oraz ochrony ich majątku.

Obecnie niebezpieczeństwo konfliktu globalnego zostało w zasadzie oddalone i tym samym prawdopodobieństwo bezpośredniej agresji przeciw Republice Czeskiej również się znacznie obniżyło. Pojawiło się jednak nowe potencjalne ryzyko zagrożenia RCz, które wynika przede wszystkim z niestabilności systemów społecznych, wewnętrznej

niestabilności politycznej niektórych państw w bliższym bądź dalszym sąsiedztwie, ze wzrostu zorganizowanej przestępczości, terroryzmu, handlu narkotykami ale i również z niekontrolowanego przepływu fali uchodźców.

Za niemilitarne zagrożenia uważa się przenikanie uzbrojonych grup przestępczych na terytorium RCz, migrację ludności, blokadę gospodarczą, ekologiczne, przyrodnicze i przemysłowe katastrofy, przemyt narkotyków, terroryzm i inne sytuacje kryzysowe, które swym charakterem nie osiągną granicy konfliktu zbrojnego.

Za najbardziej prawdopodobne zagrożenie militarne można uważać konflikty lokalne, których głównymi przyczynami są zazwyczaj roszczenia terytorialne. Natomiast mało prawdopodobnym jest zaistnienie konfliktu regionalnego obejmującego terytoria kilku państw. Trzeba jednak brać pod uwagę, że Republika Czeska może być do takich lokalnych czy regionalnych konfliktów wciągnięta.

Obecnie jest mało prawdopodobne, aby Republika Czeska była celem bezpośredniej napaści wojskowej. Jednak chcąc zagwarantować bezpieczeństwo republiki, jej rząd musi brać pod uwagę również najbardziej niekorzystny, ale realnie przewidywany wariant rozwoju sytuacji w Europie. Do takiego stanowiska upoważniają przede wszystkim doświadczenia historyczne Republiki Czeskiej oraz jej geopolityczne miejsce na kontynencie. W związku z tym Republika Czeskiej musi posiadać własne siły zbrojne zdolne do obrony i ochrony swej suwerenności. Uwzględniając różne warianty możliwego przebiegu wojny, zakłada się, że Armia Republiki Czeskiej musi być zdolna do samodzielnego przeciwstawienia się w konflikcie lokalnym przeciwnikowi o porównywalnym potencjale.

Przeciwko silniejszemu nieprzyjacielowi musi być zdolna prowadzić skuteczną obronę w czasie niezbędnym do uzyskania pomocy od sojuszników, ewentualnie rozwiązania konfliktu z udziałem europejskich struktur bezpieczeństwa.

5.4. "Biała księga"

W 1995 roku Ministerstwo Obrony Republiki Czeskiej opublikowało wzorem wielu państw Europy Zachodniej „Białą księgę”, której pełny tytuł brzmi: „Biała księga o obronie Republiki Czeskiej” (*Bílá kniha o obraně České republiky*).

O wyjątkowości świadczy fakt, że jest to pierwsze tego typu wydanie poświęcone problemom polityki bezpieczeństwa. Księga, jak podkreśla we wstępie minister obrony Republiki Czeskiej Vilém Holář dokonuje bilansu przemian, jakie zaszły w czeskich siłach zbrojnych od 1989 roku oraz przedstawia perspektywy ich rozwoju na najbliższe lata.

Biała księga jest dokumentem liczącym 60 stron i składa się z następujących rozdziałów:

- Polityka bezpieczeństwa Republiki Czeskiej;
- Strategia wojskowa Republiki Czeskiej;
- Rozwój koncepcji obrony Republiki Czeskiej po roku 1989;
- Armia Republiki Czeskiej - stan aktualny i perspektywy na przyszłość;
- Planowanie i wykorzystanie zasobów obronnych resortu obrony;
- Ochrona cywilna;
- Obronność i społeczeństwo.

W pierwszym rozdziale dotyczącym polityki bezpieczeństwa stwierdza się, że Republika Czeska po zakończeniu zimnej wojny poszukuje miejsca dla siebie wśród demokratycznych społeczeństw w perspektywicznym systemie bezpieczeństwa europejskiego, gdzie chce być częścią nowoczesnej cywilizacji europejskiej, elementem stabilizującym Europę Środkową. Analiza sytuacji bezpieczeństwa w Europie wskazuje na zwiększoną możliwość powstawania kryzysów i konfliktów regionalnych, którego podłożem będą przede wszystkim przyczyny ekonomiczne, polityczne, socjalne ale również na tle religijnym.

Tworząc politykę bezpieczeństwa i warunki do obrony Republika Czeska bierze pod uwagę wszelkie zagrożenia jakie mogą wyniknąć z rozwoju sytuacji w Europie i na świecie, a w szczególności następujących okoliczności:

- rozpad dwubiegunowego podziału świata obniżył możliwość wybuchu wojny globalnej do minimum, wywołał jednak nowe zagrożenia. Wzrosła liczba niestabilnych regionów w Europie, Azji i Afryce;
- utrzymująca się niestabilność wewnątrzpolityczna w Europie Wschodniej, na Bałkanach, Bliskim Wschodzie, w Azji i w Afryce oraz nierozwiązane problemy etniczne i terytorialne mogą przy próbach ich rozwiązania doprowadzić do użycia rozwiązań siłowych, a w następstwie tego do masowej migracji uciekinierów;
- szerzenie islamskiego fundamentalizmu może wywołać nowe spory etniczne, zwłaszcza na Bałkanach, Bliskim Wschodzie i południowo-wschodnich obszarach Wspólnoty Niepodległych Państw;
- po zakończeniu okresu konfrontacji ideologicznej i wojskowej w stosunkach politycznych coraz większą rolę odgrywają czynniki ekonomiczne. Wzrost

ekonomiczny, rozwój technologii i walka o rynki zbytu i źródła surowców określa podobnie jak jego siła wojskowa znaczenie danego kraju w świecie;

- Rosja i inne państwa powstałe po rozpadzie ZSRR znalazły się dopiero na początku przemian demokratycznych i będą napotykały jeszcze na wiele trudności. Federacja Rosyjska czyni starania o stopniowe zwiększanie swoich wpływów na politykę zagraniczną i ekonomikę, co ma zasadniczy wpływ na zbliżanie się państw Europy Środkowej i Wschodniej do zachodnich struktur wojskowo-politycznych i ekonomicznych;
- nie wyklucza się możliwości dalszych konfliktów na terenie byłej Jugosławii i południowej części Bałkanów. Realizacja interesów mocarstw w tym regionie mogłaby doprowadzić do destabilizacji i bezpośredniego włączenia się kolejnych państw do konfliktu;
- narastają żądania sił nacjonalistycznych i ekstremistycznych rewizji międzypaństwowych i międzynarodowych umów zawartych zwłaszcza po drugiej wojnie światowej;
- brak powszechnego uznania uniwersalnych wartości cywilizacyjnych prowadzi do wzrostu zorganizowanej przestępczości, terroryzmu, nielegalnego handlu bronią, sprzedaży silnych trucizn, materiałów radioaktywnych czy narkotyków.

Republika Czeska jako główne narzędzie polityki bezpieczeństwa uważa: dalsze umacnianie politycznej, ekonomicznej i socjalnej stabilności kraju; rozwijanie polityki zagranicznej i aktywności dyplomatycznej w interesie integracji europejskiej; wspieranie zmian demokratycznych w krajach Europy Wschodniej i ich stabilizacji; umacnianie wzajemnych stosunków z sąsiadami; aktywność zmierzająca do zapobiegania ewentualnym konfliktom oraz udział w misjach pokojowych; ograniczanie wewnętrznej przestępczości i sprzeciwianie się wszelkim przejawom przestępstw międzynarodowych; współpraca międzynarodowa przy ochronie środowiska naturalnego oraz na polu humanitaryzmu.

W związku z tym Republika Czeska wspiera starania o przemianę ONZ w bardziej efektywny organ światowego bezpieczeństwa i współpracy, rozwiązujący przede wszystkim problemy bezpieczeństwa międzynarodowego, ochrony praw człowieka, ochrony środowiska naturalnego człowieka, walki z narkotykami oraz szukanie dróg złagodzenia napięć między Północą i Południem.

Unię Europejską Republika Czeska widzi jako związek państw, których łączą wspólne cele i wizja przyszłego kontynentu. NATO traktowane jest jako podstawowa instytucja bezpieczeństwa w Europie, która zapewnia transatlantycką koalicję, od której zależy stabilność i bezpieczeństwo Europy i świata.

Unia Zachodnioeuropejska przedstawia dla Republiki Czeskiej przyszłościową instytucję bezpieczeństwa, która swym nowym składem obejmować będzie wszystkie państwa Europy.

Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy Europejskiej (OBWE) pojmuje jako forum dla dialogu politycznego, tworzenia norm postępowania państw w różnych okolicznościach oraz organ kontrolny przyjętych zobowiązań.

W kwestii rozbrojenia i kontroli zbrojeń Republiki Czeskiej pojmuje ten proces jako jeden z podstawowych warunków przeżycia ludzkości. Konsekwentnie wypełnia wszystkie zobowiązania międzynarodowych umów i porozumień w ramach OBWE: Układ o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie, który był ratyfikowany 17 lipca 1992 r.; Dokument wiedeński o umacnianiu zaufania i bezpieczeństwie w Europie; Traktat o otwartym niebie; Układ o zakazie rozwoju, produkcji i gromadzeniu broni bakteriologicznych (biologicznych) i trujących oraz ich zniszczeniu; Umowa o zakazie lub ograniczeniu użycia niektórych broni konwencjonalnych, które mogą zadawać nadmierne cierpienie lub mieć niewykrywalne skutki (umowa o niehumanitarnej broni); Umowa o zakazie rozwoju, produkcji i gromadzeniu oraz użyciu broni chemicznej i inne.

W strategii wojskowej Republiki Czeskiej, przyjętej przez rząd 21 grudnia 1994 r., a 26 stycznia 1995 r. przez Komitet Bezpieczeństwa i Obrony Parlamentu Republiki Czeskiej, zawarty jest tekst dokumentu będącego w zasadzie doktryną obronną państwa.

Obrona Republiki Czeskiej rozumiana jest jako zbiór przedsięwzięć, mających na celu zagwarantowanie suwerenności i integralności terytorialnej, zasad demokracji i państwa prawa, życie jego obywateli i ich majątku.

Wychodząc z Konstytucji Republiki Czeskiej rząd podporządkowuje strategię wojskową interesom państwa, które są nierozdzielnie związane z zachowaniem pokoju i bezkonfliktowym rozwojem międzynarodowym w Europie i na świecie.

Jako szczególnie ważne zadanie Armia Republiki Czeskiej uważa utrzymywanie kontaktów z armiami innych państw, w tym szczególnie z armiami pozostałych państw NATO. Podstawowym sposobem użycia armii będzie aktywna obrona w celu odparcia agresji, utrzymania suwerenności i integralności terytorialnej kraju. Głównymi zasadami koncepcji obrony Republiki Czeskiej są:

- wiarygodność obrony, która dla przypadkowego przeciwnika będzie ostrzeżeniem, że cena agresji może być niewspółmiernie wyższa od ewentualnego zysku z agresji;
- przygotowanie armii do działania w systemie bezpieczeństwa zbiorowego;
- udział w operacjach prowadzonych przez światowe czy regionalne organizacje bezpieczeństwa zbiorowego;
- kontrola zbrojeń;
- zdolność do osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej;
- pewny, niezawodny system mobilizacyjny;
- zdolność państwa do przejścia w sposób zorganizowany na system ekonomiki wojennej;
- prowadzenie działań według wcześniej opracowanych form i metod operacyjnego i taktycznego użycia Armii Republiki Czeskiej.

5.5. Strategia wojskowa Republiki Czeskiej

Strategia wojskowa przedstawia kompleks zasad doktrynalnych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, niedopuszczeniem do groźby wybuchu wojny czy zbrojnego napadu. Wyraża teoretyczne punkty widzenia i praktyczne przedsięwzięcia związane z przygotowaniem państwa i jego sił zbrojnych do wojny. Na podstawie wniosków z doświadczeń historycznych, rozwoju różnych sytuacji polityczno-wojskowych i wprowadzania do uzbrojenia nowych środków prowadzenia wojny określa sposoby budowania, przygotowania i wykorzystania armii oraz jej funkcjonowanie autonomiczne, oraz w ramach NATO i UZE.

Zagwarantowanie obrony Republiki Czeskiej oparte jest na prawie każdego państwa do indywidualnej i zbiorowej samoobrony określonej w Karcie ONZ, na aktywnej polityce zagranicznej ukierunkowanej na bezkonfliktowych, wzajemnie korzystnych stosunkach z innymi krajami, na aktywnym udziale w tworzeniu i funkcjonowaniu europejskich i światowych systemów bezpieczeństwa jak i zapobieganiu międzynarodowym kryzysom.

Opierając się na Konstytucji Republiki Czeskiej, rząd tego kraju pojmuje obronę państwa w szerokim kontekście jego bezpieczeństwa. Natomiast strategia wojskowa podporządkowana jest przede wszystkim interesom państwa, które odnoszą się również do zachowania pokoju i bezkonfliktowego rozwoju w Europie i na świecie, rozwoju demokracji, wewnętrznej stabilności politycznej i ekonomicznej państwa.

Wartości te odpowiadają interesom wszystkich państw demokratycznych, a tym samym stanowią podstawę do umacniania kontaktów międzynarodowych Republiki Czeskiej opartych na obustronnym respekcie, zaufaniu, przyjaźni, korzystnej współpracy i wzajemnej pomocy.

Republika Czeska i jej siły zbrojne muszą być przygotowane do przeciwstawienia się ewentualnej zbrojnej agresji dokonanej przez jakiegokolwiek przeciwnika z dowolnego kierunku i w każdych warunkach rozpoczęcia i prowadzenia wojny, wykorzystując do tego celu również wszystkie możliwe międzynarodowe struktury bezpieczeństwa i swych sojuszników.

Wydzielone do systemu bezpieczeństwa państwa siły i środki zostaną użyte w określonej formie według poszczególnych stanów w jakich się ono znajdzie.

W czasie stanu kryzysowego funkcjonuje podsystem zabezpieczenia włącznie z wydzielonymi siłami systemu obrony, które realizować będą operację ochronną w różnym zakresie. Ze względu na to, że niemilitarne zagrożenie może wykraczać poza granice kraju, sam podsystem oraz forma użytych sił i środków miałyby mieć również charakter międzynarodowy.

W stanie zagrożenia system bezpieczeństwa funkcjonowałby w pełnym zakresie lub tylko jego część. Ze względu na cele w jakich użyto by siły i środki systemu można ją nazwać operacją przedwojenną, której zakres zależałby przede wszystkim od intensywności działania przeciwnika. Nie można również wykluczać, że gdyby już w tym okresie nieprzyjaciel rozpoczął agresję to bez ogłoszenia stanu wojennego rozpoczęta będzie operacja obronna.

W stanie wojennym w pełni funkcjonuje cały system bezpieczeństwa, a użycie sił i środków państwa można nazwać operacją wojenną.

W stanie powojennym charakterystyczne będzie funkcjonowanie całego podsystemu zabezpieczenia w operacji powojennej oraz stopniowe ograniczanie funkcjonowania systemu obrony.

Konstytucja Republiki Czeskiej uchwalona 16 grudnia 1992 roku stanowi, że odpowiedzialność za kierowanie obronnością państwa i siłami zbrojnymi ponoszą: parlament, prezydent i rząd.

Zgodnie z art. 63c konstytucji, prezydent jest naczelnym dowódcą sił zbrojnych. Na wniosek premiera powołuje i odwołuje ministra obrony. W kompetencji prezydenta leży również powoływanie, na wniosek ministra, wiceministrów w resorcie obrony oraz mianowanie oficerów na stopnie generalskie.

Najwyższym organem doradczym w zakresie problematyki obronnej jest powoływana przez prezydenta Rada Obrony Państwa. W jej skład wchodzi:

- premier rządu;
- wicepremier oraz ministrowie - finansów, spraw zagranicznych, obrony, spraw wewnętrznych, gospodarki, przemysłu i handlu, ochrony środowiska;
- dyrektor Departamentu Obrony i Bezpieczeństwa Urzędu Rady Ministrów.

Zadania i zakres kompetencji Rady Obrony Państwa nie są ujęte w konstytucji. Działa ona na podstawie decyzji prezydenta i spełnia rolę jego organu konsultacyjnego. Wszystkie projekty ustaw dotyczące obronności kraju i sił zbrojnych przed przedłożeniem ich parlamentowi są opiniowane przez Radę Obrony Państwa.

Konstytucja przewiduje dwa rodzaje stanów wyższej konieczności:

- stan wojenny;
- stan zagrożenia

Szczegóły i różnice dotyczące obu stanów oraz wynikające z nich obowiązki najwyższych przedstawicieli władzy wyjaśniają odrębne ustawy. Zgodnie z art. 43 pkt.1. konstytucji, decyzję o wprowadzeniu stanu wojennego w razie napaści na terytorium Republiki Czeskiej może podjąć tylko parlament. Decyzję o stanie zagrożenia państwa może podjąć także jedynie parlament, jednak obwieszcza to na wniosek prezydenta lub premiera. Także parlament może wyrazić zgodę na wysłanie sił zbrojnych poza terytorium państwa (wymagana jest wówczas zgoda obu izb parlamentu).

Parlament, jako organ ustawodawczy, określa ramy polityki obronnej państwa, opierając się na projekcie koncepcji opracowywanym przez rząd.

Ważnym, aktem prawnym w Republice Czeskiej jest również Karta podstawowych praw i wolności, stanowiąca część porządku konstytucyjnego w kraju. W art. 9 pkt. 1 gwarantuje obywatelom republiki prawo do swobodnego wyboru miejsca i rodzaju pracy oraz służby. Zasadnicza służba wojskowa i zastępcza służba są wyłączone z tych gwarancji.

Konstytucja Republiki Czeskiej nie zawiera oddzielnego rozdziału poświęconego sprawom obronności i sił zbrojnych. Minister obrony podlega prezydentowi jako zwierzchnikowi sił zbrojnych. Do podstawowych obowiązków ministra obrony należy:

- sprawowanie politycznej kontroli nad siłami zbrojnymi;
- wypracowywanie kierunków polityki obronnej państwa;
- utrzymywanie kontaktów zagranicznych;

— reprezentowanie sił zbrojnych w trakcie prac rządu i obrad parlamentu.

Minister obrony wykonuje też postanowienia naczelnych organów władzy państwowej dotyczące sił zbrojnych i kieruje działalnością administracji wojskowej.

Szef Sztabu Generalnego w imieniu prezydenta i ministra obrony dowodzi siłami zbrojnymi w okresie pokoju, podejmuje decyzje dotyczące planów mobilizacyjnych i operacyjnego rozwinięcia wojsk, określa stany gotowości bojowej wojska. Odpowiada również za opracowanie ogólnych koncepcji funkcjonowania sił zbrojnych oraz wytycznych w zakresie rozwoju strategii i sztuki operacyjnej.

Siły zbrojne nigdy nie cieszyły się w Czechach wysokim zaufaniem społecznym. Stanowisko ministra obrony nie należy do najbardziej prestiżowych — nie obsadzają go politycy najbardziej liczących się partii. Po każdej zmianie na stanowisku ministra obrony, mimo iż to stanowisko obsadza ta sama partia, wielu generałów traci swoje stanowiska. Tak częste roszady na najwyższych stanowiskach wojskowych nie ułatwiają reformy sił zbrojnych, a często powodują, że sprawami restrukturyzacji zajmują się ludzie mało kompetentni, zaś kadry dowódcze w chwili mianowania na stanowisko mają zbyt mało doświadczenia i kwalifikacji, by od razu na odpowiednio wysokim poziomie realizować stawiane przed nimi zadania.

Przyjęta przez Republikę Czeską strategia wojenna oparta jest na podstawowych zasadach polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa państwa oraz konieczności budowy skutecznego systemu obrony państwa przy pomocy własnych sił i środków. Decydującym czynnikiem określającym strategiczny interes państwa w zakresie zwiększania jego bezpieczeństwa jest przede wszystkim uczestnictwo w Sojuszu Północnoatlantyckim i doskonalenie struktur zbiorowego bezpieczeństwa w ramach innych organizacji międzynarodowych.

6. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO NIEMIEC

6.1. Wiadomości ogólne

Republika Federalna Niemiec położona jest w centrum Europy Środkowej. Jej obszar wynosi około 357 tys. km². Rozciągłość południkowa kraju - 853 km, a równoleżnikowa - 813 km. Graniczy z dziewięcioma państwami. Ogólna długość granic lądowych wynosi 3734 km, w tym z Polską 456 km, Czechami 786 km, Austrią 784 km, Szwajcarią 334 km, Francją 450 km, Luksemburgiem 129 km, Belgią 152 km, Holandią 576 km i Danią 67 km.

Niemcy posiadają granicę morską o długości 1290 km (bez wysp), z czego 560 km przypada na wybrzeże Morza Północnego, a 730 km na wybrzeże Morza Bałtyckiego. Ponadto do Niemiec należą liczne wyspy na M. Północnym (Wyspy Wschodniofryzyjskie, część Wysp Północnofryzyjskich i Helgoland oraz kilkanaście wysp przybrzeżnych) i na M. Bałtyckim (Fehmarn, Hiddensee, Ummanz, Poel, Rugia oraz większa część wyspy Uznam).

Ludność RFN liczy około 80 mln. Jest to drugi, po Rosji, kraj pod względem liczby ludności w Europie. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 220 osób/km². Spośród prawie pięciomilionowej rzeszy cudzoziemców największą grupę stanowią: Turcy, Jugosłowianie, Włosi, Grecy i Polacy. Znacznie mniejszą grupę stanowią Wietnamczycy, Rosjanie i Węgrzy. Ludność skupiona jest przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich, takich jak: Berlin, Hamburg, Monachium, Kolonia, Düsseldorf, Essen, Frankfurt nad Menem, Dortmund, Brema, Stuttgart, Hannover, Lipsk i Drezno.

W skład państwa niemieckiego wchodzi 16 krajów związkowych (landów): Badenia-Wirtembergia, Bawaria, Berlin, Brandenburgia, Brema, Hamburg, Hesja, Meklemburgia-Przedpomorze, Nadrenia-Palatynat, Nadrenia Północna-Westfalia, Saara, Saksonia, Saksonia-Anhalt, Saksonia Dolna, Szlezwik-Holsztyn i Turyngia. Mają one bardzo szeroką autonomię (z wyłączeniem przedsięwzięć zarządzania centralnego, jak np. polityka obronna czy zagraniczna). Kraje związkowe mają własny rząd i parlament. Większość z nich dzieli się na obwody rządowe, te z kolei na powiaty i miasta wydzielone, a powiaty na gminy.

Zgodnie z Konstytucją (*Ustawą Zasadniczą*), RFN jest państwem związkowym (federalnym) o systemie parlamentarno-prezydenckim. Głową państwa jest prezydent

federalny, wybierany przez Zgromadzenie Federalne na pięć lat. Mianuje on kanclerza i rząd federalny, nadaje nominacje i odwołuje sędziów oraz urzędników federalnych. Powołuje także do służby i awansuje oficerów oraz podoficerów sił zbrojnych. Ponadto sprawuje wiele innych funkcji, głównie honorowych i reprezentacyjnych.

Władzę ustawodawczą sprawuje dwuizbowy parlament, w skład którego wchodzi: izba niższa - Bundestag oraz izba wyższa - Bundesrat. Parlament federalny (Bundestag) - wybierany jest w wyborach powszechnych. Natomiast członkami Rady Federalnej (Bundesratu) są przedstawiciele rządów krajowych. Wybory do Bundestagu odbywają się co cztery lata. Liczy on 518 deputowanych. Na okres swojej kadencji Bundestag wybiera spośród posłów przewodniczącego i czterech wiceprzewodniczących, którzy tworzą prezydium.

W Niemczech działa kilka partii politycznych, spośród których największe wpływy mają:

- Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna (CDU),
- Unia Chrześcijańsko-Społeczna (CSU),
- Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (SPD),
- Wolna Partia Demokratyczna (FDP),
- Niemiecka Partia Komunistyczna (DKP),
- Sojusz-90 - tzw. Zieloni,

Wśród wielu działających w Niemczech central i związków zawodowych, działa także Związek Żołnierzy Bundeswehry skupiający ponad 250 tys. członków, który w swej codziennej działalności zajmuje się sprawami socjalno-zawodowymi żołnierzy i ich rodzin. Natomiast emeryci, renciści i rezerwiści mogą zrzeszać się w Związku Rezerwistów Bundeswehry, który jest organizacją reprezentującą ich interesy w ministerstwie obrony i rządzie federalnym. Związek ten liczy ponad 120 000 członków.

6.2. Polityka bezpieczeństwa narodowego

Za podstawowe zagrożenia dla porządku europejskiego Niemcy uważają przede wszystkim:

- budzące się nacjonalizmy i konflikty etniczne zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej;
- następstwa postępującej dewastacji i degradacji środowiska naturalnego;
- zwiększające się trudności z dostępem do źródeł energii;

- masowe migracje wskutek nieprzestrzegania praw człowieka, gwałtów i wojen;
- rozprzestrzenianie broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia;
- nadmierne zbrojenia i powstawanie ognisk wojny, głównie w krajach biednych.

Z oceny sytuacji wynika, iż regionem niebezpiecznym dla stabilizacji kontynentu europejskiego jest obszar Europy Wschodniej, zwłaszcza Rosji i w mniejszym stopniu - Ukrainy. Zagrożenia dla stabilizacji Europy mogą pochodzić również z obszarów pozaeuropejskich, takich jak Kaukaz, Azja Środkowa, Bliski Wschód, Afryka Północna. Wynika to głównie z istniejących różnic poziomu życia gospodarczego, zróżnicowania etnicznego, religijnego i kulturowego tamtejszych krajów oraz posiadanego potencjału militarnego.

Głównymi sferami zainteresowań niemieckiej polityki bezpieczeństwa są :

- zapewnienie wolności, bezpieczeństwa i pomyślności obywateli oraz nienaruszalności ich terytorium państwowego.
- integracja z europejskimi demokracjami w ramach Unii Europejskiej (UE).
- trwałe transatlantycki sojusz z USA jako światowym mocarstwem bazującym na wspólnocie wartości i jednakowo ukierunkowanych interesach.
- zbliżenie wschodnich sąsiadów Niemiec do zachodnich struktur w celu wyrównania poziomów i partnerskiej współpracy oraz kształtowanie nowego porządku bezpieczeństwa obejmującego wszystkie kraje Europy.
- poszanowanie prawa międzynarodowego i praw człowieka w wymiarze globalnym oraz sprawiedliwy, oparty na regułach gospodarki rynkowej ustrój gospodarczy świata.

Podstawowe założenia niemieckiej strategii obronnej są oparte na następujących przesłankach:

- sojusz i współpraca z USA stanowią dla Niemiec czynnik o podstawowym znaczeniu dla jej polityki bezpieczeństwa;
- niemiecka polityka w sferze bezpieczeństwa i obrony jest i będzie oparta na europejskich strukturach bezpieczeństwa oraz ściśle koordynowana z działaniami pozostałych państw NATO;
- działalność RFN w UZE będzie ukierunkowana głównie na pogłębianie procesów integracji wojskowej Europy Zachodniej;
- RFN jest i powinna pozostać krajem bez broni jądrowej, a jej gwarantem bezpieczeństwa będzie NATO;

- zdolność bojowa Bundeswehry powinna odpowiadać skali zagrożeń i wymogom współczesnego pola walki;
- odpowiednia struktura organizacyjna, uzbrojenie i wyposażenie mają zapewnić wysoką manewrowość oraz zdolność do prowadzenia działań zarówno w ramach NATO, jak i misjach pokojowych ONZ.

Z momentem zakończenia zimnej wojny i powstaniem wielobiegunowego świata, Niemcy dążą do uporządkowania stosunków bezpieczeństwa na kontynencie europejskim i dalszego ich rozwoju. Pomimo występowania w niektórych regionach Europy Wschodniej tendencji do podziałów i nacjonalizmów Niemcy widzą poprawę bezpieczeństwa zbiorowego w dziedzinie ściślejszej kooperacji i integracji państw.

Dla niemieckich polityków jest bezspornym, iż została odsunięta groźba totalnej wojny w Europie, jednak z drugiej strony wzrosło zagrożenie wybuchu konfliktów o małej i średniej intensywności w różnych regionach światach, w tym również Europy.

W wyniku zmian polityczno-militarnych w regionie Europy Środkowo-Wschodniej Niemcy znalazły się w komfortowej sytuacji, bowiem:

- nie istnieje jakiegokolwiek bezpośrednie niebezpieczeństwo zagrażające egzystencji tego państwa;
- po raz pierwszy Niemcy graniczą z państwami przyjaznymi będącymi sojusznikami bądź partnerami;
- kraj ten nie jest w zasięgu ofensywy strategicznej i okupacji ze strony państw wrogich.

Podpisanie w dniu 12.09.1989 r. układu o ostatecznym uregulowaniu sprawy Niemiec (*Układ 2 + 4*: RFN, b. NRD, USA, b. ZSRR, Wielka Brytania i Francja) przez ministrów spraw zagranicznych czterech mocarstw i obu państw niemieckich zapoczątkowało formalny proces uzyskania całkowitej suwerenności przez Niemcy. Na mocy tego układu cztery wielkie mocarstwa zrezygnowały ze swoich praw wobec Berlina i Niemiec jako całości, a zjednoczone Niemcy uzyskały pełną suwerenność nad swoimi sprawami wewnętrznymi i międzynarodowymi. Ponadto układ przyznał Niemcom prawo swobodnego wyboru sojuszy, ze wszystkimi wynikającymi z tego prawami i obowiązkami. Praktycznie, oprócz stworzenia możliwości zjednoczenia, które oznaczało włączenie byłej NRD do RFN na podstawie artykułu 23 UZ RFN, układ moskiewski przesądził, iż nowe Niemcy znalazły się w NATO oraz we Wspólnocie Europejskiej. Zgodnie z tym układem Niemcy zobowiązały się do:

- używania broni w zgodzie z postanowieniami Konstytucji RFN i zapisami w Karcie Narodów Zjednoczonych;
- przestrzegania zakazu posiadania i produkcji broni jądrowej, biologicznej i chemicznej;
- zredukowania w okresie 3-4 lat, począwszy od momentu wejścia w życie układu CFE-1 z 19 listopada 1991 r. oraz układu CFE-1a z lipca 1992 r., stanu liczebnego sił zbrojnych zjednoczonych Niemiec do poziomu 370 tys. żołnierzy (w tym sił lądowych i powietrznych do poziomu 345 tys.), a ponadto do zredukowania niektórych środków walki i rażenia do poziomu:
 - czołgi - 4166
 - bojowe wozy opancerzone - 3446
 - środki art. o kalibrze pow. 100 mm - 2705
 - samoloty bojowe - 900
 - śmigłowce uzbrojone - 306
- stacjonowania po 1994 r na terytorium b. NRD wyłącznie niemieckich jednostek wojskowych podporządkowanych NATO, nie uzbrojonych w środki przenoszenia broni jądrowej.

Układ moskiewski uznając prawo narodu niemieckiego do samostanowienia sformułował ideę uczynienia ze zjednoczonych Niemiec państwa pokojowego i stabilizującego stosunki w Europie. Zjednoczone Niemcy obejmują terytoria RFN, byłej NRD i całego Berlina, a ich granice zewnętrzne - które w dniu wejścia w życie układu stały się ostateczne - są granicami obu dotychczas istniejących państw niemieckich. W układzie zapisane jest również, iż potwierdzenie ostatecznego charakteru granic zjednoczonych Niemiec jest istotną częścią składową ładu pokojowego w Europie. Zjednoczone Niemcy nie mają żadnych roszczeń terytorialnych wobec innych państw i nie będą ich również wysuwać w przyszłości. Ponadto rządy obu państw niemieckich zadeklarowały się, iż ziemia niemiecka będzie tylko źródłem pokoju, a zjednoczone Niemcy nigdy nie użyją żadnej broni inaczej niż w zgodzie ze swoją konstytucją i Kartą Narodów Zjednoczonych.

W związku z powyższym uległy również istotnym przeobrażeniom zadania niemieckich sił zbrojnych. Obecnie nie chodzi tylko o obronę własnego kraju lub sojuszników, lecz o wiele aktualniejszy problem przyjscia z pomocą prześladowanym ludziom i narodom. Bundeswehra nastawiła się właśnie na te dodatkowe zadania. W tym też celu Trybunał Konstytucyjny dokonał pewnych zmian w Konstytucji dotyczących

użycia sił zbrojnych. Decyzja niemieckiego Trybunału Konstytucyjnego z 12 lipca 1994 r. usunęła ostatnią przeszkodę na drodze do działania jednostek Bundeswehry poza obszarem odpowiedzialności NATO. Zgodnie bowiem z dotychczasową interpretacją, Bundeswehra mogła być użyta tylko do obrony Republiki Federalnej oraz partnerów z NATO. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego zmieniło sytuację i Bundeswehra może obecnie wykonywać zadania wynikające z przynależności do zbiorowych systemów bezpieczeństwa. Sędziowie z Karlsruhe wprowadzili przy tym kilka ograniczeń. Bundeswehra będzie mogła być użyta tylko na podstawie mandatu udzielonego przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, swą zgodę wyrazić musi Bundestag, który będzie miał też prawo określić stopień zaangażowania i nakazać przerwanie działań.

Rząd Niemiec, wyciągając wnioski z przeszłości i uwzględniając zmiany zachodzące w Europie oraz w świecie stopniowo systematycznie zmienia zadania Bundeswehry. Zmienia również ich priorytety oraz dostosowuje je do nowych wymogów. Znalazło to wyraz w już rozporządzeniu Ministra Obrony RFN z 26 listopada 1992 r., noszącego nazwę *Wytycznych polityczno-obronnych*. W nich to właśnie jasno określone zostały główne zadania dla Bundeswehry, sformułowane jako:

- ochrona Niemiec i ich obywateli przed politycznym szantażem oraz zewnętrznymi zagrożeniami;
- obrona Niemców i ich sojuszników;
- służenie światowemu pokojowi i międzynarodowemu bezpieczeństwu zgodnie z Kartą ONZ;
- niesienie pomocy w wypadku katastrof oraz wspieraniu akcji humanitarnych;
- dążenie do stabilizacji militarnej i integracji Europy.

Po rozszerzeniu NATO i przyjęciu nowej koncepcji strategicznej zmienił się zakres zadań dla Bundeswehry związany pośrednio z akcjami humanitarnymi i misjami pokojowymi.

Zdaniem teoretyków i praktyków niemieckich działania wojskowe muszą być wsparte odpowiednią akcją informacyjną dotyczącą operacji i jej celu, skierowaną przede wszystkim do ludności cywilnej. Pododdziały wojsk operacji informacyjnych otrzymały zadanie wsparcia sił zbrojnych w czasie konfliktów. Obejmują one:

- informowanie o celu operacji;
- wspieranie działań bojowych - osłabianie morale i załamanie woli walki przeciwnika;
- wyjaśnianie podjętych kroków w celu zachowania pokoju.

Powyższe zadania nie mają na celu fizyczne zniszczenie przeciwnika lecz pozyskiwanie go jako przyszłego partnera. Działania informacyjne są integralną częścią planowania operacyjnego i służą one nie tylko jej przygotowaniu lecz także jego wsparciu.

Aktualnie za wsparcie operacji informacyjnych odpowiedzialność ponosi 950 batalion operacji informacyjnych, ponadto rozpoczęto formowanie 951 batalionu operacji informacyjnych.

Użycie sił operacji informacyjnych w Somalii udowodniło jak niezbędne są one we wsparciu wojsk. Cel operacji został osiągnięty poprzez szeroko zakrojoną akcję informacyjną. Przy pomocy ulotek, plakatów, gazet i audycji elektroakustycznych ludność tego kraju była informowana o działaniach niemieckiego kontyngentu. Pluton informacji operacyjnych wydawał dwujęzyczny (angielsko-somalijski) tygodnik „Irrida Nabada” (Brama Wolności), który był bardzo ważnym pomostem porozumienia i współpracy z ludnością. Nakład pierwszego wydania tygodnika wynosił 800 egzemplarzy.

Pododdziały operacji informacyjnych odpowiadają w zupełności nowym zadaniom Bundeswehry. Szczególnie dotyczy to wspomnianego obszaru przewycięzania kryzysu jak i udziału w akcjach humanitarnych. Są one zabezpieczeniem działań bojowych, które ze swoimi środkami (radiem, ulotką, audycją elektroakustyczną) mogą przyczynić się do sukcesu operacji.

Pododdziały operacji informacyjnych oddziałują na przeciwnika i jego ludność cywilną poprzez odpowiednią strategię informacyjną. Przy tym muszą się wzajemnie uzupełniać, aby wiadomości wychodzące z obu źródeł nie wykluczały się wzajemnie.

Omawiane działania są dość delikatnym przedsięwzięciem politycznym, muszą one ściśle współdziałać z politycznym i wyższym dowództwem wojskowym. Stąd też odpowiedzialność za podjęte kroki w tej materii jest dość poważna. Należy je wykorzystywać w działaniach sił ONZ i muszą się one wzajemnie uzupełniać. Wszystkie kraje NATO dostrzegają wzrastające znaczenie operacji informacyjnych. Dotyczy to szczególnie jak już wspomnieliśmy operacji pokojowych i humanitarnych. Uwzględnia się je w MC 327 „NATO - Military Plannig for Peace Support Operations”. Niestety do dyspozycji istnieją jedynie oprócz amerykańskich pododdziałów operacji psychologicznych tylko włoski batalion działań psychologicznych i niemiecki batalion operacji informacyjnych.

Siły i środki operacje informacyjnych realizują zadania wsparcia działań i przyporządkowane są oddziałowi trzeciemu. Każda interwencja Bundeswehry poza granicami Niemiec powinna w przyszłości być tak przygotowana poprzez operacje

informacyjne, ażeby stworzyć warunki uniknięcia konfliktu, zyskać zrozumienie i ewentualne wsparcie działań. Można przez to uniknąć użycia siły i zminimalizować straty.

W nowoczesnych społeczeństwach podział pracy i zdecentralizowana produkcja uzależnione są od dobrze funkcjonującego, kompleksowego systemu transportu kołowego, kolejowego, wodnego i powietrznego. Bezkolizyjne funkcjonowanie tego systemu może być zapewnione tylko w oparciu o technikę informatyczną. Obok przypadkowych błędów technicznych należy liczyć się tutaj także nieustannie z ograniczeniami wywołanymi poprzez sabotaże. W konsekwencji może dojść nie tylko do dezorganizacji całego transportu lub także do celowo wywołanych ogromnych kolizji, przykładowo w sieciach kolejowych czy lotniczych.

Zamieszanie i panikę może wywołać także paraliż ważnych obszarów gospodarki lub finansów, np. poprzez zmianę lub fałszowanie danych w systemach bankowych.

Sieci telekomunikacyjne są istotnym czynnikiem szybkiego przekazywania ważnych danych. Wysokim wymaganiom transmisji dużych ilości danych w krótkim czasie mają sprostać tylko środki o najnowocześniejszej technologii.

W coraz większym stopniu nowoczesne technologie wykorzystuje się podczas przekazywania danych w systemach dowodzenia wojskami. Są one zdolne do pracy na dużych odległościach, ze względu na stosowanie łącz satelitarnych. Przy zwalczaniu i niszczeniu nowoczesnych, na wysokim poziomie technologicznym systemów uzbrojenia przeciwnika, będzie się w przyszłości zwracać mniejszą uwagę na ich konwencjonalne, fizyczne zniszczenie, natomiast większą na obezwładnienie systemów oprogramowania i układów silnie zminiaturyzowanych. Konstruktorzy uzbrojenia zastanawiają się nad tym aby podczas produkcji systemów broni instalować odpowiednie układy, które w określonych sytuacjach, np. przy eksporcie do innych krajów, mogłyby umożliwić zmniejszenie ich skuteczności. I tak np. można by udaremnić start rakiety, zmienić jej kurs podczas lotu lub zablokować detonator głowicy bojowej po jej starcie. W ten sposób pociski raketowe nigdy nie trafiłyby do celu, ponieważ urządzenia nawigacyjne, komputery pokładowe (wypracowujące tor lotu lub zamontowane na środku przenoszenia), czujniki wszelkiego typu byłyby niezdolne do właściwego funkcjonowania.

Korzystając z nowych technologii, należy brać pod uwagę fakt ich zastosowania przez przeciwnika. Dlatego też trzeba rozważyć możliwości i granice osiągnięć technicznych. Zaczyna się to od zastosowania symulacji komputerowych w szkoleniu i treningach. Zbliżone do rzeczywistości interakcyjne przedstawianie symulacji pola walki

umożliwia nie tylko zaoszczędzenie środków finansowych w szkoleniu, lecz także wypróbowanie nowych scenariuszy i taktyk działania bez szkód lub strat w ludziach i sprzęcie. Dowodzący mają możliwość na podstawie istniejących danych o siłach własnych i przeciwnika, przy użyciu sztucznej inteligencji i systemów eksperckich, sprawdzić czy w konkretnym starciu zbrojnym istnieją w ogóle widoki na powodzenie. Nawet same zdobycze techniki informacyjnej nabierają znaczenia w symulacjach komputerowych.

6.3. Niemcy a Polska

Zjednoczone Niemcy i demokratyczna Polska po raz pierwszy od czasu zakończenia II wojny światowej stały się dla siebie suwerennymi partnerami. Jednocześnie stały się również bezpośrednimi sąsiadami. Odpadł element sprzeczności systemów politycznych i interesów narodowych, a kwestia granicy i problem mniejszości narodowych utraciły swoje dotychczasowe znaczenie.

Niemcy uważają, iż ich wysiłki na arenie międzynarodowej powinny być uzupełnione dwustronnymi odpowiednimi umowami, które wzmacniałyby dobre stosunki, zaufanie i otwartość. Republika Federalna ma już zawarte odpowiednie umowy z Polską oraz pięcioma innymi państwami (Czechami, Rosją, Rumunią, Ukrainą i Węgrami). Z kolejnymi państwami Niemcy prowadzą rozmowy (Białoruś, Bułgaria i Słowacja). W dniu 25 stycznia 1993 r. ministrowie obrony Polski i RFN podpisali *Porozumienie o współpracy w dziedzinie wojskowej*. Dzięki temu porozumieniu otworzyły się szerokie perspektywy dla współpracy między Bundeswehrą i Wojskiem Polskim, która systematycznie rozwija się już od kilku lat, zwłaszcza w regionach przygranicznych. W ramach tego porozumienia określono następujące dziedziny współpracy między armiami Niemiec i Polski:

- polityka bezpieczeństwa i wojskowa;
- wojskowe aspekty kontroli zbrojeń;
- uregulowania i kwestie prawne w siłach zbrojnych;
- wychowanie w siłach zbrojnych;
- polityka kadrowa;
- szkolenie i doksztalcanie personelu wojskowego i cywilnego;
- administracja wojskowa i sprawy specjalne;
- struktury organizacyjne sił zbrojnych;

- zasady planowania w siłach zbrojnych;
- funkcjonowanie sił zbrojnych w czasie pokoju;
- medycyna wojskowa;
- historia wojskowa;
- geografia wojskowa; ochrona środowiska naturalnego w siłach zbrojnych;
- udział sił zbrojnych w akcjach likwidacji skutków katastrof i udzielania pomocy humanitarnej;
- inne dziedziny za obustronnym porozumieniem.

Istniejące już wcześniej bezpośrednie kontakty pomiędzy polskimi oraz niemieckimi siłami zbrojnymi po obu stronach naszej wspólnej granicy i to już od szczebla batalionu, poszerzone zostały o nawiązane kontakty również na szczeblach rodzajów wojsk czy też pomiędzy akademiami wojskowymi - *Akademią Obrony Narodowej* i *Akademią Dowodzenia Bundeswehry*. Po tym czasie jednostki polskie i niemieckie biorą udział we wspólnych ćwiczeniach. Następuje wymiana wykładowców i grup słuchaczy między uczelniami wojskowymi. Częsty jest udział w kursach, stażach (praktykach), seminariach, kolokwiach i sympozjach. Następują wizyty załóg okrętów oraz samolotów w bazach i jednostkach wojskowych. Już od 1993 r. w rejonie Cieśnin Bałtyckich i Bałtyku Środkowego prowadzone są coroczne ćwiczenia wydzielonych jednostek morskich pod kryptonimem *Baltops*. Ze strony polskiej uczestniczą w nich zarówno okręty jak i lotnictwo Marynarki Wojennej.

Perspektywa współpracy między armią federalną zjednoczonych Niemiec a Wojskiem Polskim jest szeroka i nie wolno jej zmarnować. Współpraca, przyjaźń i zaufanie między siłami zbrojnymi obu państw ma szansę stać się fundamentem szerokiej partnerskiej współpracy w innych dziedzinach.

Siły zbrojne zjednoczonych Niemiec spełniają szczególną rolę w zapewnianiu międzynarodowego bezpieczeństwa. Rola ta wynika m.in. z potencjału militarnego wnoszonego przez Niemcy do Sojuszu Północnoatlantyckiego. O szczególnej pozycji RFN w NATO decyduje też fakt, w odróżnieniu od innych głównych członków Sojuszu, Niemcy nie posiadają powiązań militarnych poza Europą, w związku z czym cały potencjał bojowy może wydzielić do dyspozycji NATO. Należy także zauważyć, że od samego początku funkcjonowania niemieckich sił zbrojnych *Bundeswehra* spełnia rolę armii wybitnie obronnej. Nie posiada żadnej broni masowego rażenia i nie dąży do jej posiadania. Najlepiej świadczą o tym podpisane układy o zakazie prób z bronią nuklearną

w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą - 19.08.1963 r. oraz układ o nie rozprzestrzenianiu broni nuklearnej z 28.11.1969 r. W ten sposób zostały zamknięte drogi uzbrojenia Bundeswehry w broń atomową.

W ramach zjednoczonego państwa Niemcy mogą przyczynić się do wniesienia konstruktywnego wkładu w celu stworzenia nowego pokojowego porządku międzynarodowego. Uwzględniając realia obecnych uwarunkowań międzynarodowych oraz rozwój sytuacji wewnętrznej w tym kraju, należy przypuszczać, iż pozycja i rola zjednoczonych Niemiec w kształtowaniu porządku europejskiego będzie niewątpliwie znaczna i systematycznie wzrastać. Wzrastać będzie też rola Niemiec na arenie międzynarodowej.

7. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO SZWECJI

7.1. Wiadomości ogólne

Czynnikiem determinującym miejsce i rolę Szwecji w stosunkach międzynarodowych była polityka nieangażowania instytucjonalnego po stronie któregokolwiek z bloków wojskowo-politycznych w okresie pokoju oraz zachowanie neutralności w przypadku konfliktu zbrojnego. Realizacja powyższego stwarzała przesłanki bezpieczeństwa kraju.

Termin „polityka bezpieczeństwa kraju” jest jednym z podstawowych w literaturze politologicznej krajów skandynawskich w odniesieniu do stosunków tych państw z zagranicą. W ramach polityki neutralności bezpieczeństwo pojmowano także jako wolność od nacisków lub interwencji z zewnątrz. Dawało to pewność, iż suwerenność utożsamiana z neutralnością w takim rozumieniu zapewni niepodległość państwa w istniejącym kształcie ustrojowym. Interpretacja ta stwarzała możliwość aktywnego działania na rzecz zmniejszenia zagrożenia wojennego w Europie i na świecie.

Celem szwedzkiej polityki bezpieczeństwa było korzystne, dla suwerenności tego państwa, ustalenie relacji między nim a innymi podmiotami polityki międzynarodowej ze szczególnym uwzględnieniem wielkich mocarstw – Rosji i stanów Zjednoczonych. Specyfika tych stosunków (politycznych, ekonomicznych) dawała o sobie znać przy każdorazowym konflikcie globalnym, europejskim, regionalnym, wpływając na zmianę polityki zagranicznej Szwecji i jej przejawów „sympatii” dla jednego bądź drugiego mocarstwa. Czynniki: geograficzny, polityczny, wojskowy, gospodarczy, miały decydujące znaczenie w formowaniu szwedzkiej polityki bezpieczeństwa, w tym polityki przynależności i neutralności. Elementem wzmacniającym politykę niezaangażowania w konflikty europejskie było położenie geograficzne Szwecji.

Od 1814 roku, kiedy to Szwecja po raz pierwszy wystąpiła z deklaracją o neutralności aż do czasów nam współczesnych pozostawała poza konfliktami i wojnami nawiedzającymi kontynent. Zawdzięcza to postawie neutralności, aczkolwiek postawa ta nie do końca była konsekwentną. W czasie trwania wojny duńsko - prusko - austriackiej o księstwa Szlezwiku i Holsztyna w 1864 r. Szwecja opowiedziała się po stronie Danii, wysyłając nawet swój kontyngent wojsk do obrony duńskiego terytorium. W połowie lat pięćdziesiątych XIX wieku, Szwecja, Norwegia i Dania przyjęły uzgodnioną deklarację o

neutralności, lecz mimo jej podpisania, w czasie trwania wojny krymskiej, Oskar I - król Szwecji - zamierzał wystąpić zbrojnie przeciw Rosji w celu ponownego przyłączenia Finlandii. Kres tym zamiarom położył Pokój Paryski z 1856 r.

W obliczu europejskich konfliktów zbrojnych Szwecja deklarowała neutralność, i chociaż była to neutralność ukierunkowana na korzyść jednej z walczących stron, pozwoliła na wyłączenie terytorium Szwecji z orbity działań wojennych.

Z początkiem naszego stulecia Szwecja aktywnie uczestniczyła w kodyfikacji prawa międzynarodowego, działając na rzecz polubownego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych.

Na podstawie doświadczeń z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz drugiej wojny światowej została wypracowana nowa koncepcja bezpieczeństwa Szwecji, oparta na zasadzie nieprzynależności do bloków wojskowo - politycznych w czasie pokoju z zachowaniem neutralności w czasie wojny. Próbowano ją realizować nie tylko w odniesieniu do Szwecji, lecz również pozostałych państw skandynawskich - Danii i Norwegii.

Implementację tej koncepcji miał zapewnić związek obronny państw skandynawskich, w którym Szwecja odgrywałaby dominującą rolę z uwagi na swój potencjał gospodarczy, ekonomiczny i wojskowy. Pomysł ten był nawiązaniem do wcześniejszych XIX - wiecznych idei skandynawizmu. Jednak w wyniku poparcia przez zachodnioeuropejskich socjaldemokratów pomysłu na „atlantycką” Europę i przystąpienia Danii i Norwegii do NATO, postulat ten upadł.

Szwecja, Królestwo Szwecji, państwo w Europie Północnej, we wschodniej części Półwyspu Skandynawskiego nad Morzem Bałtyckim.

— Powierzchnia kraju: 449 964 km².

— Stolica: Sztokholm

— Najważniejsze miasta: Sztokholm, Göteborg, Malmö, Uppsala

— Ustrój polityczny: monarchia parlamentarna.

— Ludność: 8,8 mln. mieszkańców.

— Urbanizacja: 83%.

— Główne wyznania: luteranizm, katolicyzm.

— Język urzędowy: szwedzki

— Waluta narodowa: korona szwedzka=100 öre.

Obszar Szwecji można podzielić na dwie części: górzysta (obejmująca także wyżynną północ) i nizinna (południe). Ze względu na rozciągnięte terytorium klimat Szwecji jest bardzo zróżnicowany. Na północy występuje klimat arktyczny, na południowym zachodzie klimat umiarkowany o cechach morskich, zaś na wschodzie oddziałuje klimat umiarkowany chłodny. Roślinność również jest zróżnicowana. Na równinach rosną lasy liściaste. Im dalej na północ, i im wyżej pojawiają się sosny i świerki. Wysoko w górach występuje roślinność typu alpejskiego. W szczytowych partiach gór rosną mchy, porosty, krzewy i karłowate drzewa. Odludne tereny północne są siedliskiem niedźwiedzi brunatnych, wilków i rysi. Renifery nie występują już w stanie dzikim. Stały się zwierzętami hodowlanymi. Dostyc bogaty jest świat ptaków. Na szczególną uwagę zasługują orzeł przedni i żurawie. Na wybrzeżu morskim można jeszcze spotkać fok.

W VIII-IX w. wikingowie szwedzcy, dokonali wielu wypraw wojennych m.in. do Bizancjum i Bagdadu przez ziemie ruskie. W XI w. kształtuje się pierwsze wczesnofeudalne państwo szwedzkie. Wyprawy krzyżowe powodują przyłączenie Finlandii do Szwecji. Jest to początek panowania Szwecji w rejonie Bałtyku. Po zawarciu tzw. Unii Kalmarskiej w 1397 roku Szwecja wraz z Norwegią znalazła się pod panowaniem Danii, które skończyło się dopiero w XVI w. W polityce wewnętrznej nastąpiło przejście od absolutyzmu Wazów do monarchii parlamentarnej. Toczona w latach 1741-1743, zakończona klęską, wojna z Rosją doprowadziła do częściowego poddania kraju wpływom carów. W 1809 roku po wojnie rosyjsko-szwedzkiej Rosja zajęła Finlandię (od XII w. prowincję szwedzką) i Wyspy Alandzkie. W 1814 roku Szwecję i Norwegię połączono w jedno państwo. W 1905 roku rozwiązano unię obu państw. Po zakończeniu wojen napoleońskich Szwecja proklamowała neutralność i zdołała utrzymać ten status przez cały XIX w. oraz podczas obu wojen światowych. Po II wojnie światowej Szwecja przystąpiła do ONZ, wprowadziła reformy socjalne, które doprowadziły do powstania wzorcowego państwa opiekuńczego. W 1959 roku Szwecja wzięła udział w utworzeniu Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Na początku lat 90. Szwecja odeszła od tradycyjnej zasady niezaangażowania składając w 1991 roku wniosek o przyjęcie do Europejskiego Obszaru Gospodarczego, nie zawierający zastrzeżenia o zachowaniu neutralności. W 1994 roku Szwecja podpisała dokument Partnerstwo dla Pokoju, a w 1995 przystąpiła do struktur Unii Europejskiej.

Najważniejsze surowce naturalne to: drewno, rudy żelaza, woda. Szwecja posiada jedno z najbogatszych złóż rud żelaza na świecie. Pozyskuje się je w okolicach Kiruny,

Gällivare i Bergslagen. Inne złoża mineralne to: rudy miedzi, uranu, cynku i ołowiu. Jest też trochę węgla kamiennego. Dzięki tym zasobom dobrze rozwinięty jest przemysł hutniczy. Oprócz niego funkcjonują przemysły elektroniczny, telekomunikacyjny, produkcji maszyn i środków transportu. Szwedzi są producentami trwałych, niezawodnych i bardzo cenionych w świecie samochodów Volvo i Saab. W oparciu o bogate zasoby wodne buduje się hydroelektrownie. Ze względu na krótki okres wegetacyjny i warunki klimatyczne rolnictwo rozwija się na południu kraju. Rolnictwo szwedzkie pokrywa swoją produkcją około 80% zapotrzebowania na żywność. Uprawia się pszenicę, jęczmień, buraki cukrowe i ziemniaki. Hodowla obejmuje bydło, owce i trzodę chlewną. Kraj ma największą powierzchnię lasów w Europie. Niezwykle ważnym działem gospodarki jest przetwórstwo drewna, tarcicy, celulozy oraz handel tymi produktami.

7.2. Polityka bezpieczeństwa narodowego

W szwedzkiej polityce bezpieczeństwa obowiązuje przyjęta przez parlament w 1992 r. formuła „nieuczestniczenia w sojuszach wojskowych, w celu zapewnienia możliwości zachowania neutralności w wypadku wojny w najbliższym sąsiedztwie”. Drugim komponentem tej polityki jest zasada utrzymywania adekwatnej zdolności obrony własnego terytorium, w celu odstraszenia potencjalnego agresora. Istotnymi elementami składowymi polityki bezpieczeństwa Szwecji są członkostwo w Unii Europejskiej oraz współpraca z NATO. W tym kontekście rozszerzenie UE, jak i NATO postrzegane są w Szwecji jako procesy komplementarne. W nowej sytuacji, która powstała po pierwszej turze rozszerzenia NATO, Szwecja upatruje gwarancji bezpieczeństwa we własnym silnym systemie obronnym; uczestnictwie w organizacjach międzynarodowych promujących rozwój, stabilizację, wartości demokratyczne oraz w działaniach angażujących inne państwa na rzecz pokoju. Według Sztokholmu najlepszym sposobem na zapewnienie trwałego pokoju w Europie jest stworzenie ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa opartego o następujące organizacje: Unię Europejską, OBWE i Radę Europy.

W opinii szwedzkiego rządu obecne zagrożenia dla pokoju mają charakter nie militarny, zaś przyczyny dzisiejszych konfliktów sprowadzają się do różnic w poziomie rozwoju ekonomicznego, braku poszanowania dla demokracji i praw człowieka oraz antagonizmów religijnych i etnicznych. Dostrzegając zmniejszanie luki ekonomicznej, socjalnej i politycznej na linii Wschód - Zachód w Europie, Szwecja zwraca uwagę na pogłębianie różnic między Północą i Południem, co stanowić może wyzwanie dla bezpieczeństwa Europy w przyszłości. Czynnikiem, który uwiarygodnia szwedzką politykę

bezpieczeństwa, jest zaangażowanie w prace organizacji promujących pokój, wartości demokratyczne, rozwój i stabilizację. Szwecja należy do OBWE, Rady Europy, Unii Europejskiej oraz posiada status obserwatora w Unii zachodnioeuropejskiej. Dzięki wielopłaszczyznowej i wielokierunkowej współpracy ze wszystkimi zainteresowanymi krajami, Szwecja ma możliwość aktywnego działania na rzecz własnego bezpieczeństwa, jak i wzrostu stabilizacji w Europie. Odgrywa obecnie istotną rolę w procesie kształtowania Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej.

Szwecja opowiada się za przyszłą architekturą bezpieczeństwa europejskiego, której jednym z filarów będzie Pakt Północnoatlantycki. Mimo to szwedzcy politycy nie mają jasno sprecyzowanych poglądów co do tego, jaka organizacja powinna spełniać podstawową funkcję koordynatora polityki bezpieczeństwa na kontynencie europejskim. Szwecja popiera wzmocnienie obronnego wymiaru Unii Europejskiej (Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony, implementacji Wielonarodowych Połączonych Sił do Zadań Specjalnych - CJTF), które umożliwi zaangażowanie w operacje pokojowe realizowane pod auspicjami ONZ lub OBWE. W tym kontekście włączenie Unii Zachodnioeuropejskiej do Unii Europejskiej, bez jednoczesnego przyjęcia przez członków UE zobowiązań wynikających ze Zmodyfikowanego traktatu Brukselskiego UZE, postrzegane jest jako krok wzmacniający Europejską politykę zagraniczną i bezpieczeństwa Unii Europejskiej.

Szwecja doceniając znaczenie euroatlantyckich struktur bezpieczeństwa podkreśla wagę ich współpracy z Rosją. Współpraca ta zapobiega możliwości powrotu do dwubiegunowego podziału kontynentu charakterystycznego dla okresu zimnej wojny. Dlatego też Sztokholm czyni wszystko, co uniemożliwia powstawanie nowych linii podziału w Europie oraz działa na rzecz aktywnego zaangażowania Rosji w szeroko rozumianą współpracę europejską. Nieuwzględnienie przez Zachód roli i pozycji Rosji groziłoby należącej do Unii Europejskiej Szwecji zaprzepaszczeniem dotychczasowych, dobrze rozwijających się stosunków z Moskwą. Szwecja, w przeciwieństwie do innych krajów, nie wyklucza w dłuższej perspektywie czasu uczestnictwa Rosji na prawach członka, ale nie partnera w przyszłej architekturze bezpieczeństwa oraz euroatlantyckich organizacjach bezpieczeństwa.

Jednym z instrumentów, który w szwedzkiej ocenie może pomóc w integracji Rosji i pozostałych krajów wyłonionych z rozpadu ZSRR z Europą Zachodnią jest OBWE, która stanowi forum łączące w sobie szeroko rozumianą współpracę euroatlantycką z pewnymi elementami integracji europejskiej. Według Szwecji OBWE może stać się

instytucją, która w przyszłej architekturze bezpieczeństwa będzie pełnić funkcję moderującą stosunki wspólnoty euroatlantyckiej z Federacją Rosyjską. W tym kontekście ta współpraca może mieć istotne znaczenie w przypadku wspólnych wystąpień na forum ONZ i współdziałania na rzecz pokoju na świecie. Dlatego też Szwecja czyni wszystko, by tej szansy nie zaprzepaścić i jednocześnie nie przekreślić możliwości zaangażowania na jej rzecz w ramach współpracy euroatlantyckiej.

Wszystkie działania, które podjęła Szwecja po wyrzeczeniu się polityki neutralności poprzez integrację z Unią Europejską, odrzucając tym samym podstawową zasadę tejże neutralności - nieprzynależność do bloków politycznych i wojskowych, zmierzają w kierunku pozyskania skuteczniejszych od dotychczasowych gwarancji bezpieczeństwa. Uzyskanie przez Szwecję wpływu na kształt przyszłej architektury bezpieczeństwa europejskiego stwarza możliwość udziału w tworzeniu systemu bezpieczeństwa uwzględniającego również jej potrzeby. Jest to szczególnie istotne w związku z procesem tworzenia Europejskiej Polityki bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Zapobiegnie to niewątpliwie sytuacji jaka miała miejsce po przyjęciu traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie (CFE), w którym Szwecja nie uczestniczyła i który w efekcie okazał się dla niej niekorzystny, gdyż Rosja renegegując ten traktat przyznała sobie, wbrew wcześniejszym ustaleniom i sprzeciwom państw europejskich, tzw. „limity flankowe” umożliwiające rozmieszczenie większej ilości wojsk w rejonie Sankt Petersburga.

Czynnikami, które w najbliższej przyszłości będą modyfikować szwedzką politykę zagraniczną i bezpieczeństwa oraz wpływać na jej kształt są:

- dalsze rozszerzenie Sojuszu Północnoatlantyckiego;
- powiększenie Unii Europejskiej;
- wkomponowanie Rosji w proces integracji europejskiej.

Zdaniem szwedzkich polityków dalsze rozszerzenie struktur zachodnioeuropejskich, o ile nie odbędzie się na drodze konfrontacji z Rosją, wzmocni bezpieczeństwo państwa oraz ułatwi mu zaangażowanie w prace na rzecz włączenia do nich krajów aspirujących do członkostwa - głównie Litwy, Łotwy i Estonii. W przyszłości może również być przesłanką do ubiegania się Szwecji o uzyskanie członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim. W przeciwnym razie Szwecja opowie się za własnym - niezależnym rozwiązaniem, które zapewni jej pożądane gwarancje bezpieczeństwa kraju. Pomimo tego stanowiska Szwecja jest obecnie na etapie ostrożnego i stopniowego przeformułowania zasad swej polityki bezpieczeństwa. Takie stwierdzenie zostało

wyrażone w jednym z wywiadów udzielonych przez premiera Szwecji Ingvara Carlssona dla gazety *Dagens Nyheter*. „Po dramatycznych zmianach, które nastąpiły w Europie w ostatnich latach, w czasie pokoju możliwe i pożądane jest nieuczestniczenie w żadnym sojuszu militarnym, natomiast w przypadku konfliktu zbrojnego, w obecnej sytuacji, zachowanie neutralności byłoby wskazane ale trudne do wykonania”.

Celem szwedzkich działań jest dostosowanie polityki bezpieczeństwa do warunków jakie zaistniały w Europie po zakończeniu zimnej wojny oraz rozpoczęciu procesów rozszerzania UE i NATO.

W latach dziewięćdziesiątych uległo w Szwecji zmianie postrzeganie roli Sojuszu Północnoatlantyckiego w tworzeniu architektury bezpieczeństwa europejskiego. Mimo początkowego wstrzeźliwego stosunku do programu Partnerstwo dla Pokoju, Szwecja włączyła się do tej formy współpracy z NATO, z uwagi na korzyści, związane m.in. ze wspólnymi ćwiczeniami. Zaletą PdP, zdaniem szwedzkich polityków, jest to, że współpraca w jego ramach nie zakłada automatyzmu w sprawie członkostwa w NATO. Program PdP, zakładający współpracę w operacjach pokojowych i humanitarnych, stwarza dodatkową szansę na zwiększenie roli Szwecji w kwestiach bezpieczeństwa europejskiego. Obecnie PdP postrzegane jest jako najefektywniejsze forum rzeczywistej współpracy z Sojuszem, w której uczestniczy zarówno USA, jak i Rosja. Równie ważny w tym kontekście, w opinii szwedzkich polityków, jest udział Szwecji w znajdujących się pod dowództwem NATO siłach SFOR w Bośni i Hercegowinie. Szwecja uważa, że na obecnym etapie jej związku z NATO poprzez udział w programie PdP, zaangażowanie w prace Euroatlantyckiej Rady PdP oraz kontrybucję do SFOR i KFOR są wystarczające. Wyrazem współpracy Szwecji z NATO było akredytowanie przedstawiciela dyplomatycznego przy Kwaterze Głównej NATO w Brukseli.

Szwecja aprobuje stopniowy proces rozszerzenia NATO na wschód. Jego otwarty niekonfrontacyjny przebieg pozwoli jej przygotować własną opinię publiczną do możliwości całkowitego zerwania z polityką bezaliansowości w przypadku przyjęcia w przyszłości państw bałtyckich i Finlandii do Sojuszu. Zwraca jednak uwagę brak umieszczenia w deklaracji rządowej nt. polityki zagranicznej z 11.02.1998 r. bezpośredniego odniesienia do wyboru własnej opcji bezpieczeństwa. W opinii szwedzkich kół rządowych kwestia dalszego rozszerzenia NATO o kraje aspirujące do członkostwa w organizacji niesie z sobą ryzyko i może być czynnikiem antagonizującym, uniemożliwiającym znalezienie wspólnej płaszczyzny porozumienia między wspólnotą euroatlantycką a Federacją Rosyjską. Pomimo tych obaw Szwecja aktywnie wspiera

włączenie państw bałtyckich do euroatlantyckich struktur gospodarczych i bezpieczeństwa. Ten dysonans w ocenie i podejmowanych działaniach wywołany jest z jednej strony chęcią unikania i zapobiegania potencjalnym sporom pomiędzy wspólnotą euroatlantycką a Federacją Rosyjską podobnym do tego, który wystąpił na tle rozwoju sytuacji w Kosowie, z drugiej zaś, pragnieniem włączenia Litwy, Łotwy, Estonii do struktur euroatlantyckich. W związku z powyższym można przypuszczać, że rola i miejsce Szwecji w polityce bezpieczeństwa europejskiego zostanie określona dopiero po przyjęciu ostatecznych regulacji związanych z przyszłą architekturą bezpieczeństwa w Europie. W jakim stopniu Szwecja będzie jej aktywnym współkreatorem i uczestnikiem trudno obecnie jednoznacznie określić.

7.3. System polityczny

Przez ponad pół wieku głównym aktorem na szwedzkiej scenie politycznej była Szwedzka Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza (SPR), która tylko dwukrotnie utraciła władzę (w latach 1979 - 1982, 1991 - 1994). Na niej spoczywał ciężar odpowiedzialności za państwo i kształtowaną politykę neutralności. W okresie powojennym do 1990 r. SPR za najlepszy sposób zapewnienia bezpieczeństwa kraju uznawała politykę bezaliansowości ukierunkowaną na zachowanie neutralności w czasie wojny. Tę politykę, „neutralności faktycznej”, popierano działaniami wewnętrznymi m.in. rozbudową systemu obrony oraz stałą modernizacją armii. Dużą uwagę przywiązywano do stosunków politycznych i ekonomicznych z zagranicą, traktując je jako priorytetowe. Najbardziej uwidaczniało się to w uchwałach kongresu SPR, które w swej zasadniczej treści nie zmieniły się do dnia dzisiejszego. Na to, a nie inne stanowisko Szwecji wpłynęły doświadczenia historyczne, położenie geograficzne i strategiczne. Elementarnymi zasadami bezpieczeństwa państwa w rozumieniu socjaldemokratów były: bezaliansowość; własny wkład w zachowanie pokoju - inicjatywy na rzecz odprężenia, rozbrojenia i współpracy w Europie Północnej; uwiarygodnienie szwedzkiej poprzez stałe wzmacnianie systemu obronnego kraju; aktywna polityka pomocy krajom rozwijającym się.

Polityka „odstraszania”, która obowiązywała do początku lat osiemdziesiątych została zmodyfikowana i przeformowana w oparciu o Kartę ONZ. Inicjatorem tego pomysłu był Olof Palme - premier i przywódca szwedzkich socjaldemokratów, który we współpracy z Egonem Bahrem stworzył pojęcie „wspólnego bezpieczeństwa” twierdząc, iż wielkie mocarstwa mimo rozbieżności interesów, posiadają jeden wspólny cel - zapobieżenie wojnie jądrowej oznaczającej koniec cywilizacji. Sprawie umocnienia

neutralności Szwecji służyły wieloletnie i wielostronne działania jej przywódców, T. Erlandera i O. Palmego, oraz szwedzkiej dyplomacji realizujących koncepcję „aktywnej neutralności”. Dzięki temu Szwecja w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych przyczyniła się do odprężenia między Wschodem a zachodem. Rozbrojeniem i kontrolą zbrojeń w skali europejskiej i globalnej. Warto również zaznaczyć udział szwedzkich polityków w prowadzeniu na forum międzynarodowym (dag Hammarskjöld na stanowisku Sekretarza generalnego ONZ, działalność Olafa palmego). Stwarzało to możliwość odgrywania odmiennej roli przez państwo neutralne, które z definicji powinno być pozbawione własnego zdania i ideologii, pozwalając Szwecji realizować politykę „aktywnej neutralności”.

Od 1945 r. do chwili obecnej Socjaldemokratyczna Partia robotnicza wraz z partiami będącymi w opozycji (centrowymi i konserwatywnymi) prowadziła jednolitą politykę bezpieczeństwa co wynikało z wspólnie przyjmowanych ustaleń. W dziedzinie polityki wojskowej szwedzcy socjaldemokraci postawili na struktury silnego systemu obronnego opartego na lotnictwie, obronie terytorialnej, marynarce wojennej, nie rezygnując przy tym do końca lat sześćdziesiątych z wyprodukowania własnej broni nuklearnej. Polityka socjaldemokratów dążyła do zapewnienia Szwecji jak największej suwerenności, nie wahając się przed wykorzystaniem wszelkich dostępnych środków w realizacji tego celu. Dopiero od początku lat dziewięćdziesiątych można zauważyć pewne odejście szwedzkich socjaldemokratów od własnej aktywnej polityki obronnej na rzecz bezpieczeństwa zbiorowego, opartego na instytucjach ponadnarodowych.

W latach 1945 - 1991 drugą partią na szwedzkiej arenie politycznej - z uwagi na swe powiązania z partią socjaldemokratyczną - była Partia Lewicy (komuniści). Sprzeciwiali się oni wzmocnieniu potencjału obronnego Szwecji uważając, iż państwo neutralne nie jest zagrożone ze strony byłego Związku radzieckiego. Takie stanowisko komunistów było jednak odosobnione i w głosowaniach w Riksdagu nad wydatkami na obronność stanowili mniejszość, gdyż SPR wraz z partiami centrowymi i konserwatywnymi miała wypracowane stanowisko w tej kwestii. Wyrzeczenie się przez szwecję polityki neutralności na początku lat dziewięćdziesiątych poprzez przystąpienie do Unii Europejskiej stało na przeszkodzie dalszej współpracy PL-K z SPR.

W przeciwieństwie do komunistów, dla korzyści wynikających z przynależności do Europejskiej Współpracy Gospodarczej, Umiarkowana Partia Koalicyjna (UPK) gotowa była porzucić neutralność Szwecji i w sposób formalny związać się z Europą Zachodnią. Dlatego też przed referendum nad przystąpieniem Szwecji do Unii Europejskiej UPK

opowiedziała się za przyłączeniem do tej organizacji i w tym celu połączyła soje siły z socjaldemokratami. Również Partia Centrum opowiadała się za zachowaniem neutralności i bezaliansowości, lecz część działaczy poparła przystąpienie Szwecji do Unii Europejskiej.

7.4. Ocena polityki bezpieczeństwa narodowego

Konkretne decyzje składające się na wymiar formalny polityki bezpieczeństwa (deklaracje i oświadczenie parlamentu, rządu, partii) oraz wymiar faktyczny (realizacja postanowień) były wypracowane w procesie negocjacji w sposób formalny i nieformalny w kręgach władzy. W sferze formalnoprawnej organem odpowiedzialnym za kreowanie polityki bezpieczeństwa szwecji był Riksdag, a w nim dwie komisje - Komisja Spraw Zagranicznych i Komisja Obrony. Skład tych komisji odpowiadał układowi partyjnemu parlamentu, a postanowienia tam przyjęte miały charakter wiążący.

Mimo utrzymujących się rozbieżności w kwestii przynależności do UE oraz pogłębiania współpracy z NATO wszystkie partie aprobują współdziałanie Szwecji z innymi krajami. Efektem tego podejścia jest udział Sił Zbrojnych Szwecji w operacjach pokojowych ONZ i OBWE.

Szwedzkie kręgi decyzyjne i opiniotwórcze generalnie zaaprobowały nowy ład instytucjonalny w Europie zaoferowany na początku lat dziewięćdziesiątych przez NATO.

Szwedzkim partiom politycznym odpowiada ten system, jednak w szwedzkiej polityce istnieje pewna niekonsekwencja w podejściu do przyszłej architektury bezpieczeństwa europejskiego oraz współdziałania Szwecji z euroatlantyckimi strukturami bezpieczeństwa. Wśród szwedzkich polityków istnieje bowiem przekonanie, że wprawdzie dotychczasowy model bezpieczeństwa kraju, oparty na polityce neutralności jest już nieaktualny w związku ze zmianami jakie zaszły w Europie, jednak nie należy go natychmiast zastępować przez inny, nie dający - ich zdaniem - równorzędnych bądź mocniejszych gwarancji bezpieczeństwa. Od kilku lat wśród elit socjaldemokratycznych oraz centroprawicowych trwa proces przewartościowania zasad i podstaw opartych na doktrynie neutralności polityki, jednak efekty wewnątrzpartyjnych dyskusji ze względów polityki wewnętrznej nie są eksponowane. Wprawdzie badania opinii publicznej wskazują na słabnący sprzeciw społeczeństwa szwedzkiego wobec ewentualnego porzucenia zasady nieuczestniczenia w sojuszach militarnych, lecz istnieje świadomość, że wszelkie gwałtowne zwroty polityki zagranicznej stwarzałyby dla największych partii - socjaldemokratów i konserwatystów - ryzyko odpływu części elektoratu do partii

opowiadających się zdecydowanie za zachowaniem kanonów szwedzkiej polityki zagranicznej z przeszłości. Ponadto, jednoznaczny wybór przyszłego modelu bezpieczeństwa opartego na strukturach euroatlantyckich, przekreśla szansę na obranie własnej drogi w tej kwestii i stwarza możliwość ewentualnej konfrontacji z Rosją, co nie leży w interesie Szwecji. Takie stanowisko wynika ze szwedzkich doświadczeń historycznych, jak i pewnej niewiadomej co do przyszłego modelu bezpieczeństwa europejskiego. W związku z powyższym, Szwecja sukcesywnie modernizuje swoje siły zbrojne, co sprawia że zachowują one stały poziom gotowości do obrony kraju. Mimo redukcji wydatków na obronność i restrukturyzację armii, posiada ona wysokie walory bojowe. Umożliwia to szwecji utrzymanie pozycji państwa niezależnego, nie opowiadającego się po stronie jakiegokolwiek sojuszu polityczno - wojskowego.

8. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO NORWEGII

Ścisłe związki Norwegii ze wspólnotą państw euroatlantyckich, zapoczątkowane w 1949 r. przystąpieniem do Sojuszu Północnoatlantyckiego, są priorytetem jej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Nie oznaczają jednak uczestnictwa we wszystkich strukturach współpracy państw Zachodu.

Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony, zasadniczy element relacji jakie zachodzą między Sojuszem Północnoatlantyckim – Unią Zachodnioeuropejską – Unią Europejską, jest obecnie jedną z najważniejszych kwestii, na której skupia się norweska polityka zagraniczna i bezpieczeństwa.

Istotną rolę w rozwiązywaniu konfliktów i sporów na kontynencie europejskim, w przekonaniu Norwegii, ma do odegrania Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która jest forum wymiany poglądów na temat problematyki bezpieczeństwa.

Norwegia aktywnie uczestniczy we współpracy regionalnej w ramach takich struktur jak: Rada Nordycka, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Euroarktyczna Rada Państw Morza Barentsa. Dzięki nim wywiera wpływ na kierunki rozwoju i realizacją polityki regionalnej, rozwój obszarów bezpośrednio sąsiadujących z norweskim terytorium oraz umacnianie stabilności i bezpieczeństwa, szczególnie na obszarze byłego Związku Radzieckiego.

8.1. *Ogólna charakterystyka Norwegii*

Norwegia (pełna nazwa Królestwo Norwegii) to państwo leżące w Europie Północnej, na Półwyspie Skandynawskim, do którego należą archipelagi Lofoty i Vesteralen, grupa wysp arktycznych Svalbard (m.in. Spitsbergen, Wyspa Niedźwiedzia) oraz trzy terytoria znajdujące się na półkuli południowej: Ziemia Królowej Maud na Antarktydzie, Wyspa Bouveta na południe od Afryki oraz Wyspa Piotra I na południowy zachód od przylądka Horn.

Norwegia jest krajem wyżynno-górzystym. Ponad 50% powierzchni kraju leży powyżej 600 m n.p.m. 2/3 kraju zajmują Góry Skandynawskie. Niewielkie niziny występują głównie na wybrzeżach i w południowej części kraju. Linia brzegowa liczy 21 929 km i jest dobrze rozwinięta, tworzy liczne wąskie i głębokie zatoki morskie o znacznej długości zwane fiordami. Wzdłuż północno-zachodnich wybrzeży znajdują się liczne wyspy. Norwegia kontynentalna graniczy ze Szwecją (długość granicy 1619 km),

Finlandią (727 km) i Rosją (196 km). Powierzchnia całkowita Królestwa Norwegii wynosi 386 974,6 km² (pomijając terytoria znajdujące się na półkuli południowej, które mają inny status prawno-międzynarodowy, terytorium tego państwa wynosi 323 894,6 km²), a liczba mieszkańców 4,425 mln. Administracyjnie dzieli się na 18 okręgów (zwanymi *fylker*) i jedno miasto wydzielone – Oslo (stolicę państwa). Językiem urzędowym jest norweski, zaś dominującą religią – luteranizm.

Współczesna Norwegia to kraj postindustrialny, który aktywnie uczestniczy w procesach zachodzących na kontynencie europejskim. Pomimo odrzucenia członkostwa w Unii Europejskiej, nie skupia się wyłącznie na sprawach wewnętrznych. W sposób aktywny bierze udział w pracach i przedsięwzięciach na rzecz umacniania stabilizacji i bezpieczeństwa w ramach Rady Nordyckiej, Rady Państw Morza Bałtyckiego i innych strukturach międzynarodowych.

Pierwszymi mieszkańcami dzisiejszej Norwegii (w początkach naszej ery) byli myśliwi, którzy z czasem zaczęli tworzyć małe grupy społeczne – plemiona. Rozproszone plemiona Normanów, zwanych później Norwegami, Norvegh lub też Wikingami zostały zjednoczone w toku krwawych walk. W 872 r. rody i klany Wikingów stworzyły wczesnofeudalne państwo norweskie, w skład którego wchodziły obszary dzisiejszej Norwegii, Szwecji oraz Wyspy Owce, Szetlandy, Orkady, Hebrydy, Islandia, Grenlandia, część Szkocji i Irlandii. Klęski Norwegów pod Clontarf w 1014 r. i Stamford Bridge w 1066 r. położyły kres dominacji Wikingów w północno-wschodniej części kontynentu europejskiego.

W 1907 r. Norwegia wraz z Wielką Brytanią, Francją, Niemcami i Rosją podpisała traktat o integralności, który stał się podstawą norweskiej polityki neutralności.²² Tym samym upodobniła się do dwóch pozostałych państw skandynawskich - Danii i Szwecji - które w tym czasie prowadziły także taką politykę. Wybuch I wojny światowej sprawił, że Norwegia zmuszona była podjąć działania uniemożliwiające wciągnięcie jej w konflikt. Z jednej strony było to oficjalne oświadczenie rządu o zachowaniu neutralności, z drugiej zaś mobilizacja norweskiej marynarki wojennej oraz załóg przybrzeżnych twierdz i umocnień.

Pomimo neutralności, w trakcie pierwszej wojny światowej Norwegia poniosła dotkliwe straty wśród marynarzy floty handlowej oraz pływających pod jej banderą statków.²³ Były one wynikiem ataków niemieckich okrętów podwodnych, które nie

²² Traktat o integralności Norwegii zobowiązywał Francję, Niemcy, Rosję, Wielką Brytanię do ochrony Norwegii i udzielenia jej pomocy w wypadku zagrożenia. Ze swej strony Norwegia zobowiązała się, że nie odstąpi żadnej części swego terytorium jakimkolwiek państwu.

²³ W trakcie pierwszej wojny światowej zginęło ponad 2000 norweskich marynarzy, zaś flota handlowa Norwegii poniosła dotkliwe straty w tonażu (1 300 000 BRT).

respektowały neutralności norweskich statków z uwagi na korzyści jakie przynosiła działalność floty Norwegii państwom ententy. Dlatego w 1917 r. Norwegia rozważała, czy nie zrezygnować ze swej neutralności i nie przyłączyć do państw ententy. Jednak odpowiednie działania ograniczające dalsze straty powstrzymały realizację tego zamierzenia. Po przystąpieniu Stanów Zjednoczonych do wojny, w skutek amerykańskiego nacisku zostało podpisane porozumienie znacznie ograniczające eksport norweskich surowców do Niemiec. Ten fakt, jak i współpraca Norwegii z Wielką Brytanią, której skutkiem były ataki niemieckich łodzi podwodnych świadczy, że norweska polityka zagraniczna w okresie pierwszej wojny światowej była tylko częściowo neutralna.

Po pierwszej wojnie światowej pozycja międzynarodowa Norwegii uległa wzmocnieniu. Było to wynikiem działań floty handlowej, która dopomogła w pokonaniu państw centralnych, jak i sukcesem norweskiej dyplomacji. Wyrazem uznania dla nowej roli Norwegii w polityce międzynarodowej było przyznanie jej archipelagu Spitsbergen oraz Wyspy Niedźwiedziej na mocy podpisanego 9 lutego 1920 r. „Traktatu dotyczącego Spitsbergenu”. Traktat ten ma bardzo szczególny charakter. Stanowi bowiem, że obszar Svalbardu jest terytorium norweskim, na którym państwa – sygnatariusze traktatu mają prawo prowadzić działalność przemysłową, górnictwem, naukową, handlową oraz rybacką. Natomiast żadne państwo, w tym Norwegia, nie ma prawa wykorzystywać tego terenu dla jakichkolwiek celów militarnych. Stąd też obecność rosyjskich (w przeszłości radzieckich) kopalni węgla kamiennego na de facto terytorium Norwegii.

Wraz z zakończeniem pierwszej wojny światowej w najbliższym otoczeniu Norwegii zaszły radykalne zmiany. W 1918 r. Finlandia odzyskała niepodległość, uległ również zmianie status międzynarodowy Islandii, która stała się suwerennym państwem powiązanym unią personalną z Danią. W 1920 r. Norwegia wraz z pozostałymi krajami nordyckimi została jednym z trzynastu państw neutralnych przyjętych do Ligi Narodów. Nim to jednak nastąpiło odbyła się ogólnonarodowa debata, czy należy ubiegać się o członkostwo w tej organizacji. Ostatecznie zwyciężyło przekonanie, że w nowej rzeczywistości brak udziału w Lidze Narodów oznaczać będzie marginalizację oraz międzynarodową izolację. Członkostwo w LN utrwaliło więzi polityczne, gospodarcze i kulturalne Norwegii nawiązane w czasie pierwszej wojny światowej z wieloma państwami, a przede wszystkim z Wielką Brytanią i państwami skandynawskimi i stało się, fundamentem ich przyszłej „współpracy nordyckiej”. Słabość Ligi Narodów, brak zaufania do polityki mocarstw zachodnich i nasilające się od połowy lat trzydziestych napięcie międzynarodowe sprawiły, że Norwegia, jako jedno z pierwszych państw, dostrzegła coraz bardziej realną groźbę wybuchu wojny.

W celu ustabilizowania obszaru Europy Północnej, z norweskiej inicjatywy, państwa skandynawskie podpisały umowy dwustronne zobowiązujące je do załatwiania wszelkich spornych problemów na drodze mediacji. Miało to zapobiec wciągnięciu Danii, Finlandii, Islandii, Norwegii, Szwecji w konflikt europejski.

Wysiłki te, w realiach drugiej wojny światowej, okazały się jednak niewystarczające. Po agresji III Rzeszy na Polskę, przystąpieniu do wojny Wielkiej Brytanii i Francji, wybuchu wojny radziecko-fińskiej, geostrategiczne znaczenie Norwegii sprawiło, że została ona wciągnięta w ogólnoeuropejski konflikt. 8 kwietnia 1940 r. oddziały Wehrmachtu przystąpiły do ataku na Danię i Norwęgę. W wyniku przegranej kampanii, 7 czerwca król Norwegii opuścił kraj udając się wraz z rządem na emigrację do Wielkiej Brytanii. Zostały tam również ewakuowane znaczne oddziały norweskich wojsk lądowych, sił morskich i powietrznych.

W trakcie II wojny światowej Norwegia konsekwentnie opowiadała się po stronie aliantów, mimo że już w pierwszym okresie okupacji III Rzesza starała się utworzyć na norweskim terytorium rodzaj protektoratu z kolaboracyjnym rządem Yidkuna Quislinga w roli premiera. Efektem jego działań było m.in. powstanie na terenie Norwegii obozów przejściowych (będących filiami obozów koncentracyjnych) oraz oddziałów wojskowych walczących po tronie hitlerowskich Niemiec. Ostateczny kres okupacji położył powrót 14 maja 1945 r. rządu emigracyjnego oraz, 7 czerwca 1945 r., króla Norwegii.

Norwegia jest państwem monolitycznym zamieszkałym w 98% przez Norwegów. W północnej części kraju zamieszkuje ok. 30 tys. Lapończyków i Finów.

Ludność (ok. 70%) skupiona jest głównie w południowej części kraju w regionie Oslofiordu oraz w większych ośrodkach miejskich: Bergen, Trondheim i Stavanger. Około 45% ludności mieszka w miastach, pozostała w niewielkich, zazwyczaj nadmorskich osadach. Około 93% społeczeństwa jest wyznania luterańskiego, lecz ponad połowa nie bierze czynnego udziału w życiu religijnym. Średnia 13 osób na km², sprawia, że Norwegia po Islandii posiada najmniejszą gęstość zaludnienia w Europie.

W 1999 r. ludność tego kraju liczyła 4 425 000 osób. Struktura wiekowa ludności przedstawia się następująco: 24% w wieku do 15 lat, 63% w wieku 16-66 lat, 13% w wieku powyżej 66 lat. Średni przyrost naturalny w ciągu ostatnich dwudziestu lat wynosił 2,2 promila. Norweski system społeczny bez poważniejszych wstrząsów przeszedł transformację w kierunku współczesnej postaci społeczeństwa postindustrialnego, charakteryzującego się demokracją parlamentarną, dominacją wielkiego kapitału oraz ukształtowaną infrastrukturą instytucjonalną właściwą społeczeństwu wysokorozwiniętemu (system ochrony socjalnej, gwarantowane przez państwo ubezpieczenia społeczne). Norweskie

społeczeństwo cechuje się wysoką aktywnością polityczną, której przykładem może być referendum w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej (73% głosujących) czy też wybory parlamentarne w 1997 r. (frekwencja wyborcza wyniosła 77,1%, o 1,3% więcej niż w wyborach 1993 r.).

Na wyniku referendum z 27-28 listopada 1994 r., w którym norweskie społeczeństwo ponownie opowiedziało się za odrzuceniem członkostwa w europejskich strukturach gospodarczych, oprócz interesów gospodarczych zaważyła kwestia tożsamości kulturowej. Stała się ona główną przeszkodą w przyjęciu przez Norwegów członkostwa w Unii Europejskiej, bowiem na kwestie ekonomiczne nałożył się stereotyp kulturowy Norwegów, postrzeganych przez siebie samych jako ludzi twardych, niezależnych, prawych, którzy nie muszą przynależeć do organizacji regulującej ich sposób aktywności zawodowej. Z uwagi na to, w trakcie referendum podziały w norweskim społeczeństwie przebiegały bardziej na płaszczyźnie kulturowej niż ekonomicznej bądź innej. Pogląd, iż mały, lecz niezależny, dobrze sobie radzący naród nie musi „wyciągać ręki” do potężnej europejskiej organizacji wziął górę nad pragnieniem „bycia w Europie”. W związku z tym większość społeczeństwa opowiedziała się przeciw integracji z Unią Europejską. Jednak wybór ten w nieodległej przyszłości może ulec zmianie. W ocenie norweskich kół politycznych kwestia wstąpienia Norwegii do Unii Europejskiej pojawi się w perspektywie roku 2010-2015.

Należy podkreślić, że w Norwegii nie ma istotniejszych sporów zbiorowych oraz rzadko występują spory branżowe pracowników z pracodawcami. Rozstrzygnięcie sporów odbywa się na drodze negocjacji w ramach komisji trójstronnej; pracownicy - pracodawcy - rząd. Umożliwia to autorytet rządu oraz wzajemny szacunek pracodawców i pracobiorców. Wynika zaś z wysokiej kultury politycznej norweskiego społeczeństwa, która zapobiega ewentualnym negatywnym skutkom zwolnień grupowych oraz związanych z nimi perturbacji społecznych. Charakterystyczną cechą Norwegów jest przywiązanie do rządu oraz głębokie poczucie obowiązku. Nie tylko w życiu prywatnym, lecz również politycznym.

Należy podkreślić, iż rzeźba terenu, klimat, odległe przestrzenie spowodowały powstanie wielu dialektów języka norweskiego, które dopiero w XIX wieku zaczęto unifikować. Obecnie, oficjalnie używa się dwóch dialektów: „urzędniczo-kupieckiego”, charakterystycznego dla ośrodków miejskich, oraz „wiejskiego”, bliskiego dawnemu językowi staronordyckiemu. Zamierzenia, by oba dialekty stworzyły jednolity język są w ocenie samych Norwegów kwestią kilku pokoleń oraz dalszej unifikacji norweskiego społeczeństwa.

Do odzyskania niepodległości w 1905 r. Norwegia pozostawała krajem zacofanym ekonomicznie. Ten stan rzeczy uległ zmianie na początku XX wieku. Wówczas szczególnego znaczenia nabrała norweska flota rybacka, która w tym czasie stanowiła główne źródło dochodu narodowego Norwegii. W oparciu o nią rozwinął się norweski przemysł przetwórczy.

Po drugiej wojnie światowej, zniszczona gospodarka Norwegii została w pewien sposób wzmocniona poprzez przejęcie przez państwo dużych przedsiębiorstw, kopalni, stocznii i hut, zwłaszcza z kapitałem niemieckim. Tym niemniej, gospodarka Norwegii pozostała i w dalszym ciągu jest najmniejszą z krajów skandynawskich. Sytuację ekonomiczną kraju w znakomity sposób polepszyło odkrycie w latach siedemdziesiątych złóż ropy naftowej oraz gazu ziemnego w wodach terytorialnych i strefie ekonomicznej Norwegii, która wynosi nieco ponad 1 mln km². Od tej pory Norwegia stała się jednym z najbogatszych krajów Europy, a gospodarowanie złożami ww. surowców mineralnych jest bardzo efektywne. Ich racjonalne wydobywanie służy rozwijaniu innych gałęzi gospodarki narodowej, a także zapewnieniu perspektyw rozwoju ekonomicznego po wyczerpaniu złóż.

Norwegia jest rozwiniętym krajem przemysłowo-rolniczym, poza ropą naftową oraz gazem ziemnym posiada również inne liczne surowce mineralne, występujące na ogół w niewielkich ilościach. Należą do nich rudy żelaza (eksploatowane głównie w okręgu Kirkenes), miedzi (eksploatowane koło Loken, Sulitjema, Roros), tytanu, niklu i molibdenu (Knaben), cynku, ołowiu, srebra. Oprócz tego wydobywa siarkę oraz przerabia surowce skalne – wapień i granity. Prawie 100% energii elektrycznej dostarczają elektrownie wodne. Główną rolę w transporcie Norwegii odgrywa żegluga morska, w tym żegluga przybrzeżna.

Obecnie główne gałęzie przemysłu przetwórczego to przemysł elektrochemiczny (produkcja m.in. ciężkiej wody), środków transportu (zwłaszcza morskich), drzewny i celulozowo-papierniczy, hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych (m.in. aluminium), przemysł maszynowy i metalowy. Rolnictwo cechuje wysoki poziom mechanizacji i zużycia nawozów sztucznych. Norwegia ma jeden z najmniejszych w Europie odsetków gruntów ornych, zaledwie 2,6% powierzchni kraju. Łąki i pastwiska zajmują 0,3% ogólnej powierzchni a lasy 25,7%. Rozwinięta jest gospodarka leśna. Tradycyjnym i ważnym działem gospodarki jest rybołówstwo. Norwegia eksportuje maszyny, środki transportu i inne artykuły przemysłowe, produkty rolno-spożywcze. Utrzymuje stosunki handlowe głównie z Wielką Brytanią, Niemcami, Szwecją, Danią i Stanami Zjednoczonymi.

Na początku lat dziewięćdziesiątych norweska gospodarka przeszła okres regresu i dopiero od 1992 r. następuje stopniowy wzrost PKB. W 1992 r. PKB Norwegii wyniósł 112910 mln dol. USA, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosiło 26 343 dolarów USA. Norweskie rezerwy złota wynosiły 1,18 mln uncji zaś rezerwy dewizowe 11,9 mln dol. USA. W 1996 r. Norwegia osiągnęła wzrost PKB w wysokości 4,8% w stosunku do roku poprzedniego, w 1998 r. jej PKB wyniósł 155 mld USD. Przyczynił się do tego głównie dynamiczny wzrost wydobycia i sprzedaży ropy naftowej i gazu ziemnego. Od 1993 r. nastąpił wyraźny spadek bezrobocia - z 6% w 1993 r. do 5,0% w 1995 r. W 1996 r. stopa bezrobocia osiągnęła ponownie 6,6%. W tym samym czasie Norwegia osiągnęła najniższą od ponad trzydziestu pięciu lat inflację, która wyniosła 1,3% (dzięki aktywnej polityce kredytowej).

W 1996 r. bardzo dobre wyniki uzyskano w realizacji eksportu, który zamknął się kwotą 407 mld NOK, co stanowiło wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 15%. Obecnie Norwegia dostarcza ok. 10% gazu na rynek europejski, i w ciągu najbliższych lat planuje podwojenie dostaw. Eksport ropy naftowej osiągnął wartość 161 mld NOK, czyli około 40% całego eksportu krajowego. Znaczny wzrost eksportu nastąpił również w rybołówstwie, przemyśle maszynowym, meblarskim.

Pozostanie Norwegii poza Unią Europejską i zachodzące na świecie zmiany polityczno-ekonomiczne przyspieszyły w sposób naturalny korektę niektórych kierunków norweskiej współpracy gospodarczej z zagranicą. W 1995 r. rząd przyjął „Norweski plan strategiczny dla Azji”, który w sposób kompleksowy przewiduje rozwój wymiany handlowej i współpracy gospodarczej z państwami Azji Południowej, Wschodniej oraz ChRL.

Wahania, które dotyczą norweskiej gospodarki są związane z koniunkturą na rynkach światowych, przede wszystkim północnoamerykańską i azjatycką. W związku z tym należy się spodziewać norweskiej aktywności gospodarczej nie tylko na tradycyjnych rynkach zbytu norweskich produktów i surowców w Europie Północnej i Zachodniej, lecz również w Europie Środkowej. Oznaczać to będzie zwiększenie norweskich inwestycji w tym regionie, koncentrujących się na razie głównie w Polsce.

W wyniku referendum z 27-28 listopada 1994 r. w sprawie przystąpienia do UE Norwegia nie została 1 stycznia 1995 r. członkiem tej organizacji. Negocjacje przedakcesyjne między Norwegią a UE obejmujące: zapewnienie kontroli Norwegii (państwa) nad zasobami ropy w przybrzeżnych akwenach morskich, utrzymanie dotacji dla północnych rejonów rolniczych Norwegii, ochronę praw ludności zamieszkałych na wybrzeżach, kwestie

rybołówstwa, nie przyniosły spodziewanych rezultatów. W związku z tym prężne lobby rybacko-paliwowe (do którego należał m.in. Statoil) opowiedziało się przeciw integracji. Również kwestie tożsamości kulturowej, identyfikowane częściowo z interesami gospodarczymi, były przeszkodą w przyjęciu przez Norwegów członkostwa w UE. Mimo to Norwegia nie musi się liczyć z konsekwencjami tego kroku, gdyż posiada silne ekonomiczne powiązania z państwami Europy Zachodniej regulowane przez układy zawarte między EWG a EFTA; współcześnie między UE a EFTA.

8.2. Polityka zagraniczna

Przełom lat 80 i 90, oznaczający rozpad bloku wschodniego, upadek muru berlińskiego oraz powstanie na obszarze postradzieckim suwerennych państw, spowodował zmiany w dotychczasowej polityce Norwegii. Polegają one na aktywnym włączeniu się tego państwa we współpracę europejską i euroatlantycką na rzecz umacniania stabilizacji, bezpieczeństwa, a także rozszerzenia zachodnich struktur promujących te wartości. Głównymi partnerami Norwegii na arenie międzynarodowej wśród państw wspólnoty euroatlantyckiej są Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Republika Federalna Niemiec; na obszarze byłego Związku Radzieckiego - Federacja Rosyjska oraz Estonia, Łotwa, Litwa; w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej Polska, Czechy, Węgry.

Ścisłe związki Norwegii ze wspólnotą państw euroatlantyckich, zapoczątkowane w 1949 r. przystąpieniem do Sojuszu Północnoatlantyckiego, są priorytetem jej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Nie oznaczają jednak uczestnictwa we wszystkich strukturach współpracy państw Zachodu. Mimo uzyskania w 1959 r. członkostwa w Europejskim Stowarzyszeniu Wolnego Handlu (EFTA), Norwegowie dwukrotnie odmówili przystąpienia do Europejskich Wspólnot Gospodarczych i Unii Europejskiej. Pogłębianie współpracy państw nordyckich jest jednym z podstawowych celów norweskiej polityki zagranicznej. W obszarze szczególnego zainteresowania Norwegii znajdują się kraje wspólnoty euroatlantyckiej oraz organizacje, które współtworzą: Sojusz Północnoatlantycki, Unia Zachodnioeuropejska, Unia Europejska. Wśród państw zachodnich szczególne znaczenie Norwegia przywiązuje do stosunków ze Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią, Republiką Federalną Niemiec oraz Danią, Szwecją, Finlandią i Islandią. Wynika to z jej związków politycznych, gospodarczych, kulturowych jak i – w przypadku państw nordyckich - tradycyjnych więzi kulturowych.

Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony, zasadniczy element relacji jakie zachodzą między Sojuszem Północnoatlantyckim – Unią Zachodnioeuropejską – Unią

Europejską, jest obecnie jedną z najważniejszych kwestii, na której skupia się norweska polityka zagraniczna i bezpieczeństwa. Norwegowie opowiadają się za tym, by Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony była czynnikiem wspierającym działania NATO, przy jednoczesnym zwiększaniu odpowiedzialności państw Europy za bezpieczeństwo kontynentu. To stanowisko wyrażane jest poprzez:

- aktywne wspieranie polityczno-militarnej obecności Stanów Zjednoczonych w Europie;
- umacnianie struktur Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz podejmowanie działań na rzecz ich dostosowywania do nowych wyzwań;
- udział w rozwoju Wielonarodowych Połączonych Sił do Zadań Specjalnych (CJTF).

Istotną rolę w rozwiązywaniu konfliktów i sporów na kontynencie europejskim, w przekonaniu Norwegii, ma do odegrania Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która jest forum wymiany poglądów na temat problematyki bezpieczeństwa. Umocnienie znaczenia tej struktury, poprzez aktywny udział w rozwiązywaniu konfliktów w południowo-wschodniej części Europy, spotkało się z poparciem Norwegii. Wspierała ona w tym zakresie wysiłki Polski, po której objęła przewodnictwo w OBWE na okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1999 r. Norwedzy są jednak przeciwni nadaniu Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie nadrzędnej - w stosunku do innych organizacji - roli, która narzucałaby poprzez tę strukturę kształt architektury bezpieczeństwa europejskiego. Norwegia preferuje obecny system bezpieczeństwa europejskiego oparty na współpracy wzajemnie uzupełniających i wzmacniających się organizacjach międzynarodowych. Umożliwia bowiem rozwój różnorodnych form współpracy międzynarodowej w tym regionalnej.

Norwegia aktywnie uczestniczy we współpracy regionalnej w ramach takich struktur jak: Rada Nordycka, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Euroarktyczna Rada Państw Morza Barentsa. Dzięki nim wywiera wpływ na kierunki rozwoju i realizacją polityki regionalnej, rozwój obszarów bezpośrednio sąsiadujących z norweskim terytorium oraz umacnianie stabilności i bezpieczeństwa, szczególnie na obszarze dawnego Związku Radzieckiego. Jedną z najważniejszych form współpracy regionalnej jest dla Norwegii Rada Nordycka, która ma bardzo istotne znaczenie dla zachowania wspólnej tożsamości państw nordyckich.

Współpraca państw nordyckich w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa realizowana w ramach Rady Nordyckiej rozwinęła się dopiero po rozwiązaniu Układu Warszawskiego i rozpadzie Związku Radzieckiego. Nie bez znaczenia dla dalszego rozwoju

tej współpracy było powołanie nowych instrumentów współpracy wojskowej w postaci programu Partnerstwo dla Pokoju oraz Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa.

Podczas regularnych spotkań ministrów spraw zagranicznych uzgadniane jest stanowisko wobec najważniejszych, aktualnych kwestii polityki zagranicznej. Należą do nich: proces integracji europejskiej, rozszerzenie UE; współpraca z regionami przyległymi (w tym z Rosją); sytuacja na obszarze byłej Jugosławii; negocjacje w sprawie zakazu prób z bronią jądrową oraz aktualne problemy na świecie. Stabilizacja i bezpieczeństwo obszaru Morza Bałtyckiego, w tym państw bałtyckich, jest obiektem szczególnego zainteresowania i aktywności państw skandynawskich.

Ważne miejsce w polityce zagranicznej Norwegii zajmuje Europa Środkowa i Wschodnia. Spośród położonych tu państw wyróżnia trzy kraje: przede wszystkim Polskę oraz Czechy i Węgry. Decyduje o tym potencjał ekonomiczny oraz zaangażowanie norweskiego kapitału, członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim, ten sam co Norwegii status w Unii Zachodnioeuropejskiej, potencjalne członkostwo w Unii Europejskiej.

8.3. System polityczny

Norweski system polityczny kształtował się w sposób ewolucyjny przez blisko dwa stulecia. W efekcie konstytucja Norwegii z 1814 r. jest najstarszą z aktualnie obowiązujących konstytucji europejskich. Stanowi ona, że Norwegia jest państwem wolnym, niezależnym i niepodzielnym. Ustala również, że każdy obywatel ma prawo wyznawać dowolną religię, ustanawiając jednocześnie Kościół Ewangelicko-Luterański kościołem państwowym.

Władzę wykonawczą konstytucja powierza królowi, który nie ponosi odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Odpowiedzialność spoczywa na Radzie Państwa (rządzie). „Król osobiście wybiera Radę spośród obywateli norweskich posiadających prawa wyborcze. Rada składa się z premiera oraz siedmiu członków. Król rozdziela zadania pomiędzy członków Rady Państwa według swojego uznania.” W rzeczywistości, na wniosek premiera, który jest liderem partii mającej najwięcej mandatów w parlamencie, król akceptuje pozostałych członków Rady Państwa. Przepisy konstytucji wymieniają inne prerogatywy monarchy, który:

- jest głową norweskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego;
- sprawuje najwyższe dowództwo armii i floty;
- stosuje prawo łaski;

- zwołuje nadzwyczajne sesje parlamentu; dysponuje prawem weta zawieszającego ustawy Stortingu;
- może brać udział w pracach rządu i przewodniczyć jego obradom;
- mianuje po wysłuchaniu Rady wszystkich urzędników cywilnych, kościelnych i wojskowych;
- wydaje rozporządzenia prowizoryczne, które obowiązują do następnego zwołania Stortingu.

W praktyce, część tych uprawnień jest realizowana przez premiera i rząd, a większość oficjalnych decyzji króla musi być kontrasygnowana przez odpowiedniego ministra.

Ustawy są opracowywane przez Storting, który dzieli się na dwie izby: wyższą zwaną Lanting, składającą się z 1/4 deputowanych, będąca odpowiednikiem senatu i niższą zwaną Odelsting, składającą się z 3/4 posłów. Podziału tego dokonuje się przede wszystkim ze względu na realizację procesu ustawodawczego oraz egzekwowanie odpowiedzialności konstytucyjnej.

Na każdym pierwszym posiedzeniu nowo wybranego Stortingu ma miejsce:

- wybór gremiów kierowniczych Stortingu, Lantingu i Odelstingu, których prezydenci i wiceprezydenci tworzą 6-osobowe Prezydium Stortingu. Prezydium koordynuje całość prac związanych z funkcjonowaniem parlamentu i reprezentuje go w kontaktach z innymi organami państwa;
- wyłonienie 37-osobowej Komisji Wyborczej, której zadaniem jest przygotowanie rekomendacji dotyczących mianowania członków resortowych komisji stałych oraz innych komisji Stortingu. Deputowani zostają podzieleni pomiędzy 12 komisji stałych (m.in. obrony – 10 członków, sprawiedliwości – 10 członków, finansów – 16 członków, spraw zagranicznych i konstytucji – 12 członków, transportu – 14 członków, energii i przemysłu – 16 członków, marynarki i rybołówstwa – 12 członków). Komisja wyborcza wyłania także członków Rozszerzonej Komisji Spraw Zagranicznych i Konstytucji – 26 członków. W skład jej wchodzi: członkowie stałej Komisji Spraw Zagranicznych i Konstytucji, prezydent i wiceprezydent Stortingu, przewodniczący stałej Komisji Obrony, 11 innych członków. Zadaniem Komisji jest omawianie z przedstawicielami rządu najważniejszych kwestii polityki zagranicznej, polityki obronnej i handlu zagranicznego. Posiedzenia Komisji są tajne.

Konstrukcja procesu ustawodawczego (określonego przez konstytucję), w którym ostatnie słowo należy do Stortingu, a monarcha nie posiada weta absolutnego, świadczy, że parlament realizuje suwerenną wolę wyborców, podkreślając wpływ idei suwerenności narodu na praktykę ustrojową. Parlament norweski (165 deputowanych) wybierany jest co 4 lata w wyborach powszechnych i bezpośrednich. Wybory odbywają się zawsze we wrześniu i nie przewiduje się potrzeby przeprowadzania wyborów uzupełniających. Norweski system rządów zachował wiele cech szczególnych, do których należy zakaz rozwiązywania Stortingu przed upływem kadencji oraz łączenia stanowisk w rządzie z mandatami poselskimi.

Rada Państwa (rząd) składa się z premiera oraz 18 ministrów, stojących na czele ministerstw, których liczba jest w Norwegii stała. W poszczególnych ministerstwach istnieją stanowiska sekretarzy stanu, którzy kierują ministerstwami podczas nieobecności ministra lub na jego polecenie. Nie są oni jednak traktowani jak członkowie rządu, nie mogą zasiadać w ławach rządowych Stortingu, a także nie mogą występować na zewnątrz w roli kierowników ministerstw. Na posiedzeniach Rady Państwa oraz Rady Królewskiej (tj. rządu obradującego w obecności króla i pełnoletniego następcy tronu), nieobecnego ministra zastępuje inny minister – członek rządu. Podczas nieobecności szefa rządu, zastępuje go zwyczajowo minister spraw zagranicznych. Rada Państwa ma również uprawnienia konstytucyjne sprawowania rządów za króla i w jego imieniu, jeżeli jest on w podróży po Królestwie i przekazuje takie uprawnienia Radzie Państwa.

Wyrazem demokracji bezpośredniej w Norwegii jest referendum. Pomimo, iż referenda mają tylko charakter doradczy to parlament bierze pod uwagę ich rezultaty.

System wyborczy Norwegii oparty jest w głównej mierze na uregulowaniach ustawy z 1920 r. prawa wyborcze przysługują obywatelom, którzy ukończyli 20 lat. Wybory mają charakter proporcjonalny; okręgi są wielomandatowe, wyborcy oddają głosy na kandydatów z list partyjnych. Listy są układane przez okręgowe konwencje partyjne i z reguły znajduje się na nich więcej kandydatów niż jest mandatów w danym okręgu. Partie nie wystawiają list ogólnokrajowych, co daje wzrost znaczenia ugrupowań regionalnych oraz unikalną, niespotykaną w innych państwach o proporcjonalnej ordynacji wyborczej, możliwość posiadania przez poszczególne partie jedno lub kilkuosobowej reprezentacji w parlamencie.

Norwegowie są narodem, który aktywnie angażuje się w życie polityczne i społeczne kraju. Wyrazem tego jest system polityczny kładący nacisk na równouprawnienie różnych grup politycznych oraz rola stowarzyszeń społecznych.

Głównymi partiami politycznymi działającymi w Norwegii są:

- Norweska Partia Pracy (socjaldemokracja). Od drugiej połowy lat trzydziestych do chwili obecnej (z wyjątkiem lat 1965 – 1972) sprawuje nieprzerwanie władzę, wprowadzając w życie swój program, opierający się na redystrybucyjnym systemie ekonomicznym i rozbudowanej ochronie socjalnej społeczeństwa. Partia ta stworzyła podstawy norweskiej polityki zagranicznej po II wojnie światowej, opartej na rezygnacji z neutralności na rzecz ścisłych związków z Zachodem;²⁴
- Partia Centrum. Przedstawiciele partii byli i są rzecznikami ściślejszych związków ekonomicznych z państwami Europy Zachodniej. W trakcie poprzedniego, a także ostatniego referendum była ona aktywnym rzecznikiem przystąpienia Norwegii do Unii Europejskiej;²⁵
- Partia Konserwatywna. Programowo partia ta opowiada się za zachowaniem dominacji sektora prywatnego w gospodarce norweskiej, przeciwna jest budowie sektora państwowego i działalności agend państwowych w sferze ekonomicznej. Opowiada się również za dalszą industrializacją Norwegii. W kwestiach międzynarodowych aprobejuje członkostwo w NATO i popiera ideę przystąpienia Norwegii do Unii Europejskiej;²⁶
- Chrześcijańska Partia Ludowa. Po drugiej wojnie światowej partia ta nie miała dużej reprezentacji w norweskim parlamencie. Jednak w ostatnich wyborach do Stortingu, które odbyły się w 1997 r., preferencje norweskiego społeczeństwa udowodniły, że cieszy się ona znacznym poparciem;²⁷
- Partia Postępu. Opiera się na skrajnej doktrynie liberalnej, zaś jej członkowie są zwolennikami utworzenia Europejskiej Przestrzeni Gospodarczej (kraje EFTA i UE).

²⁴ Norweska Partia Pracy (założona w 1887 r.) – w Norwegii (podobnie jak w innych państwach skandynawskich) od końca XIX w. aż do czasów współczesnych dominująca rolę wśród partii politycznych odgrywała partia socjaldemokratyczna. W swych początkach ruch ten nawiązywał bezpośrednio do idei marksistowskich i rewolucyjnych, jednak z czasem, w wyniku dyskusji programowych i kilku rozłamów, socjaldemokraci przejęli tezę o celowości stopniowego reformowania kapitalizmu w kierunku socjalistycznym, wykorzystując mechanizmy wyborcze i parlamentarne. Kontrowersje dotyczące opcji walki politycznej doprowadziły do wyodrębnienia się z Norweskiej Partii Pracy frakcji komunistycznej i przekształcenia jej w odrębną partię. W drugiej połowie lat dwudziestych pozycja partii socjaldemokratycznej w Stortingu na tyle się umocniła, że stała się ona równoprawnym partnerem dla konserwatystów i liberałów.

²⁵ Partia Centrum – powstała w 1959 r. w wyniku odejścia z Partii Ludowej części liderów, którzy nie zgadzali się na kontynuowanie linii politycznej, związanej z ideologią agraryzmu.

²⁶ Partia Konserwatywna – początki Partii Prawicy sięgają lat 1840-1850, jednak jako partia nowoczesna ukształtowała się w drugiej połowie lat 80-tych XIX w. Po zakończeniu II wojny światowej partia ta stała się reprezentantem interesów i aspiracji politycznych zamożnej burżuazji oraz elity menedżerskiej.

²⁷ Chrześcijańska Partia Ludowa – inicjatywa powołania tego ugrupowania wyszła od Krajowego Związku Farmerów w 1918 r., co było wyrazem niezadowolenia Związku z polityką rządzących wówczas w Norwegii liberałów. Jednak rok 1933 uważa się za datę utworzenia partii w obecnej postaci.

Występują jednak przeciwko przystąpieniu Norwegii do UE, którą uważają za instytucję zbiurokratyzowaną i niepotrzebnie ingerującą w życie obywateli,²⁸

— Partia Lewicy Socjalistycznej. Pomimo posiadania przedstawicieli w Stortingu nie odgrywa istotnej roli w życiu politycznym z uwagi na radykalne, negatywne podejście do kwestii członkostwa w NATO oraz ewentualnego przystąpienia do pozostałych instytucji euroatlantyckich.²⁹

Scena polityczna w Norwegii jest stabilna i silnie ukształtowana. Od chwili zakończenia II wojny światowej rządy w Norwegii sprawuje socjaldemokratyczna Norweska Partia Pracy na przemian z koalicją antyprawicową (z przerwami w latach 1965-71, 1972-73, 1981-86, 1989-90).

W ostatnich wyborach parlamentarnych, które miały miejsce 14 września 1997 r., zwyciężyła Partia Pracy. Nie objęła jednak steru rządów ponieważ jej lider nie był zadowolony z wyników wyborczych i zrezygnował z ubiegania się o fotel premiera.³⁰ Nowy rząd utworzyła koalicja trzech partii centro-prawicowych (Partia Centrum, Chrześcijańska Partia Ludowa i Liberałowie) mająca zaledwie 42 mandaty. Premierem jest desygnowany przez Partię Centrum Kjell Magne Bondevik.

Tabela 8.3.1.

Rozkład sił politycznych w parlamencie Norwegii (1997)

Nazwa partii	Liczba oddanych głosów w %	Liczba mandatów
Partia Pracy	35,2	65
Partia Postępu	15,3	25
Chrześcijańska Partia Ludowa	14,3	25
Partia Konserwatywna	13,7	23
Partia Centrum	8,0	11
Partia Lewicy Socjalistycznej	6,0	9
Liberałowie	4,4	6
Inne	1,6	1

²⁸ Partia Postępu – powstała w 1973 r. Jej program opiera się na skrajnej doktrynie liberalnej (występuje przeciwko ingerowaniu państwa w życie społeczne i ekonomiczne). Na zjeździe partii w 1996 r. zdaniem liderów polityka rządu powinna zostać zaostrożona w celu ochrony rynku pracy i zabezpieczeń socjalnych dla rdzennych Norwegów.

²⁹ Partia Lewicy Socjalistycznej – założona w 1975 r., identyfikuje się z tradycjami komunistycznymi.

³⁰ Od początku lat 80-tych XX w. premierami Norwegii byli: Gro Harlem Brundtland (II – X.1981), Kaare Willoch (X.1981 – V.1986), Gro Harlem Brundtland (V.1986 – X.1989), Jan Peder Syse (X.1989 – X.1990), Gro Harlem Brundtland (XI.1990 – X.1997).

Istotną rolę w życiu politycznym Norwegii odgrywają, poza partiami politycznymi, grupy nacisku. W kwestiach polityki bezpieczeństwa są to organizacje i ruchy społeczne wpływające w znacznym stopniu na ośrodki władzy. Do najważniejszych należy Federacja Norweskich Związków Zawodowych (założona w 1899 r.), będąca największą centralą związkową w Norwegii oraz liczne organizacje pozarządowe, które z jednej strony wspierają system obronny Norwegii, z drugiej wpływają w znacznym stopniu na politykę rządu. Do najbardziej prężnych należą:

- Norweski Komitet Atlantycki. Jego celem jest działanie na rzecz pokoju i porozumienia w ramach NATO, poprzez rozwijanie istniejącej politycznej, obronnej, ekonomicznej i kulturalnej współpracy oraz informowanie o aspektach norweskiej polityki bezpieczeństwa;
- „Naród i Obronność”. Skupia szerokie spektrum norweskich organizacji, grup zawodowych, kulturalnych, humanitarnych i młodzieżowych. Poprzez organizowanie konferencji, kursów, seminariów, wycieczek, wykładów, podróży studyjnych itd., rozpowszechnia się informacje o norweskiej koncepcji obrony totalnej (zarówno w aspekcie militarnym, jak i cywilnym) oraz o norweskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa;
- Ochotniczy Obronny Związek Kobiet Norweskich. Jest organizacją apolityczną, współpracującą z norweskimi organizacjami grup zawodowych, kulturalnych i humanitarnych. Celem działalności organizacji jest:
 - popularyzowanie wiadomości na temat na temat norweskiej koncepcji obrony totalnej;
 - praca w kierunku przygotowywania społeczeństwa do sprostania zadaniom w czasie wojny, klęsk żywiołowych, katastrof itp.;
 - promowanie współpracy między różnymi organizacjami ochotniczymi i władzami odpowiedzialnymi za planowanie obronne.
 - Związek jest także reprezentowany w Cywilnej Radzie Obrony, Połączonej Radzie Kobiet w Siłach Zbrojnych i w Ruchu „Naród i Obronność”. Drugą organizacją kobiecą o podobnym zakresie działania jest Liga Obronna Kobiet Norweskich;
- Norweski Związek Obrony. Organizacja ta pod hasłem „Problem obronności – problemem pokoju” dąży do utrzymywania w społeczeństwie idei i woli obrony kraju. Związek jest organizacją apolityczną i niezależną. Aktywnie uczestniczy w popularyzowaniu wiedzy o obronności;

— Federacja Norweskich Oficerów Rezerwy. Nadrzędnym celem tej organizacji jest wzmocnienie obronności kraju oraz popularyzowanie i promowanie postaw „Obróńcy narodu”. Do innych jego celów należy: wzmocnienie pozycji oficerów rezerwy w społeczeństwie, ochrona praw oficerów rezerwy podczas szkoleń okresowych, podnoszenie kwalifikacji oficerów rezerwy, promowanie współpracy międzynarodowej pomiędzy oficerami rezerwy.

Norweska administracja lokalna jest dwustopniowa. Stopień pierwszy – podstawowy – stanowią 454 jednostki administracyjne, zwane „komunami”. Są one jednocześnie jednostkami samorządu lokalnego. Dzielą się one na 407 gmin wiejskich (*bykommuner*) i 47 gmin miejskich (*herredskommuner*). Drugi stopień administracji składa się z 18 okręgów („fylke”) i okręgu wydzielonego Oslo. Władze tych okręgów są przedstawicielstwem władz centralnych, na terenie którym administrują. Okręgi te są jednocześnie jednostkami samorządowymi (*fylkeskommuner*).

Instytucja przedstawicielska w gminie nosi nazwę kierownictwa gminy (*kommunestyret*). Wybiera ono władzę wykonawczą gminy – prezydium (*formannskapet*). Przewodniczący tego prezydium nosi tytuł kierownika miejscowości (*ordforeren*).

Instytucja przedstawicielska w okręgu nosi nazwę parlamentu okręgowego (*fylkesting*). Wybiera ona władzę wykonawczą – komitet kierowniczy okręgu. Istnieje zasadnicza różnica między charakterem władz gminnych i okręgowych. Gminne są wyłącznie samorządowe, natomiast w okręgu, obok instytucji samorządowych istnieje stanowisko przedstawiciela centralnych władz rządowych. Nosi on tytuł kierownika okręgu (*fylkesmann*) kontroluje działalność tych wszystkich urzędów, które są bezpośrednimi filiami ministerstw i nie podlegają władzom samorządowym. Należą do nich: policja, urzędy prokuratorskie, łączność, urzędy podatkowe, służba zdrowia, ubezpieczenia społeczne, koleje państwowe, część sieci energetycznej, urzędy celne w miastach portowych oraz w tych, w których znajdują się lotniska międzynarodowe, a także niektóre gałęzie przemysłu. *Fylkesmann* pełni ponadto podobną rolę, jaka w ministerstwach spełniają radcy ministerialni – zapewnia ciągłość kierownictwa okręgu, niezależnie od zmian politycznych. *Fylkesmann* jest urzędnikiem państwowym bardzo wysokiego szczebla, który reprezentuje w swoim okręgu całą władzę państwową.

8.4. Polityka bezpieczeństwa narodowego

W 1945 r. Norwegia przystąpiła do Organizacji Narodów Zjednoczonych, upatrując w niej gwaranta pokoju i stabilizacji w powojennej Europie. Jednak już wkrótce norweski

gabinet stanął przed wyborem, który polegał na najkorzystniejszym doborze polityki bezpieczeństwa w związku z rysującymi się podziałami wśród państw europejskich skupionych wokół dotychczasowych sojuszników Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego. Wybór, przed jakim stanęła Norwegia, wymagał rozważenia trzech opcji:

- powrotu do polityki neutralności, która od chwili powstania Norwegii przez sto trzydzieści lat, do wybuchu drugiej wojny światowej, określała jej tożsamość polityczną;
- skorzystania ze szwedzkiej oferty, nawiązującej do XIX-wiecznych idei skandynawizmu, która zakłada powołanie unii obronnej Szwecji, Danii, Norwegii, Islandii;
- opowiedzenia się po stronie USA oraz państw zachodnioeuropejskich tworzących w tym czasie zręb dzisiejszych struktur euroatlantyckich.

W nowych, powojennych warunkach międzynarodowych charakteryzujących się podziałem świata i Europy na dwa odmienne systemy ekonomiczno-społeczne i polityczne oraz pogłębianiem zjawisk zimnej wojny, władze norweskie zakładały, że nieprzynależność do któregośkolwiek z bloków nie zagwarantuje bezpieczeństwa kraju. To przekonanie wiązano z doświadczeniami drugiej wojny światowej, w której Norwegia, państwo neutralne, została zaatakowana i była okupowana do 1945 r. Poglądy te znalazły wyraz w oficjalnych wystąpieniach norweskich polityków, którzy twierdzili, że pozostanie na uboczu, poza powstającymi blokami polityczno-militarnymi, oznacza niepewność co do losów kraju oraz możliwość jego aneksji przez Związek Radziecki lub sprowadzenie do wasala na wzór Finlandii. Argumentami, które przemawiały za obraniem opcji euroatlantyckiej były:

- odmowa sprzedaży przez Stany Zjednoczone nowoczesnego sprzętu wojskowego państwom skandynawskim w przypadku stworzenia przez nie unii obronnej. Po tej odmowie władze norweskie doszły do wniosku, że oparcie bezpieczeństwa na potencjale nordyckim, w tym zbrojeniowym, nie stanowi dostatecznej gwarancji bezpieczeństwa;
- obawy przed wymuszeniem przez ZSRR podpisania przez Norwegię umowy ograniczającej jej suwerenność (podobnej do umowy fińsko-radzieckiej z 1948 r.)³¹;

³¹ O geostrategicznym położeniu kraju decydowała wspólna granica ze Związkiem Radzieckim i możliwość kontroli z wyspy Svalbard przesmyku stanowiącego najkrótszy szlak prowadzący do portów w Murmańsku i Archangielsku oraz w kierunku północnego Atlantyku.

— przewrót lutowy 1948 r. w Czechosłowacji, kiedy siły podporządkowane ZSRR przejęły władzę.

Przystępując do NATO (4 kwietnia 1949 r.), Norwegia stała się jednym z założycieli Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz najdalej wysuniętą na północ, bezpośrednio graniczącą ze Związkiem Radzieckim, europejską częścią paktu. Jej rola w planowaniu obronnym Sojuszu wzrosła wraz z rozbudową przez ZSRR na początku lat sześćdziesiątych nowych portów wojennych oraz instalacji wojskowych na Półwyspie Kola. Starając się uniknąć syndromu państwa granicznego, w 1957 r. Norwegia – świadoma wagi swojego położenia geopolitycznego oraz roli jaką odgrywa w planach strategicznych NATO – wprowadziła zastrzeżenia w umowie z pozostałymi krajami Sojuszu, które dały jej prawo do odrębnego stanowiska wobec stacjonowania i ruchów operacyjnych obcych wojsk na swoim terytorium w czasie pokoju. Nie oznaczało to rezygnacji z obrony północnej flanki NATO. Narzucało jedynie pewne ograniczenia dla działalności wojskowej w postaci: braku zgody na udział niemieckich jednostek we wspólnych ćwiczeniach NATO przeprowadzanych na norweskim terytorium; ustanowienia 500 km strefy od granicy ZSRR w której nie mogły odbywać się ćwiczenia wojsk NATO; braku zgody na stacjonowanie wojsk Sojuszu w okresie pokoju. Te specjalne ograniczenia, noszące miano „polityki bazowej i atomowej”, których istotą jest nie wyrażanie zgody na stacjonowanie wojsk Sojuszu oraz rozmieszczenie broni nuklearnej, chemicznej i biologicznej (A, B, C) na terytorium Norwegii w czasie pokoju obowiązują do dnia dzisiejszego. Ponadto wprowadzają zakaz współpracy z innymi państwami w prowadzeniu badań i doświadczeń z wyżej wymienioną bronią. Norwedzy nie zgadzają się także na wprowadzenie do uzbrojenia norweskich sił zbrojnych środków przenoszenia broni masowego rażenia.

Pomimo braku zgody na stacjonowanie wojsk NATO na obszarze Norwegii, znaczenie położenia geostrategicznego i jej wiarygodności w Sojuszu Północnoatlantyckim wymagało podjęcia działań mających na celu wzmocnienie norweskich zdolności zbrojnych. W tym celu stworzono przygotowane do działań w trudnych norweskich warunkach klimatycznych, wydzielone przez państwa NATO sojusznicze siły wzmocnienia. Przygotowania do wzmocnienia tych sił, prowadzone w czasie pokoju, obejmują przede wszystkim magazynowanie środków materiałowych i ciężkiego sprzętu bojowego na terytorium Norwegii. Najważniejsze magazyny znajdują się w Trondelag w środkowej części kraju. Zgromadzony tam sprzęt przeznaczony jest dla amerykańskiej brygady piechoty morskiej (12 tys. żołnierzy). Oprócz sił amerykańskich do działań na

terytorium Norwegii przygotowane są jednostki kanadyjskie, brytyjskie, niemieckie, holenderskie oraz siły szybkiego reagowania NATO. Mają one tworzyć mieszana grupę, przeznaczoną do wzmocnienia wojsk działających na północnym skrzydle europejskim.

W Norwegii istnieje szeroki konsensus w sprawie fundamentalnych celów norweskiej polityki bezpieczeństwa, do których należą: umacnianie pokoju, zapobieganie wojnie, przyczynianie się do stabilizacji sytuacji bezpieczeństwa, ochrona swobody samostanowienia, ochrona norweskich praw i interesów narodowych poprzez wpływ na międzynarodowy proces współpracy, obrona norweskiego terytorium na lądzie, morzu i w powietrzu przeciwko bezprawnemu wtargnięciu lub atakowi oraz umacnianie proatlantyckiego charakteru struktur obronnych wspólnoty państw zachodnioeuropejskich. Z uwagi na to jej polityka zagraniczna i bezpieczeństwa oparta jest na następujących założeniach: utrzymaniu amerykańskiego potencjału obronnego w Europie, wiodącej roli Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz polityki „otwartych drzwi”; włączaniu Rosji we współpracę instytucji międzynarodowych, w tym w ramach Sojuszu w prace Rady NATO – Rosja; wzmacnianiu znaczenia i rozwijaniu istniejących organizacji bezpieczeństwa europejskiego. W związku z powyższym doktryna bezpieczeństwa Norwegii determinowana jest następującymi założeniami:

- zapewnieniem gwarancji bezpieczeństwa, niepodległości i niezawisłości kraju;
- przynależnością do NATO i jego zintegrowanych struktur wojskowych;
- utrzymaniem struktur organizacyjnych, uzbrojenia oraz rozmieszczenia sił zbrojnych zgodnie z wymogami Sojuszu;
- uznaniem i akceptacją założeń strategii wojskowej NATO;
- obroną terytorium kraju przy pomocy zewnętrznych sił wzmocnienia;
- wymogiem kompatybilności łączności, struktur organizacyjnych i uzbrojenia do standardów NATO.

Zagrożenia bezpieczeństwa Norwegii, jak i cele polityki bezpieczeństwa określone są w przyjętym przez Storting „Białym Dokumencie” nr 16 na lata 1992-1993. Załącznikiem do niego jest rozszerzona koncepcja bezpieczeństwa. Zdefiniowana w nim polityka bezpieczeństwa skierowana jest na śledzenie i zapobieganie zagrożeniom w bezpośrednim zagrożeniu Norwegii, tzn. obserwowanie rozwoju sytuacji bezpieczeństwa w Europie Północnej i analizowanie zagrożeń w procesie współpracy międzynarodowej, które mogą mieć pośredni wpływ na bezpieczeństwo państwa. W oparciu o „Raport Strategiczny dla Sił Zbrojnych (1994-1998)”, w 1998 r. realizowane

były następujące zagadnienia z dziedziny polityki bezpieczeństwa: ocena sytuacji w bezpośrednim otoczeniu państwa (północne rejony Europy, północno-wschodnia Rosja, kraje bałtyckie); udział we współpracy międzynarodowej, ugruntowującej bezpieczeństwo Norwegii; stała modernizacja i podwyższanie kwalifikacji norweskich sił zbrojnych.

Należy podkreślić niezwykle istotną rolę współpracy państw nordyckich w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa realizowaną w ramach Rady Nordyckiej. Została ona zainicjowana dopiero po rozwiązaniu Układu Warszawskiego i rozpadzie Związku Radzieckiego, kiedy to Finlandia uwolniła się od ograniczeń narzuconych traktatem z ZSRR, zaś Szwecja odeszła od sztywnego pojmowania swej neutralności. Nie bez znaczenia dla jej dalszego rozwoju było powstanie nowych instrumentów współpracy wojskowej, umożliwiających pogłębienie wzajemnych stosunków w dziedzinie bezpieczeństwa - programu Partnerstwo dla Pokoju oraz Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa. W nowej rzeczywistości geopolitycznej, uwarunkowanej procesami rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej, kontynuacja i rozwój współpracy nordyckiej w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa jest niezwykle istotna. Pozwala bowiem na wspólne uzgadnianie stanowisk w odniesieniu do aktualnych zagadnień międzynarodowych (poruszanych m.in. na sesjach ONZ, OBWE oraz innych organizacji), współpracę przemysłów zbrojeniowych oraz wzajemną pomoc w realizacji przedsięwzięć.

Od 1990 r. Norwegia aktywnie uczestniczy w kształtowaniu nowych mechanizmów współpracy międzynarodowej w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Szczególnie w odniesieniu do państw regionu Morza Bałtyckiego, w tym przede wszystkim do Litwy, Łotwy i Estonii. We współdziałaniu tym wykorzystuje struktury „wzmocnionego” programu Partnerstwa dla Pokoju oraz Euroatlantycką Radę Partnerstwa. Ugruntowany consensus polityczny w sprawie rozszerzenia zachodnioeuropejskich struktur gospodarczych i bezpieczeństwa sprawia, że Norwedzy poparli podjętą 9 lipca 1997 r. w Madrycie decyzję o rozszerzeniu NATO zaś 3 marca 1998 r. ratyfikowali (jako trzecie państwo) protokoły o przystąpieniu Polski, Czech i Węgier do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Wraz z procesem rozszerzania NATO Norwegia opowiada się za równoległym prowadzeniem dialogu z Federacją Rosyjską. Uważa bowiem, że należy stale informować stronę rosyjską o postępach w powiększaniu Sojuszu oraz wyjaśniać wątpliwości i obawy z tym związane.

Stosunki ze Związkiem Radzieckim, a obecnie z Federacją Rosyjską, zajmowały zawsze szczególne, priorytetowe miejsce w norweskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Po rozpadzie Związku Radzieckiego oraz zmianach na kontynencie

Europejskim w relacjach między obu państwami uwidoczniły się kontrowersje, począwszy od gospodarczych, poprzez militarne, a kończąc na ekologicznych, które wcześniej nie mogły być przedmiotem dyskusji. Poza opisaną we wcześniejszym rozdziale kwestią delimitacji wód na Morzu Barentsa istotnym problemem jest rozlokowanie wojsk Federacji Rosyjskiej na tak zwanej „północnej flance NATO”, w bezpośrednim sąsiedztwie Norwegii. Norwedzy pragną, by siły stacjonujące na Półwyspie Kola oraz wokół Petersburga były jak najbardziej zredukowane. Jest to jednak o tyle trudne, że Rosja nie dysponuje - poza Murmańskiem oraz innymi położonymi w pobliżu bazami - infrastrukturą wojskową umożliwiającą jej prowadzenie działań na Morzu Barentsa, Północnym oraz na Atlantyku. To sprawia, że kwestia ograniczenia stacjonujących w pobliżu norweskich granic wojsk jest niezwykle złożona i trudna.

W stosunkach z Rosją bardzo ważnym elementem jest kwestia składowania na Półwyspie Kola materiałów radioaktywnych, pochodzących w przeważającej mierze z wyeksploatowanych okrętów podwodnych, oraz ich utylizacja. Rząd norweski, po zapoznaniu się w 1994 r. z raportem na temat zagrożeń wynikających ze składowania odpadów radioaktywnych u północnych wybrzeży kraju, w porozumieniu z Finlandią, wyraził gotowość udzielenia Rosji znacznej pomocy finansowej i technologicznej przeznaczonej na utylizację odpadów i zapobieganie degradacji środowiska naturalnego. W grudniu 1995 r. rozszerzono współpracę z Rosją w tej dziedzinie oraz uzgodniono kwestię monitorowania źródeł skażeń radioaktywnych na obszarach północnych i przeciwdziałaniu im. W tym kontekście niebagatelne znaczenie odgrywa zlokalizowany na obszarze Nowej Ziemi rosyjski poligon wykorzystywany do przeprowadzania doświadczeń z taktyczną bronią jądrową. Jego ostateczne zamknięcie, z punktu widzenia norweskich interesów bezpieczeństwa, byłoby najbardziej korzystnym rozwiązaniem. Norwegia, poprzez współpracę dwustronną jak i wielostronną dąży do uregulowania tego problemu, jednak napotyka na trudności w postaci niechęci do podejmowania tej kwestii oraz braku świadomości u Rosjan istoty zagadnienia.

Wśród państw Europy Środkowej Polska jest tym państwem, z którym Norwegia utrzymuje najbardziej rozwinięte stosunki polityczno-wojskowe. Wynika to postępu w integracji Rzeczypospolitej Polskiej z euroatlantyckimi strukturami gospodarczymi i bezpieczeństwa oraz zbieżnych interesów i poglądów na problematykę międzynarodową. Dzieje się tak nie tylko z uwagi na tradycję wzajemnych stosunków sięgających lat dwudziestych, lecz przede wszystkim dzięki dążeniu RP do aktywnego uczestnictwa w ramach wspólnoty państw należących do Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii

Europejskiej, Unii Zachodnioeuropejskiej. Wzrost wzajemnych kontaktów, zarówno w stosunkach dwu- jak i wielostronnych, świadczy o wspólnocie interesów obu państw oraz podobnym postrzeganiu rzeczywistości. Dopiero jednak w 1995 r., po serii wizyt i rewizyt na najwyższym szczeblu, zostały zintensyfikowane stosunki dyplomatyczne i gospodarcze. Przyczyną takiego stanu rzeczy było zorientowanie polskiej polityki zagranicznej na przystąpienie do UE, NATO, UZE oraz na współpracę z sąsiadami. Te priorytety były wówczas pierwszoplanowymi i opóźniały współdziałanie z takimi, dość odległymi, krajami jak Norwegia.

Polsko-norweskie stosunki polityczno-wojskowe od 1990 r. nabierały coraz większej intensywności, lecz z uwagi na położenie geograficzne obu państw kontakty te nie były częste. Zmieniło się to w grudniu 1995 r., kiedy nowy etap współpracy polsko-norweskiej w dziedzinie obronności zapoczątkowano w misji przywracania pokoju w byłej Jugosławii w ramach Brygady Nordyckiej, a następnie Brygady Nordycko-Polskiej. Jej wynikiem była wspólna wizytacja przez ministrów obrony pododdziałów IFOR w marcu 1996 r. Przyczyniło się to do nawiązania ściślejszych kontaktów między resortami obrony, czego rezultatem było ustanowienie 11.09.1996 r. prawnej podstawy współpracy w postaci „Porozumienia między Ministerstwem Obrony Narodowej RP a Ministerstwem Obrony Królestwa Norwegii w sprawie kontaktów i współpracy w dziedzinie obronności”.

Polityka bezpieczeństwa Norwegii, określająca kształt doktryny wojskowej tego kraju, wynika z praw i obowiązków członka Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz założeń obrony państwa w sytuacji konfliktu zbrojnego. Podstawę polityki wojskowej Norwegii stanowią uchwalone przez parlament zasady, nazywane „polityką bazową i atomową”. W myśl tych zasad Norwegia jest przeciwna stacjonowaniu w czasie pokoju na swoim terytorium obcych wojsk, nie zezwala na rozmieszczanie na terytorium kraju broni jądrowej i chemicznej, nie prowadzi żadnych badań i prób z tego typu bronią, a także nie zgadza się na wyposażanie własnych sił zbrojnych w środki przenoszenia broni masowego rażenia.

Podstawowe zadania systemu obronnego sformułowane zostały następująco:

- współpraca z państwami sojuszniczymi w zakresie utrzymywania i rozwijania zdolności do obrony terytorium Norwegii;
- zapewnienie realnych możliwości obrony praw i suwerenności państwa przez utrzymywanie odpowiednio wyszkolonych i wyposażonych sił zbrojnych;
- realizacja podjętych międzynarodowych i wojskowych zobowiązań w zakresie bezpieczeństwa i wspólnej obrony;

— wspieranie realizacji wszystkich zadań, określonych przez społeczeństwo (poprzez parlament) jako priorytetowe.

Z założeń tych wynikają zadania, jakie powinny realizować poszczególne komponenty systemu obronnego Norwegii. Dla sił zbrojnych przewidziano w tym zakresie następujące zadania:

- stała gotowość do obrony przed inwazją obcych sił zbrojnych;
- realizacja programu bezpieczeństwa poprzez wywiad wojskowy, wczesne ostrzeżenie i monitorowanie sytuacji;
- utrzymywanie suwerenności przez militarną obecność we wszystkich rejonach kraju;
- utrzymywanie zdolności do kierowania operacjami w czasie kryzysu i konfliktu zbrojnego;
- utrzymywanie zdolności do współdziałania z siłami wzmocnienia sojuszniczych wojsk;
- udział w sojuszniczych siłach szybkiego reagowania;
- uczestniczenie w operacjach pokojowych ONZ i NATO, a także OBWE i UZE;
- zachowanie stałej gotowości do niesienia pomocy w czasie klęsk żywiołowych i katastrof;
- wprowadzanie w życie postanowień traktatów rozbrojeniowych i innych porozumień wojskowych, a także kontrola ich realizacji;
- aktywny udział w międzynarodowej współpracy wojskowej;
- utrzymywanie systemu obrony terytorialnej.

Zgodnie z Konstytucją Norwegii siły zbrojne mogą być użyte wewnątrz kraju (w celu obrony kraju przed obcą agresją lub w przypadku konfliktu wewnętrznego) lub poza granicami kraju.

8.5. Ocena polityki bezpieczeństwa narodowego

W Norwegii istnieje szeroki konsensus w sprawie fundamentalnych celów norweskiej polityki bezpieczeństwa, do których należą: umacnianie pokoju, zapobieganie wojnie, przyczynianie się do stabilizacji sytuacji bezpieczeństwa i ochrona swobody samostanowienia. Z uwagi na to jej polityka zagraniczna i bezpieczeństwa oparta jest na utrzymaniu amerykańskiego potencjału obronnego w Europie i wiodącej roli Sojuszu oraz włączaniu Rosji we współpracę instytucji międzynarodowych, a także wzmacnianiu znaczenia i rozwijaniu istniejących organizacji bezpieczeństwa europejskiego.

W związku z tym polityka bezpieczeństwa skierowana jest na śledzenie i zapobieganie zagrożeniom w bezpośrednim jej zagrożeniu, tzn. obserwowanie rozwoju sytuacji bezpieczeństwa w Europie Północnej i analizowanie zagrożeń w procesie współpracy międzynarodowej, które mogą mieć pośredni wpływ na bezpieczeństwo państwa.

Współczesna Norwegia to kraj postindustrialny, który aktywnie uczestniczy w procesach zachodzących na kontynencie europejskim. Pomimo odrzucenia członkostwa w Unii Europejskiej, nie skupia się wyłącznie na sprawach wewnętrznych. W sposób aktywny bierze udział w pracach i przedsięwzięciach na rzecz umacniania stabilizacji i bezpieczeństwa w ramach Rady Nordyckiej, Rady Państw Morza Bałtyckiego i innych strukturach międzynarodowych.

Norwegia, realizując program modernizacji i restrukturyzacji swoich sił zbrojnych, dąży do osiągnięcia takich struktur organizacyjnych, które umożliwią wykonanie zadań zarówno w ramach obrony narodowej, jak i w składzie NATO, a wprowadzane wyposażenie wojsk, nowoczesne uzbrojenie i sprzęt wojskowy oraz nowe technologie mają zwiększyć elastyczność użycia sił zbrojnych.

9. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW „TRÓJKĄTA BAŁTYCKIEGO”

Litwa, Łotwa i Estonia ubiegają się o członkostwo w NATO. Wśród wymagań, jakie stawia NATO państwom kandydującym do tej organizacji, istotne miejsce zajmuje osiągnięcie odpowiedniego poziomu rozwoju gospodarczego. Wagę tej kwestii podkreślają opracowane wspólnie przez sojusz i kandydatów dokumenty („Membership Action Plan” - MAP) oraz programy dostosowawcze w ramach Partnerstwa dla Pokoju. Stan gospodarki państw kandydujących do sojuszu będzie rzutował na przyszłe finansowanie sił zbrojnych.

Litwa chce należeć do grona państw demokratycznych. Zdaniem ministra obrony Česlovasa Stankevičiusa „NATO jest organizacją, która zapewnia poczucie bezpieczeństwa”. Podobne argumenty wysuwają inni politycy tego regionu. „NATO jest jedyną strukturą zapewniającą Europie bezpieczeństwo i demokrację” - twierdzi minister spraw zagranicznych Estonii Toomas - Hendrik Ilves. Elity polityczne narodów tak ciężko doświadczonych przez sowiecki totalitaryzm właśnie w Pakcie Północnoatlantyckim szukają gwarancji bezpieczeństwa dla swych odrodzonych państwowości.

Posowieckie państwa pracują nad przystosowaniem swych armii do wymagań NATO. Fakt, że kraje te budują je właśnie od podstaw jest niejako ułatwieniem. Mają one możliwość tworzenia systemu obronnego z myślą o współdziałaniu z NATO. Mimo wszystko tworzenie armii jest dla odrodzonych państw bałtyckich i tak szalenie trudne. Proces transformacji jest kosztowny. Jednak wydatki na obronność systematycznie wzrastają. Na przykład Estonia w 1992 r. przeznaczyła na wojsko 0,71 proc PKB, w tym roku 1,60 proc., a w 2002 ma już być 2 proc. PKB. Nieco mniej przeznaczają na ten cel Łotwa. Natomiast Litwa w 1999 r. przeznaczyła na wojsko 1,5 proc. PKB. W liczbach bezwzględnych wydatki posowieckich państw bałtyckich na armię nie są imponujące, ale trzeba pamiętać o ich kondycji gospodarczej, która szczególnie po załamaniu rubla w sierpniu 1998 r. znacznie się pogorszyła.

Przy takich nakładach trudno liczyć na to, że armie państw bałtyckich szybko staną się nowoczesnymi i dobrze uzbrojonymi formacjami. Nie starczy pieniędzy na zakup nowoczesnego uzbrojenia i stworzenie dobrze wyposażonych oddziałów.

9.1. *Ogólna charakterystyka państw bałtyckich*

Litwa (Republika Litwy, Lietuvos Respublika, Lietuvos) leży w Europie Wschodniej, graniczy z Morzem Bałtyckim, umiejscowiona pomiędzy Łotwą i Rosją.

Granice lądowe: łącznie: 1273 km, kraje graniczące: Białoruś 502, Łotwa 453 km, Polska 91 km, Rosja (Okręg Kaliningradzki) 227 km, długość linii brzegowej: 99 km

Liczba ludności: 3 617 104 (dane z lipca 1997). Grupy etniczne: litewska 80,1%, rosyjska 8,6%, polska 7,7%, białoruska 1,5%, inne 2,1%. 68 % ludności zamieszkuje obszary miejskie, a gęstość zaludnienia wynosi 56,9 mieszkańca na km².

Religie: głównie rzymskokatolicka, inne to m.in. luterańska, rosyjska prawosławna, protestancka, ewangelicka, baptystów, żydowska i islamska. Typ ustroju: niezależna republika demokratyczna, ze stolicą w Wilnie (Vilnius).

Od proklamowania niepodległości w 1990 r. Litwa wprowadza reformy mające na celu likwidację pozostałości po systemie socjalistycznym. Z pomocą MFM oraz innych organizacji międzynarodowych rząd wprowadził zdyscyplinowany program hamowania inflacji, usuwania kontroli cen, zmniejszenia deficytu budżetowego i prywatyzacji. Więcej niż dwie trzecie obiektów przemysłowych Litwy jest już w rękach prywatnych, włącznie z firmami budownictwa mieszkaniowego i rolniczymi. Mimo że nie poddano jeszcze prywatyzacji kilku ważnych przedsiębiorstw „strategicznych”, to nowy rząd już przedstawił plany prywatyzacji wielkich firm transportowych, komunikacyjnych, energetycznych i rurociągów. Choć Litwa ograniczyła swą zależność w handlu zagranicznym od Rosji i innych republik Federacji z 85% w 1991 r. do 40% w roku 1995, to Rosja wciąż pozostaje głównym partnerem handlowym Litwy. Rząd podjął wielkie wyzwanie walki z inflacją, redukując ją z poziomu ponad 1100% w 1992 r. do około 35% w 1995, i 13,5% w roku 1996. Mimo iż rząd dokładał starań, aby utrzymać kurs reform i dyscypliny budżetowej w 1996 r., nowy rząd, który zaczął działalność w 1996, odziedziczył wysokie długi za dostawę energii. Litwa musi wykorzystać swoje atuty, aby się rozwijać. Należy tu wymienić jej strategiczne położenie – zawsze czynny port w Kłajpedzie, węzeł drogowy i kolejowy w Wilnie, łączący ten region ze wschodnią Europą, Białorusią, Rosją i Ukrainą. Ponieważ brak tu najważniejszych zasobów mineralnych, Litwa będzie ciągle zależna od importu paliw i surowców.

Litwa jest największym z trzech państw bałtyckich, do których obok Litwy należą jeszcze Łotwa i Estonia. Terytorium Litwy (65,300 km²) jest większe niż terytorium Belgii, Danii, Holandii czy Szwajcarii; 70 % powierzchni stanowią grunty orne, lasy pokrywają 27,6 % powierzchni kraju. Obszary wiejskie składają się z równin i terenów pagórkowatych. Ponad 2,800 jezior zajmuje 1,5 % całkowitej powierzchni kraju, na terenie Litwy płyną się 722 rzeki. Litwa posiada 99 km linii wybrzeża wykorzystywanego przede

wszystkim do celów rekreacyjnych. Kłajpeda należy do jednych z większych miast na wybrzeżu Morza Bałtyckiego.

Klimat jest wypadkową klimatu morskiego i kontynentalnego. średnia temperatura w styczniu w ciągu dnia wynosi - 4,90 C, w lipcu +17,20 C. Okres wegetacji roślin trwa od 169 do 202 dni;

Do największych miast Litwy należą: Vilnius - Wilno (576,000 mieszkańców), Kaunas - Kowno (415,000), Klaipeda - Kłajpeda (203,000), Siaulias - Szawle (147,000) oraz Panevezys - Poniewież (132,000).

Urzędowym językiem kraju jest język litewski, wywodzący się z Sanskrytu, który należy do bałtyckiej rodziny języków indoeuropejskich.

Jednostką walutową Litwy jest lit, który równy jest 100 litewskim centom. Wszystkie pieniądze będące w obiegu muszą mieć pokrycie w rezerwach walutowych Banku Litwy.

Święta państwowe. 16 lutego (Odzyskanie Niepodległości); 11 marca (Restauracja Państwowości Litwy); 6 lipca (Koronacja Mindaugasa).

Do krajów Unii Europejskiej Litwa kieruje 47 proc. swojego eksportu i 37,4 proc. importu. Polska Huta szkła WARTA S.A. zainwestowała w Poniewieżu w tamtejszą hutę 25 milionów litów (ok. 6,25 mln dolarów). Po roku działalności obroty spółki przekroczyły 100 mln litów (25 mln dolarów). Większość (blisko 80 proc.) produkcji sprzedawana jest do Skandynawii. Bezrobocie na Litwie w 1999 roku nie przekroczyło 10 proc.

„Optymistycznie oceniam dwustronne kontakty handlowe i gospodarcze. Oprócz będących w realizacji i planowanych strategicznych projektów w dziedzinie energetyki i transportu wzrasta aktywność przedsiębiorców czy bankowców obu krajów, wciąż opracowywane są nowe plany inwestycji i wspólnej działalności. Uważam, że moglibyśmy jeszcze lepiej wykorzystać możliwości w tej dziedzinie usuwając ostatnie przeszkody utrudniające pomyślną współpracę. Wolny przepływ towarów, usług i kapitału już dziś powinien stanowić nie tylko normę stosunków w Unii Europejskiej, lecz także między naszymi państwami jako przyszłymi jej członkami.” - powiedział Valdas Adamkus, Prezydent Litwy w wywiadzie dla „Polityki”. „Uzależnienie Litwy od Rosji jest faktem, ale gdy mieliśmy kłopoty z dostawami ropy naftowej z Rosji, zbudowaliśmy w Butidze nowoczesny terminal naftowy dla tankowców. Pokazaliśmy, że potrafimy się usamodzielnąć. Trzydzieści procent akcji rafinerii sprzedaliśmy Amerykanom, którzy zajęli się jej zarządzaniem. Mamy jednak decydujący głos. Kupujemy rosyjską ropę. To opłaca się najbardziej. Sztuka polega na tym, aby dawne powiązania i uzależnienia przekształcić

w atut naszej gospodarki, w podstawę do rozwijania pozytywnej współpracy z Rosją” - Algirdas Saudargas, minister spraw zagranicznych Litwy w wywiadzie dla „Przeglądu”.

Łotwa (Latwija, Republika Łotewska, Latvijas Republika) położona jest w Europie Wschodniej, na wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Graniczy na północy z Estonią, na wschodzie z Rosją, na południowym-wschodzie z Białorusią, na południu z Litwą. Powierzchnia 64,5 tys. km². 2,4 mln mieszkańców (1993). Stolica Ryga (917 tys. mieszkańców, 1990). Większe miasta: Dyneburg (128 tys.), Lipawa (114 tys.), Jelgawa (75 tys.). Językiem urzędowym jest łotewski, a jednostką monetarną 1 łat = 100 sentimów.

Skład etniczny ludności to: Łotysze (51,8%), Rosjanie (33,8%), Białorusini (4,3%), Ukraińcy (3,5%), Polacy (2,3%), Litwini (1,3%).

Religia: luteranie (55%), mniejszości: katolicy (24%), prawosławni (9,0%). Średnia długość życia: mężczyźni 64,2 lata, kobiety 74,6 lata.

Warunki naturalne. Wybrzeże morskie tworzą wydmy i piaszczyste plaże, największa zatoka - Ryska od otwartego morza ograniczona jest Półwyspem Kurlandzkim. Większość kraju jest nizinna z licznymi formami polodowcowymi: środkową część zajmuje Nizina Środkowo-łotewska otoczona od zachodu Pojezierzem Inflanckim, od południowego wschodu Pojezierzem Latgalskim, od północy Niziną Północno-łotewską.

Klimat umiarkowanie morski, ku wschodowi przechodzący w kontynentalny. Gęsta sieć rzeczna, ważniejsze rzeki to Dźwina, Lelupa i Windawa. Naturalną roślinność stanowią lasy mieszane, charakterystyczne dla strefy umiarkowanej, najbardziej rozpowszechniona jest sosna, ponadto występuje dąb, lipa, jesion, klon. Ze zwierząt żyją tu m.in.: wiewiórki, lisy, zające bielaki, rysie.

Historia. Tereny obecnej Łotwy, określane do połowy XVI w. jako Inflanty, były od XII w. obszarem ekspansji Duńczyków i Niemców. Od XIII w. istniał tu także Zakon Kawalerów Mieczowych, który wkrótce po założeniu połączył się z Zakonem Krzyżackim. Inflanty były terenem spornym, do którego pretensje od 1561 roku zaczęła zgłaszać także Polska, później Szwecja i Rosja. Od 1721 roku Inflanty szwedzkie, a od 1772 także Inflanty polskie (tzw. Latgalia ze stolicą w Dyneburgu) znalazły się w rękach rosyjskich. Zamieszkujący te ziemie Łotysze, związani z kulturą niemiecką, dążyli do uzyskania autonomii w ramach imperium rosyjskiego.

W budzeniu świadomości narodowej znaczną rolę w XIX w. odegrał ruch młodołotyszów. W wyniku I wojny światowej, w 1917 obszary dzisiejszej Łotwy zajęli Niemcy. Powstała za zgodą okupacyjnych władz niemieckich Łotewska Rada Narodowa proklamowała niepodległość Łotwy (18 listopada 1918). W tym samym czasie komuniści

łotewscy proklamowali powstanie republiki sowieckiej, ich działania jednak nie przyniosły znaczącego odzewu wśród mieszkańców kraju. W 1934 roku na czele rządu stanął dyktator K. Ulmanis, który pozostawał u władzy do 1940, tj. do czasu przymusowej inkorporacji Łotwy do ZSRR. Po II wojnie światowej utrzymano przynależność Łotwy do ZSRR.

W okresie stalinowskim miały miejsce represje i deportacje tysięcy Łotyszów. Po przejęciu władzy w ZSRR przez M. Gorbaczowa (1985), uchwaleniu jego programu reform państwowych znanych pod nazwą „pieriestrojki” (1987), na Łotwie powstał niezależny Front Ludowy Łotwy, który w marcu 1990 wygrał wybory. W tym też roku parlament proklamował niepodległość Republiki Łotewskiej. W wyniku trudnych negocjacji między rządami Łotwy i Rosji ustalono zasady ewakuacji żołnierzy radzieckich stacjonujących na terytorium kraju, ostatni z nich opuścili Łotwę w sierpniu 1994. Łotwa pozostaje poza obrębem Wspólnoty Niepodległych Państw, dążąc do integracji z krajami zachodnioeuropejskimi. 26 XI 1998 parlament zaaprobował mniejszościowy rząd premiera V. Krisztopansa, w którego skład weszli przedstawiciele: centroprawicowej Łotewskiej Drogi, narodowo-konserwatywnej Ojczyzny i Wolności oraz centrowej Nowej Partii. Nowy premier obiecał dalszą prywatyzację państwowego majątku i całkowite dostosowanie w ciągu 4 lat prawa łotewskiego do prawa Unii Europejskiej. 17 VI 1999 nowym prezydentem została Vaira Vike-Freiberga. 16 VII 1999 nowym premierem został Andris Szkele, który zapowiedział, iż głównym zadaniem jego gabinetu będzie odrodzenie gospodarki i wprowadzenie Łotwy do Unii Europejskiej.

Łotwa jest republiką z jednoizbowym parlamentem - Sejmem liczącym 100 miejsc.

Jest krajem przemysłowo-rolniczym. Produkuje się m.in. pojazdy silnikowe, sprzęt telekomunikacyjny. Coraz większe znaczenie ma także leśnictwo, rybołówstwo, hodowla (głównie bydła mlecznego).

Dochód narodowy 1930 USD na 1 mieszkańca (1992). Struktura zatrudnienia: usługi - 43,9%, przemysł - 40,6%, rolnictwo - 15,5%. Handel zagraniczny: eksportuje się głównie ciężarówki (18%), żyto (13%), jęczmień (6,6%), natomiast importuje się gaz ziemny, smary, materiały pędne (60,9%), surówkę miedzi (13,6%). Największymi partnerami handlowymi są kraje byłego ZSRR i Niemcy.

Głową państwa jest prezydent wybierany przez parlament na dwa lata i trzy miesiące. Stanowisko to aktualnie piastuje Guntis Ulmanis.

Władza ustawodawcza należy do jednoizbowego parlamentu — Saeima — w którego skład wchodzi 100 deputowanych wybieranych w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Przewodniczącą parlamentu jest aktualnie pani Ilga Kreituse

z Demokratycznej Partii 'Gospodarz' (DPS), posiadającej w Saeima 18 mandatów. 17 mandatów ma Łotewska Droga (LC), 16 — Narodowy Ruch na rzecz Łotwy, 14 — Ojczyzna i Wolność.

Władzę wykonawczą sprawuje rząd powoływany przez parlament. Na jego czele stoi premier mianowany przez prezydenta. Premierem Łotwy jest Andris Skele, a ministrem spraw zagranicznych Valdis Birkavs z LC.

Święto narodowe: 18.11 — rocznica proklamowania niepodległości w 1918 roku.

Estonia (Republika Estońska) zajmuje obszar 45 100 km² zamieszkały przez 1,5 miliona osób. Stolicą państwa jest Tallin liczący 443 tysiące mieszkańców.

Głową Republiki Estońskiej jest prezydent, wybierany przez parlament na kadencję pięcioletnią. Stanowisko to piastuje aktualnie Lennart Meri.

Władzę ustawodawczą sprawuje jednoizbowy parlament — Zgromadzenie Państwowe — Riigikogi, w którego skład wchodzi 101 deputowanych wybieranych w wyborach powszechnych na 5 lat. Przewodniczącym Zgromadzenia Państwowego jest Toomas Savi z Estońskiej Partii Reform - Liberałowie (ER-L), która posiada 16 % głosów.

Aktualnie w parlamencie 32 % głosów posiada Partia Koalicyjna - Związek Ludowy (KMU), 14 % Estońska Partia Centrum (EKK), a 8 % Estońska Partia Niepodległości Narodowej.

Władzę wykonawczą sprawuje rząd na czele z premierem powoływanym przez Zgromadzenie Państwowe na wniosek prezydenta. Premierem Estonii jest aktualnie Tiit Vahi z KMU, wicepremierem i ministrem spraw zagranicznych Siim Kallas z ER-L

Język urzędowy - estoński, święto narodowe - 24.11 (Dzień Niepodległości - 1918)

Jednostka monetarna: 1 korona estońska = 100 centów.

Historia: Od dwóch tysięcy lat tereny obecnej Estonii zamieszkują Estowie, ludność należąca do ugrofińskiej grupy językowej. W IX stuleciu pojawili się tu Wikingowie, ale ich pobyt nie przyniósł trwałych efektów. Dopiero w XII w zachodzą znaczące zmiany. Estonia stała się posiadłością Zakonu Kawalerów Mieczowych, którzy bronili interesów kupców niemieckich w tym regionie. Po sekularyzacji Inflant w XVI w, ziemie te stały się terenem rywalizacji Danii, Szwecji, Rosji i Polski. Ostatecznie sukces odnoszą Szwedzi. Jednakże w XVIII w następuje wyraźne obniżenie rangi tego kraju w akwenie Morza Bałtyckiego, czego dowodem jest przegrana w wojnie północnej 1700–1721. Wówczas to ziemie Estonii zostały przyłączone do Rosji. W 1918 roku, korzystając z wojny domowej w Rosji, Estończycy proklamowali niepodległość. Okres wolności był jednak krótki. W 1940 roku kraj został zagarnięty przez ZSRR, a po wybuchu wojny

niemiecko-radzieckiej dostał się pod okupację hitlerowską. Koniec drugiej wojny nie oznacza powrotu do niepodległości i suwerenności. Aż do 1991 roku Estonia jest republiką radziecką. Dopiero rozpad ZSRR przynosi wolność.

9.2. Polityka bezpieczeństwa narodowego

Najnowsza historia państw bałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii jest podobna. Wszystkie te kraje odzyskały niepodległość po rozpadzie byłego ZSRR.

Najwcześniej niepodległość odzyskała Litwa, już 11 marca 1990 r. 17 września 1991 r. została przyjęta do ONZ. 14 lutego 1993 r. Algirdas Brazauskas został prezydentem Litwy w pierwszych wolnych wyborach. 31 sierpnia 1993 r. ostatnie oddziały Armii Rosyjskiej opuściły terytorium Litwy. 4 stycznia 1994 r. Litwa zostaje pierwszym państwem bałtyckim ubiegającym się o członkostwo w NATO. 12 czerwca 1995 r. Litwa podpisała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską. Październik - listopad 1996 r. na Litwie odbyły się wybory parlamentarne, których wyniki przedstawiały się następująco:

- Związek Ojczyzny (Konserwatyści Litwy) - 29,79% głosów (co dawało 33 mandaty);
- Litewska Partia Chrześcijańsko - Demokratyczna - 9,93% (11 mandatów);
- Litewska Demokratyczna partia Pracy - 9,53% (10 mandatów);
- Litewski Związek Centrum - 8,13% (9 mandatów);
- Litewska Partia Socjaldemokratyczna - 6,61% (7 mandatów).

Po wyborach powstała koalicja partii Konserwatywnej i Chrześcijańskiej. Stosunki litewsko - rosyjskie w tym czasie nie układały się najlepiej. Powodem tej sytuacji były starania Litwy o uzyskanie członkostwa w NATO, co wywoływało zdecydowane protesty Rosji, która starała się zablokować proces ekspansji paktu w Europie Środkowo - Wschodniej. Oprócz prób wywierania nacisku politycznego w tej sprawie na państwa zachodnie Rosja usiłowała szantażować Litwę groźbami blokady gospodarczej, a nawet interwencji wojskowej w przypadku jej wstąpienia do Sojuszu. Jednocześnie Rosja starała się przyciągać Litwę, podobnie jak pozostałe państwa bałtyckie, do zdominowanej przez siebie Wspólnoty Niepodległych Państw. Bezpośrednią propozycję przystąpienia do WNP prezydent Borys Jelcyn złożył krajom bałtyckim 19 maja 1996 r. na szczycie przywódców państw Wspólnoty. Już następnego dnia oferta ta została zdecydowanie odrzucona przez prezydenta Litwy Algirdasa Brazauskasa, podobnie postąpili prezydenci Łotwy i Estonii. Konsekwentna, prozachodnia polityka Wilna powodowała ostre antylitewskie ataki nacjonalistów rosyjskich. Na przykład zjazd ogólnokrajowego Związku Rosji kierowanego przez wiceprzewodniczącego Rosyjskiej Dumy Państwowej Siergieja Baburina zgłosił

4 maja w imieniu Rosji pretensje do należącego do Litwy rejonu kłajpedzkiego. Zdaniem uczestników zjazdu, rejon ten zgodnie z postanowieniami konferencji poczdamskiej należy się Rosji.

Drugim problemem ciężącym na stosunkach z Rosją była, oprócz litewskich dążeń do NATO, kwestia delimitacji granicy państwowej Litwy i należącego do Rosji okręgu kaliningadzkiego oraz granicy morskiej i podziału stref ekonomicznych bałtyckiego szelfu kontynentalnego. Podczas trwających od lipca 1993 r. negocjacji ustalono już 90% projektu umowy o granicy lądowej. Rozbieżności dotyczyły nadal granicy na jeziorze Vistylis oraz u ujścia Niemna. Nie było także ustaleń co do granicy na strefy ekonomicznej oraz podziału szelfu kontynentalnego w Mierzei Kurońskiej. Podejrzewano, że istnieją tam dosyć bogate złoża ropy naftowej. 16 runda rokowań odbyta po trzymiesięcznej przerwie doprowadziła do przełamania impasu.

Stosunki Litwy z Białorusią również nie należały do najlepszych. Było to spowodowane postępującym zbliżeniem Mińska i Moskwy oraz bardzo nieprzychylnym stosunkiem władz białoruskich do prozachodniej polityki Wilna.

Litwa miała także nie rozwiązana kwestię terytorialną z Łotwą. Przedmiotem sporu było wyznaczenie granicy strefy ekonomicznej oraz podział szelfu kontynentalnego, na którym także występowała ropa naftowa. Sprawa uległa dodatkowej komplikacji 31 października 1995 r., po podpisaniu przez Łotwę umowy z amerykańskim koncernem AMOCO oraz szwedzką firmą Oljepospektering AB (OPAB), dotyczącej penetracji złóż i wydobywania ropy naftowej na spornym obszarze. Umowa miała wprawdzie wejść w życie dopiero po ratyfikacji przez łotewski parlament oraz po wcześniejszym ustaleniu przebiegu granicy między litewską a łotewską strefą szelfu, jednak sam fakt jej podpisania doprowadził do poważnego kryzysu w stosunkach między Wilnem a Rygą. Parlament Łotwy, pomimo protestów litewskich, 24 października 1996 r. ratyfikował umowę AMOCO i OPAB.

Doprowadziło to do eskalacji konfliktu. 13 listopada prezydent Algirdas Brazauskas oficjalnie odwołał podpisy - swój i byłego premiera Aldolfasa Sleževičiusa - pod „Memorandum Mejszagolskim” z maja 1995 r. Zawarte w nim wstępne ustalenia traktowane były dotychczas jako podstawa prowadzonych negocjacji. W odpowiedzi premier Łotwy Andris Skele 19 listopada oskarżył prezydenta i premiera Litwy o nieustępliwość i hamowanie rozmów. Próbę załagodzenia sporu podjęto w trakcie odbywającego się w dniach 25 - 26 listopada 1996 r. w Rydze spotkania prezydentów Litwy, Łotwy i Estonii. Mimo istniejących problemów wyrazili oni wolę kontynuowania

rozmów na temat stref ekonomicznych. 4 grudnia w Wilnie odbyły się nieformalne konsultacje. Szef łotewskich negocjatorów - sekretarz stanu w MSZ Maris Rektins rozmawiał z przywódcą Związku Ojczyzny Vytautasem Landsbergisem. Po rozmowach Rektins oświadczył, że strona łotewska jest gotowa do kontynuacji dwustronnych negocjacji, nie odrzuca także możliwości zwrócenia się z prośbą o arbitraż do państw trzecich.

Stosunki litewsko - polskie układały się wyjątkowo dobrze. Polska bowiem stała się pomostem ułatwiającym Litwie kontakty z Europą, a także wyszła naprzeciw litewskim staraniom o członkostwo w CEFTA.

Bardzo dobrze układały się również stosunki Litwy z krajami Unii Europejskiej. Od podpisania 12 czerwca 1995 r. układu o stowarzyszeniach z UE nastąpił dalszy rozwój kontaktów handlowych. Tradycyjnie najlepsze kontakty łączyły Estonię z Danią i pozostałymi krajami skandynawskimi. Rozwinęły się także kontakty z Niemcami. Skromne były natomiast szanse na szybką integrację z NATO. Mimo uczestnictwa Litwy w programie PdP i intensywnych wysiłków litewskich władz, wypowiedzi polityków krajów członkowskich paktu, przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, wskazywały, że szanse na szybkie przyjęcie Litwy są niewielkie. Tym nie mniej dążenie do integracji z zachodnimi strukturami obronnymi pozostało jednym z zasadniczych priorytetów litewskiej polityki zagranicznej.

4 stycznia 1998 r. prezydentem został wybrany Valdas Adamkus - były wysoki urzędnik amerykańskiej Agencji Ochrony środowiska. Od 1 lutego 1998 r. Litwa jest członkiem stowarzyszonym w Unii Europejskiej. W grudniu 1999 r. Litwa została zaproszona do negocjacji na temat przyłączenia do Unii Europejskiej.

Łotwa jest państwem stowarzyszonym z Unią Europejską, stara się o pełne członkostwo w tej organizacji i w NATO. W swych staraniach cieszy się poparciem państw nordyckich, a szczególnie Szwecji. Ważnym problemem wewnętrznym Łotwy jest bardzo liczna mniejszość rosyjska. Mimo wspólnoty losów i podobnej pozycji w rokowaniach o uzyskanie członkostwa w Unii Europejskiej i NATO istnieją konflikty między Łotwą i Estonią oraz Łotwą i Litwą. Chodzi o regulację granic morskich i prawa do gospodarczego wykorzystania morza i szelfu kontynentalnego. Republika Łotewska należy do Rady Europy i Rady Współpracy Państw Morza Bałtyckiego.

W skład parlamentu wchodzi przedstawiciele dziewięciu ugrupowań:

- Demokratyczna Partia „Saimnieks”;
- „Łotewska Droga”;

- Ruch „Latwia”;
- „Ojczyzna i wolność”;
- Partia Jedności;
- Związek Chłopski;
- Ruch na rzecz Niepodległości Narodowej Łotwy;
- Partia Socjalistów;
- Partia Zgody Narodowej.

Estonia jest krajem stowarzyszonym z Unią Europejską, ubiega się o członkostwo w tej organizacji oraz w NATO. Jej najbliższym partnerem jest Finlandia. Wiele dobrego mówi się o gospodarce Estonii, w większości prywatnej, zdemonopolizowanej i otwartej na inwestycje. Znaczny procent ludności stanowią Rosjanie, nie zawsze łatwo godzący się na status mniejszości narodowej, protestujący przeciwko konieczności nauki języka estońskiego.

Estonia jest członkiem Rady Współpracy Państw Morza Bałtyckiego i Rady Europy.

Główne partie polityczne w parlamencie:

- Sojusz Partii Koalicyjnej i Związku Ludowego;
- Partia Reform;
- Partia Centrum;
- Partia Umiarkowanych;
- Sojusz „Ojczyzna” - Partia Niepodległości Narodowej;
- Rosyjski Sojusz „Nasz Dom Estonia”;
- Partia Prawicowa.

Mimo problemów z wyznaczeniem granic morskich i zasięgu stref ekonomicznych na bałtyckim szelfie kontynentalnym, Litwę, Łotwę i Estonię łączyły tradycyjnie bliskie stosunki. Kontynuowana była współpraca polityczna w ramach Rady Bałtyckiej, wzajemnie wspierano swe starania o uzyskanie członkostwa w NATO i Unii Europejskiej, wspólnie przeciwstawiano się rosyjskim próbom integracji. Rozwijała się także współpraca gospodarcza, czego najlepszym przykładem była podpisana w maju umowa o wolnym handlu artykułami rolnymi.

9.3. Ocena polityki bezpieczeństwa narodowego

Wejście do Paktu Północnoatlantyckiego będzie wymagać jeszcze wielu działań ze strony klasy politycznej państw bałtyckich. Na przykład na Litwie, mimo że społeczeństwo nie żywi niechęci do NATO, tylko 30% obywateli popiera wejście tego kraju do sojuszu. Ambicją Rosji jest przywrócenie dawnego imperium. Spośród trzech państw bałtyckich najbardziej narażona na naciski jest Litwa, gdyż oddziela obwód kaliningradzki od terytorium Rosji.

Spełnienie wymagań stawianych państwom aspirującym do członkostwa w NATO to tylko jeden element procesu rozszerzenia paktu. Pozostaje jeszcze wola polityczna państw członkowskich sojuszu. Elity polityczne państw bałtyckich wierzą, że tej woli nie zabraknie. Polscy politycy od dawna już deklarują chęć działania na rzecz przyjęcia do sojuszu Litwy, Łotwy i Estonii. Dla Polski rozszerzenie NATO jest bowiem interesem strategicznym. W chwili przyjęcia nowych członków nasz kraj przestanie być państwem frontowym, granicą strefy stabilizacji i bezpieczeństwa.

Jeśli NATO nie zostanie rozszerzone, powstanie strefa państw nie chronionych, co będzie odebrane przez Rosję jako milczące zezwolenie na dominację w tym rejonie. Dla Polski, która jeszcze nie tak dawno mogła się obawiać takiego rozszerzenia wpływów, natowskie aspiracje Bałtów muszą być i są w pełni zrozumiałe.

10. POLITYKA NEUTRALNOŚCI AUSTRII I SZWAJCARII

Neutralność zawsze budziła zainteresowanie i ciekawość. Mówiąc o niej, zastanawiamy się, czy i na ile jest ona skuteczna, czy pozwala państwom neutralnym sprawnie funkcjonować w społeczności międzynarodowej?

Obecnie na świecie i w Europie dominują zjawiska integrujące poszczególne państwa. Ta integracja ma pomóc im w walce z problemami globalnymi (terroryzm, problemy energetyczne, ochrona środowiska itd.), których samodzielne pokonanie dla wielu państw jest niemożliwe. Jednak wszelkie układy, powiązania państw, powodują powstawanie zależności, które ograniczają ich suwerenności. Jednak wspólne likwidowanie problemów staje się łatwiejsze i mniej kosztowne. Dlatego też, Austria coraz z większą chęcią dąży do integracji ze strukturami europejskimi, oczywiście kosztem swojej niezależności - neutralności.

Szwajcaria jest przykładem odmiennej polityki zagranicznej. Swoją niezależność – neutralność nie chce ograniczać poprzez przystępowanie do struktur międzynarodowych, które miałyby możliwość wpływu na prowadzoną przez nią politykę. Analizując jej stan ekonomiczny i potencjał, staje się oczywiste, iż może sobie na to pozwolić.

W dzisiejszym świecie o bezpieczeństwie państwa, w dużym stopniu, decyduje stan ekonomiczny państwa i jego możliwości. Szwajcaria mimo tego, iż jest państwem o niewielkim terytorium, jest jednym z najlepiej rozwiniętych krajów świata. Ta niezależność ekonomiczna pozwala jej na bycie w dalszym ciągu państwem neutralnym, mogącym zapewnić sobie bezpieczeństwo.

10.1. Charakterystyka ogólna Austrii

Austria (Österreich, Republika Austrii, Republik Österreich) położona jest w Europie Środkowej, bez dostępu do morza. Na północy graniczy z Niemcami (784 km) i Czechami (362 km), na wschodzie ze Słowacją (91 km) i Węgrami (366 km), na południu ze Słowenią (330 km) i Włochami (340 km), na zachodzie ze Szwajcarią (164 km) i Lichtensteinem (35 km). Jej powierzchnia wynosi 83,9 tys. km². Ludność: 8,1 mln mieszkańców (1998).

Średnia gęstość zaludnienia: 90 osób/km², najwięcej ludności zamieszkuje w Wiedniu i Dolnej Austrii, najmniej w Tyrolu. Stolica Wiedeń (1,8 mln, 1993). Główne

miasta (1992): Linz (434 tys.), Graz (395 tys.), Salzburg (267 tys.), Innsbruck (115 tys.), Klagenfurt (90 tys.). W miastach mieszka 55% ludności, z czego ok. 21% w Wiedniu.

Austria administracyjnie podzielona jest na 9 krajów związkowych. Językiem urzędowym jest niemiecki, w niektórych regionach dodatkowo używa się słoweńskiego i chorwackiego. Skład etniczny: Austriacy (91,1%), Turcy (0,8%), Chorwaci (0,8%), Niemcy (0,5%), Węgrzy (0,4%), Słoweńcy (0,4%), Czesi (0,2%). Wyznania: katolicy (84,3%), bezwyznaniowcy (6,0%), luteranie (5,6%), muzułmanie (1,0%), żydzi (0,1%). Przyrost naturalny wynosi 0,05% (1998), jest jednym z najniższych w Europie. Średnia długość życia odpowiednio wynosi: mężczyźni 74 lata, kobiety 81 lat.

65% powierzchni kraju zajmują Alpy (ich wschodnia część), 10% Masyw Czeski z licznymi kotlinami śródgóorskimi (największa Klagenfurcka). Najwyższy szczyt Grossglockner 3797 m n.p.m. (Wysokie Taury). Wschodnia część nizinna (Kotlina Wiedeńska).

Klimat jest umiarkowany, silnie zróżnicowany ze względu na wysokość n.p.m. W górach liczne lodowce (największy Pasterze o długości 10,2 km), wysokie opady (do 2000 mm), częste burze i feny. Na nizinach suma roczna opadów 500-900 mm. Średnia temperatura powietrza i średnia suma opadów w stolicy kraju wynoszą: w styczniu -2°C i 38 mm, w lipcu 20°C i 76 mm.

Główne rzeki: Dunaj, Inn, Aniza, Drawa. Liczne jeziora: największe Bodeńskie (na granicy ze Szwajcarią i Niemcami), Nezyderskie (na granicy z Węgrami) i Atter.

Historia. Od początku VIII w. pne. ziemie dzisiejszej Austrii znalazły się w obszarze oddziaływań kultury halsztackiej (nazwa od cmentarzyska w Hallstatt w środkowej Austrii). W VII w. p.n.e. napłynęła na te tereny koczownicza ludność irańska - Scytowie, zostali oni wyparci w IV w. pne. przez przybywające z zachodu plemiona celtyckie, które utworzyły na obszarze Austrii liczne organizmy państwowe. Do największego znaczenia doszły państwa: Noryków, obejmujące ziemie na południe od Dunaju (Noricum Norikum), i Retów, rozciągnięte między Renem a rzeką Inn (Recja, Rhaetia).

Pod koniec II w. pne. rozpoczęły się najazdy plemion germańskich (m.in. Cymbrów, Teutonów), ostatecznie po koniec I w. pne. ziemie Retów (15 pne.) i Noryków (9 pne.) zostały podbite przez Rzymian, stając się częścią imperium rzymskiego (założono wówczas ważne centra - Vindobonę, obecnie Wiedeń i Carnuntum obecnie Petronell). Od końca IV w. obszar Austrii znajdował się na szlaku wielkiej wędrówki ludów (Hunów, Gotów, Longobardów, Wandalów).

W początkach IX w. Karol Wielki utworzył na tym obszarze Marchię Naddunjską (od X w. zw. Marchią Wschodnią). Był to również okres rechrystianizacji kraju (założono m.in. klasztor w Salzburgu). Rozwój państwowo - kulturalny został przerwany przez najazdy Madziarów, którzy do początku X w. opanowali tereny Austrii aż do rzeki Anizy. W latach 976-1246 we władaniu margrabiów z rodu Babenbergów, którzy w 1156 uzyskali tytuł książęcy (Henryk II Jasomirgott) uniezależniając Austrię, będącą od tej pory dziedzicznym księstwem Rzeszy, od Bawarii.

Po przyłączeniu w 1192 roku Styrii, Austria stała się jednym z silniejszych księstw niemieckich. Po wygaśnięciu linii męskiej dynastii Babenbergów, w 1251 r. Austria (w 1261 również Styria) przeszła we władanie późniejszego króla czeskiego Przemysława Ottokara II z dynastii Przemyslidów, który jednak zmuszony był przekazać w 1278 roku posiadłości austriackie królowi niemieckiemu Rudolfowi Habsburgowi.

Przejęcie dziedzictwa Babenbergów przez Habsburga związało losy Austrii na 640 lat z tą dynastią (formalnie prawowitym władcą Austrii i Styrii został dopiero w 1282 syn Rudolfa, Albrecht I), równocześnie dało to Habsburgom podstawę terytorialną ich wzrastającej potęgi dynastycznej. W XIV w. obszar Austrii został powiększony o Karyntię i Krainę (1335), Tyrol (1363), Bryzgowię (1368), Gorycję (1374) i Triest (1382). Po śmierci Rudolfa IV (1365) wbrew układowi rodzinnemu posiadłości habsburskie zostały podzielone na dwie części pomiędzy Albrechta III (po jego śmierci w 1395 uległy dalszemu podziałowi) a Leopolda III, co znacznie osłabiło pozycję państwa austriackiego.

Po śmierci króla Czech i Węgier Zygmunta Luksemburskiego (1437) książę austriacki Albrecht V (od 1438 cesarz Albrecht II; aż do 1806, z przerwą 1742-1745, arcyksiążęta austriaccy piastowali godność cesarzy rzymskich) ożeniony z jego córką został formalnym spadkobiercą opróżnionych tronów, jednak opozycja czeska i węgierska praktycznie uniemożliwiła mu objęcie władzy (również jego następcy bezskutecznie zabiegali o spadek).

W 1453 roku cesarz Fryderyk III nadał Austrii status arcyksięstwa, przyczyniając się do wzrostu jej znaczenia. Jego syn i następca Maksymilian I (1493-1519) doprowadził do poszerzenia imperium Habsburgów bo poślubiając w 1477 roku Marię Burgundzką otrzymał wraz z nią dziedzictwo (m.in. bogate Niderlandy) po Karolu Śmiałym. Przez małżeństwo zaś syna Filipa I Pięknego z Joanną Obląkaną zapewnił ich synowi, późniejszemu Karolowi V, tron hiszpański, a małżeństwa jego wnuków, Ferdynanda i Marii z dziećmi Władysława Jagiellończyka, króla Czech i Węgier, zatwierdzone

układem dynastycznym w 1515 roku w Wiedniu, przygotowały przejście tych krajów pod władzę Habsburgów.

Po śmierci Maksymiliana I cesarzem został jego wnuk Karol V (1519-56) dziedzic zarówno posiadłości hiszpańskich jak i austriackich.

Po objęciu tronu węgierskiego jednym z głównych problemów zewnętrznych Habsburgów stała się walka z Turcją, która podbiła w 1529 znaczną część Węgier z Budą, oblegając także Wiedeń oraz plądrując rdzennie austriackie kraje. Prowadzona przez wiele lat ze zmiennym szczęściem wojna, w której szalę zwycięstwa na stronę Habsburgów przechyliło pokonanie w 1683 armii Kara Mustafy pod Wiedniem, została zakończona dopiero w 1699 pokojem w Karłowicach.

W dobie reformacji Habsburgowie zawiesili swobody w swych krajach i umocnili absolutyzm dzięki czemu zdołali formalnie utrzymać w nich katolicyzm, mimo iż w połowie XVI w. znaczna część ludności była protestancka, a stany w większości opowiadały się po stronie protestantyzmu. Na mocy pokoju westfalskiego książęta niemieccy uniezależnili się de facto od władzy cesarskiej, natomiast Habsburgowie uzyskali niekwestionowane panowanie w krajach dziedzicznych, tzn. Austrii, Czechach i Węgrzech.

Przez następne 200 lat potęga austriackich Habsburgów kurczyła się, a główny cel ich polityki stanowiło utrzymanie osiągniętych nabytków i pozycji europejskiej.

Tzw. sankcja pragmatyczna, ustanowiona przez Karola VI w 1713 roku, zapewniła niepodzielność posiadłości habsburskich i ich dziedzictwo także w linii żeńskiej. Ostatnia z rodu, Maria Teresa, musiała jednak o swoje prawa stoczyć austriacką wojnę sukcesyjną (1741-1748), podczas której utraciła na rzecz Prus Śląsk. Nieudaną próbą odzyskania Śląska była wojna siedmioletnia.

Uczestnicząca w I rozbiórce Polski Austria zagarnęła południową część Rzeczypospolitej (bez Krakowa), tzw. Galicję i Lodomerię. W III rozbiórce Polski zajęła Kraków oraz ziemie między Pilicą, Wisłą a Bugiem, tzw. Nową Galicję. Panowanie Marii Teresy (1740-1780) i jej syna Józefa II było okresem reform oświeconego absolutyzmu, które przyniosły ograniczenie uprawnień stanów i Kościoła, powstanie niezależnego od stanów aparatu państwowego, opodatkowanie szlachty, w 1781 zniesienie poddaństwa chłopów, wprowadzenie poboru do wojska, w miejsce dotychczasowego zaciągu.

Reformy te, które prowadziły do zatarcia różnic między poszczególnymi krajami monarchii i stworzenia jednolitej, centralnie rządzonej monarchii niemieckiej, wywołały opór (na Węgrzech doprowadziły do otwartych buntów) i musiały zostać cofnięte przez

Józefa II i jego następcę Leopolda II (1790-92). Podczas wojen napoleońskich Austria utraciła w 1797 Belgię i Lombardię, a w 1809 - ziemie zagarnięte w III rozbiórce Polski. W 1804 Franciszek II przyjął tytuł cesarza Austrii (jako Franciszek I), zrzekając się następnie w 1806 godności cesarza rzymskiego (tytuł ten wygasł). Od 1809 Austria zbliżyła się do zwycięskiej Francji (1810 córka cesarza Franciszka I, Maria Ludwika została wydana za Napoleona I), w kampanii przeciwko Rosji brał udział 30-tysięczny korpus austriacki. Jednak już w 1813 Austria przystąpiła ponownie do koalicji antyfrancuskiej.

Po kongresie wiedeńskim odzyskała pozycję mocarstwową stając się, głównym, obok Rosji, rzecznikiem reakcji europejskiej (Święte Przymierze). Sprawujący w latach 1821-1848 urząd kanclerski K.L. Metternich, będący zwolennikiem skrajnego absolutyzmu przeciwstawiał się wszelkim aspiracjom narodowowyzwoleńczym.

Nie ominęła Austrii Wiosna Ludów, a powstania wybuchły również we Włoszech (rewolucja we Włoszech 1848-1849) i na Węgrzech (rewolucja węgierska 1848-1849). Wystąpienia w Krakowie i Pradze zostały stłumione przez wojsko austriackie. Pod wrażeniem rewolucji cesarz Ferdynand I (1835-1848) abdykował na rzecz Franciszka Józefa I (1848-1916).

Ostatnią próbę opanowania wewnętrznych sprzeczności przez zaostrenie centralizmu, wprowadzenie skrajnie biurokratycznej administracji oraz przywrócenie duchowieństwu wpływu na sprawy państwowe (konkordat 1855) podjął minister spraw wewnętrznych A. Bach (tzw. system Bacha utrzymał się do 1860).

Pod koniec XIX w. wpływy zdobyły nowe stronnictwa polityczne: Socjaldemokratyczna Partia Austrii oraz drobnomieszczańska Partia Chrześcijańsko-Społeczna, dążąca do połączenia Austrii z Niemcami Hohenzollernów, które po wyborach w 1907 stały się najliczniejszymi ugrupowaniami parlamentarnymi. W wyniku I wojny światowej nastąpił rozpad monarchii austro - węgierskiej i proklamowano I republikę, w której władzę objęła Socjaldemokratyczna Partia Austrii z K. Rennerem na czele.

Na mocy traktatu pokojowego z Saint Germain en Laye Austria objęła tylko rdzenne ziemie dawnego księstwa, ograniczono liczebność jej armii, zabroniono jej połączenia z Niemcami. Okres do 1932 w sytuacji wewnętrznej Austrii charakteryzował się nieustannie pogarszającą się sytuacją ekonomiczną, wzrostem nastrojów rewolucyjnych oraz wzmożoną aktywnością elementów nacjonalistycznych, dążących do przyłączenia Austrii do Niemiec. W 1932 kanclerzem został jeden z przywódców Partii Chrześcijańsko-Społecznej E. Dollfuss, rzecznik austrofaszystów, który 1933 rozwiązał Komunistyczną

Partię Austrii i socjalistyczny Schutzbund, a w 1934 - Socjaldemokratyczną Partię Austrii. W tym samym roku zadekretował nową, korporacyjno - faszystowską konstytucję.

W VII 1934 hitlerowcy podjęli nieudaną próbę puczu, w czasie którego Dollfuss został zamordowany. Jego następcą K. Schuschnigg wypowiedział jednostronnie traktat z Saint-Germain-en-Laye, wprowadzając powszechną służbę wojskową. Jednocześnie jednak pod presją Hitlera dopuścił do rządów narodowych socjalistów (m.in. A. Seyss-Inquart - wicekanclerz), co w III 1938 doprowadziło do włączenia Austrii do III Rzeszy.

Zgodnie z deklaracją moskiewską z XI 1943 w Austrii przywrócono w 1945 republiką demokratyczną (II republika), ustanawiając po zakończeniu II wojny światowej 4 strefy okupacyjne. Od 1945 zaczęły się ponownie organizować partie polityczne: socjaldemokraci utworzyli Socjalistyczną Partię Austrii (SPO), a partia chrześcijańsko-społeczna przyjęła nazwę Austriackiej Partii Ludowej (OVP). Przywrócono konstytucję z 1920 i utworzono rząd tymczasowy z Rennerem (SPO), którym w XII 1945 został wybrany na prezydenta.

Porozumienie 4 mocarstw z VII 1945 (uzupełnione w 1946) ustanowiło system kontroli nad rządem Austrii. Denazyfikację wprowadzono dwiema ustawami o narodowych socjalistach (1946, 1947), których wykonywanie stopniowo ograniczano (1948 amnestia), a zakończono ostatecznie w 1953 aktem łaski prezydenta. W 1948 Austria przystąpiła do planu Marshalla. W 1953 na czele rządu stanął J.Raab (OVP). W oparciu o austriacko-radzieckie porozumienie (IV 1955) podpisano w Wiedniu (V 1955) austriacki traktat państwowy przywracający Austrii pełną suwerenność.

W X tegoż roku parlament austriacki uchwalił ustawę o wieczystej neutralności, a w XII Austria została członkiem ONZ (w latach 1971-1981 stanowisko sekretarza generalnego ONZ sprawował Austriak, K. Waldheim), w 1960 została przyjęta do Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Jediną sporną sprawą zewnętrzną II republiki była sprawa Tyrolu Południowego (w traktacie pokojowym 1919 włączony do Włoch), który w części północnej wraz z miastem Bolzano był zamieszkały przez ludność mówiącą po niemiecku. W 1945 roszczenia Austrii do tego obszaru zostały odrzucone przez zwycięskie mocarstwa.

W następnych latach Austria wielokrotnie występowała na forum międzynarodowym, domagając się szerokiej autonomii tego obszaru. Negocjacje przerywane licznymi aktami terrorystycznymi, będącymi odpowiedzią Tyrolczyków na ich dyskryminację, zostały uwieńczone podpisaniem w 1969 kompromisowego porozumienia

austriacko - włoskiego, w którego wyniku parlament włoski przyznał mniejszości niemieckojęzycznej szeroką autonomię.

Po śmierci Rennera (1950) na prezydenta został wybrany lider SPO T.Korner (stanowisko to piastowali następnie socjaliści: A. Scharf (1957-1965), F. Jonas (do 1974), R. Kirchslager (do 1986). W latach 1966-1970 rząd tworzyli wyłącznie chrześcijańscy demokraci (pierwszy rząd OVP w II republice, na czele kanclerz J. Klaus), natomiast 1970-1983 władzę sprawowała SPO, na czele rządu utworzonego z jej przedstawicieli stanął B. Kreisky, który związał Austrię - należącą od 1961 do strefy wolnego handlu - z EWG, utrzymując jednocześnie stosunki z krajami RWPG (długoterminowe umowy gospodarcze). Kryzys gospodarczy osłabił jednak popularność Kreiskyego.

W wyborach w 1983 SPO (od 1991 pod nazwą Socjaldemokratyczna Partia Austrii) musiała zawrzeć koalicję z powstałą 1955 niewielką Austriacką Partią Wolności (FPO), nowym kanclerzem został F. Sinowatz (SPO). W 1986 SPO stworzyła koalicję rządową z OVP, na czele gabinetu stanął F. Vranitzky (SPO). Koalicja utrzymała się po wyborach 1990 mimo, że OVP straciła kilkanaście mandatów. W tym samym roku na prezydenta został wybrany Waldheim (OVP), zastąpiony na tym stanowisku 1992 przez T. Klestila.

W 1995 Austria przystąpiła do Unii Europejskiej (Parlament Europejski zatwierdził jej członkostwo w V 1994). Po wyborach w XII 1995 przy władzy pozostała koalicja socjaldemokratów i chrześcijańskich demokratów, która w III 1996 sformowała rząd na czele z Vranitzkym. Od lat 70. politykę zewnętrzną Austrii cechowała tzw. aktywna neutralność, przejawiająca się zaangażowaniem na rzecz odprężenia i współpracy z krajami o różnych systemach oraz jej uczestnictwem w inicjatywach pokojowych.

Gospodarka oparta na usługach (turystyka, handel, tranzyt, instytucje finansowe i ubezpieczeniowe), przemyśle i rolnictwie. Posiadane bogactwa naturalne nie zaspokajają potrzeb państwa. Eksploatuje się rudy żelaza, ropę naftową i gaz ziemny, węgiel kamienny i brunatny, grafit, sól kamienną, kwarc i surowce ceramiczne (m.in. glinę) oraz magnezyt, którego Austria jest największym producentem światowym. Podstawą energetyki są elektrownie wodne, dostarczające ponad 70 % produkcji energii elektrycznej. Dochód narodowy 1400 USD na 1 mieszk. (1997). Zadłużenie 29 mld USD (1996). Struktura zatrudnienia: usługi - 55%, przemysł - 37%, rolnictwo - 8%. Handel zagraniczny: eksportuje się głównie maszyny (31%), półfabrykaty (15%), tekstylia (8%), importuje się maszyny (23%), półprodukty (16%), samochody (10%). Głównymi partnerami handlowymi są: Niemcy, Włochy, Szwajcaria, Japonia.

Struktura użytkowania ziemi: użytki rolne stanowią 41,5% powierzchni kraju, grunty orne i sady - 18,3%, użytki zielone (łąki i pastwiska) - 24%. Uprawia się: zboża (jęczmień, pszenicę, kukurydzę, owies), buraki cukrowe, rośliny pastewne, ziemniaki, warzywa i owoce (głównie winorośl). Hodowla bydła, trzody chlewnej, drobiu, owiec. Rozwinięte leśnictwo (produkcja papieru, tarcicy i zapalek) i rybołówstwo śródlądowe, głównie nad Jeziorem Nezyderskim.

Przemysł obejmuje liczne drobne i średnie zakłady produkcyjne, głównie hutnicze, (hutnictwo żelaza - Linz, Leoben, huty aluminium - Ranshofen) petrochemiczne (produkcja tworzyw sztucznych), maszynowe (samochody ciężarowe), elektrotechniczne, metalowe, środków transportu, spożywcze, włókiennicze, drzewne. W okolicach Salzburga zlokalizowane są zakłady produkujące instrumenty optyczne. Największymi ośrodkami przemysłowymi są Wiedeń i jego okolice: Wiener Neustadt, Mödling; oraz Linz, Graz i okręg Leoben - Kapfenberg w Styrii.

Do głównych działań gospodarki Austrii zalicza się turystyka, obejmująca, prócz licznych zabytków architektonicznych i atrakcji kulturalnych, ponad 100 tys. obiektów sportowych (hoteli, pensjonatów, pokoi gościnnych, nartostrad, wyciągów), a także liczne uzdrowiska (m.in. Baden, Badgastein, Innsbruck). Corocznie do kraju przybywa ok. 20 mln turystów, głównie do Tyrolu, Salzburga i Karyntii. W Wiedniu odbywają się liczne konferencje międzynarodowe, spotkania polityczne, naukowe i kulturalne.

Komunikacja bardzo dobrze rozwinięta, zwłaszcza kolejowa (6,6 tys. km) i drogową (11,7 tys. km). Liczne tunele kolejowe i drogowe pod Alpami, najdłuższe: Arlberg 14 km (drogowy) i Tauryjski 8,6 km (kolejowy). Rozwinięta żegluga na Dunaju, największe porty: Wiedeń, Linz. Komunikacja lotnicza ma znaczenie drugorzędne, Międzynarodowy port lotniczy w Schwechat, ok. 20 km od Wiednia.

System polityczny. Wielopartyjna republika związkowa z dwuizbowym parlamentem - Zgromadzeniem Związkowym (Bundesversammlung). Izba niższa - Rada Narodowa (Nationalrat) składa się ze 183 deputowanych, wybieranych na 4 lata, izba wyższa - Rada Związkowa (Bundesrat) składa się z 65 osób, mianowanych przez parlamenty krajowe. Głową państwa jest prezydent powoływany w wyborach powszechnych na 6 lat (funkcję tę może sprawować tylko przez 2 kadencje). Władzę wykonawczą pełni rząd z kanclerzem związkowym na czele, mianowany przez prezydenta, odpowiedzialny przed Radą Narodową. Kraje związkowe (9 krajów - Landów), dzielące się na powiaty i gminy, mają autonomię, parlament (Landtag), rząd (Landesrat) ze starostą na czele oraz własną konstytucję.

10.2. *Polityka neutralności Austrii*

Obecnie priorytetem austriackiej polityki jest aktywny udział w budowie europejskiego systemu bezpieczeństwa. Z punktu widzenia Austrii tylko taki system może jej zapewnić bezpieczeństwo, przy czym proces jego tworzenia nie powinien wiązać się z likwidacją lub łączeniem istniejących już organizacji, gdyż zarówno OBWE, UZE, jak i NATO będą miały w nim swoją rolę do spełnienia. Dlatego też Austria sprzyja umocnieniu znaczenia OBWE, lecz jest przeciwna koncepcji nadania tej organizacji uprawnień koordynacyjnych wobec innych struktur bezpieczeństwa. W zasadzie jest również przeciwna połączeniu UZE i NATO i opowiada się za bardziej jednoznacznym rozdzieleniem kompetencji obu organizacji.

Zasadniczym problemem, który może mieć wpływ na włączenie się Austrii w europejskie struktury bezpieczeństwa, jest kwestia neutralności. Przystępując do Unii Europejskiej Austria formalnie zrzekła się statusu państwa neutralnego, gdyż w dotyczącym tej kwestii układzie została umieszczona formuła, że przez swą przynależność do UE Austria „nie będzie zobowiązana do udziału w konfliktach zbrojnych, przystępowania do sojuszy wojskowych, ani też nie będzie akceptować tworzenia na swoim terytorium baz wojskowych państw obcych”. Również przystąpienie do programu „Partnerstwo dla Pokoju” w lutym 1995 r. nie było sprzeczne z zasadą neutralności, gdyż współpraca w ramach PdP ma dotyczyć wyłącznie operacji pokojowych, akcji humanitarnych i usuwania skutków klęsk żywiołowych.

Decyzje te ograniczyły jednak zakres neutralności, ponieważ akceptując postanowienia traktatu z Maastricht Austria zobowiązała się do koordynacji swojej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa z polityką UE, w ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

Mimo protestów i zapowiadanego przez niektóre kraje bojkotu Austrii na arenie międzynarodowej powstał w Austrii rząd koalicyjny, w skład którego weszła konserwatywna Austriacka Partia Ludowa (OeVP) kanclerza Wolfganga Schüssela i prawicowa partia „Wolności” Jörga Haidera. Prezydent Austrii zatwierdzając nowy rząd, zaapelował do świata, by „dał szansę” nowemu rządowi.

Państwa Unii Europejskiej w większości ograniczyły początkowo kontakty z Austrią do niezbędnego minimum. Podobnie zareagował Izrael i USA. Przyczyną tej sytuacji jest obecny szef „Wolnościowców” Jörg Haider.

„Wolnościowcy” to ugrupowanie promujące wartości rodzinne, prywatyzację i niskie podatki, surowe prawo i ciężkie wyroki dla przestępców. Haider chętnie widziałby Austrię w NATO. Znany jest on z prowokujących publiczność wypowiedzi. Krytycy zarzucają mu szerzenie między innymi antysemityzmu. Jednak większość stawianych mu zarzutów jest przesadzona. A Jörg Haider ma coraz większe poparcie.

W lutym 2000 roku Wolfgang Schüssel i Jörg Haider podpisali Deklarację Austriackiego Rządu Federalnego zatytułowaną: „Odpowiedzialność za Austrię - Przyszłość w sercu Europy”. W Deklaracji przedstawiają oni swoją wizję polityki Austrii.

Rząd Federalny Austrii:

- potwierdza swoje niezłomne przywiązanie do duchowych i moralnych wartości, które stanowią wspólne dziedzictwo narodów Europy i leżą u podstaw wolności osobistej, swobód politycznych i rządów prawa, na których opiera się każda prawdziwa demokracja;
- opowiada się za poszanowaniem, tolerancją i zrozumieniem dla wszystkich ludzi, niezależnie od ich pochodzenia, religii czy światopoglądu. Potępia i dobitnie zwalcza każdą formę dyskryminacji, nietolerancji i podżegania we wszystkich dziedzinach. Jego celem jest społeczeństwo przesiąknięte duchem humanizmu i tolerancji wobec wszystkich grup społecznych;
- działa na rzecz Austrii, w której nie ma miejsca dla ksenofobii, antysemityzmu i rasizmu. Będzie konsekwentnie przeciwstawiał się wszelkim formom ideologii głoszących pogardę dla człowieka i ich rozpowszechnianiu oraz będzie opowiadał się za pełnym poszanowaniem praw i swobód ludzi każdej narodowości niezależnie od powodu ich pobytu w Austrii. Uznaje swoją szczególną odpowiedzialność za pełne szacunku obcowanie z mniejszościami etnicznymi i religijnymi;
- popiera kartę europejskich partii politycznych w sprawie społeczeństwa pozbawionego rasizmu i zobowiązuje się dążyć do wzorowego urzeczywistnienia w Austrii zawartych w niej zasad;
- opowiada się za ochroną i wspieraniem praw człowieka i angażuje się w ich bezwarunkową realizację na płaszczyźnie narodowej jak i międzynarodowej. Jest to także ważny wkład w zapobieganie wojnom i wewnętrznym konfliktom, które gwałcą prawa ludzi lub zmuszają ich do opuszczenia ojczyzny;
- wyznaje zasady demokracji pluralistycznej i państwa prawa, które są wspólnymi zasadami wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Zasady te są

ugruntowane w austriackiej konstytucji i są warunkiem członkostwa w Radzie Europy. Prawa i swobody, które są zagwarantowane w konstytucji Austrii oraz spisane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, są wyrazem tego wyznania;

- opowiada się za projektem pokoju w Europie. Współpraca partii koalicyjnych polega na opowiadaniu się za członkostwem Austrii w Unii Europejskiej;
- potwierdza swoje przywiązanie do zasad wolności, demokracji, poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód oraz państwa prawa, które są wspólnymi zasadami wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej i które są zapisane w artykule 6 Traktatu Unii Europejskiej. Przyszłość Austrii leży w pogłębieniu integracji i rozszerzeniu Unii. Historia i położenie geopolityczne Austrii stawiają ją przed szczególnym zadaniem, polegającym na przyspieszeniu procesu integracji i jeszcze mocniejszym ugruntowaniu idei europejskiej w życiu codziennym. Szczególnie znaczenie w zapewnieniu pokoju i stabilizacji w XXI wieku będzie odgrywało partnerstwo transatlantyckie.

Unii Europejskiej jako wspólnocie wartości odpowiada także określona idea przyszłego rozwoju integracji europejskiej. Składają się na to szczególnie prace nad kartą praw politycznych i społecznych. Austria popiera dalsze prace mające na celu zwalczanie każdej formy dyskryminacji według artykułu 13 Traktatu Unii Europejskiej.

Rząd Federalny chce umocnić pozycje Austrii jako ośrodka gospodarczego ukierunkowanego na wydajność i konkurencję. Jest to podstawa zapewnienia istniejących jak i tworzenia nowych miejsc pracy i dobrobytu w naszym kraju. Przystąpienie Austrii do Unii Europejskiej i zapewniony udział w unii walutowej były i są ważnymi przesłankami przyszłości gospodarki i pracy w Austrii.

Zasada partnerstwa społecznego sprawdziła się w Austrii jako ważny instrument ustalania głównego punktu ciężkości dla gospodarki i pracy, co przyczyniło się do utrwalenia pokoju społecznego w Austrii. Rząd Federalny opowiada się za daleko idącą współpracą z partnerami społecznymi. Zaleca jednak równocześnie konieczną gotowość do reform partnerów społecznych, na przykład w przypadku reformy podmiotów odpowiedzialnych za ubezpieczenia społeczne oraz wyboru przedstawicieli ubezpieczonych i umocnienia charakteru usługowego instytucji partnerstwa społecznego.

Austria przyjmuje odpowiedzialność za tragiczną historię XX wieku i potworne zbrodnie reżimu narodowosocjalistycznego. Bierze na siebie odpowiedzialność za jasne i ciemne strony swej przeszłości i za dobre i złe czyny wszystkich Austriaków.

Plany Unii Europejskiej stworzenia rozszerzonej, demokratycznej i zamożnej Europy, z którymi rząd federalny bezwarunkowo się utożsamia, są najlepszą gwarancją przeciwko powtórzeniu się tego najciemniejszego rozdziału historii Austrii.

Partie rządzące opowiadają się za nową formą rządzenia i współpracy. Chcą rozwiązywać problemy, pokonywać wyzwania i wykorzystywać konsekwentnie szansę, ponieważ poczuwają się do odpowiedzialności za przyszłość Austrii w Europie. Austria będzie przyczyniać się jako stabilne, godne zaufania i partnerskie państwo do pokojowego i bezpiecznego współistnienia w Europie i w świecie.

10.3. Charakterystyka ogólna Szwajcarii

Szwajcaria (Schweiz, Suisse, Svizzera, Svizera, Helvetia, Konfederacja Szwajcarska) państwo w centralnej części Europy, na terenie Alp, bez dostępu do morza. Na północy graniczy z Niemcami, na wschodzie z Austrią i Lichtensteinem, na południu z Włochami, na zachodzie z Francją. Jej powierzchnia wynosi 41,3 tys. km², stolicą jest Berno (135 tys. mieszkańców, zespół miejski 332 tys., 1993). Do większych miast należą: Zurych, Bazylea, Genewa, Lozanna, Lucerna.

Szwajcaria jest państwem federacyjnym złożonym z 26 oddzielnych jednostek - kantonów i półkantonów. Językiem urzędowym jest: niemiecki, francuski, włoski, retoromański, a jednostką monetarną 1 frank szwajcarski = 100 rappów (centymów).

Ludność: 6,9 mln mieszkańców (1994). Skład etniczny: Szwajcarzy posługujący się językami: niemieckim (65,1%), francuskim (18,4%), włoskim (9,8%), oraz Hiszpanie (1,7%), Jugosłowianie (1,5%), Turcy (1,3%), Retoromanie (0,8%).

Religia: katolicy (47,2%), protestanci (43,5%), muzułmanie (1,5%), żydzi (0,3%).

Średnia długość życia: mężczyźni 73,9 lata, kobiety 80,7 lat.

Dominującym elementem rzeźby terenu są Alpy (Berneńskie, Pennińskie, Glarneńskie, Lepontyńskie, Retyckie) zajmujące północną i środkową część kraju (60% powierzchni), w których znajduje się najwyższy szczyt Szwajcarii - Dufourspitze (4634 m n.p.m.) w grupie Monte Rosa oraz liczne lodowce, największy w Europie - Aletsch (długość 24 km). Na północnym zachodzie Alpy przechodzą w Wyżynę Szwajcarską. Wzdłuż granicy z Francją ciągną się góry Jura.

Klimat umiarkowany z odmianą górską. Średnia temperatura powietrza i średnie opady dla stolicy kraju wynoszą: w styczniu -1°C i 74 mm, w lipcu 18°C i 143 mm. W najwyższych partiach Alp śnieg i lód zalegają przez cały rok. Charakterystyczne dla klimatu Szwajcarii jest występowanie ciepłego wiatru z południa (föhn) i chłodnego

z północy (bise). Gęsta sieć rzeczna, największe rzeki: Ren (odwadniający ok. 68% powierzchni), Rodan (ok. 18%), Inn. Największe Jeziora: Genewskie, Bodeńskie, Czterech Kantonów. Lasy liściaste (bukowo-dębowe) i mieszane zajmują ok. 24% powierzchni, w górach roślinność alpejska.

Historia. W starożytności ziemia celtyckich Helwetów zamieszkujących dolinę rzeki Aare. W 58 pne. zajęta przez Rzymian i włączona do Galii. Od III w. nękana najazdami plemion germańskich, w VI w. opanowana przez Franków. W IX w. podzielona między Niemcy i królestwo Burgundii. W XI w. pod władzą cesarzy niemieckich. W 1291 prakantony Uri, Schwyz i Unterwalden utworzyły ligę antyhabsburską, która przekształciła się w Konfederację Szwajcarską. Do 1353 w Konfederacji znalazły się: Berno, Glarus, Lucerna, Zug, Zurych, w 1481 dołączył Fryburg i Solura, w 1501 Bazylea i Szafuza oraz w 1513 Appenzell.

Wskutek rozwijającej się w XVI w. reformacji władzę w kantonach Bazylea, Berno, Szafuza i Zurych przejęli protestanci. Rywalizacja religijna przerodziła się w walki między kantonami katolickimi i protestanckimi.

Po pokoju westfalskim (1648) trzynaście kantonów szwajcarskich zerwało formalną zależność od Rzeszy. W XVII w. wprowadzono do polityki państwowej zasadę ścisłej neutralności, którą udało się utrzymać do rewolucji francuskiej. W 1798 Francuzi zajęli większą część kraju tworząc na okupowanych terenach Republikę Helwecką.

Po zakończeniu wojen napoleońskich uczestnicy kongresu wiedeńskiego (1815) zgodzili się na nadanie Szwajcarii statusu państwa neutralnego. W 1848 uchwalono nową demokratyczną konstytucję. Szwajcaria przekształciła się w państwo związkowe (od 1874 w republikę federacyjną) ze stolicą w Bernie. Kraj zachował bezstronność podczas wojny francusko-pruskiej (1870-1871), pozostał neutralny podczas obu wojen światowych.

W związku z przyjętą przez Szwajcarię pozycją państwa niezaangażowanego ulokowano tu (głównie w Genewie), siedziby licznych organizacji międzynarodowych, m.in. powstałej w 1920 Ligi Narodów. W 1959 Szwajcaria przystąpiła do Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). W 1992 w referendum odrzucono projekt przystąpienia do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (układu stworzonego przez kraje Wspólnoty Europejskiej i EFTA). W tymże roku parlament uchwalił ustawę zezwalającą na udział wojsk szwajcarskich w operacjach pokojowych ONZ.

Gospodarka. Jedno z najlepiej rozwiniętych państw świata. Strategiczne położenie na skrzyżowaniu szlaków europejskich, polityczna stabilność i tradycyjne zaufanie spowodowały, że Szwajcaria stała się międzynarodowym centrum finansowym.

Gospodarka oparta na usługach bankowych i nowoczesnym przemyśle precyzyjnym (zegarki, instrumenty pomiarowe, sprzęt medyczny), elektrotechnicznym (obrabiarki, turbiny, silniki), zbrojeniowym, chemicznym, farmaceutycznym, poligraficznym, papierniczym, spożywczym (sery, czekolada) oraz turystyce. Hydroelektrownie pokrywają prawie połowę krajowego zapotrzebowania na energię, pozostała część pochodzi z elektrowni jądrowych. W 1990 roku wprowadzono 10 – letni zakaz rozwoju energetyki jądrowej. Użytki rolne stanowią 49% powierzchni. Uprawia się zboża, ziemniaki, rośliny pastewne, owoce, warzywa.

Dochód narodowy 36 230 USD na 1 mieszkańca (1992). Struktura zatrudnienia: usługi - 57,9%, przemysł - 34,2%, rolnictwo - 5,5%. Handel zagraniczny: eksportuje się głównie maszyny (28,1%), chemikalia i tworzywa sztuczne (24,1%), metale szlachetne i biżuterię (7,1%) do Niemiec (25%), Francji (10%), Włoch (9%), importuje się maszyny (21,1%), chemikalia (15,1%), pojazdy mechaniczne (9,1%) z Niemiec (25%), Francji (11%), Włoch (11%).

System polityczny. Wielopartyjna republika związkowa z dwuizbowym parlamentem - Radą Narodową z 200 miejscami i Radą Kantonów z 46 miejscami.

Szwajcaria ma podwójną suwerenność: federalną i kantonalną. Kanton posiada właściwie pełną suwerenność państwową i w świadomości swoich obywateli funkcjonuje jako państwo. Każdy kanton ma swój rząd i wyłaniany w wyborach parlament.

Władzę ustawodawczą stanowi Zgromadzenie Federalne, składające się z dwóch izb: Rady Narodowej i Rady Państwowej.

Główne partie polityczne: Partia Socjaldemokratyczna, Radykalna Partia Demokratyczna, Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa, Szwajcarska Partia Ludowa, Sojusz Niezależny, Partia Liberalna, Zieloni.

Szwajcaria przynależy do organizacji: Rada Europy, OECD, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Partnerstwo dla Pokoju, Stowarzyszenie Wolnego Handlu.

10.4. Neutralność jako instrument polityki bezpieczeństwa państwa

Neutralność nie jest celem samym w sobie. Państwa wybierając ten status międzynarodowy dążą do efektywnego zapewnienia sobie bezpieczeństwa.

Słowo neutralność etymologicznie wywodzi się od łacińskiego *neuter*, czyli żaden z dwóch, obojętny ³².

Przedstawiając neutralność jako instrument polityki bezpieczeństwa państwa trzeba na wstępie zauważyć, iż w literaturze przedmiotu napotykamy na znaczne niejasności terminologiczne. Przyczyny tego stanu rzeczy mają zróżnicowany charakter. W prawie międzynarodowym w zasadzie nie można powołać się na akty prawne, które w sposób wyczerpujący określałyby to pojęcie. Choć tradycyjnie powiązana z prawem międzynarodowym publicznym, neutralność w coraz większym stopniu staje się obiektem badań innych dyscyplin naukowych. Powszechnie uznaje się, iż „wzór szwajcarski” akceptowany przez wszystkie państwa neutralne w zakresie tzw. prawa neutralności, nie wyczerpuje pozaprawnych aspektów tego pojęcia. W tradycyjnym pojęciu prawnym termin neutralność odnosi się do neutralności wojennej (tymczasowej). Ta jednak jest stanem nietrwałym.

Neutralność wieczysta (trwała, stała) pojawiła się w XIX w. i wiąże się z uzyskaniem w drodze umowy międzynarodowej gwarancji niepodległości i integralności terytorialnej. Państwa trwale neutralne (neutralne w czasie pokoju) mają szczególną sytuację w społeczności międzynarodowej ³³. Nie mogą one podejmować pewnych działań, przede wszystkim takich, które mogłyby je wciągnąć w działania wojenne, mają więc ograniczoną zdolność działania.

Konsekwencją tego statusu jest nieprzystępowanie do sojuszy wojskowych oraz obowiązek obrony neutralności ³⁴. Tradycyjne formalnoprawne ujęcie głosi, iż tylko Szwajcaria i Austria są dziś państwami spełniającymi kryterium neutralności. Dominujące dziś tzw. podejście prawno - polityczne wprowadza podział na neutralność wieczystą i inną. Jakkolwiek różni się ono od tradycyjnego podejścia formalnoprawnego, najczęściej jednak określenie „państwo neutralne” odnosi się do wieczystej neutralności. Finlandię

³² J. Sutor, Państwa neutralne i niezaangażowane, WP, Warszawa 1972, s. 11.

³³ Neutralność (z łacińskiego *neutrum* – nijaki, obojętny), bezstronna lub obojętna postawa wobec wydarzenia, procesu, zespołu poglądów, wierzeń, zachowań ludzkich; rezygnacja z ingerencji w sprawy innych. W stosunkach międzynarodowych neutralność odnosi się do relacji z innymi państwami. Może mieć charakter prawny lub wynikać z zawartej deklaracji. W Europie politykę neutralności prowadziły Finlandia i Szwecja, które nie uczestniczyły w sojuszach wojskowych, starały się podtrzymywać znormalizowane stosunki z wszystkim krajami, nie angażując się w konflikty. Takie założenie dotyczyło też ruchu państw niezaangażowanych. Słownik encyklopedyczny, Europa, Wrocław 1999r.

³⁴ Ze statusu państwa neutralnego wynikają prawa i obowiązki, które reguluje konwencja haska. W konwencji zastrzeżono m.in. nienaruszalność terytorium państwa neutralnego, zakaz popierania i pomocy którejkolwiek z walczących stron, nakaz internowania na swoim terytorium oddziałów wojskowych stron walczących. Słownik encyklopedyczny, Europa, Wrocław 1999r.

i Szwecję określano najczęściej jako państwa prowadzące politykę neutralności. Inną propozycją było określenie skandynawskich neutralów jako państw neutralistycznych.

Praktyka międzynarodowa dowiodła, iż współcześnie podział na państwa wieczyście neutralne i inne ma drugorzędne znaczenie. Dobitnym tego dowodem jest jednakowe traktowanie wszystkich państw neutralnych przez ONZ, w procesie KBWE czy ostatnio w negocjacjach w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej. Równie istotną przyczyną znacznego zamieszania terminologicznego wokół definiowania neutralności jest występowanie znacznych podobieństw między neutralnością a niezaangażowaniem.

Z uwagi na znaczne rozbieżności w rozumieniu neutralności oraz jej znaczenia jako instrumentu polityki bezpieczeństwa państw, wydaje się uzasadnione szerokie ujęcie definicji tego pojęcia. Neutralność należy traktować jako przejaw nasilających się, począwszy od XIX wieku, procesów instytucjonalizacji. Doceniając znaczenie instytucji prawnych zwłaszcza w zakresie regulacji i stabilizacji stosunków międzynarodowych, neutralność można definiować w oparciu o szerokie rozumienie instytucji międzynarodowych. Takie podejście uwzględnia, bowiem różnorakie aspekty, w tym m.in. formy organizacyjne, szeroko pojęte warunki międzynarodowe, role międzynarodowe, utrwalone sposoby postępowania itp. Uwzględniając powyższe uwagi można przyjąć, że neutralność jest trwałą opcją w polityce bezpieczeństwa wynikającą zarówno z przyjęcia prawno międzynarodowego statusu wieczystej neutralności, jak również deklaracji woli politycznej państwa nie znajdującej oparcia w traktatach międzynarodowych. W obu wypadkach są to dobrowolne działania, które łączą się z wyrażaną w różnej formie akceptacją ze strony innych państw, zwłaszcza wielkich mocarstw.

W literaturze przedmiotu panuje zgodność, iż obok zobowiązania niewszczywania wojny oraz zbrojnej ochrony neutralności, względnie niepodległości, kluczową rolę – z punktu widzenia polityki neutralności - odgrywają tzw. obowiązki wtórne, które można sprowadzić do stwierdzenia, iż państwo neutralne musi czynić wszystko, aby nie zostało wciągnięte do wojny, i jest zobowiązane do prowadzenia wiarygodnej polityki neutralności.

Polityka neutralności bywa definiowana jako suma środków posiadanych przez państwo wieczyście neutralne w różnych obszarach działalności, w związku z obowiązkami wynikającymi z prawa neutralności w zakresie utrzymania swej neutralności.

Państwo neutralne w polityce bezpieczeństwa dysponuje takimi samymi środkami i metodami działania jak inne państwa; drogą indywidualnego wyboru może jednak

zwiększyć zakres oraz intensywność tych środków i metod, które zostaną uznane za szczególnie przydatne dla stabilizacji statusu międzynarodowego. Inaczej mówiąc, neutralność otwiera możliwość specyficznej działalności państwa, dzięki której zwiększa się wiarygodność jego polityki. Status międzynarodowy, położenie geograficzne, akceptowana rola międzynarodowa itp. są czynnikami, które mogą uzasadniać prowadzenie takiej polityki.

Modele polityki neutralności można wyodrębnić na podstawie stopnia wykorzystania środków i metod, pozostających w dyspozycji państwa neutralnego. W modelu szwajcarskim akceptowano znaczną powściągliwość polityki zagranicznej. Z kolei model szwedzki często określano jako niezaangażowanie w okresie pokoju, aby utrzymać neutralność w czasie wojny. Model austriacki lokalizowano jako wariant pośredni, gdy model fiński uważano za „asymetryczny” i z uwagi na szczególne stosunki z ZSRR traktowano jako przypadek specyficzny. Chociaż w powyższym zestawieniu można doszukać się uproszczeń, daje ono pewne rozpoznanie charakteru polityki neutralności poszczególnych państw. Głównym kryterium jest tu postawa wobec kluczowych problemów międzynarodowych.

W polityce bezpieczeństwa państw neutralnych istotną rolę obok polityki zagranicznej zawsze odgrywała polityka obronna. Pomimo zróżnicowanych warunków, w jakich kształtowała się neutralność Austrii, Finlandii, Szwajcarii i Szwecji, można wyodrębnić wspólne elementy ich polityki neutralności w okresie bipolarnego układu sił w Europie. Jednym z podstawowych założeń polityki bezpieczeństwa było przekonanie, iż rozbudowa własnego potencjału obronnego stanowi istotny element zniechęcający do ewentualnego naruszenia neutralności. Oznaczało to, iż kraje neutralne opierały koncepcje obrony na zasadzie odstraszenia. Zwracano uwagę, iż przypadek pogwałcenia neutralności nie może zostać wykluczony w ewentualnym konflikcie Wschód - Zachód. Dlatego też, obok „doktryny wysokich kosztów wkroczenia” zakładano konieczność obrony w wypadku częściowego lub całkowitego zajęcia kraju.

Prawidłowo realizowana polityka obronna oznaczała prezentowanie stałej gotowości i możliwości wypełnienia zobowiązań dotyczących zbrojnej ochrony neutralności. Temu celowi były podporządkowane koncepcje szeroko rozumianej obrony kraju obok gdzie obok wojskowej, gospodarczej i cywilnej występowała również tzw. obrona psychologiczna. Systemy obronne państw neutralnych charakteryzują się przyspieszoną procedurą mobilizacyjną, która w znacznym stopniu uzależniona jest od stanu gotowości i mobilizacji obywateli. W aspekcie techniczno - zbrojeniowym państwa

neutralne były mocno zaangażowane w dynamikę zbrojeń między blokami. Stosunek do tego zagadnienia był zróżnicowany i uzależniony od potencjału wojskowo - ekonomicznego, możliwości technologicznych itp. Ten swoisty wymóg dostosowania w największym stopniu spełniała Szwajcaria i Szwecja. Takie same zależności występują w zakresie produkcji uzbrojenia na potrzeby własnej armii, ponieważ państwa te dystansują pod tym względem Austrię i Finlandię.

Szwajcarska polityka bezpieczeństwa przypisywała szczególne znaczenie „wystarczającemu uzbrojeniu własnej armii”, traktując tę sprawę jako obowiązek prawno - międzynarodowy, wynikający ze statusu trwałej neutralności.

W połowie lat osiemdziesiątych w kołach rządowych państw neutralnych coraz częściej prezentowane były opinie, iż decydujące znaczenie dla szeroko pojmowanego bezpieczeństwa ma czynnik ekonomiczny. Wynikały one z ogólnych tendencji w stosunkach międzynarodowych dotyczących ekonomizacji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, ze względu na powszechność przekonania, że tylko dzięki stabilnemu wzrostowi gospodarczemu, a nie sile wojskowej, możliwe jest pozyskanie zasobów materialnych umożliwiających osiągnięcie takich podstawowych celów, jak: zwiększenie stopy życiowej, bezpieczeństwa państwa, zdrowego środowiska naturalnego itp. W Austrii i Szwajcarii trwała debata nad poszukiwaniem takich rozwiązań integracyjnych, które umożliwiłyby członkostwo w EWG do końca wieku. Od połowy lat osiemdziesiątych wzrosła atrakcyjność gospodarcza EWG dla neutralnych państw EFTA. Jednocześnie praktyka dowiodła, iż rozstrzygnięcia w ramach Wspólnoty powodowały konieczność podjęcia kroków dostosowawczych nie tylko w kwestiach technicznych, ale również norm z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, prawa bankowego i wielu innych dziedzin. Zapowiedź powstania Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz brak perspektyw porozumienia EFTA - EWG przyspieszyły wnioski tych państw o przystąpienie do Wspólnoty.

Początek lat dziewięćdziesiątych przyniósł głębokie zmiany w sytuacji międzynarodowej, które stawiły w nowym świetle zabiegi państw EFTA o członkostwo w EWG. Erozja Układu Warszawskiego, zjednoczenie Niemiec, rozpad ZSRR oraz procesy transformacji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej inspirują Austrię i Szwajcarię do poszukiwania nowej formuły neutralności. Już wkrótce okazało się, iż dynamika i zakres przeobrażeń europejskiej koncepcji neutralności są tak znaczne, że w dyskusjach, po przystąpieniu Austrii, Finlandii i Szwecji do Unii Europejskiej, kwestionuje się niekiedy rolę neutralności jako instrumentu polityki bezpieczeństwa.

Ustosunkowując się do tego kluczowego zagadnienia, trzeba na wstępie przypomnieć, iż w pierwszej połowie lat 90 neutralność europejska przeszła znaczącą ewolucję. Pierwszym jej sygnałem była aktywność Finlandii i Austrii w zakresie odrzucenia postanowień (zwłaszcza tych dotyczących kwestii wojskowych) umów tworzących przesłanki dla neutralności tych krajów. We wrześniu 1990 r. Finlandia jednostronnie uwolniła się od ograniczeń narzuconych przez paryski traktat pokojowy i uznała za przestarzałe aspekty układu z ZSRR, przewidujące militarną współpracę w wypadku napaści niemieckiej. Również rząd austriacki uznał za przestarzałe lub spełnione niektóre postanowienia wojskowe oraz ograniczenia pozostające w ścisłym związku z problemem niemieckim. Zarówno w wypadku Austrii, jak i Finlandii zainteresowane mocarstwa nie wyraziły sprzeciwu.

Również w koncepcji europejskiej neutralności zauważalne były zmiany polegające na mocniejszym akcentowaniu tradycyjnego jej pojmowania, tzn. nieprzystępowanie do sojuszy wojskowych, zakaz instalacji obcych baz oraz nieuczestniczenie w wojnie. Jednocześnie formułowane były coraz częściej opinie, że utrzymanie bądź odstąpienie od neutralności jest wewnętrzną sprawą tych państw. W wypadku skandynawskich neutralów stanowisko to było przyjmowane z pewnym zrozumieniem. Natomiast w odniesieniu do Austrii budziło wiele wątpliwości. Przede wszystkim ZSRR potwierdzał swoje stanowisko, iż traktat państwowy z 1955 r., jakkolwiek nie wspomina o neutralności *expressis verbis*, faktycznie stanowi podstawę jej ustanowienia. Również Rosja czyniła próby dalszego wpływania na politykę Austrii wobec struktur bezpieczeństwa Europy, poprzez niesprecyzowaną formę kontynuacji traktatu państwowego. Próby te nie powiodły się. Z kolei w Brukseli od dawna prezentowano pogląd, iż każde państwo neutralne ubiegające się o członkostwo w EWG samo powinno wiedzieć, czy pozostanie ono w zgodzie z jego własnym rozumieniem neutralności, sama zaś neutralność nie jest przeszkodą w rozpatrywaniu wniosków.

Na początku lat dziewięćdziesiątych zauważalne były w państwach neutralnych zmiany w interpretowaniu własnej neutralności. W Finlandii neutralność została praktycznie zredukowana do niezaangażowania i „independent defence”. W Austrii mówi się o uprawianiu szczególnego rodzaju polityki bezpieczeństwa, jak również o uczestniczeniu w długofalowym procesie, którego celem jest wspólna obrona państw Unii. W Szwecji akcentuje się obecnie nieuczestniczenie w sojuszach w celu pozostania neutralnym jedynie w wypadku „konfliktu w sąsiedztwie”. Również w Szwajcarii – w wyniku pozytywnego przyjęcia w drodze referendum członkostwa

w Międzynarodowym Funduszu Walutowym i Banku Światowym - rząd deklarował konieczność ograniczenia koncepcji neutralności do elementów czysto wojskowych. Charakterystyczne jest, iż wniosek Szwajcarii o przyjęcie do EWG z 26 września 1992 r. nie zawierał zastrzeżenia neutralności. Rząd szwajcarski oficjalnie deklarował, że przyłączenie się do Wspólnoty stało się jego kluczowym celem. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż najważniejszym problemem związanym z uczestnictwem neutralnych państw EFTA w Unii Europejskiej był udział we wspólnej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa przewidującej, zgodnie z postanowieniami z Maastricht, możliwość prowadzenia w przyszłości wspólnej obrony. Dla tych państw, nie należących do bloków wojskowych, oznaczało to zasadniczą reorganizację polityki bezpieczeństwa. Elementem sprzyjającym podjęciu takich działań była ich zmieniona sytuacja geostrategiczna. Z państw buforowych rozdzielających NATO i Układ Warszawski przekształciły się one w państwa na „krawędzi Wspólnoty”. Jednocześnie coraz bardziej umacniająca się zasada solidarności, której przejawem jest m.in. możliwość stosowania sankcji, istotnie wpływa na praktykę europejskiej polityki neutralności. Legitymizacja działań na rzecz zasady solidarności oznacza konieczność ograniczenia zobowiązań, wynikających z międzynarodowego statusu neutralności np. w kwestii materiałów wojennych. Neutralni członkowie Unii Europejskiej podjęli niezbędne działania zmierzające do dostosowania ich systemu prawnego do udziału w sankcjach gospodarczych. W wypadku wiecej neutralnej Austrii wiązało się to z daleko posuniętymi zmianami w ustawodawstwie. Konsekwencją uczestnictwa państw neutralnych w tworzącej się nowej strukturze bezpieczeństwa europejskiego jest uzyskanie statusu obserwatora w UZE oraz podpisanie programu Partnerstwa dla Pokoju. Z drugiej strony można przytoczyć szereg argumentów, relatywizujących zarzuty pod adresem współczesnej neutralności jako instrumentu polityki bezpieczeństwa państw. Przede wszystkim często podnosi się problem, iż II filar polityki Unii został w Maastricht zakreślony bardzo ogólnikowo. Do końca więc nie jest jasne, jakie będą wymagania Unii wobec państw neutralnych w wypadku konfliktu. Ponadto na przełomie lat 80 i 90, kiedy w neutralnych państwach EFTA krystalizowały się stanowiska w sprawie członkostwa, nie było jasności co do przyszłej współpracy w ramach Wspólnoty. Dyskutowane były wówczas różne koncepcje, w tym m.in. „kręgów koncentrycznych”, dopuszczające zróżnicowany zakres i intensywność współpracy. Pojawił się również wariant „op - out”, pozwalający na utrzymanie statusu neutralności przy rozszerzeniu więzi instytucjonalnych między EFTA i EWG. Istota tego rozwiązania

sprowadzała się do powstrzymywania się w przyszłości od zajmowania stanowiska w sprawach bezpieczeństwa i obrony.

Najbardziej spektakularnym przykładem braku społecznej akceptacji jest Szwajcaria, gdzie w grudniu 1992 r. odrzucono w drodze referendum traktat o utworzeniu Europejskiego Obszaru Gospodarczego i tym samym przekreślono dotychczasowe starania o przystąpienie do Unii Europejskiej. Casus Szwajcarii pozwala mówić o „dwóch prędkościach europejskiej neutralności”. Odrzucenie przez społeczeństwo szwajcarskie drogi wybranej przez Austrię, Finlandię i Szwecję oznacza wybór tradycyjnych wartości związanych z helwecką neutralnością. Wynik referendum można jednak porównać z sytuacją 1986 r., kiedy to społeczeństwo wypowiedziało się przeciwko członkostwu w ONZ, chociaż Szwajcaria praktycznie uczestniczyła aktywnie we wszystkich ważniejszych organizacjach systemu ONZ. Pomimo zablokowania sprawy członkostwa, w stosunkach z Unią poszukiwane jest intensywnie alternatywne rozwiązanie pozwalające na korzystanie z dotychczasowych oraz stworzenie nowych ułatwień współpracy ekonomicznej z Brukselą. Nie ulega wątpliwości, iż Szwajcaria, jedno z najbogatszych państw Europy, pozostaje dla Unii wciąż atrakcyjnym partnerem. Z drugiej strony pozostawanie poza Europejskim Obszarem Gospodarczym przynosi gospodarce szwajcarskiej wymierne straty. Dlatego też rozpoczęte zostały negocjacje zmierzające do podpisania porozumień sektorowych. Na pierwszy plan zostały wysunięte sprawy transportu i tranzytu oraz wolnego przepływu ludzi, na znacznie zastrzonych przez Unię warunkach. W tej sytuacji Berno może rozwijać współpracę w oparciu o szerszy zakres umów sektorowych. Niewykluczone jest również powtórzenie referendum na temat przystąpienia do Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Istotne zmiany sytuacji międzynarodowej wywołane upadkiem systemu bipolarnego, zintensyfikowanie dążeń integracyjnych Austrii, Finlandii, Szwajcarii i Szwecji oraz umacnianie się zasad solidarności, wpłynęły w decydującym stopniu na redukcję koncepcji neutralności tych państw do elementów czysto wojskowych.

10.5. Ocena polityki neutralności

Austria powoli staje się państwem znaczącym w Europie, politycznie, militarnie i gospodarczo. Jej wstąpienie do Unii Europejskiej i prawdopodobieństwo przystąpienia do NATO, wskazuje na chęć wejścia w grono polityczno – wojskowej czołówki Europy. Dobra sytuacja ekonomiczna ułatwia to przedsięwzięcie, choć Austria nie jest wolna od

problemów współczesnego świata, tj. przestępczości zorganizowanej, nielegalnych migracji, degradacji środowiska naturalnego itp.

Rozwój sił zbrojnych Austrii idzie w dobrym kierunku i jest dostosowany do aktualnych potrzeb i możliwości. Reformy armii są realizowane płynnie i skutecznie, co gwarantuje utrzymanie ich gotowości bojowej na wysokim poziomie.

Szwajcaria nie wykazuje dążeń do wejścia w struktury europejskie i dalej będzie państwem w pełni neutralnym, niezależnym, a jednocześnie będzie partnerem, o którego będzie zabiegać większość państw.

W 1955 roku Austria odzyskując suwerenność, przyjęła na siebie dość dziwaczne zobowiązanie do zachowania neutralności³⁵. Dziwaczne, gdyż – inaczej niż to bywało w historii – neutralność Austrii nie była i nie jest gwarantowana przez kraje trzecie, lecz została jednostronnie zadeklarowana przez jej rząd. Kiedyś leżące w sercu Europy państwo znajdowało się na marginesie międzynarodowej polityki, nie budząc emocji skonfrontowanych ze sobą bloków. Dzisiaj „zimna wojna” należy do przeszłości, Austria jest członkiem Unii Europejskiej, jej nowy rząd przyjaźnie zerka w kierunku NATO – a kraj pogrążony jest w międzynarodowej izolacji. Tym razem jednak wbrew swojej woli, a przy błysku fleszy i świetle skierowanych nań reflektorów. A miało być zupełnie inaczej. Wszak to w imię „normalności”, a nie „odrębnej drogi” przywódca chadeków (ÖVP) Wolfgang Schüssel postanowił utworzyć koalicję z *enfant terrible* austriackiej polityki, populistą Haiderem. Budzące w Niemczech niesmak pojęcie „normalizacja” będzie się więc chyba źle kojarzyć także Austriakom. W wydaniu tych ostatnich miała ona polegać na „cywilizowaniu” populistów przez udział we władzy oraz na reformie państwa, podzielonego dotąd między rządzących od niepamiętnych czasów chadeków i socjaldemokratów. Skończyło się na tym, że prezydent Thomas Klestil dowiaduje się od przewodniczącej Parlamentu Europejskiego, iż Austria co prawda leży w Europie, ale w sensie duchowym musi do niej dopiero powrócić.

Przy obecnych preferencjach wyborców i dramatycznej polaryzacji sceny politycznej w Austrii – gdzie dialog między oddzielonymi barykadą epitetów obozami ogranicza się do dorzucania nowych – jakakolwiek inna konstelacja rządowa jest nie do pomyślenia. Kanclerz Schüssel jest więc – chcąc nie chcąc – zakładnikiem swojego partnera koalicyjnego i odgrywa rolę strażnika czarno-niebieskiego (od barw ÖVP i FPÖ) mezaliansu. Z kolei podejmowane przez rząd i partie tworzące koalicję działania na rzecz

³⁵ Piotr Buras: *Austriacki pat. „Tygodnik Powszechny”*, 14 V 2000.

zniesienia sankcji mają zazwyczaj charakter pozorowany – i są wyraźnie uzależnione od nastrojów opinii publicznej. Tworzą one mieszankę mniej lub bardziej zawołanych gróźb i przeważnie mało przekonujących gestów dobrej woli.

Na krajach Unii większego wrażenia nie zrobiła też rezygnacja Haidera z przywództwa FPÖ, tym bardziej, że będąc tylko premierem landu Karyntia ma on teraz większą swobodę w atakowaniu UE, a jego autorytet we własnej partii w dalszym ciągu jest ogromny. Nic nie dają także apele polityków partii opozycyjnych (socjaldemokratów i Zielonych), których zresztą koalicjanci podejrzewają o dwulicowość i otwarcie oskarżają, że to odsunięci od władzy socjaldemokraci stoją w rzeczywistości za tak brutalną reakcją państw Unii. Nie zyskała wreszcie poparcia – ani w koalicji, ani w Brukseli – złożona przez prezydenta Klestila propozycja zniesienia sankcji i utworzenia instytucji czuwającej nad przestrzeganiem ducha traktatów europejskich w państwach członkowskich UE. O ogólnonarodowym „zwarciu szeregów” wobec unijnego wyzwania mowy być oczywiście nie może. Podejmowane ze wszystkich stron sceny politycznej kroki w tym kierunku rozbijają się o kwestię zasadniczą: gdy czarno-niebieska koalicja chce jednoznacznego potępienia sankcji przez wszystkie partie w parlamencie, opozycja skłonna jest tylko do wspólnego z rządem poparcia inicjatywy Klestila. Partie koalicji uważają co prawda – mówiła o tym ostatnio w Warszawie chadecka deputowana do Parlamentu Europejskiego Ursula Stenzel – że żadna strategia wychodzenia z kryzysu nie jest potrzebna, bo kraje UE i tak Austrii potrzebują. Ale gdy prośby nie skutkują, a Europa upiera się przy żądaniu rozwiązania koalicji, członkom rządu coraz częściej puszczają nerwy i sięgają oni po ostateczny argument: gróźbę. Austriacka opinia publiczna zdaje się popierać taką strategię: 46 proc. ankietowanych uważa sankcje za jawną niesprawiedliwość, a niemal 70 proc. oczekuje od rządu bardziej zdecydowanych działań. Strategia konfrontacji nie odpowiada jednak kanclerzowi Schüsselowi, który usiłuje wykreować wizerunek swojej ÖVP jako „partii europejskiej” – na wzór CDU w Niemczech. Kiedy niedawno „wolnościowy” minister finansów zagroził wstrzymaniem austriackich wpłat do budżetu Unii, Schüssel szybko zdementował ten pomysł. Jednocześnie przymyka on jednak oko na formułowane przez panią Ferrero-Waldner groźby blokowania prac Unii, czy na antyeuropejskie wypowiedzi z partii koalicjanta. Media krytycznie nastawione do rządu ostrzegają, że to „droga donikąd” (lewicowy tygodnik „Profil”) i żądają: „Kanclerz musi wreszcie zacząć mówić otwartym tekstem. Przede wszystkim w stosunku do Haidera. A poza tym musi wyrzucić z rządu każdego następnego ministra z FPÖ, który powie coś przeciwko rozszerzeniu UE na Wschód”

(liberalny dziennik „Standard”). Politycy koalicji wiedzą jednak, czego chętnie słuchają ich wyborcy. W sytuacji, gdy spada poparcie dla FPÖ (z 27 do 21-23 proc.), a rząd rozpoczyna niepopularne reformy socjalne i podatkowe, świadomość ta ma szczególne znaczenie.

Rząd austriacki nie kwapi się do szukania wyjścia z tej patowej sytuacji; dobrego rozwiązania nie mają też pozostałe państwa Unii. Dobiegające z krajów skandynawskich żądania po prostu zakończenia sankcji grożą kompromitacją „Czternastki”, bo nie wydarzyło się nic, co mogłoby uzasadnić taki krok – może z wyjątkiem odsunięcia się Haidera, ale tej okazji nie podchwyciono. Z kolei projekt deklaracji, która pozwoliłaby na wybrnięcie z ślepego zaułka z podniesionym czołem, autorstwa niemieckiej opozycji (CDU), nie wzbudził większego zainteresowania. A że 1 lipca przewodnictwo w Unii obejmują Francuzi, zniesienie sankcji staje się jeszcze mniej prawdopodobne – chyba że któreś z państw wyłamie się i zrobi to na własną rękę. Obecny stan jest niewygodny zarówno dla Austriaków, jak i dla Unii – mimo że skutki sankcji nie są przesadnie zatrważające. Z niepokojem spoglądają nań natomiast kraje czekające u wrót Unii. Groźba blokady konferencji przez Austrię (i tak sceptyczną w kwestii rozszerzenia) w odwecie za sankcje może skłaniać do dosyć nieoczekiwanego wniosku że skoro kryzys wywołany przez sankcje zagraża interesowi Polski to w sporze między obroną wartości (której wyrazem są sankcje), a polskim interesem może warto opowiedzieć się za tym ostatnim? Powód do takich rozważań dał sam przewodniczący Komisji Europejskiej Romano Prodi, kiedy zapowiadał twardsze traktowanie kandydatów w związku z kryzysem wokół Austrii. Rzecz jednak w tym, że dylemat między narodowymi interesami a obroną europejskich wartości jest tylko pozorny. Przede wszystkim, obecny kryzys jest doskonałym alibi dla przeciwników rozszerzenia. Jeżeli zaakceptujemy tezę, że to sankcje oddalają nas od Unii, ucieszą się tak naprawdę tylko ci, którzy nie chcą Polski tam widzieć. Poza tym jest rzeczą wątpliwą, by rząd austriacki zdobył się na faktyczną blokadę prac Unii – gdyż groziłoby to znacznie poważniejszymi konsekwencjami, niż ma to miejsce dziś. Austriacy popełniają błędy, ale mają też świadomość własnych interesów. Rozszerzenie Unii Europejskiej koniec końców też do nich należy.

11. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO USA

11.1. Wiadomości ogólne

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (United States of America, USA), państwo w Ameryce Północnej, nad Oceanem Spokojnym oraz Zatoką Meksykańską i Oceanem Atlantyckim.

Obejmuje stołeczny Dystrykt Kolumbii i 50 stanów, w tym 48 w środkowej i południowej części Ameryki Północnej, oraz Alaskę (północną część Ameryki Północnej) i Hawaje (w Oceanii, na Oceanie Spokojnym).

W skład USA wchodzi również terytoria zależne: Wyspy Dziewicze (Ameryka Środkowa), Guam, Midway, Samoa Amerykańskie i Wake (Oceania), oraz terytoria stowarzyszone: Portoryko, Federacja Mikronezji, Wyspy Marshalla, Mariany Północne. Powierzchnia 9,372 mln km². 265,6 mln mieszkańców (1996).

Stolica Waszyngton (585 tys. mieszkańców, zespół miejski 4,4 mln, 1992). 40 zespołów miejskich powyżej 1 mln mieszkańców, największe (1992): Nowy Jork (19,7 mln), Los Angeles (15,1 mln), Chicago (8,4 mln), San Francisco (6,4 mln), Filadelfia (5,9 mln), Detroit (5,4 mln), Boston (5,2 mln).

Największe skupiska miast zlokalizowane są na wybrzeżu Oceanu Atlantyckiego (Megalopolis Nowego Jorku), nad Wielkimi Jeziorami (Chicago, Detroit, Clewland, Pittsburgh) oraz nad Oceanem Spokojnym (Los Angeles, San Francisco, San Diego).

Język urzędowy angielski.

Jednostka monetarna 1 dolar = 100 centów.

Ludność. Skład etniczny: biali (76%, głównie potomkowie europejskich imigrantów z Wielkiej Brytanii, Irlandii, Włoch, Francji, Niemiec, Polski), Murzyni (12%, głównie potomkowie niewolników, skupieni w południowych stanach i dużych aglomeracjach miejskich), Latynosi (8%), Azjaci (3%), Indianie (1%, zamieszkujący zachodnie stany, głównie w rezerwatach). Liczna Polonia (w spisie ludności z 1980 pochodzenie polskie podało 8,2 mln osób) skupiona w Chicago, Detroit, Nowym Jorku, Cleveland, Buffalo.

Wyznania: protestanci (55%), katolicy (29%), żydzi (3%), prawosławni (2%), muzułmanie (2%), hinduiści (0,2%), bezwyznaniowcy (6,8%). Średnia długości życia: mężczyźni 73 lata, kobiety 80 lat.

Warunki naturalne. Na terytorium USA można wyróżnić 4 krainy geograficzne o południkowym układzie:

- 1) Młode góry fałdowe (Kordyliery) z licznymi pasmami, m.in.: Góry Nadbrzeżne, Góry Kaskadowe (wulkan Rainier, 4392 m n.p.m.), Sierra Nevada (Whitney, 4418 m n.p.m.), Góry Skaliste (Elbert, 4399 m n.p.m.), oraz na Alasce góry Alaska z najwyższym szczytem Ameryki Północnej Mc Kinley (6194 m n.p.m.). Masywy górskie rozdzielone są tektonicznymi kotlinami, z których największe to: Wyżyna Kolumbii, Wielka Kotlina z Doliną Śmierci - najniżej położoną (86 m p.p.m.) i najgorętszą częścią kraju (o temperaturze przekraczającej 50°C), Wyżyna Kolorado i Dolina Kalifornijska, stanowiące obszar aktywny sejsmicznie, z częstymi trzęsieniami ziemi.
- 2) Wielkie Równiny (Wielkie Równiny Prerii), mające charakter płaskowyżu o wysokości 500-1500 m n.p.m.
- 3) Równiny Centralne (Niziny Wewnętrzne), poprzecinane licznymi dolinami rzeki Missisipi i jej dopływów (m.in.: Missouri, Ohio, Tennessee, Arkansas).
- 4) Stare góry - Apallachy z najwyższym szczytem Mitchell (2037 m n.p.m.), pocięte szerokimi dolinami i zapadliskami. W północnej części kraju znajduje się kraina Wielkich Jezior (Górne, Michigan, Huron, Erie, Ontario).

Klimat. Klimat zróżnicowany w zależności od szerokości geograficznej, od zwrotnikowego (Hawaje) poprzez podzwrotnikowy (część środkowa kraju), umiarkowany (część północna) i okołobiegunowy (Alaska). Średnia temperatura powietrza i średnie opady dla stolicy kraju wynoszą: w styczniu 3°C i 77 mm, w lipcu 26°C i 105 mm. Na południowym wschodzie częste huragany i tornada.

Naturalną roślinność stanowią lasy (pokrywające 28% powierzchni): modrzewiowo-świerkowe (południowa Alaska), mieszane z klonem i bukiem, liściaste (głównie dębowe) oraz wiecznie zielone z palmami na południu. W środkowej części roślinność stepowa (prerie). Ok. 50 parków narodowych, Yellowstone (pierwszy park narodowy na świecie) i kilka innych zostało wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Przyrody UNESCO.

Historia. Pierwotnymi mieszkańcami obu kontynentów amerykańskich byli Indianie, których przodkowie ok. 50-20 tys. lat temu przywędrowali do Ameryki z kontynentu azjatyckiego. Indianie północnoamerykańscy dzielili się na liczne plemiona, tworząc większe związki, m.in. Dakota, Irokezi, Huroni. Nowoczesna historia Ameryki rozpoczęła się w 1492, kiedy do wybrzeży Nowego Świata dotarła wyprawa K. Kolumba.

Wkrótce rozpoczęła się kolonizacja kontynentu amerykańskiego, jako pierwsi pojawili się konkwistadorzy hiszpańscy. 1513 J. Ponce de León wylądował na Florydzie obejmując ją w posiadanie hiszpańskie. W latach 30. XVI w. Francuz J. Cartier zbadał rozległe obszary wybrzeży atlantyckich.

Pierwsza grupa osadników angielskich przybyła w 1585 i założyła kolonię na ziemiach dzisiejszej Karoliny Północnej. Na początku XVII w. Anglicy posiadali już kilka kolonii, m.in. Nową Anglię, Wirginię, Pensylwanię oraz Karolinę Północną i Południową. W 1614 r. w miejscu współczesnego Nowego Jorku Holendrzy założyli Nowy Amsterdam, który jednak pół wieku później przeszedł w posiadanie Anglików.

W podziale kontynentu amerykańskiego wzięli także udział Francuzi, którzy zdobyli rozległe terytoria w Kanadzie. Hiszpanie oprócz Florydy posiadali także kolonie w Nowym Meksyku (Santa Fé). W początkach XVIII w. na terenie dzisiejszych USA istniało 13 kolonii angielskich: Connecticut, Delaware, Georgia, Karolina Południowa, Karolina Północna, Maryland, Massachusetts, New Hampshire, New Jersey, Nowy Jork, Pensylwania, Rhode Island, Wirginia.

Łączną liczbę mieszkańców kolonii angielskich w 1750 r. szacuje się na 1350 tys. osób, wśród których 200 tys. stanowili niewolnicy pracujący głównie w koloniach na południu kontynentu.

Na czele każdej kolonii (z wyjątkiem Connecticut i Rhode Island) stał gubernator mianowany przez brytyjskiego monarchę lub rząd. W latach 50. XVIII w. wybuchła wojna brytyjsko-francuska o dominację nad północnymi obszarami kontynentu. Brytyjczycy podjęli próbę narzucenia swym posiadłościom zwiększonych obciążeń podatkowych.

1765 w londyńskim parlamencie przegłosowano ustawę (tzw. ustawę stemplową) wprowadzającą we wszystkich koloniach brytyjskich nowy rodzaj podatku pobieranego od każdego oficjalnego dokumentu wystawionego przez władze administracyjne kolonii. Przyjęcie ustawy spowodowało wybuch zamieszek w Bostonie i protesty pozostałych kolonii.

W 1773 wybuchł kolejny spór, wywołany wysokimi cłami nałożonymi przez Brytyjczyków na herbatę sprowadzaną do Ameryki. Tzw. bostońska herbatka (wrzucenie całego ładunku herbaty do morza) stała się zarzewiem wojny o niepodległość 13 kolonii amerykańskich (1775-1783). W 1775 utworzono armię amerykańską pod dowództwem G. Washingtona. Bohaterami wojny byli m.in.: T. Jefferson, B. Franklin, T. Kościuszko, K. Pułaski, M. J. La Fayette.

4 VII 1776 Kongres uchwalił Deklarację niepodległości Stanów Zjednoczonych angielskich kolonii w Ameryce. W 1781 pod Yorktown (stan Wirginia) rozegrała się ostatnia bitwa tej wojny, w której skapitulował dowódca Brytyjczyków lord Ch. Cornwallis. W 1783 w Paryżu podpisano traktat pokojowy, w którym Wielka Brytania uznawała niepodległość swoich amerykańskich kolonii. We wrześniu 1787 obradujący w Filadelfii Konwent Konstytucyjny (Kongres Kontynentalny) ogłosił konstytucję, którą ratyfikowały wszystkie stany, z wyjątkiem Karoliny Południowej i Rhode Island.

Przeprowadzono pierwsze wybory prezydenckie, w których zwyciężył G. Washington. Wybrano delegatów do parlamentu (Kongresu), który w 1789 zebrał się na pierwszym posiedzeniu. W ciągu następnego roku do Unii przystąpiły Karolina Północna i Rhode Island. W 1790 przeprowadzono pierwszy spis ludności, zgodnie z którym kraj zamieszkiwało 3170 tys. osób, w tym 750 tys. niewolników. Spis nie uwzględnił ludności Vermont, Kentucky oraz Tennessee, które wkrótce dołączyły do federacji jako kolejne stany.

Przed krajem stanęły dwa główne problemy: kwestia podziału kompetencji między władzami stanowymi a rządem federalnym (federaliści, np. A. Hamilton, chcieli maksymalnego rozszerzenia kompetencji rządu federalnego, antyfederaliści, np. T. Jefferson, opowiadali się za silnymi władzami stanowymi i rządem federalnym o ograniczonych kompetencjach. Z toczących się sporów zwycięsko wyszli federaliści.

W 1823 prezydent J. Monroe ogłosił dokument, nazwany doktryną Monroe, zawierający wytyczne zagranicznej polityki USA. Doktryna uznawała kontynent amerykański za teren zakazany dla politycznej penetracji Europy, jednocześnie gwarantowała, że USA nie będą mieszać się do wewnętrznych spraw żadnego z mocarstw europejskich. Przyjęte wówczas tezy stworzyły podstawy amerykańskiej polityki izolacjonizmu w kontaktach z krajami europejskimi.

Przez pierwsze kilkadziesiąt lat istnienia USA powiększały swoje terytorium. W 1803 za rządów prezydenta T. Jeffersona odkupiono francuską Luizjanę, w 1821 od Hiszpanów kupiono Florydę. W 1848 po wojnie z Meksykiem USA powiększyły się o terytoria na południowym zachodzie, obejmujące współczesne stany: Nowy Meksyk, Arizonę, Teksas, Kalifornię, Nevadę, Utah, część Kolorado i Wyoming.

Od XIX w. działały dwie partie polityczne - Partia Demokratyczna i Partia Republikańska. Wybrany w 1861 na prezydenta republikanin A. Lincoln był zdecydowanym przeciwnikiem niewolnictwa (w 1860 w skład Unii wchodziło 31 stanów, 16 z nich było „wolnych”, w 15 obowiązywało niewolnictwo). Jego wybór stał się

bodźcem do zgłoszenia przez Karolinę Południową secesji z Unii. Wkrótce śladem Karoliny poszło 11 innych południowych stanów, które utworzyły rząd federalny i proklamowały powstanie nowego państwa.

Prezydent Lincoln nie uznał secesji południowych stanów i dla przywrócenia jedności kraju powołał pod broń 75-tysięczną, ochotniczą armię Unii. Wybuchła trwająca 4 lata wojna domowa (wojna secesyjna), która przez długi czas określana była przez mieszkańców Południa jako wojna o niepodległość. W rezultacie walk lepiej rozwinięta gospodarczo Północ pokonała rolnicze, słabsze Południe.

Po kapitulacji konfederatów do amerykańskiej konstytucji wniesiono trzy poprawki, dzięki którym Murzyni uzyskali pełnię praw obywatelskich, m.in. prawa wyborcze.

W ciągu półwiecza, które nastąpiło po zakończeniu wojny domowej, USA rozwinęły się w największą potęgę przemysłową świata. W okresie tym do Unii przyjęto 17 nowych stanów. Rozwinięto sieć połączeń kolejowych, budując m.in. pierwsze linie łączące wybrzeża obu oceanów.

W gospodarce na szeroką skalę zastosowano energię elektryczną i rozbudowano przemysł energetyczny. Powstały pierwsze gigantyczne korporacje produkujące m.in. stal, maszyny, okręty.

W 1898 wybuchła wojna amerykańsko-hiszpańska, wygrana przez USA. W jej trakcie doszło jedynie do kilku starć zbrojnych na Kubie. W wyniku wojny pod kontrolę USA dostały się Filipiny i szereg mniejszych wysp na Oceanie Spokojnym.

W początkach I wojny światowej USA rządzone przez Th. W. Wilsona pozostały wierne zasadom izolacjonizmu, w 1917 przystąpiły jednak do wojny przeciwko Niemcom. W ciągu roku wystawiły i wyekwipowały armię złożoną z 4 mln. żołnierzy, zbudowały potężną flotę wojenną, wspomagały swoich sojuszników dostawami żywności i sprzętu wojennego. USA wyszły z wojny jako państwo o największym w świecie potencjale gospodarczym, umacniając swoją pozycję mocarstwa.

W 1929 od krachu na nowojorskiej giełdzie rozpoczął się ogólnoświatowy Wielki Kryzys, który przyniósł załamanie gospodarcze także USA. Zainicjowana w latach 30-tych XX w. przez prezydenta F. D. Roosevelta polityka określana mianem Nowego Ładu (New Deal) pozwoliła przełamać zjawiska kryzysowe. Wprowadzono szereg rozwiązań ekonomicznych i prawnych, które dały USA możliwość wydobycia się z zapaści gospodarczej.

Wybuch II wojny światowej w Europie, który pociągnął za sobą ogromne zamówienia na rzecz sił zbrojnych, wywołał przełom w gospodarce kraju. W pierwszym okresie wojny USA nie angażowały się czynnie w konflikt, na forum międzynarodowym pozostając przychylnie Wielkiej Brytanii i jej sojusznikom.

Dopiero w 1941 niespodziewany atak Japończyków na bazę amerykańskiej floty Pearl Harbour, a w dwa dni po japońskiej napaści wypowiedzenie wojny przez Niemcy i Włochy zmusiły USA do włączenia się w konflikt. W II wojnie światowej USA po raz kolejny zaprezentowały swój potencjał ekonomiczny. 12 mln żołnierzy amerykańskich wzięło udział w walkach w Europie oraz w południowo-wschodniej Azji i na Oceanie Spokojnym.

Amerykański przemysł zaopatrywał nie tylko własne wojsko, ale także armię brytyjską i rosyjską. Pod koniec wojny Amerykanie użyli bomb atomowych niszcząc dwa japońskie miasta, Hiroszimę i Nagasaki. Demonstracja potęgi nowej broni okazała się skuteczna, armia japońska złożyła broń.

USA porzuciły politykę izolacjonizmu, prezydent Roosevelt brał udział w konferencjach, m.in. „wielkiej trójki” (z J. W. Stalinem i W. L. S. Churchilem) w Teheranie i w Jałcie. Uczestniczyły też w tworzeniu ONZ.

11.2. Zmiana w Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki

Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki należy do tych wyjątkowych ustaw zasadniczych, w przypadku których w procesie wprowadzania poprawek uczestniczy nie tylko parlament. Poprawianie tej konstytucji jest czynnością bardzo trudną. Skomplikowany tryb zmiany określa artykuł V amerykańskiej ustawy zasadniczej. Ustala on dwie procedury dla przeprowadzenia nowelizacji, w zależności od tego kto jest inicjatorem przeprowadzenia zmian. Może ona być zmieniona na wniosek Kongresu, lub też poszczególnych stanów. W pierwszym przypadku proponowana poprawka musi najpierw być zatwierdzona większością 2/3 głosów w każdej z Izb Kongresu, następnie musi być przedłożona stanom i ratyfikowana przez co najmniej 3/4 stanów głosami stanowej legislatury, albo specjalnego zgromadzenia konstytucyjnego. Ustawa Zasadnicza Stanów Zjednoczonych nie określa specjalnego trybu wnoszenia wniosków zmiany konstytucji pod obrady Izb. Przyjąć należy zatem, że następuje to według ogólnie przyjętej procedury inicjatywy ustawodawczej Kongresu. I tak jak to wynika z postanowień konstytucji inicjatywę ustawodawczą mają wyłącznie członkowie Kongresu, a przy wnoszeniu ustaw skarbowych, tylko członkowie Izby Reprezentantów. Wynika z tego, że

jeśli zmiana konstytucji pociągałaby wydatki skarbowe, to wyłączna inicjatywa do wnoszenia takiego wniosku przysługiwała by tylko deputowanym do niższej izby parlamentu amerykańskiego. W pozostałych zaś przypadkach wszyscy członkowie mogą wnosić pod obrady projekty poprawek konstytucyjnych. Przepisy konstytucyjne nie wyposażają Prezydenta Stanów Zjednoczonych w inicjatywę ustawodawczą, dlatego też każdy rządowy projekt zmiany konstytucji musi być wniesiony pod obrady wyłącznie przez członków legislatury federalnej. W całej tej procedurze Kongres tylko proponuje poprawkę, a wchodzi ona dopiero w życie po ratyfikowaniu, czyli zatwierdzeniu przez poszczególne stany, w okresie nie dłuższym, aniżeli okres ustalony przez Kongres. Czasem wynosi on nawet siedem lat od uchwalenia jej przez parlament. Pozostaje jeszcze pytanie, w jaki sposób następuje ogłoszenie ratyfikowanej przez stany poprawki, jako że i w tej kwestii konstytucja się nie wypowiada. Zwykłe projekty ustaw w wyniku podpisu prezydenta stają się ustawą „*the bill is enacted into law*”. Drugim sposobem zmiany Konstytucji Stanów Zjednoczonych jest zwrócenie się przez większość 2/3 stanów do Kongresu o powołanie specjalnego zgromadzenia konstytucyjnego, które rozpatrzy proponowaną poprawkę. Jakkolwiek również poprawka przyjęta przez Zgromadzenie, musi być zatwierdzona przez 2/3 wszystkich stanów. Jak wynika z przedstawionej powyżej procedury zmiany amerykańskiej ustawy zasadniczej, jest ona jedną z najszywniejszych konstytucji na świecie. Czasami bywa tak, że od momentu wniesienia wniosku o jej zmianę, aż do jego ratyfikacji mija kilka lat. Poza tym specjalny, utrudniony tryb zmiany konstytucji wpływa na stabilność ustrojowo prawną Stanów Zjednoczonych. Przez cały okres jej obowiązywania, w ciągu ostatnich 211 lat była ona nowelizowana zaledwie 26 razy, przy czym ostatni raz w 1971 r., czyli już minęło 17 lat od ostatniej poprawki do niej wprowadzonej. Trzeba zauważyć, że większość konstytucji państw europejskich jest nowelizowana co najmniej kilkadziesiąt razy, i to przez okres o wiele krótszy niż obowiązuje konstytucja amerykańska. Zaznaczyć trzeba, że artykuł V ustawy najwyższej, oprócz dwóch sposobów wprowadzenia zmian nie przedstawia różnicy po między zwykłym wprowadzeniem poprawek konstytucyjnych a rewizją konstytucji. W każdym wypadku stosuje się ten sam tryb wprowadzania zmian, wskazując jedynie na różną procedurę ich rozpatrywania, jako że i tak muszą one ostatecznie być zatwierdzone przez poszczególne stany. Znamienne jest, że konstytucja nie określa tutaj specjalnych terminów, w trakcie procesu legislacyjnego zatwierdzającego poprawki. Terminy takie ustala sam Kongres i dotyczą one okresu w ciągu którego odpowiednia ilość stanów powinna ratyfikować projekt poprawek, aby wszedł on w życie. Po upływie tego okresu projekt traci

ważność i upada. Podkreślić trzeba, że zmiany do Konstytucji Stanów Zjednoczonych nie ingerują bezpośrednio w brzmienie jej tekstu, nie są inkorporowane do niej bezpośrednio. Poprawki te mieszczą się w odrębnych aktach ustawodawczych, których tekst nie zostaje włączony do konstytucji. Zachowują one przy tym swą zewnętrzną odrębność, z zaznaczeniem, że są aktem zmieniającym konstytucję. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest to, że do zmiany tychże ustaw zawierających poprawki konstytucyjne również musi być zachowana procedura przewidziana przez artykuł V ustawy zasadniczej. Występowanie poprawek konstytucyjnych jest charakterystyczne dla konstytucjonalizmu amerykańskiego, chociaż jest również nieobce rozwiązaniom ustrojowo - prawnym innych państw, zwłaszcza Ameryki Łacińskiej, które przyjęły do swego porządku prawnego szereg rozwiązań zaczerpniętych bezpośrednio z konstytucji amerykańskiej.

11.3. Polityka bezpieczeństwa narodowego USA

Za prezydentury H. Trumana USA podjęły się pomocy w odbudowie zrujnowanych krajów Europy (zwłaszcza Niemiec Zachodnich), realizując plan sekretarza stanu G. C. Marshalla, w myśl którego USA zobowiązały się udzielać pomocy (także militarnej) każdemu państwu zagrożonemu przez komunizm. Ogłoszono tzw. doktrynę Trumana, co spowodowało ostateczne zerwanie z izolacjonizmem USA, które zaangażowały się w sprawy bezpieczeństwa globalnego.

W 1949 dla przeciwstawienia się zagrożeniu ze strony państw bloku radzieckiego, USA wspólnie z demokratycznymi państwami europejskimi utworzyły sojusz wojskowy - Pakt Północnoatlantycki (NATO). Na kontynencie azjatyckim dwukrotnie angażowały się w konflikty wojskowe w celu odparcia ekspansji komunistycznej: 1950 w Korei i 1964 w Wietnamie.

Interweniowały także zbrojne w Laosie i Kambodży (1970). Udzielały poparcia politycznego Izraelowi w wojnie z państwami arabskimi. Od 1969 rozpoczęły negocjacje z ZSRR w sprawie ograniczenia zbrojeń strategicznych. 1972 zaprzestały działań wojennych w Wietnamie i w 1973 podpisały układ pokojowy (Układ paryski 1973).

W 1979, za prezydentury J. Cartera, podpisano w Waszyngtonie wynegocjowany w Camp David (1978) układ pokojowy między Egiptem i Izraelem. W 1979 USA uregulowały stosunki polityczne z Chinami, zastrzeniu zaś uległy stosunki z ZSRR w związku z jego interwencją w Afganistanie.

Do ponownego dialogu z ZSRR doszło za prezydentury R. Reagana (1981-1989) - w 1987 zawarto porozumienie w sprawie rakiet średniego i krótkiego zasięgu, ożywiły się

wzajemne kontakty. W 1989 prezydent G. Bush podjął interwencję zbrojną w Panamie, obalając dyktaturę generała M. Noriegi, a w 1990 podjął akcję uwolnienia Kuwejtu spod okupacji Iraku (*Pustynna Burza*), zakończoną na początku 1991.

Po zakończeniu zimnej wojny i rozpadzie ZSRR, załamał się porządek świata, ukształtowany po 1945 r. Dwubiegunowy układ przeistacza się w wielobiegunowy, w którym wiele państw i lokalnych sił zaczyna odzyskiwać swą pozycję albo zgłaszać pretensje do dominacji. Skończyli się klienci jednej lub drugiej strony i dla Waszyngtonu, jedynej potęgi po 1989 r., stwarza to ogromny kłopot ustanowienia nowego porządku. Układ poprzedni był w oczach Kissingera niejako łatwiejszy, bo problemem dla Ameryki była tylko połowa świata (skoro drugą zawiadywał ZSRR), a poza tym kształtował się on samorzutnie, gdy państwa same uciekały pod protektorat Waszyngtonu lub Moskwy. Dziś każda ze stolic, suwerenna i samorządna, ma własne ambicje i pretensje, własne partykularne interesy - niekiedy bardzo rozbieżne, skoro zanikł interes globalny.

W obliczu tego bałaganu, który zagraża bezpieczeństwu Stanów Zjednoczonych i Zachodu, Kissinger deklaruje wprost: „Rosja jest skazana na szczególne zaniepokojenie sprawami bezpieczeństwa wokół swego ogromnego kraju, toteż Zachód musi być ostrożny, jeśli chodzi o rozszerzenie swego systemu militarnego za blisko rosyjskich granic.” Uznanie i potwierdzenie rosyjskiej strefy wpływów winno być jednym z ważnych celów politycznych Stanów Zjednoczonych. Geopolityka - powiada Kissinger - nadal obowiązuje. Zauważa wprawdzie, że „uzasadnione rosyjskie interesy bezpieczeństwa” mogą kłócić się z dążeniem do niepodległości sąsiadów, ale to - nie mówiąc wprost - zdaje się przesądzać na korzyść Moskwy.

W nowym porządku, kiedy coraz wyraźniej rosyjskie i polskie interesy zaczynają się kłócić ze sobą, skoro strefy oddziaływania obu państw znajdują się w tym samym miejscu (państwa bałtyckie, zwłaszcza Litwa, Białoruś i Ukraina), kwestie te należą do wzajemnego uregulowania między Warszawą a Moskwą, nie mogą zaś być rozstrzygane ponad Polską w porozumieniach między obu mocarstwami. Jest to nie tylko niesprawiedliwe, ale co ważniejsze - hamuje powstanie nowego porządku w tej części Europy, porządku - jak przed wiekami - ścierania się stref wpływów i gry interesów. Tym razem jednak do gry tej wchodzi więcej uczestników i ich niezbywalnych praw do nieskrępowanego uczestnictwa na partnerskich warunkach.

Zakończenie globalnej konfrontacji między Wschodem a Zachodem jest jednocześnie szansą i wyzwaniem. Prezydent Bush, kierując zgodną akcją międzynarodową przeciwko Saddamowi Husajnowi w wojnie nad Zatoką, użył

sformułowania „*New world order*”, które – w sposób świadomy lub nieświadomy - jest nawiązaniem do idei Woodrowa Wilsona (1) . Po I wojnie światowej szczególnie w Europie słynne „14 punktów” związanych było z nadziejami i rozczarowaniami.

Ameryka w swym rozwoju znalazła się w zwrotnym punkcie przełomowych czasów; oto po raz kolejny wszczynana jest - tak naprawdę nigdy w tym kraju nie zakończona debata o wyborze między indywidualnym prawem a kolektywnymi potrzebami społeczeństwa. Problem dotyczy nie tylko Ameryki, jest również problemem społeczeństw całego rozwiniętego świata. Dostrzegane są dzisiaj nowe aspekty przyszłości z jej ogromnymi obietnicami - i poważnymi konsekwencjami - mającymi źródło w rozwoju technologii. Jak dobrze poradzimy sobie z tymi wyzwaniami, tak ukształtuje się następne stulecie. Minione lata konfrontacji muszą być zastąpione przez erę współpracy.

USA przywiązują wielką wagę do rozwoju sytuacji w Europie, o czym najlepiej świadczą wysiłki dyplomatyczne Waszyngtonu na rzecz powiększenia NATO i jednoczesnego wsparcia demokracji w Rosji. Jednak co najmniej od początku lat 90. amerykańscy stratedzy zdają sobie sprawę, że najważniejszym wyzwaniem strategicznym dla Stanów Zjednoczonych u progu XXI wieku są Chiny. Jest to nie tylko najludniejsze państwo świata, z błyskawicznie modernizującą się gospodarką, którego produkt krajowy brutto wkrótce będzie drugi na świecie, po USA (w tej chwili miejsce to zajmuje Japonia). Chiny pozostają komunistyczną dyktaturą, której strategiczne cele są sprzeczne z celami Stanów Zjednoczonych. Chiny nie ukrywają swego dążenia do podważenia amerykańskiej hegemonii - przynajmniej w Azji. Tymczasem podstawową zasadą amerykańskiej polityki na tym kontynencie jest niedopuszczenie do wyłonienia się regionalnego mocarstwa zdolnego zagrozić sąsiadom. Mimo to Waszyngton nigdy nie traktował Pekinu jako przeciwnika, podkreślał raczej potrzebę współpracy i wciągnięcia Chin w infrastrukturę międzynarodowych porozumień handlowych i traktatów bezpieczeństwa. Według komentatora dziennika „*Washington Times*”, Richarda Greniera, Chiny po cichu przygotowują się do konfrontacji wojskowej z USA. W tym czasie starają się jak najwięcej skorzystać ze współpracy handlowej ze swym „największym wrogiem”.

Znaczną część środków na modernizację swej armii i gospodarki Pekin czerpie z wymiany handlowej z USA, w której Chiny mają nadwyżkę przekraczającą 40 miliardów dolarów rocznie. Jest ona możliwa dzięki eksplodującemu eksportowi, który przekracza 50 miliardów dolarów rocznie, i ścisłej kontroli importu z USA, niewiele wyższego niż 10 miliardów dolarów rocznie. Stany Zjednoczone sprzedają więcej towarów i usług do Singapuru czy Belgii niż do Chin.

Nawet jeśli nie dojdzie między nimi do rzeczywistej wojny, to Chiny i Stany Zjednoczone będą głównymi światowymi rywalami w pierwszych dekadach przyszłego stulecia - piszą Richard Bernstein i Ross H. Munro w wydanej niedawno książce zatytułowanej „Nadchodzący konflikt z Chinami”. „Współzawodnictwo między nimi zmusi inne państwa do opowiedzenia się za jedną lub drugą stroną i będzie obejmować wszystkie standardowe elementy międzynarodowej konkurencji: siłę militarną, dobrobyt ekonomiczny, walkę o wpływy wśród innych państw, także w dziedzinie wartości i praktyk, które są uważane za normy międzynarodowe” - piszą Bernstein i Munro, którzy przez długie lata pracowali jako korespondenci z Chin.

Nawiązując do tezy Samuela Huntingtona, który przewiduje konflikt cywilizacji zachodniej z cywilizacją islamu, Bernstein i Munro uważają, że linia światowego konfliktu przebiegać będzie nieco inaczej, a jej główną osią będzie rywalizacja amerykańsko-chińska. Zgodnie z tą koncepcją cichym sojusznikiem Chin może się stać Rosja, która w poszukiwaniu dewiz zaopatruje Chiny w nowoczesne uzbrojenie i technologię. Pekin wyrasta na hegemonia Azji Wschodniej i sojusznika państw islamskich w Azji Środkowej i Afryce Północnej. Dla tych ostatnich Chiny są głównym źródłem uzbrojenia. W ten sposób tworzy się nieformalna sieć zależnych od Pekinu państw, których cele polityczne są sprzeczne z celami Stanów Zjednoczonych.

Według zwolenników współpracy z Pekinem - do których należą między innymi prezydent USA Bill Clinton oraz były sekretarz stanu USA Henry Kissinger - włączenie Chin do krwiobiegu światowej gospodarki przyniesie liberalizację polityki wewnętrznej oraz złagodzenie postawy w polityce zagranicznej tego kraju. Zdaniem Bernsteina i Munro wzrost potęgi gospodarczej i wojskowej Chin doprowadził do bardziej agresywnych zachowań tego kraju. Chiny zwiększyły nacisk na Tajwan, nie zaprzestały eksportu technologii raketowo-nuklearnej do Pakistanu i wzmogły prześladowania dysydentów.

Ale tzw. kryzys tajwański z początku 1996 roku zakończył się dotkliwą porażką Pekinu. Waszyngton nie przestraszył się konfrontacyjnej retoryki ani stwierdzenia jednego z przedstawicieli rządu chińskiego, który oznajmił, iż USA nie przyjdą na pomoc Tajpej z obawy, aby nie utracić Los Angeles. Po serii prowokacyjnych chińskich manewrów wojskowych w pobliżu Tajwanu prezydent Clinton wysłał do Cieśniny Tajwańskiej dwie eskadry okrętów z lotniskowcami.

Od tego czasu Chiny wyraźnie złagodziły swe wypowiedzi wobec Tajwanu i podjęły próbę poprawy stosunków z USA oraz uzyskania wpływu na decyzje amerykańskiego Kongresu. Jednocześnie Pekin przyspieszył transfer technologii z USA,

zakupując w tym kraju między innymi ponad 40 superkomputerów, które mogą być użyte do projektowania nowych rodzajów broni nuklearnej.

Według amerykańskiego wywiadu podczas wojny w Zatoce Perskiej w 1991 roku Chiny podjęły operację wywiadowczą, przechwytyjąc tysiące komunikatów sił antyirackiej koalicji. Wszystkie uzyskane w ten sposób informacje trafiały do szefa chińskiego wywiadu wojskowego, generała Xiong Guangkai, który najważniejsze z nich przekazywał chińskiemu przywódcy. Z opublikowanych przez „Washington Times” analiz wywiadu USA wynika, że Chińczycy przewidzieli termin lądowej ofensywy przeciwko Irakowi na pięć dni przed jej rozpoczęciem.

Przebieg wojny w Zatoce zaszokował chińskich generałów. Skuteczność ataków z powietrza, użycie rakiet samosterujących i samolotów niewidzialnych dla radarów uzmysłowiła chińskim władzom, że tak właśnie będzie wyglądać wojna XXI wieku.

Chiny konstruują rakiety coraz dalszego zasięgu. Według wywiadu sił lotniczych USA, chińska raketa Dong Feng-31 będzie miała zasięg 10 tysięcy kilometrów, co pozwoli jej osiągać cele na całym zachodnim wybrzeżu USA, aż do pasma Gór Skalistych. Oczekuje się, że nowa raketa - oprócz kilku głowic nuklearnych - zostanie wyposażona w atrapy głowic, skrawki folii metalowej i inne rzeczy, które wyrzucane w momencie zbliżania się do celu będą ściągać na siebie uwagę radarów i ogień systemów antyrakietowych.

Oficjalnie chińskie wydatki na obronę wynoszą 8,7 miliarda dolarów rocznie. Jest to niewielka kwota w porównaniu z USA, gdzie wydatki obronne sięgają 265 miliardów dolarów rocznie; czy nawet Japonią - gdzie osiągnęły one poziom 50 miliardów dolarów rocznie. Bernstein i Munro ostrzegają jednak, że Chiny świadomie ukrywają większą część wydatków na zbrojenia poza swoim budżetem obronnym. Na przykład pieniądze wydane na zakupy broni z Rosji oraz badania nad nowymi rodzajami broni raketowej i nuklearnej nie są zaliczane do budżetu obronnego. Poza tym większość chińskich wydatków na obronę obejmuje towary i usługi, które Chińska Armia Ludowa zakupuje od państwa po sztucznie zaniżonych cenach. Po uwzględnieniu tych różnic realne wydatki obronne Chin wynoszą około 87 miliardów dolarów rocznie - twierdzą Bernstein i Munro. Jest to jedna trzecia tego, co wydają Stany Zjednoczone, i o 75 proc. więcej, niż przeznacza na obronę Japonia. Co więcej, kwota ta wzrosła w 1995 roku o 14,6 proc. w porównaniu z rokiem poprzednim, a w 1996 roku - o 11,3 proc.

Z analizy strategicznej Pentagonu, wynika, że Chiny koncentrują się na zbudowaniu sił morskich i lotniczych zdolnych do efektywnego kontrolowania wysp

Senkaku, Spratly i Paracelskich oraz całego Morza Południowochińskiego, a także innych obszarów morskich, od Wysp Japońskich po Singapur i Indonezję. Jest to tylko pierwsza część Strategii Dwóch Łańcuchów Wysp, przyjętej przez chińskie dowództwo wojskowe i ujawnionej publicznie przez dowódcę chińskiej marynarki wojennej, generała Liu Huaqinga. Druga jej część zakłada możliwość operowania daleko w głębi Pacyfiku - o 10 tysięcy mil morskich od wybrzeży Chin - na obszarze, wewnątrz którego znajduje się cała Japonia, Wyspy Mariańskie i Filipiny.

Podobne poglądy prezentuje specjalista od spraw chińskich we wpływowym ośrodku badawczym RAND Corporation Michael Swaine, który nie zgadza się z tezą Bernsteina i Munro, iż Chiny wydają 87 miliardów dolarów rocznie na modernizację armii. Większość ekspertów ocenia chińskie wydatki obronne na 28 - 36 miliardów dolarów rocznie, czyli nie więcej niż 2 proc. produktu krajowego brutto - napisał Swaine w „Washington Post”. Tymczasem Stany Zjednoczone wydają na ten cel 3,5 proc. własnego PKB, czyli prawie dziesięć razy więcej niż Chiny.

11.4. Strategia XXI wieku

Szczególnie w ostatnich pięciu latach XX wieku w środkach masowego przekazu nagminnie pojawiały się opowieści o *hackerach*, kradnących pieniądze i wywołujących wojny³⁶. Jednak, choć Departament Obrony zanotował setki włamań, to były one nie tyle wybitnie szkodliwe, co irytujące. Jak na wspólnotę większą niż łączna populacja Nowego Jorku, Tokio, Londynu, Rio de Janeiro, Warszawy, Moskwy, Kalkuty i Berlina, internetowa społeczność popełniła zaskakująco niewiele przestępstw.

Mimo to dosyć powszechnie uważa się, że Internet nie jest wystarczająco bezpieczny, by za jego pośrednictwem przekazywać poufne dane - np. numery kart kredytowych. Dlatego opinia publiczna od dawna popadała w furję, że rząd Stanów Zjednoczonych nie godzi się na uchYLENIE zakazu eksportowania antywłamaniowych algorytmów kryptograficznych, motywując odmowę tym, że kryptografia, czyli sztuka szyfrowania danych, tradycyjnie zalicza się do narzędzi wojennych.

Amerykańską historię wyznaczają momenty, w których naród musiał reagować na gruntowne zmiany społeczne, ekonomiczne i technologiczne. W najlepszych czasach ludzie z rządu i przemysłu, współpracując ze sobą, stali się motorem postępu, który

³⁶ W. Cohen, J.Reno, J.J.Lew, W.Daley: „Zabezpieczając prywatność i bezpieczeństwo Ameryki w następnym stuleciu: strategia dla Ameryki w cyberprzestrzeni”. Raport dla prezydenta USA. Tłum. Bogumiła Tyszkiewicz. Postanicec, 01; 58 paragrafów, 3.01.2000.

kształtował epokę i udostępniał Amerykanom nowe możliwości i szanse. To twierdzenie ilustrują trzy przykłady:

- Otwarcie Serca Łądu i poszerzenie granic. Poczynając od kupna Luizjany w 1803 roku rząd zainicjował odnoszącą niebywałe sukcesy politykę otwierania kolosalnych, nowych obszarów. W następnych pięciu dekadach Stany Zjednoczone podwoiły rozmiar swojego terytorium. Ściśle według rządowego planu kolejnie otrzymały subwencje, które miały posłużyć otwarciu Środkowego Zachodu oraz wykreowaniu przyszłościowego rynku na usługi kolejowe. Farmerom przydzielano ziemię, a jeszcze jej zostało na źródła dochodów dla instytucji wyższej edukacji. Motorem wzrostu było technologiczne zaawansowanie dróg kolejowych. Od lat 1820-tych do 1900-tych amerykańskie koleje oddawały do użytku więcej niż 2 tysiące mil dróg kolejowych rocznie.
- Industrializacja i Wielka Depresja tworzą Nowe Społeczeństwo. Po przełomie wieków państwo zdecydowanie znalazło się w Epoce Przemysłowej. Techniczne innowacje w automatyzacji pracy oraz nowe maszyny przyczyniły się do rozwoju fabryk, linii technologicznych i masowej produkcji w miastach naszego narodu. Linia technologiczna Forda do produkcji Modelu T oraz lot braci Wright znacznie przyczyniły się do następnych innowacji technologicznych. Telefony spowszedniały, a naród zaczął kurczyć się w miarę, jak nowinki i informacje przyspieszały swój obieg. Gospodarka przeszła od społeczeństwa agrarnego do społeczeństwa przemysłowego. Wzrost i dobrobyt doświadczany przez wielu ludzi zatrzymała Wielka Depresja. W odpowiedzi rząd rozwinął serię nowatorskich strategii politycznych i programów, które zjednoczyły rząd i biznes wokół wspólnego zadania: przywrócenia produktywności Ameryce. Powstało sporo programów socjalnych, ale kluczem do otwarcia drzwi rozwoju było poparcie rządu dla technologii. Na przykład rząd odegrał kluczową rolę w rozwijaniu sieci elektrycznej, która stała się potem szkieletem narodowej infrastruktury, najpierw powołując do tego celu urząd w Tennessee Valley w 1933 roku, a dwa lata później Administrację Elektryfikacji Wsi. W następnych latach technologie używające elektryczności radykalnie zwiększyły możliwości amerykańskich farm wiejskich i przemysłu.
- W trzecim przypadku II wojna światowa równocześnie roztrzaskała międzynarodowy system polityczny oraz przyniosła kres dziewiętnastowiecznemu kolonializmowi. Kamieniem węgielnym powstającej globalnej gospodarki stało się powołanie Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego i reguł globalnego systemu

handlu. Pilna potrzeba powiększenia produkcji i rozkwit funduszy naukowych związany z wysiłkiem wojennym - uzupełnione o widoczne w następnych latach przekonanie rządu federalnego do nowej nauki i technologii - przerzuciły Stany Zjednoczone do wieku elektroniki i komputerów - do początków Ery Informacji. Nowości telekomunikacyjne, jak szerokopasmowe systemy nośne i rozrządzące, połączone z takimi innowacjami jak przemysł komputerowy, dały pojedynczym ludziom zdolność większą niż kiedykolwiek do przetwarzania wielkich ilości informacji i transmitowania jej tak szybko, jak nigdy dotąd.

Każdy z powyższych przykładów był decydującym momentem w historii Ameryki, takim, gdzie złożone siły społeczne, ekonomiczne i technologiczne ściśle ze sobą współdziałały. Stojąc przed wyzwaniem dnia dzisiejszego, amerykańscy liderzy rządu, społeczeństwa i techniki układają nową wizję przyszłości, stając się w tym procesie pionierami nowej granicy szansy i obietnicy.

Wielka obietnica i poważne ryzyko. Dzisiejsza Ameryka stoi na krawędzi rewolucji karmionej maszynami - komputerami - i sieciami komputerowymi, które zapewniają natychmiastową wymianę i dostęp do idei i informacji. Komputer zrewolucjonizował - i będzie rewolucjonizował wszystkie, w rzeczy samej, aspekty amerykańskiego społeczeństwa, tak jak elektryczność, sieć energetyczna i koleje zmieniały społeczeństwa przodków.

Komputer jako motor gospodarki. Wszyscy wiedzą, że komputer i jego zastosowania w biznesie, handlu, edukacji i rekreacji przekształciły amerykańską ekonomię. Wraz z wszechobecnymi zastosowaniami technologii komputerowych Ameryka staje się krajem „robotników wiedzy”. Dzisiejsza produktywność Ameryki jest ugruntowana w zastosowaniach komputerów i ich sieci. W Internecie można kupić wszystko, od ubrań do książek i programów. Amerykańskie przedsiębiorstwa odrzucają dotychczasowe, własne systemy komputerowe, a używając Internetu i sieci do powiększenia produktywności wiążą w sieć łańcuchy swoich dostawców oraz organizują szkolenia dla pracowników o strategii „wszystko -na -czas”. Naukowcy mogą „konferować” elektronicznie i w ciągu kilku sekund transmitować zdumiewające masy informacji kolegom na innych kontynentach.

A w tym procesie i poprzez łączenie się w sieci komputery wykreowały dobrze już znaną „cyberprzestrzeń”, która eliminuje tradycyjne granice czasu i przestrzeni oraz łączy rządy, firmy i osoby indywidualne w to same, elektroniczne środowisko.

Niebezpieczeństwa cyberprzestrzeni. Jak każde nowe narzędzie w poprzednich epokach, komputery mogą być używane także przez osoby skłonne do żerowania na bezbronnych. Międzynarodowi handlarze narkotykami obecnie rutynowo komunikują się ze sobą za pomocą przekazów komputerowych. Wojownicze rządy, a nawet niektóre ponadnarodowe organizacje zbroją się do wojen cybernetycznych, mających na celu okaleczanie krajowej infrastruktury Ameryki poprzez ataki cybernetyczne. *Hakerzy* niszczą cybernetyczną własność poprzez zeszpecanie stron domowych oraz złośliwe manipulacje prywatną informacją. Pedofile podchodzą nieświadome dzieci w komputerowych „*chat-roomach*”. Niektórzy zakładają strony domowe zawierające instrukcje jak skonstruować bomby, broń chemiczną, a nawet biologiczną. *Hakerzy* włamują się do firmowych komputerów, albo bezpośrednio kradnąc fundusze, albo wydzierając haracz od przedsiębiorstw chcących uniknąć kosztowniejszych strat. Niezadowoleni pracownicy z ważnym dostępem do systemów przedsiębiorstwa mogą podjąć próbę wyrządzenia szkody operacjom firmy albo ukraść prawnie zastrzeżone, ważne, czy po prostu finansowe informacje. Także nasze dane personalne są wystawione na ryzyko bezprawnego dostępu bez naszej wiedzy oraz ogólnie złych intencji osób trzecich, jako że rezydują one, lub przemierzają sieci komunikacyjne i komputerowe.

Te obawy nie są hipotetyczne. Obserwowano już podobne, niebezpieczne działania w przeszłych i obecnie rozgrywających się sprawach. Z dnia na dzień rośnie zagrożenie ze strony złych osób, które używają potężnych, nowych narzędzi. Jak wszystkie inne technologie, i te mogą być nadużywane, dlatego konieczne jest wypracowanie sposobów reakcji na takie sytuacje. Bez ochronnych przedsięwzięć Ameryka nie będzie bezpieczna. Ameryka musi przedsięwziąć odpowiedzialne kroki by zyskać pewność, że owo obiecujące, elektroniczne środowisko jest chronione przed osobami i firmami, które łamią prawo.

W dzisiejszych czasach komputery stanowią zasadnicze wyzwanie dla amerykańskich wartości. Komputer w rękach uczciwych, przestrzegających prawa obywateli, staje się niezastąpionym narzędziem edukacji, prowadzenia spraw osobistych i komercyjnych, badań i rozwoju oraz komunikacji. W rękach kryminalisty ten sam komputer staje się narzędziem destrukcji i przestępstwa.

Szyfrowanie. W ostatniej dekadzie pojawiła się nowa technologia, która ten dualizm wzmacnia - szyfrowanie. Program szyfrujący zawiera specjalne instrukcje, które w skomplikowany sposób rozbijają czytelny tekst na nieczytelne znaki. Najmocniejsze szyfry to takie, że tylko zamierzony odbiorca przekazu może go rozkodować i przeczytać

w oryginalnej wersji, chyba że ktoś trzeci zdobędzie dostęp do właściwego programu dekodującego i stosownego klucza.

Mocne szyfry, niegdyś przeznaczone i używane tylko przez instytucje wojskowe, dzisiaj są ogólnie dostępne oraz stają się dźwigarem digitalnej ekonomii. Kluczową sprawą jest zapewnienie bezpieczeństwa elektronicznego handlu i biznesu. Kryptografia ma tu zasadnicze znaczenie, gdyż pozwala osobom, firmom i innym organizacjom dzielić się informacją prywatnie, ustalać tożsamość i zapewniać integralność informacji bez zagrożenia nielegalnym przerwaniem przekazu czy dostępem ze strony osób trzecich. Bez użycia kryptografii trudno byłoby zapewnić taki poziom zaufania, jaki jest konieczny, by ludzie i firmy prowadzili ze sobą interesy, albo ufali bezpieczeństwu elektronicznego zarządzania firmą. Używając algorytmów szyfrujących:

- Osoby indywidualne i konsumenci mogą bezpiecznie zarządzać swoimi finansami i komunikować się ze sobą poprzez Sieć.
- Firmy mogą przekazywać programy, muzykę, filmy, raporty i inne formy własności intelektualnej poprzez Internet, minimalizując ryzyko szeroko rozpowszechnionego piractwa.
- Przedsiębiorstwa mogą chronić poufną informację zamieszczoną w Internecie i mieć pewność, że jest zabezpieczona przed oczami podpatrujących.
- Firmy mogą szybciej rozwijać swoje produkty, jako że zespoły inżynierów na całym świecie mogą współpracować przy projektach w czasie realnym i przy użyciu szybkich sieci.

Jednak musimy zdawać sobie sprawę, że kiedy większość użytkowników będzie stosować kryptografię do uzasadnionych, legalnych celów, to terroryści, pedofile i gangi narkotykowe coraz częściej używają jej do skrywania swoich interesów. Dlatego w ostatniej dekadzie szyfrowanie stało się poważnym wyzwaniem dla bezpieczeństwa publicznego.

Rząd federalny USA poszukiwał sposobu zrównoważenia potrzeby prywatności indywidualnej i komercyjnej z jednej strony, a ładu publicznego i narodowego bezpieczeństwa z drugiej, poprzez ograniczanie eksportu silnych programów kryptograficznych. Utrzymanie równowagi staje się coraz trudniejsze wraz z jasnym zapotrzebowaniem na silne szyfry dla elektronicznego handlu, przy narastającej złożoności zagranicznych produktów szyfrujących, proliferacji sprzedaży programów i przy rozwiniętych mechanizmach dystrybucji. Amerykańskie firmy uważają, że przemysł

zagraniczny coraz poważniej zagraża ich rynkom w globalnej gospodarce, gdzie firmy, konsumenci i osoby indywidualne domagają się, aby silne programy kryptograficzne zostały zintegrowane z systemami komputerowymi, sieciami i aplikacjami. Organizacje bezpieczeństwa narodowego obawiają się, że niekontrolowany eksport kryptografii skończy się odwrotnym, niż należałoby, użytkowaniem szyfrów przez końcowych użytkowników. Organizacje egzekwujące przestrzeganie prawa obserwują, że przestępcy coraz częściej stosują narzędzia, które ustawiają ich poza zasięgiem wymiaru sprawiedliwości.

Musimy także zdawać sobie sprawę z „wrodzonego” ryzyka związanego z rozpowszechnieniem i uzależnieniem od otwartych systemów i powszechnej dostępności. Typowa jest sytuacja Departamentu Obrony (Department of Defence - DOD). Dwadzieścia lat temu Departament Obrony zarządzał poufnymi w znacznej mierze systemami komunikacyjnymi, opartymi o stacje rozrządowe i obwody będące własnością rządu. Na miejscu stworzono technologię dla DOD i ściśle ją kontrolowano. Dzisiaj DOD w Stanach ma więcej użytkowników komputerów niż jakkolwiek inna organizacja na świecie – w ciągu przeciętnego dnia roboczego jest to 2,1 milionów dostępów komputerowych w ponad 10 tysiącach sieci. W dodatku 95% komunikacji DOD odbywa się poprzez publiczne łączone lub przy użyciu komercyjnego oprogramowania i sprzętu. Zaufanie Departamentu Obrony do komercyjnych produktów i usług powtarza się w całym kraju w instytucjach rządowych i w sektorze prywatnym.

Departament Obrony alokował ponad 500 milionów dolarów by rozwinąć wszechstronną infrastrukturę zarządzania bezpieczeństwem informacji. Ta infrastruktura spożytkuje szereg produktów kryptograficznych (wraz z silniejszymi produktami dla wrażliwszych aplikacji, produktami, które posługują się wyższymi poziomami klasyfikacji) oraz kluczową infrastrukturę publiczną (PKI) do identyfikacji i uwierzytelniania użytkowników naszych sieci informacyjnych. Departament przyjmuje także mocniejsze standardy konfigurowania sieci i większe wymagania w sprawie kwalifikacji i certyfikacji operatorów sieci; ponadto podejmuje kroki w celu lepszego wykrywania nieautoryzowanych wtargnięć w sieć DOD.

W rządzie federalnym Departament Obrony jest wiodącym rzecznikiem bezpieczeństwa informacji, dzięki inicjatywie zmierzającej do ubezpieczania informacji, natomiast inne instytucje rządowe rozumieją potrzebę większej uwagi w zapewnieniu adekwatnego bezpieczeństwa federalnej informacji i systemów.

ZAKOŃCZENIE

Jeszcze dziesięć lat temu trudno było sobie wyobrazić, że tzw. „ściana demokracji” będzie przebiegać wzdłuż Bugu i historycznych ziem kresowych. Teraz sięga się po argument, że rozszerzenie NATO (a w perspektywie także Unii Europejskiej) na historyczną „bramę na Wschód” jest wyrazem rzeczywistego zaangażowania się Zachodu w Europę Środkową, a także w niestabilny od wieków region, mający wreszcie szansę określić się politycznie i ekonomicznie³⁷..

Po rozpadzie bloku komunistycznego świat utracił swój pierwotny spolaryzowany charakter. Związek Radziecki rozpadł się na składowe republiki a jego suwereni odzyskali niepodległość. Skończył się pięćdziesięcioletni okres Zimnej Wojny pomiędzy blokiem państw kapitalistyczno - demokratycznych a krajami komunistyczno - socjalistycznymi rządzonymi przez posiadające władzę absolutną monopartie. Społeczeństwa Polski, Czech, Węgier i innych państwa uczyły się życia w nowej rzeczywistości. Rozluźnienie napięcia w polityce międzynarodowej zaowocowało z kolei wybuchami lokalnych konfliktów na podłożu etnicznym i religijnym (Jugosławia, Czeczenia, Abchazja, Nagornyj Karabach). Rosja stała się dużym obciążeniem ekonomicznym dla krajów bogatych i rozwiniętych, regularnie udzielających kredytu upadłemu kolosowi, ratując się przed zagrożeniem chaosem i wojną, która wybuchnąć mogła w tym rejonie świata. Nie należy także zapominać, że pod koniec XX wieku Rosja pozostała imperium atomowym, jednym wśród kilku na całym globie.

Charakter, tempo i kierunki przemian są różne w poszczególnych poradzieckich republikach. Twierdzi się na przykład często, że w odróżnieniu od państw bałtyckich, Ukraina czy Białoruś są państwami bez silnie zakorzenionej tożsamości narodowej. Jednakże wieloetniczność, zróżnicowanie kulturowe, brak zdefiniowanej historii czy nawet języka narodowego nie czynią niemożliwym istnienia nowoczesnego państwa. W tym zasadniczo postkolonialnym regionie erozja różnic w takich dziedzinach, jak język, religia, doświadczenie historyczne i spuścizna ideologiczna jest znacząca. Choć trudno przesądzać, jak wraz ze zmianą pokoleń rozwinię się region, można dostrzec zapoczątkowaną przez zmiany polityczne walkę konkurujących ze sobą modeli demokracji: „demokracji egalitarnej” (czy też zdeformowanej przez marksistowską

³⁷ Michael Szporer: *Spuścizna kresowej tożsamości. „Polska w Europie”*. Zeszyt nr 35, marzec 2001.

przeszłość równości społecznej), i „demokracji rynkowej”, zainteresowanej wzmocnieniem instytucji prawnych.

Większość państw poradzieckich (np. Ukraina) sama siebie postrzega jako kraj „na rozdrożu” i wiele zależy od tego, jak sama się określi. W interesie lokalnych elit nie jest uzależnienie się od rosyjskiej oligarchii czy też wykluczenie jej z lukratywnego rynku energetycznego, od którego zależy ukraiński przemysł metalurgiczny, chemiczny i wojskowy.

Republiki poradzieckie, takie jak Kazachstan, Azerbejdżan, Turkmenistan, Uzbekistan i w mniejszym stopniu kilka innych próbowały wyrwać się z chaosu utrzymując silną prezydencką władzę podpartą dobrze zorganizowaną armią, kontrolując złoża gazu ziemnego i ropy naftowej. Dla głodnego źródła energii świata zachodu kraje te stały się łakomym kąskiem i alternatywą do złóż ropośnych w większej części kontrolowanych przez kraje arabskie, coraz bardziej nienawistne w stosunku do konsumpcyjnej wizji świata realizowanej przez Amerykę, Europę i Wschodnią Azję. W wyniku ustania rywalizacji dawnych bloków zimnowojennych Trzeci Świat przestał być centrum zainteresowania, obszarem działań i walki między tymi blokami, skończyło się wysyłanie doradców, zdobywanie wpływów za pomocą kredytów, wywoływanie rewolucji i powstań.

Kolejnym państwem mającym coraz większy wpływ na kształtowanie kierunków globalnej polityki (pośrednio także europejskiej) są Chiny. Nie są one opisywane w tej publikacji nie sposób jednak pominąć ich wpływów na kształtowanie światowej polityki, szczególnie w krajach o nieskrystalizowanych ostatecznie kierunkach rozwoju. Najsilniejszy wpływ na chińską politykę i gospodarkę miały przemiany dokonane w ramach reform dokonanych przez Den Ciao Ping, zmarłego w 1997 przywódcy chińskiej partii komunistycznej. Zgodnie z jego poglądami powstał nowy prąd polityczny nazywany dengizmem, którego hasłem jest „Jeden kraj, dwa systemy”, charakteryzujący się silną kontrolą gospodarki, mediów, a nawet życia obywateli, przy jednoczesnym zachowaniu własności prywatnej, popieraniu przedsiębiorczości, a szczególnie wynalazczości. Zgodnie z doktryną dengizmu w Chinach (Żółte Wybrzeże) i Indochinach (głównie Wietnam) powstawały wydzielone strefy ekonomiczne, gdzie rodzime i obce korporacje tworzyły swoje centra i fabryki, z uwagi na niskie podatki, brak ceł i kodeks pracy szalenie atrakcyjny dla pracodawcy. Gospodarka światowa zogniskowała swoją uwagę na Chinach z uwagi na ogromny, pusty rynek, zaludniony półtora miliardem ludzi. Jednocześnie rodzime korporacje, korzystając z koneksji z urzędnikami państwowymi budowały swoje

finansowe imperia. Nadszedł czas wyrównania poziomu bogactw na całym świecie, nowego podejścia do polityki. Świat z optymizmem patrzył w przyszłość, wiedząc, że podstawowe potrzeby ludzkości mogą być w nowych warunkach zaspokajane bez wysiłku, a wizje XXI wieku pogrążonego w głodzie, wojnie i chaosie okazywały się jedynie sennymi koszmarami dawnych fantastów.

Zachodnie media, które z euforią rozpiszywały się o triumfie demokracji w byłym bloku radzieckim i podejmowały próby sterowania zmianami politycznymi bądź też lansowania ich obrazu, były częściowo odpowiedzialne za przecenianie osiągnięć i zniekształcanie prawdy o istniejących tu poważnych problemach strukturalnych, np. o konfliktach interesów klanowych, państwowych i publicznych w takich krajach, jak Rosja czy Ukraina. Analizując rolę „interesantów” korzystających z pomocy USA dla Rosji - Janine Wedel - fakt przedstawiania ludzi z klanu Czubajsa, jako prozachodnich „reformatorów” przypisuje hermetyczności kulturowej oraz temu, że elity nie odpowiadają przed społeczeństwem. Wedel wskazuje na ignorancję kulturową oraz na zależność „kliki” z Harvardu od prywatnych powiązań z Rosjanami podobnego autoramentu, a także na często pokrętne procedury bez właściwego oglądu stanu faktycznego. Można spekulować, że podobne praktyki – podczas negocjowania w Polsce, na Węgrzech i gdzie indziej w „drugiej Europie” transferu władzy przebiegającego pod hasłem demokratycznych ideałów – były kontynuacją na szerszą skalę porozumień elit zorientowanych na własne interesy.

Wiele krajów, w tym Polskę niepokoi ton przyjęty przez Rosję w polityce międzynarodowej. Nowa doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej jest doktryną "agresywnej słabości". Agresywnej, gdyż mówi o obronie nie tylko Rosji, ale również jej sojuszników. Słabości - gdyż założenie użycia broni atomowej na każdym etapie potencjalnego konfliktu jest przyznaniem się do niskiej sprawności bojowej sił konwencjonalnych. Ocenia się, że zaangażowanie militarne w Czeczenii dotyczy blisko połowy gotowych do użycia rosyjskich sił konwencjonalnych. Bardzo groźne też jest wydobycie po kilkunastu latach przerwy argumentu broni atomowej jako czynnika politycznego. Nie tylko ze względu na stosunki z Rosją, ale też ze względu na ambicje nowych państw atomowych, takich jak Indie czy Pakistan. Tworzy to również pokusę dla Iranu czy Korei Północnej. Nowa doktryna może być odbierana jako gest rozpacz, ale takie gesty w polityce bezpieczeństwa są niesłychanie niepokojące.

Rosyjska polityka, a co gorsza, po raz pierwszy od lat także znaczna część społeczeństwa jest zagrożona powrotem do imperialnego stylu myślenia. Rosjanie próbują

balansować na bardzo cienkiej granicy jednoczesnej rywalizacji i kooperacji z Zachodem. Będą podejmowane z ich strony próby podzielenia Zachodu na zły - atlantycki, i dobry - europejski. Stąd szczególna waga, jaką powinniśmy przywiązywać do właściwego kształtu ESDP - Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony.

Podkreślić należy, że w światowej polityce dominujące okazują się współcześnie dwie dominujące tendencje:

- separatystyczna, mające poparcie światowej opinii publicznej. Hasło: "Każdy naród ma prawo do samostanowienia"
- zjednoczeniowa, mające poparcie ekonomistów i przedsiębiorców, pozwalające na stawienie czoła silnej konkurencji w bitwie o nowe rynki: chiński, indochiński, afrykański, łaćski (południowoamerykański)

Nikt nie jest w stanie przewidzieć który nurt zdominuje politykę w poszczególnych państwach. Wydaje się jednak, że sny nie mogą konkurować z potrzebami ludzi, potrzebami określanymi przez rynek globalny w coraz bardziej powiązanim technologicznie świecie. Strategia kresowości zadziałała w Polsce i państwach bałtyckich, może więc zadziałać również na Ukrainie czy w Azerbejdżanie. Obecne granice mogą zostać wytyczone na nowo, jak to się stało w WNP. Jednakże gospodarka rynkowa nie zależy od granic, choć oba czynniki mogą na siebie wzajemnie oddziaływać. Zmiany mogą następować bardzo powoli, ale są one tylko kwestią czasu. Chodzi o wykorzystanie szans, a nie o dokonywanie cudów. Parafrazując Teodora Adorno, można powiedzieć, że beczynność narzucona przez autorytarną kulturę może trwać kosztem rozwoju jedynie tak długo, jak długo ludzie są skłonni żyć w zacofaniu. Wydaje się więc, że Europa Wschodnia wkracza w okres względnego stabilizowania się struktur. Najbliższe dziesięciolecie przesądzi zarówno o wyborze geopolitycznym obywateli Białorusi i Ukrainy, jak i o wyborze drogi rozwojowej przez Rosję.

LITERATURA:

1. Agrell W.: „*Spelet om neutraliteten*”. Sztokholm 1983.
2. *A historic choice: The Consequences for Swedish Foreign and Security Policy of Membership or Non - membership of European Union*. „Official Report of EC/EU Commissions: Foreign and Security Policy”. Sztokholm 1994.
3. Andren N.: *Sverige aliansfritt mellan äst och väst*. „Säkerhetspolitik i Norden”. Sztokholm 1984.
4. Andrusiewicz A.: „*Polska i jej wschodni sąsiedzi*”. WSP, Rzeszów 1997.
5. Brown Kate: „*The Making of Ukrainian Nation-space: the Ukrainian Borderlands*”. V Doroczna Konwencja Badań Narodowości, Uniwersytet Columbia, Nowy Jork, 13-15 kwietnia 2000 r.
6. Czarnau W.: „*Reżim autorytarny na Białorusi, charakter, trwałość, warianty transformacji*”. Tłum. Ewa Kornowska – Michałowska: „*Inna Białoruś*”. Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa, 1999.
7. Dobrowolski S.: *Miejsce państw neutralnych w Europie*. „*Sprawy Międzynarodowe*”. Nr 12/1967.
8. *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1976.
9. *Europa Środkowo - Wschodnia*. Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk. Warszawa 1999.
10. Eek H.: „*Sveriges utrikespolitik och FN som internationella organisation*”. Sztokholm 1955.
11. Faul M.: Russia's Privatized State as Impediment to Democratic Consolidation. „*Security Dialogue*”, vol. 29, nr 2/1999.
12. Gapowa E.: „*Białorusian Discourse as a Symbolic War*”. Referat na Uniwersytecie Harvarda, 2001.
13. Gdulewicz E.: „*Ustroje państw współczesnych*”. UMCS, Lublin 1997.
14. Goble P.: *Idel-Ural and the Future of Russia*, „*RFE/RL Newslines*”, 17 maja 2000 r.
15. „*Geografia państw świata*”. Muza S.A., Warszawa 1996.
16. Góralczyk W.: „*Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*”. PWN, Warszawa 1995.
17. Gryz J.: „*Norwegia*”. AON 1999.S – 7103/III.

18. Gryz J.: „*Polityka bezpieczeństwa Norwegii*”. Wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1997.
19. Gryz J.: „*Szwecja*”. Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2000. S - 7324/III.
20. Gryz J.: „*Szwedzka polityka neutralności*”. Cykl DBM MON Fakty, Analizy, Syntezy, Opinie. Warszawa 1996.
21. Gustenau G.: *W kierunku Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa. Wyzwania dla krajów postneutralnych. Austriacki punkt widzenia. "Bezpieczeństwo 2000"*. AON, Warszawa 2000.
22. Hamilton A.: *The Cost of Oil: How the White House Helped Pump Up the Price*. „*The Washington Post*”, 30.04.2000.
23. Kalinowskaja T.: *Kulisy wzrostu gospodarczego na Białorusi. „Inna Białoruś”*.
24. Kaczmarek J., Skowroński A.: *„Bezpieczeństwo: Świat – Europa – Polska”*. Alta 2, Wrocław 1998.
25. Landsbergis V.: *Ten Years After Freedom*, „*Polish News*” (kwiecień 2000).
26. Lindhal R., Sjöstedt G.: *New thinking in international relations: Swedish Perspectives. „Yearbook of Swedish Institute of International Affairs 1944 - 1995”*.
27. Łostawski K.: *„Socjaldemokracja wobec bezpieczeństwa Europy po II wojnie światowej”*. Warszawa 1986.
28. Marples David R.: *„Belarus: A Denationalized State”*, Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 1999 r.
29. Maryański A.: *„Litwa, Łotwa, Estonia”*. PWN, Warszawa 1993.
30. *Military Review, Military Balance, Internet*. 1999 – 2001.
31. Mironowicz E.: *„Białoruś”*. Trio, 1999.
32. Mołchanow M. A.: *Post-Communist Nationalism as a Power Resource: A Ukraine-Russia Comparison. „Nationalities Papers”*, vol. 28 nr 2 (2000)
33. Parzymies S.: *„Unia Europejska a Europa Środkowa”*. PFSM, Warszawa 1997.
34. Popławski D.: *„Austriacka polityka neutralności 1955 – 1995”*. Scholar, Warszawa 1995.
35. Przybyła S.: *„Podejście Litwy do bezpieczeństwa w regionie”*. Departament Bezpieczeństwa międzynarodowego MON. A. Marszałek, Warszawa - Toruń 1997.
36. Renik K.: *Pakt bałtycki. „Wprost”*, 18 czerwiec 2000.
37. Rotfeld A.: *„Od zaufania do rozbrojenia”*. Warszawa 1986.
38. Rotocki Z.: *„Neutralność w ramach zbiorowego bezpieczeństwa”*. ŁTN, Łódź 1977.
39. *„Siły morskie Norwegii”*. Informator DMW. Gdynia 1995. S 4606/R.

40. Sozański J.: „*Prawa mniejszości narodowych w niepodległej Litwie, Łotwie i Estonii (międzynarodowy zarys porównawczy sytuacji w latach 1918 - 1940 oraz 1990 - 1996)*”. Fundacja Promocji Prawa Europejskiego. Wydawnictwo SCHOLAR, Warszawa 1998.
41. Stefanowicz J.: „*Bezpieczeństwo współczesnych państw*”. PAX, Warszawa 1984.
42. Stępak J.: „*Potencjały militarne europejskich państw NATO; analiza porównawcza*”. Warszawa, AON 1999.
43. Sutor J.: „*Państwa neutralne i niezaangażowane*”. Warszawa 1972.
44. „*Systemy obronne wybranych państw*”. AON. Warszawa 1999.
45. Szewczyk J.: „*Szwecja*”. Warszawa 1978.
46. Timothy Garton: „*Ten Years After*, „*New York Review of Books*”, 18 listopada 1999 r.
47. Wedel J.: „*Rigging the US-Russian Relationship: Horvard, Chubais and the Transidentity Game. „Demokratyzacja 7”*, nr 4 (1999)
48. Wieczorek P.: „*Przemysł obronny państw sąsiadujących z Polską*”. DBM MON. A. Marszałek, Warszawa - Toruń 1997.
49. Wojtowicz J.: „*Historia Szwajcarii*”. Wyd. Ossolińskich, Wrocław 1989.
50. Wróbel P.: „*Podróż przez Kresy: generał Lucjan Żeligowski i jego walka o dom i tożsamość*”. V Doroczna Konwencja Badań Narodowości, Uniwersytet Columbia, Nowy Jork, 13-15 kwietnia 2000 r.
51. Zwiglianicz Wł.: „*The Lost World: Belarus as a Model of Political Neoromancy. „Prism*”. 21 maja 1999.
52. Zięba R.: „*Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony*”. Scholar, Warszawa 2000.

Karta Partnerstwa
między Stanami Zjednoczonymi Ameryki,
a Republiką Estonii, Republiką Łotwy i Republiką Litwy
(Charter of Partnership
Among the United States of America
and the Republic of Estonia, Republic of Latvia and Republic of Lithuania)

Preambuła

Stany Zjednoczone Ameryki, Republika Estonii, Republika Łotwy i Republika Litwy, niniejszym określają się jako Partnerzy;

1. Podzielający wspólną wizję pokojowej i integrującej się Europy, wolnej od podziałów, poddanej demokracji, rządowi prawa, wolnego rynku oraz poszanowaniu praw człowieka i elementarnym swobodom wszystkich ludzi;

2. Uznający historyczną możliwość zbudowania nowej Europy, w której każde państwo zabezpieczone jest poprzez międzynarodowe poszanowanie swoich granic, uznanie niepodległości i integralności terytorialnej wszystkich członków wspólnoty transatlantyckiej;

3. Zdecydowani umacniać swoje stosunki dwustronne, jako wkład do zbudowania tej nowej Europy oraz podnosić bezpieczeństwo wszystkich państw poprzez adaptację i powiększanie instytucji europejskich i transatlantyckich;

4. Przekonani o potrzebie rozwijania potencjału ludzkiego w ramach społeczności sprawiedliwych i otwartych, przykładających wzgląd do promowania harmonijnych i równych stosunków między osobami należącymi do odmiennych grup etnicznych i religijnych;

5. Znajdujący wspólny interes w rozwoju kooperatywnych, wzajemnie przyjaznych stosunków z innymi państwami w regionie;

6. Odwołujący się do przyjaznych stosunków, które nieustannie od 1922 roku łączą Stany Zjednoczone Ameryki z Republiką Estonii, Republiką Łotwy i Republiką Litwy;

7. Odwołujący się także do faktu, że Stany Zjednoczone Ameryki nigdy nie uznały zbrojnej inkorporacji Estonii, Łotwy i Litwy do ZSRR w 1940 roku, mając ich

państwowość za nieprzerwaną od czasu zdobycia przez nie niepodległości; odwołujący się do polityki, którą Stany Zjednoczone prowadziły nieprzerwanie przez pięć dziesięcioleci;

8. Wysoko ceniący bogaty wkład imigrantów z Estonii, Łotwy i Litwy do wielonarodowej kultury Stanów Zjednoczonych Ameryki, jak również do dziedzictwa europejskiego, jak i ten dorobek europejski, z którego korzystają Stany Zjednoczone jako beneficjent dziedzictwa intelektualistów, artystów i hanzeatyckich kupców z państw bałtyckich, którym przyczynili się do rozwoju Europy; doceniający wkład obywateli amerykańskich na rzecz wyzwolenia i odbudowania Estonii, Łotwy i Litwy;

9. Uznają za polityczne zobowiązanie zadeklarowane na najwyższym szczeblu, następujące zasady i procedury do prowadzenia swoich indywidualnych i wspólnych wysiłków na rzecz osiągnięcia celów zawartych w niniejszej Karcie;

Zasady partnerstwa

10. Stany Zjednoczone Ameryki są prawdziwie, głęboko i trwale zainteresowane w utrzymaniu niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej oraz bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy;

11. Stany Zjednoczone Ameryki gorąco przyjmują osiągnięcia Estonii, Łotwy i Litwy związane z odzyskaniem przez nie wolności i przywróceniem należnego im miejsca w społeczności międzynarodowej;

12. Stany Zjednoczone Ameryki szanują ofiary i wysiłki poniesione przez narody Estonii, Łotwy i Litwy dla przywrócenia ich niepodległości. Zachęci to te państwa do kontynuacji wysiłków na rzecz rozszerzania więzi politycznych, ekonomicznych, bezpieczeństwa i socjalnych z innymi państwami jako pełnoprawni członkowie wspólnoty transatlantyckiej.

13. Partnerzy potwierdzają swoje przywiązanie do rządów prawa, jako fundamentu transatlantyckiej wspólnoty wolnych i demokratycznych narodów oraz do odpowiedzialności wszystkich wspomnianych społeczeństw za ochronę i poszanowanie praw człowieka oraz wolności obywatelskich wszystkich osób zamieszkujących ich terytorium.

14. Partnerzy podkreślają swoje przywiązanie do zasad i zobowiązań zaciągniętych w Karcie Narodów Zjednoczonych.

15. Partnerzy potwierdzają swoje przywiązanie dla celów, zasad i postanowień Aktu Końcowego Konferencji w Helsinkach, a także dla późniejszych dokumentów OBWE, włączając w to Kartę Paryską i dokumenty przyjęte na szczycie państw OBWE w Lizbonie.

16. Partnerzy będą przestrzegać w dobrej wierze zobowiązań odnoszących się do standardów poszanowania praw człowieka zawartych we wspomnianych powyżej dokumentach OBWE i w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Partnerzy, w pełni i sprawiedliwie, wprowadzą w życie ustawową ochronę tych praw.

17. Stany Zjednoczone Ameryki udzielają poparcia środkom przedsięwziętym przez Estonię, Łotwę i Litwę na rzecz postępów integracji w Europie poprzez ustanowienie ścisłych i przyjaznych stosunków między sobą i z ich sąsiadami, jak również celem promowania regionalnej współpracy poprzez ich udział w takich forach, jak Rada Bałtycka, Bałtycka Rada Ministrów oraz Rada Państw Morza Bałtyckiego.

18. Przyjmując, że stosunki dobrosąsiedzkie mają znaczenie fundamentalne dla powszechnego bezpieczeństwa i stabilności we wspólnocie transatlantyckiej, Estonia, Łotwa i Litwa potwierdzają swoją determinację na rzecz dalszego umocnienia stosunków wzajemnych oraz z innymi sąsiadującymi państwami.

19. Partnerzy zintensyfikują swoje wysiłki na rzecz promowania bezpieczeństwa, dostatku i stabilności regionu. Partnerzy zbliżą się do treści punktów zamieszczonych poniżej poprzez skoncentrowanie swoich wysiłków na rzecz pogłębienia integracji państw bałtyckich z instytucjami transatlantyckimi i europejskimi, promowania współpracy w zakresie bezpieczeństwa i obrony oraz rozwoju gospodarek Estonii, Łotwy i Litwy.

Zobowiązanie do integracji

20. Jako część wspólnej wizji Europy całej i wolnej, Partnerzy deklarują, że ich wspólnym celem jest pełna integracja Estonii, Łotwy i Litwy z instytucjami europejskimi i transatlantyckimi, politycznymi, ekonomicznymi, bezpieczeństwa i obronnymi. Europa nie będzie całkowicie bezpieczna, jeśli Estonia, Łotwa i Litwa nie będą bezpieczne.

21. Partnerzy potwierdzają swoje przywiązanie do zasad ustanowionych w ramach Aktu Końcowego Konferencji w Helsinkach, powtórzonych w deklaracjach na szczytach OBWE w Budapeszcie i Lizbonie, a także zawartych w Kodeksie Postępowania w dziedzinie polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa, że bezpieczeństwo wszystkich państw społeczności euroatlantyckiej jest niepodzielne;

22. Partnerzy podzielają swoje przywiązanie do kluczowej zasady, wyartykułowanej w Kodeksie Postępowania OBWE i powtórzonej w kolejnych deklaracjach szczytów OBWE, że każde państwo ma niezbywalne prawo do indywidualnej i zbiorowej samoobrony, jak również prawo do wolnego wyboru własnych zobowiązań w dziedzinie bezpieczeństwa, co obejmuje porozumienia sojusznicze.

23. Partnerzy popierają kluczową rolę, jaką odgrywa pewna liczba komplementarnych instytucji i ciał, w skład których wchodzi OBWE, Unia Europejska (UE), Unia Zachodnioeuropejska (UZE), Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), Euroatlantycka Karta Współpracy (EAPC), Rada Europy (RE) oraz Rada Państw Bałtyckich (RPB), dla osiągnięcia przez Partnerów celu, jakim jest zintegrowana, bezpieczna i niepodzielna Europa.

24. Wierzą, że bez względu na czynniki historyczne i geograficzne, instytucje tego typu powinny pozostać otwarte dla wszystkich europejskich demokracji, pragnących i będących zdolnymi do ponoszenia odpowiedzialności i zobowiązań członkowskich określonych przez te instytucje.

25. Partnerzy witają silną i aktywną OBWE, przeznaczoną do promocji instytucji demokratycznych, praw człowieka i fundamentalnych wolności. Silnie popierają rolę OBWE jako mechanizmu unikania, rozwiązywania i radzenia sobie z konfliktami i kryzysami.

26. Estonia, Łotwa i Litwa potwierdzają chęć stania się pełnoprawnymi członkami wszystkich europejskich i transatlantyckich instytucji, w tym Unii Europejskiej i NATO.

27. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej podtrzymują swoje poparcie dla rozszerzenia Unii Europejskiej, potwierdzając jej rolę jako kluczowej instytucji w nowej Europie oraz deklarując, że silniejsza i większa Unia Europejska będzie sprzyjała bezpieczeństwu i dobrobytowi całej Europy.

28. Partnerzy wierzą, że rozszerzenie NATO zapewni bezpieczeństwo Stanom Zjednoczonym, Kanadzie i wszystkim krajom w Europie, razem z krajami nie zaproszonymi w pierwszej kolejności do członkostwa, lub obecnie nim nie zainteresowanymi.

29. Stany Zjednoczone Ameryki wspierają Estonię, Łotwę i Litwę w ich dążeniu do członkostwa w NATO. Potwierdzają punkt widzenia, że partnerzy NATO mogą stać się jej członkami, jeśli każdy z krajów aspirujących dowiedzie, iż jest zdolny i chętny do wypełniania obowiązków wypływających z członkostwa oraz jeśli NATO określi, że przyjęcie tych krajów przyczyni się do utrzymania europejskiej stabilności oraz strategicznego interesu Sojuszu.

30. Stany Zjednoczone Ameryki podtrzymują swój pogląd, że rozszerzenie NATO jest trwającym procesem. Oczekują podtrzymania procesu rozszerzania w przyszłości oraz są przekonane, że drzwi NATO pozostaną otwarte nie tylko na rzecz przyjęcia nowych członków, a pierwsze zaproszone do członkostwa kraje nie pozostaną ostatnimi. Żaden

kraj, który nie należy do NATO, nie ma prawa weta wobec decyzji Sojuszu. Stany Zjednoczone stwierdzają gotowość NATO do wzmożenia konsultacji z aspirującymi państwami, dotyczących pełnej gamy zagadnień związanych z ewentualnym przyszłym członkostwem.

31. Partnerzy przyjmują z zadowoleniem rezultaty Szczytu Madryckiego. Popierają wkład Sojuszu w prowadzenie polityki otwartych drzwi oraz uznanie przez Sojusz Krajów Bałtyckich jako państw aspirujących do NATO. Estonia, Łotwa i Litwa obiecują pogłębić ich bliskie stosunki z Sojuszem poprzez Euro-Atlantycką Kartę Partnerstwa (EAPC), Partnerstwo dla Pokoju oraz intensywny dialog.

32. Partnerzy podkreślają wpływ na ich własny interes utrzymania się stabilnego i demokratycznego rozwoju Rosji oraz postrzegają silne stosunki NATO-Rosja jako najważniejszy element ich wspólnej wizji nowej i pokojowej Europy. Oceniają podpisanie Aktu Stanowiącego NATO-Rosja oraz Karty NATO-Ukraina, jako czynniki pogłębiające bezpieczeństwo europejskie.

33. Partnerzy będą prowadzić konsultacje między sobą oraz z innymi państwami, w przypadku, gdy jeden z nich uzna, że jego terytorialna integralność, niepodległość lub bezpieczeństwo zostały zagrożone. Partnerzy użyją dwustronnych oraz wielostronnych mechanizmów na rzecz przeprowadzenia takich konsultacji.

34. Stany Zjednoczone przyjmują z zadowoleniem dotychczasowy wkład Estonii, Łotwy i Litwy w bezpieczeństwo europejskie poprzez pokojową drogę przywrócenia niepodległości w tych krajach oraz ich aktywne uczestnictwo w Partnerstwie dla Pokoju. Stany Zjednoczone przyjmują również z zadowoleniem wkład krajów bałtyckich w siłach IFOR, SFOR oraz w innych międzynarodowych misjach pokojowych.

35. Na postawie istniejącej współpracy między resortami obrony oraz siłami zbrojnymi, Stany Zjednoczone popierają wysiłki Estonii, Łotwy i Litwy w ich działaniach na rzecz rozwoju i dostosowania sił zbrojnych do wymaganych potrzeb obronnych.

36. Partnerzy witają z zadowoleniem ustanowienie Bałtyckiej Grupy Pomocy w Dziedzinie Bezpieczeństwa (BALTSEA) jako skutecznego ciała na rzecz międzynarodowej koordynacji współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa sił zbrojnych Estonii, Łotwy i Litwy.

37. Partnerzy podejmą dalszą współpracę na rzecz rozwoju i rozszerzenia inicjatyw obronnych, takich jak bałtycki batalion sił pokojowych (BaltBat), dywizjon bałtycki (Baltron) system zarządzania bałtycką przestrzenią powietrzną (BaltNet), które

odzwierciedlają praktyczną współpracę pogłębiającą bezpieczeństwo Estonii, Łotwy i Litwy oraz wspólnoty transatlantyckiej.

38. Partnerzy zamierzają kontynuować wzajemną korzystną współpracę wojskową oraz prowadzić regularne konsultacje za pośrednictwem Bilateralnej Grupy Roboczej ds. Stosunków Obronnych i Wojskowych.

Współpraca ekonomiczna

39. Partnerzy potwierdzają swoje zaangażowanie w popieraniu mechanizmów wolnego rynku, jako najlepszego środka na rzecz zaspokajania potrzeb materialnych swoich obywateli.

40. Stany Zjednoczone pochwalają rozwój jaki ich partnerzy z krajów bałtyckich osiągnęli we wprowadzaniu reform gospodarczych oraz przejściu na gospodarkę rynkową.

41. Estonia, Łotwa i Litwa zamierzają pogłębiać swój rozwój gospodarczy, integrację z Europą i gospodarką światową, opartą na podstawach wolnego przemieszczania się ludzi, dóbr, kapitału i usług.

42. Estonia, Łotwa i Litwa podkreślają swój wkład w kontynuowanie gospodarczych reform rynkowych oraz osiągnięcie pełnej integracji ze światowymi organizacjami gospodarczymi, takimi jak Światowa Organizacja Handlu, równocześnie stwarzając warunki do płynnego przystąpienia do Unii Europejskiej.

43. Mając na uwadze powyższe, Stany Zjednoczone Ameryki ułatwią integrację Estonii, Łotwy i Litwy ze światową gospodarką i odpowiednimi ekonomicznymi organizacjami międzynarodowymi, w szczególności ze Światową Organizacją Handlu i Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, na stosownych zasadach handlowych.

44. Partnerzy dołożą starań indywidualnie oraz wspólnie, aby stworzyć legalne i finansowe warunki dla rozwoju międzynarodowych inwestycji na terenie swych państw. Estonia, Łotwa i Litwa zaakceptują amerykańskie inwestycje w swoich gospodarkach.

45. Partnerzy będą usiłować stworzyć korzystne podstawy na rzecz współpracy gospodarczej, opierającej się na podstawach równości i nie dyskryminowania, jako niezbędnych warunków takiej współpracy.

46. Partnerzy zainicjują regularne konsultacje dotyczące dalszej współpracy i będą regularnie oceniać postęp rozwoju gospodarczego, handlu, inwestycji oraz dziedzin pokrewnych. Konsultacje takie odbywać się będą na właściwym, wysokim szczeblu.

47. Uznając, że walka z międzynarodową przestępczością zorganizowaną wymaga podejmowania inicjatyw wielostronnych, Partnerzy podejmą pełną współpracę w zwalczaniu związanych z nią zagrożeń, które wpływają na gospodarkę światową oraz

polityczną stabilność. Estonia, Łotwa i Litwa zobowiązują się do stworzenia w tej dziedzinie podstaw prawnych oraz wprowadzenia w życie takich rozwiązań legislacyjnych, które wzmocnią właściwy i dobrze funkcjonujący system prawny.

Stosunki amerykańsko-bałtyckie

48. Partnerzy, odwołując się do wspólnej przyjaźni i współpracy, uroczycie potwierdzają dbać o dynamiczne i bogate stosunki partnerskie bałtycko-amerykańskie w XXI wieku.

49. Partnerstwo w dziedzinach: politycznej, gospodarczej, bezpieczeństwa, obrony, kulturalnej, ochrony środowiska, ma na celu stworzenie bliskich powiązań między narodami oraz ułatwienie pełnej integracji Estonii, Łotwy i Litwy ze strukturami europejskimi i transatlantyckimi.

50. W celu pogłębienia tych więzi oraz wzmocnienia wspólnych wysiłków, Partnerzy powołują Komisję Partnerstwa na odpowiednio wysokim szczeblu. Spotkania Komisji odbywać się będą raz do roku. Komisja oszacuje rezultaty konsultacji bilateralnych w dziedzinach: gospodarczej, wojskowej i innych oraz dokonywać będzie przeglądu osiągniętych celów wypływających z postanowień niniejszej Karty.

W celu odzwierciedlenia zmian w środowisku politycznym oraz bezpieczeństwa europejskiego i transatlantyckiego, Partnerzy podpisujący Kartę zobowiązują się do odbywania spotkań na najwyższym szczeblu, aby recenzować niniejsze porozumienie.

